

✻ **STUDII** ✻
TEOLOGICE

REVISTA FACULTĂȚILOR DE TEOLOGIE
DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA A II-A, ANUL XLIII. NR. 5—6, SEPTEMBRIE—DECEMBRIE, 1997

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsino.ro>

CUPRINSUL

ARTICOLE ȘI STUDII

Prof. dr. Vladimir Trebici, <i>Facultatea de Teologie din Cernăuți (1875—1940) și importanța sa ecumenică</i>	3
Pr. Vasile Florea, <i>Opera canonică și nomocanică a Sfintului Ioan Scolasticul. Importanța ei pentru sistematizarea Dreptului bisericesc ortodox (teză de doctorat în teologie)</i>	9
Prefață, de Prof. dr. Iorgu D. Ivan	11
Cuvint înainte	14
Introducere. <i>Colecții canonice orientale până la Sf. Ioan Scolasticul. Sinopse canonice. Colecția de canoane în 60 de titluri</i>	19
I. <i>Epoca în care a trăit și activat Sf. Ioan Scolasticul</i>	34
II. <i>Viața și activitatea Sf. Ioan Scolasticul ca: a) avocat; b) apocrisiar; c) Patriarh.</i>	37
III. <i>Opera Sf. Ioan Scolasticul</i>	45
IV. <i>Cuprinsul titlurilor Nomocanonului în 50 de titluri, pe teme</i>	80
V. <i>Utilizarea în practica Bisericii Ortodoxe a Nomocanonului Sf. Ioan Scolasticul, dovadă a importanței practice a sistematizării lui</i>	135
Concluzii	137
Bibliografie	142
Curriculum vitae	148
Declarație	149
Abrevieri	149
Anexă: 1 <i>Traducerea Colecției de canoane în 50 de titluri</i>	151
2. <i>Traducerea Colecției în 87 de capitole</i>	161
Aurelia Bălan Mihailovici, <i>Moș Crăciun și întemeierea lumii creștine</i>	177

STUDII TEOLOGICE

REVISTA FACULTĂȚILOR DE TEOLOGIE
DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA a II-a, ANUL XLIV, Nr. 5—6, SEPTEMBRIE—DECEMBRIE 1992

BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte TEŌCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *din partea Facultății de Teologie din București : Pr. Decan DUMITRU POPESCU și Pr. Prodecan DUMITRU RADU ; din partea Facultății de Teologie din Sibiu : Pr. Decan MIRCEA PĂCURARIU și Pr. Prodecan DUMITRU ABRUDAN.*

Redactor : *AURELIAN MARINESCU.*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți și Prea Sfințiii Episcopi, Prea Cucernicii Preoți Profesori de la Facultățile de Teologie ortodoxă, candidații la titlul de doctor în teologie, studenții teologi și Prea Cucernicii Preoți.

ARTICOLE ȘI STUDII

FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CERNĂUȚI (1875—1940) ȘI IMPORTANȚA SA ECUMENICĂ *

Prof. Dr. VLADIMIR TREBICI **

Membru corespondent al Academiei Române

1. Se observă în ultimul timp un interes sporit pentru istoria Bucovinei, pentru așa-numitul model bucovinean. Tema este prezentă în presă, la diferite sesiuni, în țară și, mai ales, în străinătate. Preocupările pentru o Europă unită au propulsat acest model pe prim plan, fiind propus ca o paradigmă posibilă a Europei de mâine. În esență,

* Comunicare prezentată la Simpozionul «Autohtonie și diaspora bucovineană», ce a avut loc în ziua de 22 nov. 1991, în Aula Universității din Cernăuți (în fosta Sală Sinodală a Reședinței mitropolitane, în care, la 28 noiembrie 1918, sub președinția marelui luptător național Iancu Flondor, s-a votat Unirea Bucovinei cu Patria-Mamă). Simpozionul a fost organizat de Societatea de cultură, românească «Mihai Eminescu» din Cernăuți, în colaborare cu Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina. În cadrul acestor manifestări, s-a făcut duminică, 24 noiembrie 1991, sfințirea crucii de la mormântul marelui luptător bucovinean Iancu Flondor în cimitirul din orașul Storojineț. Crucea a fost dăruită de mai mulți credincioși ortodocși români din Bihor, fiind lucrată la Fabrica de marmură din Vascău-Bihor. Slujba religioasă a fost săvârșită de P.S. Arhiepiscopul vicar D. Ioan Mihăilășan-Crișanul al Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, cu un sobor de preoți din Bihor și Bucovina. Ierarhul a rostit un cuvânt omagial. A fost de față și autorul articolului, precum și mulți turiști din Oradea și Bihor.

** Vladimir Trebici, născut la 28 februarie 1916, în satul Horecea-Mănăstire, județul Cernăuți (acum în Ucraina); baccalaureat al liceului «Aron Pumnul» din Cernăuți (1926—1933); licențiat în filozofie și istorie al Facultății de filozofie și litere și licențiat al Facultății de drept, ambele de la Universitatea din Cernăuți (1933—1938), doctor în filozofie (sociologie) al Universității din București. Profesor de istorie la Liceul militar «Ștefan cel Mare» din Cernăuți (1939); a luptat în cel de-al doilea război mondial, ca sublocotenent în Regimentul 11 Roșiori din Cernăuți; a fost prizonier în U.R.S.S. (1943—1946). După război, s-a stabilit în București, ajungând prof. univ. la Academia de Studii Economice. Fost director general adjunct al Direcției Centrale de Statistică a României. A făcut parte, ca specialist, de mai multe ori, din delegația României la Organizația Națiunilor Unite. În 1990, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, deținând postul de președinte al Comisiei de Demografie din cadrul Academiei Române. Președinte de onoare al «Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina» — Cernăuți) înființată în 1862 de frații Hurmuzachi). A publicat sute de articole și studii științifice în diferite reviste de specialitate: demografie, istorie, sociologie. La sesiunea festivă a Academiei Române din 18 septembrie 1991 (125 ani de la înființare) a prezentat comunicarea «Cărturarii bucovineni în Academia Română» evocând pe renumiții preoți-profesori dr. Eusebie Popovici (1838—1922) și dr. Vasile Gheorghiu (1872—1959), de la Facultatea de teologie din Cernăuți, comunicare apărută apoi în revista «Academica» nr. 1 (13) noiembrie 1991, pag. 10.

modelul bucovinean, conceput ca o simbioză culturală a etniilor de pe pământul Bucovinei, realizată într-un spirit de înțelegere reciprocă a acestora, de toleranță, de schimb de valori, de respect față de specificul național al fiecăruia, de largă deschidere, în final, de ecumenism. Desigur, studiile de pînă acum — lăsînd la o parte improvizările cu miză politică — sînt fragmentare, fatal incomplete, adesea unilaterale. Împărtășim părerea că un asemenea studiu presupune, în primul rînd, o abordare *istorică*, un examen al genezei modelului bucovinean. Opțiiei sincronice trebuie să i se substituie optica *diacronică*, în spiritul istoriei mentalităților, cu participarea mai multor discipline. Este suficient să reamintim că din acest punct de vedere, istoria Bucovinei a fost, timp de peste patru secole (1359—1774), parte integrantă din istoria Moldovei, apoi, timp de 143 ani (1775—1918), ea a făcut parte din Imperiul habsburgic, o perioadă de peste două decenii a fost reintegrată firesc în România, iar în ultimele decenii, o parte a ei, a fost încorporată în U.R.S.S., în Republica Ucraina. O abordare eficientă a problemei trebuie să țină seama de *spațiul geo-politic* în care s-au desfășurat istoria, schimbările politice, culturale, etnice care s-au produs în diferitele subperioade.

Considerînd că sîntem încă departe de un asemenea studiu complex, dar a cărui elaborare nu poate fi amînată, încercăm, în comunicarea noastră, să prezentăm o componentă a procesului amintit prezentînd Facultatea de teologie din Cernăuți, în anii 1875—1940, caracterul ei ecumenic. Nu va fi vorba de un *studiu teologic* — autorul nefiind competent pentru o asemenea întreprindere — ci de evidențierea unui capitol de *istorie culturală* care să ofere — sperăm — mai multe învățăminte.

2. Protoistoria acestui înalt așezămînt al spiritualității ortodoxe — căci aceasta a fost Facultatea de Teologie din Cernăuți — ar trebui să se refere în mod expres la faptul că în Țara de Sus, — așa cum ne informează Dimitrie Cantemir în «*Descriptio Moldaviae*» — viața religioasă era mult mai intensă decît în Țara de Jos, că numărul bisericilor, mănăstirilor, schiturilor era incomparabil mai mare, că locuitorii acestui străvechi pămînt românesc erau credincioși, pînă la superstiție și eres — după afirmația învățatului principe.

La mănăstiri ființau școli — să amintim celebra școală de la Putna, pe protopsaltul Eustatie de pe vremea lui Ștefan cel Mare — alte așezăminte. Printre precursorale Facultății de Teologie trebuie să așezăm Academia de la Putna, ctitorită de mitropolitul Iacob Putneanul și condusă de învățatul Vartolomei Măzăreanul, care a strălucit în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. S-ar cuveni amintită și Academia de la Kiev (1634) și rolul mitropolitului Petru Movilă, această măreață figură a culturii noastre și a spiritualității ortodoxe. În fine, trebuie evocată și istoria organizării bisericești din Bucovina — a episcopiei Rădăuților, mutată, după anexarea Bucovinei de către Habsburgi, la Cernăuți, declararea ei ca episcopie «*exemptă*» (1781) apoi trecerea ei ca episcopie sufragană sub jurisdicția mitropoliei sîrbești de la Karlovac (1783), ridicarea ei la rangul de mitropolie, în 1873, cu episcopiile sufragane de la Zara și Cattaro, fiind atribuit noului ierarh titlul de «*Mitropolit al Bucovinei și Dalmației*» pe care l-a purtat pînă în 1918. Se

cuvine amintit și rolul «Fondului bisericesc greco-oriental», înființat de administrația austriacă în 1783, din întinsele domenii ale mănăstirilor și bisericilor, danii ale domnilor Moldovei și ale boierilor. Desigur, nu intenționăm să facem istoria bisericii ortodoxe din Bucovina — pentru aceasta cei interesați vor găsi informațiile necesare în lucrările profesorului Ion Nistor, ale preoților profesori Simeon Reli și Mircea Păcurariu — dar pentru a înțelege caracterul și rolul Facultății de Teologie sînt necesare succinte referiri istorice.

3. Înaintașa Facultății de teologie a fost Institutul Teologic care și-a deschis porțile la 4 octombrie 1827. Provenit din școala clericală, noul institut avea grad universitar, «alumnii» se recrutau din absolvenții liceului din Cernăuți, înființat în 1808. Iată și disciplinele predate în 8 semestre: istoria bisericească, arheologia biblică, introducerea în Testamentul Vechi și în Testamentul Nou — toate în limba latină; dreptul bisericesc, dogmatica și morală — în limba greacă; teologia pastorală, catehetica și pedagogia — în limba română. În timpul păstoriei episcopilor Dositei Herescul, Daniel Vlahovic și Isaia Baloșescu (1775—1835) limba oficială a Diocezei Bucovina era limba română. Episcopul Eugeniu Hacman a introdus, în 1838, și limba ucraineană. Dar tot acest episcop a dispus ca limba latină să fie înlocuită cu limba română la Institutul Teologic, la disciplinele menționate, luînd și măsura ca să se înființeze școala elementară de «dascăli» (cantori). Între anii 1827—1875, au absolvit acest institut numeroși studenți, devenind preoți, viitori profesori la Facultatea de teologie, unii chiar ierarhi.

În 1875 se înființează Universitatea din Cernăuți, ca «deutschsprachige Nationalitäten-Universität», sub patronajul împăratului Franz-Joseph («Alma mater Francisco-Josephina»), cu acest nume, pînă în 1918. Celor două facultăți — drept și filosofie — li s-a adăugat facultatea de teologie prin încorporarea institutului teologic și încadrarea profesorilor de la institut la noua facultate. Începe o nouă perioadă. În afara vechilor profesori, au fost aduși noi profesori cu studii teologice în Austria și Germania, dar și absolvenți ai fostului Institut teologic. Materiile predate: studii biblice și exegeza Testamentului Vechi, studiul biblic și exegeza Testamentului Nou, istoria bisericii, dogmatica și teologia fundamentală, dogmatica specială, teologia morală, dreptul bisericesc, teologia practică, limbile ebraică și aramaică, greaca și slava bisericească. Durata cursurilor era de opt semestre. Limba de predare era germana, cu excepția teologiei practice care se predă în limbile română și ucraineană.

Iată și profesorii între anii 1875—1919: Constantin Popovici senior (1801—1890), Isidor cavalier de Onciul (1834—1897), Eusebiu Popovici (1838—1922), Vasile Mitrofanovici (1831—1888), Alexie Comoroșan (1842—1881), Ioan Juvenal Ștefanelli (1834—1914), Dr. Silvestru Octavian Isopescul, care a tradus, primul și singurul, în românește *Coranul*, în 1912, cu un studiu introductiv (60 pagini) și apoi traducerea (pp. 61—540), Vasile de Repta (viitorul mitropolit Vladimir) (1841—1926), Constantin-Clement Popovici (1846—1938), Teodor Tarnavski

(1859—1914), Emilian Voiuțchi (1850—1920), Vasile Găină (1868—1907), Ștefan Saghin, Vasile Tarnavschi (1859—1945), Vasile Gheorghiu (1872—1959). Profesorii erau români, cu două excepții: Eugen Kozak, titularul cursului de limba slavă bisericească și literatură, și Dionis Jeremiucuk (mai târziu Jeremiiv), pentru teologia practică, în limba ucraineană.

Facultatea de teologie din Cernăuți era singurul institut universitar ortodox din fosta monarhie austro-ungară. Aici s-au pregătit pentru a deveni preoți tineri români din Bucovina și Transilvania, dar și din Vechiul Regat, ucraineni, sîrbi, bulgari.

Primul doctorat în teologie s-a acordat în 1881, fiind conferit viitorului profesor Emilian Voiuțchi, cu mențiunea «Sub summis auspiciis Augustissimi Imperatoris», însoțită de inelul împăratului.

Renumerele facultății de teologie a crescut rapid. Era considerat o mare cinste doctoratul obținut la Cernăuți: Grigore Pișculescu — viitorul profesor de teologie, cunoscut ca scriitor Gala Galaction — viitorul mitropolit Nicolae Bălan, viitorul patriarh al Bulgariei, Kiril, Romul Căndea, viitorul profesor de istorie universală la Universitatea din Cernăuți erau doctori ai facultății de teologie. R. Căndea a fost întâi profesor de Istoria bisericească universală la Facultatea de teologie, urmînd marelui Eusebie Popovici.

Prestigiul facultății de teologie se poate vedea și din faptul că în perioada 1875—1919 următorii preoți profesori au fost rectori ai Universității: Vasile Mitrofanovici, Eusebie Popovici, Vasile de Repta, Constantin (Clement) Popovici, Emilian Voiuțchi, Teodor Tarnavschi, Ștefan Saghin și Vasile Tarnavschi. Un istoric al Universității din Cernăuți (1875—1919), dr. Rudolf Wagner, remarca coincidența stranie că primul rector al Universității din Cernăuți, Constantin Tomașciuc, și ultimul ei rector, în perioada austriacă, Vasile Tarnavschi, au fost români.

Facultatea de teologie se alfa în monumentală reședință mitropolitană, construită între anii 1864—1882, aripa din stînga, unde era și biserica seminarială, Internatul Teologic (numit Seminar), biblioteca. Ca o particularitate semnalăm că studenții de la Internatul Teologic, beneficiind de condiții excepționale, își perfecționau pregătirea de viitori preoți, sub îndrumarea unui rector și a unui prefect. Aici învățau tipicul, omiletica, urmau cursuri de limbi străine, cîntarea bisericească.

După 1919, Universitatea din Cernăuți a mai primit o facultate: de științe. Perioada 1919—1940 a însemnat și pentru facultatea de teologie un progres în continuare. S-au mai adăugat unele discipline, vechii profesori și-au continuat activitatea, noi profesori au fost numiți din cei cu studii de specialitate la alte universități decît cele din Austria și Germania. Faima facultății a rămas mare: aici și-a dat doctoratul actualul academician preot profesor Dumitru Stăniloae (n. 1903), pr. Teodor Bodogae, Ștefan Munteanu (ebraist), Ștefan Lupșa, Nicolae Popovici (viitorul episcop martir al Oradiei), Dimitrie Belu, Grigore Marcu, Milan Pavel Șesan, Petru Rezuș, Liviu Stan, Teodor Savu, deveniți, la rîndul lor, profesori.

Aminteam la început de modelul bucovinean și de unele trăsături ale acestuia. Cum se regăsesc ele în activitatea Facultății de Teologie din Cernăuți ?

Să examinăm mai îndeaproape problema ucrainenilor în raport cu facultatea amintită. Datorită unor împrejurări istorice — pe care nu le examinăm acum — s-au așezat și au conviețuit cu populația românească băștinașă și alte etnii. Cea mai importantă numeric era cea reprezentată de ucraineni (ruteni), inclusiv huțani (huțuli). Or, spre deosebire de ucrainenii din Galiția care erau greco-catolici, cei din Bucovina erau ortodocși. La recensământul din 1930, la o populație de 853.009, românii reprezentau 44,5%, iar ucrainenii 29,1%. Românii și ucrainenii, de religie ortodoxă, dețineau circa 72% din totalul populației, în timp ce greco-catolicii, în număr de mai puțin de 20.000, aveau o pondere de 2,3% din populația totală a Bucovinei. Apartenența românilor și ucrainenilor la aceeași religie a avut o mare importanță. Pregătirea viitorilor preoți români și ucraineni se făcea la aceeași facultate de teologie, în același duh al mărturisirii ortodoxe. Teologii români și ucraineni locuiau în același internat.

...Privesc o fotografie istorică, din 1874/1875, înfățișând un grup de «alumni» de la Institutul Teologic. În mijlocul lor Isidor Vorobochievici (1836—1903), iubitul lor profesor de muzică și dirijorul corului, încadrat de Ciprian Porumbescu, Constantin Morariu... Ilustrul compozitor și dascăl — printre ai cărui elevi s-au numărat Eusebiu Mandicevski, Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor — este cunoscut ca prozator de limbă ucraineană, cu pseudonimul Danilo Mlaca. Lui îi datorăm muzica unor texte eminesciene ca «De ce nu-mi vii?», «Ce te legeni codrule!», a unor texte ale lui Vasile Alecsandri, folclor muzical românesc. Este un exemplu tipic de înțelegere între etnii cu prețuirea valorilor culturale ale fiecăreia.

Să mai spunem — cei mai în vîrstă cunosc bine — că un preot român care era repartizat într-o comună ucraineană era obligat să învețe limba ucraineană. Aș mai aminti că mitropolitul Vladimir de Repta, care a păstorit în anii 1902—1924, în timpul primului război mondial, cînd Bucovina a fost ocupată în trei rînduri de armatele țariste, a salvat copiii evrei, ascunzîndu-i în Palatul mitropolitan de sălbăticia pogromiștilor. La înmormîntarea ilustrului ierarh, în aprilie 1926, cortegiul funerar s-a oprit în fața Templului Coral, întîmpinat de rabini și de comunitatea evreiască, venită să omagieze un mare om. Gestul amintește pe cel al lui Traian Popovici — descendent dintr-o veche familie de preoți — care, în timpul celui de-al doilea război mondial, în calitate de primar al Cernăuților, a salvat de la deportare mii de evrei. Să mai adăugăm că revista «Candela», înființată în 1882, era redactată parțial în limba ucraineană.

Exemplele citate vorbesc despre înțelegere, toleranță, omenie, respect reciproc — valori scumpe nu numai românilor ci și celorlalte naționalități din Bucovina — care se constituie într-un veritabil model cultural. Or, acesta este spiritul care a domnit la Facultatea de Teologie din Cernăuți, care i-a insuflat pe vrednicii săi profesori. Am evocat doi din

acești iluștri dascăli : pr. prof. Eusebie Popovici (1838—1922) și pr. prof. Vasile Gheorghiu (1872—1959) la sesiunea jubiliară a Academiei Române (1991)¹, nu numai pentru că au fost membri de onoare ai Academiei, ci și pentru erudiția lor, înțelepciunea lor, bunătatea lor adînc creștinească, care au făcut ca în viață și după moarte să fi fost cinstiți de cei ce i-au cunoscut.

Revenind la rolul Facultății de Teologie din Cernăuți în perioada 1875—1940 trebuie spus, în încheiere, că atît românii cît și ucrainenii îi datorează în mare parte crearea intelectualității lor. Practic, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu existau situații în care preoții să nu fi fost licențiați în teologie. Prestigiul lor, conferit de pregătirea lor academică, situația materială bună, asigurată de Fondul religiosar greco-oriental, activitatea lor misionară și culturală la sate, sînt principalele trăsături ale preoților din Bucovina, legate în mare măsură de Facultatea de teologie din Cernăuți.

După tragicele evenimente din 1940, Facultatea de Teologie și-a continuat activitatea la Suceava, revenind la Cernăuți în toamna lui 1941 pînă în martie 1944, cînd a revenit la Suceava, pînă în 1948, cînd s-a desființat, profesorii fiind repartizați la institutele teologice universitare din București și Sibiu, în care fusese concentrat în 1948 întreg învățămîntul teologic superior. Pasager, a mai funcționat unul și la Cluj (1948—1952).

Facultatea de teologie din Cernăuți, socotită decenii de-a rîndul un factor al spiritualității ortodoxe, alături de instituțiile similare de la Kiev și Atena, și-a încetat existența. Ea însă se continuă prin numeroșii săi discipoli, prin modelul său de ecumenism creștin.

După Revoluția din Decembrie 1989, atît organizarea Bisericii ortodoxe române cît și învățămîntul teologic au fost îmbunătățite. A luat ființă Arhiepiscopia Sucevei ținînd de Mitropolia Moldovei și Bucovinei, s-a creat un institut teologic la Iași, sînt în curs de înființare noi seminarii teologice. Enoriașii ortodocși români ai Bucovinei istorice țin astăzi de două eparhii : cei din regiunea Cernăuți (Republica Ucraina), au episcopia Cernăuților și Bucovinei, subordonată Patriarhiei de la Moscova, cu sediul la Cernăuți și cei din sudul Bucovinei, au arhiepiscopia Sucevei. Peste granițe artificiale, credința și idealurile sînt însă aceleași.

1. Vladimir Trebici, *Ecumenismul academic bucovinean*, în revista «Academica», No. 1 (13) noiembrie 1991, pag. 18.

OPERA CANONICĂ ȘI NOMOCANONICĂ
A SFÎNTULUI IOAN SCOLASTICUL
IMPORTANȚA EI PENTRU SISTEMATIZAREA
DREPTULUI BISERICESC ORTODOX

Teză de doctorat în teologie

de Pr. VASILE FLOREA

P R E F A Ț Ă

Sfântul Ioan Scolasticul, distins patriarh al Constantinopolului (565—577), a fost socotit de către istoricii de seamă ai dreptului bizantin și ai dreptului bisericesc, deopotrivă din Apus și din Răsărit, ca «părinte al dreptului bisericesc răsăritean», așa cum Dionisie Exiguul a fost socotit «părinte al dreptului bisericesc apusean». Ca temei al acestei aprecieri a Sfântului Ioan Scolasticul a fost menționată îndeosebi contribuția pe care el a adus-o la sistematizarea normelor canonice și legale de care se conducea Biserica, în organizarea și administrarea sa, la jumătatea veacului al șaselea.

Născut în jurul anului 525, în localitatea Sirimis, din apropierea Antiohiei, Ioan Scolasticul, dotat cu o inteligență excepțională, și-a însușit repede o temeinică pregătire juridică, la renumita Facultate din Beyrut. Cu o asemenea pregătire, stabilindu-se în Antiohia, Ioan Scolasticul s-a impus, de la primele manifestări, prețuirii întregii obști a acestui important centru. Între cei care l-au remarcat și au căutat să-i folosească, deopotrivă, pregătirea și dexteritatea cu care putea să poarte discuții, în cele mai controversate probleme, fără să jignească pe cei ale căror păreri nu și le însușea, a fost patriarhul de atunci al Antiohiei, Domnin III (545—554). Acesta a propus tinărului avocat să intre în cler, ca să-l ajute în rezolvarea multiplelor probleme, dificile, cărora era obligat să le facă față, atît în cuprinsul patriarhiei, cît și în raporturile cu autoritatea de Stat, reprezentată de ambițiosul împărat Iustinian. Intenția reală a patriarhului Domnin era ca să-l folosească pe Ioan Scolasticul ca reprezentant al său pe lângă împărat, în calitate de apocrisiar, potrivit obiceiului pe care îl practicau toate scaunele patriarhale. Se presupune că patriarhul i-a și împărtășit tinărului avocat această intenție, dacă se ia ca reală relatarea din lucrarea «Viața Sfântului Simeon Stilitul cel Tinăr». Se spune că Ioan Scolasticul s-ar fi dus la Sfântul Simeon Stilitul să-i ceară sfatul, dacă ar fi bine să accepte propunerea patriarhului Domnin, de a se hirotoni, în vederea trimiterii lui ca apocrisiar pe lângă curtea imperială. Spre surprinderea lui, Sfântul Simeon Stilitul i-a prezis că va ajunge patriarh al Constantinopolului în locul patriarhului Eutihie, care va fi înlocuit de împărat.

Cu această perspectivă, prezisă de Sf. Simeon Stilitul, Ioan Scolasticul a acceptat propunerea patriarhului Domnin, fiind hirotonit preot în anul 550. Ca să ajute pe patriarh, în întărirea ordinii și disciplinei în cuprinsul Patriarhiei Antiohiei, Ioan Scolasticul a înțeles că este abso-

lut necesară întocmirea unei colecții a canoanelor și a legilor în vigoare într-o formă sistematică, pentru ușurarea muncii instanțelor de judecată, pentru soluționarea cazurilor practice ce li se trimiteau. O asemenea colecție canonică întocmise cu 3—4 decenii mai înainte, un autor al cărui nume a rămas necunoscut, rânduind canoanele sub 60 de titluri. Contribuția lui Ioan Scolasticul la întocmirea Colecției sale ar fi constat, deci în reducerea titlurilor de la 60 la 50; de aceea a și fost numită Colecția canonică în 50 de titluri. Întocmirea acestei Colecții ar fi definitivat-o presviterul Ioan Scolasticul în cei trei ani de preoție în Antiohia, căci în anul 553 a fost trimis într-adevăr, ca apocrisar pe lângă împăratul Iustinian. La Constantinopol Ioan Scolasticul a avut prilejul să constate că împăratul Iustinian, după întocmirea Colecției de legi, cunoscută sub numele de «Corpus iuris civilis» (între anii 529—534) dăduse un mare număr de legi noi (Novellae), care scoteau din uz pe cele din Colecție. Multe din aceste legi noi reglementau chestiuni bisericești. Ioan Scolasticul a înțeles că tot așa, de necesară și de utilă, pentru instanțele bisericești — ca și pentru conducătorii bisericești — este și o grupare sau Colecție a celor mai importante dispoziții din novelele care reglementau chestiuni bisericești. Gruparea acestor dispoziții a realizat-o Ioan Scolasticul sub 87 Capitole. Dar existența a două Colecții, una cu dispoziții canonice, alta cu dispoziții legale civile, reglementând însă aceleași chestiuni, constituia pentru cei care erau chemați să le aplice, o greutate. De aceea, Ioan Scolasticul și-a impus ca și dispozițiile din Colecția în 87 de Capitole să le grupeze tot sub cele 50 de titluri sub care erau grupate canoanele. Așa a apărut colecția mixtă numită Nomocanonul în 50 de titluri, care a fost opera exclusivă a lui Ioan Scolasticul. Această operă, Nomocanonul în 50 de titluri, care i-a și adus prețuirea de părinte al dreptului bisericesc răsăritean, a realizat-o Sfântul Ioan Scolasticul după ce a ajuns patriarh, în locul lui Eutihie, îndepărtat din scaun la începutul anului 565, pentru că nu era de acord cu împăratul, în privința cuprinsului Celor trei Capitole. Cu spiritul său pătrunzător, Ioan Scolasticul a apreciat că în multe Epistole ale unor Sfinți Părinți există dispoziții care pot fi transformate în canoane, tot așa de utile ordinii și disciplinei Bisericii, ca și canoanele Sfinților Apostoli, ale sinoadelor ecumenice și ale sinoadelor particulare. Cele dintii asemenea canoane, Sfântul Ioan Scolasticul le-a desprins, și le-a inclus în Colecția sa canonică, din două Epistole ale Sfântului Vasile cel Mare către Amfilochie al Iconiului.

Înainte de a trece la examinarea operei canonice și nomocanonice a Sfântului Ioan Scolasticul, doctorandul Preot VASILE FLOREA a făcut o sumară, dar clară, prezentare a colecțiilor canonice existente în

Biserica Ortodoxă de Răsărit pînă la Ioan Scolasticul: Acoluthia ton Canonon, Epitoma lui Ștefan Efeseanul, Epitoma logotetului și magistrului Simeon și Colecția în 60 de titluri. Pentru cercetarea operei canonice și nomocanonice a Sfîntului Ioan Scolasticul, doctorandul s-a condus de studii de necontestată valoare ale istoricilor dreptului roman și bizantin, ca: Biener, Zachariae von Lingenthal, Friedrich Maassen, Eduard Schwartz ș.a., precum și de studiul special al lui Vladimir Beneșevici asupra Nomocanonului în 50 de titluri al lui Ioan Scolasticul.

Analizînd pe titluri și pe teme cuprinsul Colecției canonice în 50 de titluri a lui Ioan Scolasticul și apoi cuprinsul Colecției în 87 capitole, doctorandul a dovedit o temeinică cercetare a acestor izvoare ale dreptului bisericesc ortodox, prin judicioase observații, exemplificate sau întărite cu interesante note.

În acest scop al exemplificării aplicării efective a Nomocanonului în 50 de titluri, în organizarea, administrarea și disciplina Bisericii Ortodoxe, doctorandul s-a referit în mod special la cele trei laturi ale puterii bisericești: învățătoarească, sfințitoare și de conducere, în general reproducînd chiar textul Nomocanonului care reglementa chestiunea respectivă.

Folosirea Nomocanonului în 50 de titluri în Biserica Ortodoxă și după întocmirea Nomocanonului în 14 titluri de către Patriarhul Fotie, în anul 883, și declararea lui ca singură colecțiune oficială a Bisericii, prin hotărîrea sinodului din Constantinopol, în anul 920, arată valoarea practică a Nomocanonului în 50 de titluri al lui Ioan Scolasticul. Pentru folosirea lui și în veacul al XII-lea s-a pronunțat însuși canonistul Valsamon. Aceeași prețuire rezultă și din marele număr de manuscrise ale acestui Nomocanon, din secolele XIV și XV, care s-au păstrat.

Este un merit al doctorandului Preot Vasile Florea, că greutățile inerente unei asemenea teme și lipsurile nu l-au descurajat, ci dimpotrivă, l-au stimulat, reușind să prezinte de data aceasta, un proiect de teză apreciat favorabil de toți referenții, atît pentru susținere cît și pentru publicare (menținînd ca anexă, traducerea Colecției canonice, după textul lui Pitra și al Colecției în 87 capitole, după textul lui Heimbach).

Prof. IORȚU D. IVAN

CUVÎNT ÎNAINTE

Așa după cum unii exploratori simt o chemare lăuntrică irezistibilă de a cuceri teritori necunoscute, tot astfel se întâmplă și cu alții din alte domenii, a căror plăcere este aceea de a scoate la lumină părți uitate sau neexplorate sau necercetate îndeajuns din cuprinsul teritoriului interesului lor deosebit. Cam în această situație ne aflăm noi cu tema pe care ne-am ales-o spre cercetare, ca teză de doctorat în teologie, la disciplina : Dreptul bisericesc. Am considerat — și considerăm — tema importantă, în primul rînd pentru că ea se referă la prima colecție canonică sistematică a Bisericii care ni s-a păstrat, și în al doilea rînd pentru că, în românește, pînă în prezent n-a apărut un studiu special asupra ei. La angajarea în munca corespunzătoare, cercetării acestei teme ne-a îndemnat însă și faptul că literatura asupra ei este, în mare majoritate, în limba germană și franceză. Ca paroh al parohiei ortodoxe române din Salzgitter (R.F.G.), am avut posibilitatea unei largi documentări în bibliotecile universitare din München, Heidelberg, Hamburg, Berlin, Göttingen și Wolfenbütel, după ce cercetasem izvoarele, destul de bogate, pe care le are biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă din București. Dar o mare dificultate, căreia a trebuit să-i fac față — cu muncă în plus — a constituit-o faptul că lucrările de bază asupra operei canonice și nomocanonice a Sfîntului Ioan Scolasticul au fost scrise de către canonistul Vladimir Beneșevici, întii în limba rusă, în Rusia, și apoi în limba latină, în Germania. Metoda de cercetare a lui Beneșevici, caracterizată printr-o acrivie impresionantă, m-a captivat și — mărturisesc — m-a făcut tributari, în mare măsură studiilor sale, îndeosebi în privința descrierii manuscriselor pe care le-a cercetat.

Este adevărat, cercetările învățaților din secolul al XIX-lea și al XX-lea, străini și români, au dezvoltat cunoștințele cu privire la dreptul bizantin, în general, și cele cu privire la dreptul bisericesc, în special. Au fost scoase la lumină izvoare necunoscute ; iar pe de altă parte, din izvoarele cunoscute, au fost degajate date și lumini noi¹.

1. Dintre acești cercetători, cu contribuții deosebite, amintim întii cîțiva străini și apoi cîțiva români. Ordinea menționării nu presupune ordinea importanței ce li se acordă. Dintre străini menționăm pe : Dr. FRIEDERICH AUGUST BIENER, din ale cărui numeroase lucrări amintim următoarele : *Geschichte der Novellen Justinianus*, Berlin, 1824 ; *De collectionibus canonum ecclesiae Graecae*, Berlin, 1827 ; *Das Kanonische Recht der griechischen Kirche*, Dresda, 1853 ; HEIMBACH G. E., *Ανεκδοτα*, t. I și II, Lipsiae, 1838, 1840 ; J. W. BICKELL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Gies-sen, 1843 ; MAASSEN F., *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Kirchenrechts*, Graz, 1870 ; MORTREUIL J., *Histoire du droit byzantin et du droit romain dans l'empire d'Orient*, t. I—III, Paris, 1843—1846 ; RHALLIS și POTLIS, în prefețele celor 6 volume *Σύνταγμα τῶν κανόνων*, Atena, 1852—1859 ; PITRA J. B., *Juris ecclesiastici Graecorum historis et monuments*, 2 vol., Roma, 1864, 1868 ; *Des canons et des collections canoniques de l'Eglise grecque*, Paris, 1858 ; *Spicilegium solesmense complectens Sanctorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum anecdota hactenus opera*, t. IV, Paris, 1859, p. 556—576 ; ZACHARIAE K. E., von LINGENTHAL, *Anecdota*, Leipzig, 1843 ; ACHELIS N., *Die ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechts*, Leipzig, 1891 ; V. N. BENEȘEVICI, *Sinagoga v 50 titulov i drugie juridiceskie Sborniki Ioanna Sholastica* (Zapiski klassiceskoga

Cu privire la opera canonică și nomocanonică a Sfântului Ioan Scolasticul, de care ne-am propus să ne ocupăm, se poate spune că ea a fost socotită, veacuri de-a rândul, drept o operă fundamentală pentru cei care aveau răspunderea organizării, administrației și disciplinei Bisericii. Pe lângă o bună cunoaștere a canoanelor și legilor politico-bisericești, cu obligativitatea în Biserică, spre jumătatea veacului al VI-lea, Sfântul Ioan Scolasticul a dovedit și un deosebit spirit practic în sistematizarea acestor norme, în vederea ușurării aplicării lor pentru soluționarea cazurilor practice care se iveau în administrația bisericească. Existența unor norme canonice după care s-au condus Sfinții Apostoli și episcopii pe care ei îi rânduiau în fruntea comunităților creștine pe care le întemeiau dovedește că Mîntuitorul Hristos a înzestrat Biserica Sa cu tot ceea ce îi era de trebuință, în vederea împlinirii misiunii pentru care a fost întemeiată: mîntuirea oamenilor. De altfel, numeroase texte biblice vorbesc de autoritate, de ascultare și de pedepse (Matei 18, 15—18; Ioan 20, 21; Fapte 20, 28 ș.a.). Din asemenea texte se vede că Biserica, în activitatea pe care a desfășurat-o, s-a folosit în primul rînd de norme religios-morale, aflate în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, și apoi de norme cu caracter juridic, pe care le-a găsit în mediul social-politic în care s-a organizat și s-a dezvoltat², norme de care, din motive de ordin practic, nu putea să facă abstracție.

Așa cum în societatea civilă organizată — adică în cadrul statului — numai acel membru poate beneficia de avantajele pe care le poate asigura societatea civilă membrilor ei, care îndeplinește și obligațiile ce îi revin, la fel și în Biserică, cel devenit membru al ei, prin primirea

Obscestya, 8), Petropoli, 1914; după 23 de ani a fost tipărită, cu text latin, sub titlul: *Johannis Scholastici synagoga l. titulorum ceteraque eiusdem opera juridica*, t. I, AAM, München, 1937; Ed. SCHWARTZ, *Die Kanonensammlung des Johannes Scholasticus*, SAM, 1933, Heft 6; *Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche*, ZSavk, LVI, Weimar, 1936, p. 1—114; EICHMANN R., *Quellensammlung zur Kirchliche Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht*, 3 vol., Paderborn, 1914—1926; LAUCHERT, FRIEDRICH, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Konzilien nebst des apostolischen kanones*, Frankfurt am Mein, 1961; dintre lucrările autorilor români, amintim, de asemenea, câteva, îndeosebi cu caracter general: ALEXANDRESCU D., *Droit ancien et moderne de la Roumanie. Etude de législation comparée*, Paris-București, 1897; S. G. LOVINESCU, *Istoria dreptului românesc din vremile sale cele mai vechi și pînă astăzi*, București, 1908; FOTINO G., *Curs de istoria dreptului românesc*, București, 1940—1941; ȘOTROPA V., *Introducere la istoria dreptului*, în *Introducere la istoria dreptului român*, Cluj, 1937; BERECHET ȘT., *Istoria dreptului românesc*, v. I, Iași, 1934; *Intregiri*, I, Cîteva chestiuni din istoria vechiului drept românesc, Iași, 1931; PERETZ I., *Curs de istoria dreptului român*, 4 vol., ed. II-a, București, 1926—1931; GEORGESCU VAL. AL., *Bizanțul și instituțiile românești pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1980; idem și STRIHAN PETRE, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova, 1611—1831*. Partea I. Organizarea judecătorească, vol. I (1611—1740), București, 1979, vol. II (1740—1831), București, 1981; POPOVICI C., *Fontănilor și codicii dreptului bisericesc ortodox*, Cernăuți, 1886; FLOCA, I. N., *Originile dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, Sibiu, 1969; LIVIU STAN, *Codificarea canoanelor*, în rev. «St. Teol.», nr. 9—10/1969; *Obîrșia și dezvoltarea istorică a Dreptului bisericesc*, în rev. «Mitrop. Olteniei», nr. 1—2/1968; *Tradiția pravilnică a Bisericii. Însemnătatea și folosul cunoașterii legilor după care se conduce Biserica*, în rev. «St. Teol.», nr. 5—6/1960.

2. IOAN I. FLOCA, *op. cit.*, p. 40—48.

botezului, se poate împărtăși de bunurile spirituale cu care aceasta a fost înzestrată de Întemeietor, numai în măsura în care rămîne țare în credință și îndeplinește normele pe care autoritatea competentă a Bisericii le-a stabilit ca să-și îndrumeze membrii și să-i ferească de abateri și delictе. Biserica a recomandat însă membrilor ei ca să respecte și să îndeplinească și legile statului respectiv. După recunoașterea creștinismului ca religie licită, împărații imperiului de Răsărit — începînd cu Constantin cel Mare — au dat și legi speciale, prin care reglementau chestiuni bisericești. Asemenea legi, date de autoritatea civilă, au fost acceptate și aplicate de Biserică, numai în măsura în care nu contraveneau învățaturii de credință și moralei creștine. Așa s-a ajuns ca izvoare ale dreptului bisericesc să fie socotite — pe lângă izvoarele fundamentale : Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiție și canoanele cu obligativitate generală — și legile politico-bisericești, ca izvoare subsidiare. Biserica a aplicat, deci, în organizarea și administrația sa, pe lângă legile ei proprii, numite canoane — *κανόνες* — și legile — *νόμοι* — date de autoritatea de stat, în chestiuni bisericești. Între împărații bizantini care au reglementat chestiuni bisericești, prin legi de stat, împăratul Justinian (527—565) a dat cel mai mare număr de asemenea legi, îndeosebi după încheierea codificării sale cunoscută sub numele de «Corpus iuris civilis», în decembrie 534. Asemenea legi, date de Justinian, începînd de la 1 ianuarie 535, au fost numite «legi noi» (Novellae). Din numărul de 168 de asemenea novele, cîte s-au păstrat, de la Justinian, mai mult de jumătate au reglementat chestiuni bisericești.

Izvoarele bisericești, pentru o mai bună și mai ușoară folosire a lor, au fost strînse în colecții, de către clerici și juriști, unele cu textul întreg al canoanelor, altele cu textul sinoptic sau epitemic, unele rînduind canoanele și legile în ordine cronologică, altele rînduind aceste izvoare în mod sistematic, adică grupînd canoanele și legile după chestiunile la care se referă. Cele mai vechi colecții sistematice cuprind numai canoanele ; iar atunci cînd redau și texte corespunzătoare din legile de stat, acestea apar ca anexă sau apendice³. Mai tirziu, pentru motive de ordin practic, canoanele au fost grupate laolaltă cu legile de stat care se refereau la aceleași chestiuni bisericești. Pentru conținutul lor — fiindcă cuprindeau atît canoanele (*κανόνες*), cît și legile de stat (*νόμοι*) — asemenea colecții au fost numite nomocanoane (*νομοκανόνες*). Între cele dintîi colecții de acest fel, care ni s-au păstrat, este Nomocanonul lui Ioan Scolasticul, numit în 50 de titluri. Opera canonică și nomocanică a acestui bun cunoscător și al canoanelor și al legilor civile — care s-a impus conștiinței creștine și ca distins patriarh al Constantinopolului (565—577) — ne-am propus s-o cercetăm cît mai temeinic și să-i scoatem în evidență contribuția pe care a adus-o în cadrul acțiunii de sistematizare a dreptului bisericesc ortodox. (Așa cum am amintit, străduința ne-a fost ușurată mult de lucrarea de înaltă valoare științifică a lui Vladimir Beneșevici asupra Nomocanonului în 50

3. Aceste Anexе aveau scopul să completeze colecția principală, cu informațiile cunoscute ulterior.

de titluri al lui Ioan Scolasticul. Trebuie să recunoaștem, însă, că informațiile cu care ne-am documentat în plus, de la alți distinși cercetători ai operei canonice și nomocanonice a lui Ioan Scolasticul — inclusiv cercetările recente care s-au făcut cu prilejul reeditării lucrării lui V. Beneșevici, în Germania, la Leipzig, în 1972 — ne creaseră o stare sufletească de încredere puțin exagerată în conținutul proiectului de teză de doctorat, pe care l-am prezentat în 1988, în vederea aprobării pentru susținere. Am înțeles aceasta, după ce am luat cunoștință de observațiile și recomandările făcute de către Prea Cucernicii Părinți profesori referenți, de la Facultățile de teologie de la București și Sibiu, cărora consiliile profesionale le-au încredințat spre cercetare și referire proiectul tezei. Observațiile — unele destul de aspre, descurajatoare chiar — s-au referit și la fondul și la forma lucrării. După ce mihnirea, inerentă unei asemenea situații, s-a mai temperat, am înțeles că prin respectarea observațiilor și recomandărilor făcute, lucrarea va dobîndi un sporit nivel științific. La această înțelegere a observațiilor și la hotărîrea de a mă conforma, mi-au fost de mult folos sfatul și încurajarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului, care a avut bunăvoința să citească textul propriu-zis al lucrării și, o dată cu sfatul și încurajarea la care ne-am referit, mi-a dat și competente îndrumări. Îmi exprim adîncă mea recunoștință pentru acest sprijin prețios. De asemenea, mulțumesc Prea Cucernicilor Părinți profesori referenți pentru observațiile și recomandările făcute, în vederea îmbunătățirii cuprinsului și formei tezei. Nădăjduiesc să constate că, într-adevăr, m-am străduit să îndeplinesc recomandările făcute. Am restructurat planul, urmînd indicațiile P.C. Prof. I. Floca. Astfel, am trecut în «Introducere» informațiile referitoare la colecțiile canonice cunoscute, ca existente, înainte de apariția colecției Sf. Ioan Scolasticul, pentru ca «Tratarea» să se refere exclusiv la opera lui canonică și nomocanică. Am scos din text, trecîndu-le la «Note» sau «Anexă», multe manuscrise ale Nomocanonului în 50' de titluri, al căror cuprins este descris, pentru simplificare, schematic. N-am trecut nici în cuprinsul lucrării, nici în Anexă textul canoanelor sinoadelor care au format colecția canonică a Sf. Ioan Scolasticul — limitîndu-ne numai la menționarea numărului canonului respectiv — întrucît textul canoanelor se găsește cu ușurință, în prezent, și în românește. De altfel, majoritatea autorilor care s-au ocupat de Colecția canonică sistematică a Sf. Ioan Scolasticul au menționat, la fiecare titlu, numai numărul canoanelor corespunzătoare aceluși titlu. Numai Cristophor Justellus, după menționarea numărului canoanelor, la fiecare titlu, a reprodus și textul integral al canoanelor. Dintre colecțiile canonice traduse în românește, am preferat colecția lui Nicodim Milaș, fiindcă întocmirea ei — ca și traducerea în românește — a avut la bază textul din *Sintagma Ateniană*, publicată de Rallis și Potlis, în 6 vol., la Atena, între 1852 și 1859, fiind socotită ediție oficială a Bisericii Ortodoxe de Răsărit.

La recomandarea îndrumătorului științific, domnul prof. Iorgu D. Ivan, am adăugat, în «Anexă», traducerea în românește atît a Colecției canonice în 50 de titluri — făcută după exemplarul publicat de Pitru S. T. — 2

— fiindcă, fiind întocmită pe baza a patru manuscrise, prezintă cel mai bogat conținut al acestei colecții, cit și traducerea Colecției de legi politico-bisericești în 87 de «Capitole», făcută după exemplarul publicat de Heimbach, fiindcă, de asemenea, cuprinde în întregime fragmentele pe care Ioan Scolasticul le-a extras, socotindu-le mai importante, din câteva Novele ale lui Justinian, prin care acest împărat a legiferat diferite chestiuni bisericesti. Astfel, cititorul lucrării are posibilitatea să cunoască nu numai conținutul celor două colecții menționate, care formează Nomocanonul lui Ioan Scolasticul, ci și exactitatea afirmațiilor făcute în lucrare, referindu-ne la un anumit titlu al Colecției canonice în 50 de titluri sau la un anumit capitol al Colecției în 87 de capitole.

În «Introducere» — vorbind despre prima colecție canonică, cunoscută sub denumirea de «Acolouthia ton canonon» — am adăugat informații, în plus, referitoare la manuscrisele siriene și etiopiene care, după unii cercetători, ar fi fost folosite de Sf. Ioan Scolasticul la întocmirea Colecției lui. Tot aici am scos în evidență concordanța existență între manuscrisele canonice grecești (răsăritene) și cele latine (apuse) atât în privința ordinii în care sînt menționate sinoadele în Colecție, cât și în privința numerotării, în continuare, a canoanelor acestor sinoade.

Ținînd seama de recomandările P.C. Părinți profesori referenți, am redus numărul «Notelor», înlăturînd îndeosebi pe cele cu «idem, ibidem», care nu prezentau o valoare documentară în plus față de notele precedente. Urmînd aceleași recomandări, am redus mult textele grecești, iar la majoritatea din cele păstrate, am redat conținutul în traducere. De asemenea, m-am străduit ca redactarea însăși a tezei să dobîndească o îmbunătățire, printr-o exprimare mai clară a ideilor. Fără îndoială, lipsuri au mai rămas. Nădăjduiesc însă ca numărul și conținutul lor să rămîna în umbră, față de îmbunătățirile aduse proiectului de teză, în această nouă redactare.

INTRODUCERE

COLECȚII CANONICE ORIENTALE PÎNĂ LA SF. IOAN SCOLASTICUL

1. Privire generală asupra edificării izvoarelor dreptului bisericesc

În baza puterii cu care au fost investiți de către Mîntuitorul Hristos, în vederea organizării și conducerii Bisericii, Sfinții Apostoli au stabilit norme obligatorii pentru toți membrii comunităților pe care le înființau, cu cei care se botezau în numele Sfintei Treimi; dar, obligația respectării acestor norme revenea, în primul rînd, conducătorilor acestor comunități, episcopi și preoți. Acestora le revenea, în plus, și obligația de a aduce la cunoștința credincioșilor aceste norme, cu lămuririle necesare, ca să fie cit mai corect înțelese, precum și obligația de a supraveghea aplicarea lor, cu dreptul de a sancționa pe cei care nu le respectau. Episcopii, la rîndul lor, ca urmași în sfera de putere a Sfinților Apostoli, au stabilit și ei asemenea norme, numite canoane, a căror obligativitate era mai întinsă sau mai restrînsă, după întinderea unităților bisericești ai căror episcopi participaseră la stabilirea normelor.

Multă vreme, atît învățătura de credință pe care Sfinții Apostoli o propovăduiseră cit și normele pe care ei le stabiliseră, ca îndrumătoare, pentru organizarea și administrarea unitară a tuturor unităților bisericești, s-au păstrat prin tradiție orală, de către persoane anume încredințate cu această îndatorire. De la începutul secolului II, învățăturile religioase și morale, ca și normele referitoare la organizarea, administrația și disciplina Bisericii, care se transmiteau oral, ca provenind de la Sfinții Apostoli, au fost grupate în colecții de către persoane particulare ale căror nume nu ni s-a păstrat. Aceste colecții s-au numit *codici apostolici*, fiindcă ele cuprindeau învățături și norme a căror autenticitate — ca provenind de la Sfinții Apostoli — nu era pusă la îndoială.

În periodizarea izvoarelor dreptului bisericesc, aceste colecții formează periodul I, care se termină în anul 313, o dată cu apariția edictului de la Milan⁴, prin care împărații Constantin cel Mare și Liciniu au recunoscut creștinismului libertatea de a se organiza și funcționa ca «religio licita» în tot cuprinsul Imperiului roman, adică și în Apus și în Răsărit, abrogîndu-se astfel dispoziția «non licet esse vos», care nu îngăduia ca în Imperiul roman să existe creștini.

4. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, trad., București, 1915, p. 130; VALERIAN ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, ed. IV-a Cernăuți, 1942, p. 37, socotește primul period pînă la Sinodul I ecumenic (325). După data sinoadelor cu ale căror canoane începe prima colecție canonică, Ancira (314), Neocezarea (315), apare ca mai corespunzătoare părerea lui Milaș.

Între codicii apostolici se menționează : a) *Învățătura celor 12 Apostoli* (Didahi ton dodeca Apostolon)⁵ ; b) *Constituțiile Sfinților Apostoli* (Diataxis — sau Diataghe — ton aghion Apostolon) ; c) *Canioanele Sfinților Apostoli* (Canones ton aghion Apostolon) ; d) *Tradiția Apostolică* (Apostolichi paradosis), numită și Rinduiala lui Ipolit ; e) *Rinduiala Apostolilor* (Diataxis ton Apostolon), numită și Didascaliala, compusă prin secolul III în Siria și folosită în Abisinia⁶.

Prima colecție, cu conținut exclusiv canonic, este «*Acoluthia ton canonon*». Numirea de «*Acoluthia*» vine de la faptul că numerotarea canoanelor este făcută în continuare, potrivit ordinii sinoadelor care au fost primite în această colecție. După apariția edictului de la Milan, Biserica a desfășurat o bogată activitate în toate laturile de manifestare a puterii cu care era investită, ca să-și poată îndeplini misiunea : învățătoarească, sfințitoare și de conducere. Puterea conducătoare, la rîndul ei, s-a manifestat prin toate cele trei laturi care îi formează conținutul : legiferatoare, judecătorească și executivă. Începutul activității legiferatoare a Bisericii, după edictul din Milan, îl constituie normele stabilite de sinoadele locale din Ancira (314) și Neocezarea (315). Cu canioanele acestor sinoade, a început colecția canonică numită *Acoluthia*. Canonistul Valerian Șesan sintetizează astfel modul alcătuirii acestei colecții canoanice : «episcopii care au participat la sinodul din Neocezarea, participaseră — în parte, cel puțin — și la cel din Ancira, fiind tot în dieceza Pontului, și deci, au adăugat deciziile sinodului din Neocezarea la cele ale sinodului din Ancira. Venind la Sinodul I ecumenic (325), ei au adus și canioanele acestor două sinoade ; dar dînd prioritate sinodului ecumenic, au așezat în frunte canioanele Sinodului I ecumenic (20), înșirînd după acestea pe cele de la Ancira (25) și pe cele de la Neocezarea (15). La acestea s-au adăugat, puțin mai tîrziu, 21 de

5. Sfințul Atanasie cel Mare amintește, în epistola 39, despre sărbători, între cărțile care pot fi citite de creștini, cu folos — anaghinoscomena — o lucrare cu titlul «*Învățătura numită a Apostolilor*» (Didahi Kalumeni ton Apostolon) ; se crede că aceasta ar fi într-adevăr lucrarea cu titlul «*Didahi ton dodeca Apostolon*», al cărei manuscris l-a descoperit Mitropolitul Filotei Vrianos al Nicomidiei la Constantinopol, în 1883, publicîndu-î în 1885. Extrasul din epistola Sf. Atanasie despre sărbători, în care este menționată «*Învățătura numită a Apostolilor*» se găsește în Sint. At., vol. IV (Atena, 1854), p. 80. În comentariul la această epistolă, Zonara afirmă că «unii spun că Didahia numită a Apostolilor este Constituțiile Apostolice (Diataxis ton Apostolon) scrie prin Clement» (Sint. At., IV, p. 81). Canonul 85 ap. nu amintește, între cărțile canonice și cele care pot fi citite de creștini, «*Învățătura numită a Apostolilor*», ci numai «*Așezămintele Apostolilor*» cu rezerva ca să nu fie răspindite în popor «pentru cele tainice dintr-însele» ; dar Sinodul VI ec., prin canonul 2, nu confirmă Constituțiile Apostolice ca izvor canonic, din cauză unor învățături greșite introduse de eretici în unele cărți ale acestor Constituții. Cu privire la părțile din această Colecție, care se referă la organizația și disciplina Bisericii, nici Părinții Sinodului VI ecumenic n-au făcut vreo rezervă.

6. Pentru cuprinsul Didascaliei — (noțiuni referitoare la disciplină, soți, episcopi, avere bisericească, văduve și botez), a se vedea : HARDEN J. M., *The Ethiopia Didascalia* translated, 1920 ; CONNOLLY R. H., *Didascaliala*, 1929 ; cf. V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 39.

Pentru informații asupra istoricului și conținutului codicilor apostolici, a se vedea : N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc*, p. 132—135 ; VALERIAN ȘESAN, *Drept bisericesc*, p. 37—39 ; C. POPOVICI, *Fântinile...*, p. 44—46.

canoane ale sinodului din Gangra (360—70) și 25 de canoane ale sinodului din Antiohia (341), la care, în secolul V, s-au adăugat cele 60 de canoane ale sinodului din Laodiceea (360—375), urmate de cele 7 canoane ale Sinodului II ecumenic (381) și de cele 30 de canoane ale Sinodului IV ecumenic (451). De această părere sînt și alți canoniști⁷. Dar, întrucît nu toate manuscrisele canonice care se referă la prima colecție canonică — Acoluthia — păstrează aceeași ordine în înșirarea sinoadelor și canoanelor, sînt și autori⁸ care nu și-au însușit părerea menționată mai înainte⁹.

Ei au rămas însă în minoritate, ținînd seama de numărul mare al manuscriselor canonice care pot fi grupate în prima categorie.

Colecția *Acoluthia ton canonon* este amintită de Sinodul III ecumenic, iar la Sinodul IV ecumenic se citează din ea canoanele : 4, 83, 84, 95 și 96. Canonul 4 din această colecție este canonul 4 al Sinodului I ecumenic, iar canoanele 83 și 84, 95 și 96 sînt canoanele 4 și 5, 16 și 17 ale sinodului din Antiohia¹⁰. Cercetătorul canonist Eduard Schwartz face parte dintre autorii care nu și-au însușit părerea că în Acoluthia canoanele primelor 7 sinoade au numerotare în continuare¹¹. În realitate, canoanele au fost rînduite după timpul editării lor, excepție făcîndu-se cu canoanele Sinodului I ecumenic, care, pentru importanța organului legiferator (ca sinod ecumenic), au fost rînduite înaintea sinoadelor din Ancira și Neocezarea¹². Pentru ordinea în care au fost rînduite sinoadele, după datele la care s-au ținut — cu excepția Sinodului I ecumenic — Acoluthia poate fi socotită o colecție cronologică ; după textul canoanelor, fiind trecut în întregime, ea este o colecție autentică ; iar după persoana care a întocmit-o, deși numele acesteia nu este cunoscut, este socotită colecție particulară. Cu toate că n-a avut ca întocmitor o persoană oficială, Acoluthia este considerată ca bază a tuturor colecțiilor de canoane de mai tîrziu, fiind recunoscută și întrebunțată ca o colecție oficială de drept canonic (Rechtssammlung)¹³.

Originalul grecesc al acestei colecții canonice nu s-a păstrat ; există însă o traducere siriană, făcută în Hierapolis (500)¹⁴, alături de așa-nu-

7. FR. MAASSEN, *Geschichte der Quellen und der Literatur des kanonischen Rechts*. Ed. I. Graz. 1870, p. 123—126 ; POPOVICI C., *op. cit.*, p. 44 ; N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 137.

8. ED. SCHWARTZ, *Zur Geschichte der alten Kirche und Ihres Recht*, în : *Gesammelten Schriften*, Bd. 4, Berlin, 1960, p. 175.

9. VALERIAN ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, ed. IV, Cernăuți, 1942, p. 39.

10. *Idem*, *op. cit.*, p. 39 ; N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 137.

11. ED. SCHWARTZ, *Die Kanonessammlung des Johannes Scholastikos*, în SAM, 1933, Heft 6, p. 3.

12. C. POPOVICI, *op. cit.*, p. 45.

13. G. H. BECH, *Kirche und theologische Literatur in Byzantinischen Reich*, în *Byz. H.*, München, 1959, p. 142.

14. WALTER SELB, *Die Kanonessammlungen der orientalischen Kirchen und das griechische Corpus Canonum der Reichskirche*, în *Spēculum iuris et ecclesiarum*, Wien, 1967, p. 371—372 ; vezi și ED. SCHWARTZ, *Die Kanonessammlung des Johannes Scholasticos*, în SAM, 1933, p. 3 ; vezi și ANDERSEN CARL, *Die Kirchen der alten Christenheit*, în *Die Religion der Menschheit*, Bd. 29, 1/2, Stuttgart-Mainz, 1970, p. 653, unde afirmă că această traducere cuprindea un număr de 123 de canoane.

mitul «Corpus canonum conciliarum Graecias»¹⁵, precum și o traducere în limba latină, descoperită de Eduard Schwartz în «Britische Museum» (Ad. 14528), exemplar pe care descoperitorul îl descrie în studiul său «Die Kanonessammlung der alten Reichskirche» din 1936, la care se referă și W. Selb¹⁶. După părerea lui Ed. Schwartz, Acoluthia, în forma ei inițială, a fost redactată în Biserica Antiohiei, pentru această Biserică¹⁷, în vara anului 342¹⁸, iar în forma ei completată, cum se găsea în timpul Sinodului IV ecumenic, era în uz în secolul al VI-lea¹⁹.

La începutul secolului al XVII-lea, la 1610, secretarul regesc francez, Christofor Justel a publicat această colecție canonică, la Paris, cu textul pe care el l-a restabilit sub titlul: «Codex canonum ecclesiae universae» («Βίβλος κανόνων τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας»). Cu același conținut a fost publicată, mai târziu, de fiul său, Enrie Justel, împreună cu Voell, în colecția lor intitulată: «Biblioteca Juris Canonici Veteris»²⁰. Dar, după părerea mai multor cercetători, însușită și de N. Milaș și C. Popovici, atît textul colecției, așa cum l-a restabilit Christofor Justel, cît și titlul pe care i l-a dat, n-ar avea un temei științific²¹. Ceea ce merită, totuși, a fi reținut și scos în evidență este faptul că, pînă la Sinodul IV ecumenic, Biserica s-a folosit pentru organizarea sa și pentru disciplina membrilor ei, de acest «codice deosebit»²², din care sinodul din Calcedon a citat canoanele unor sinoade anterioare. La acea dată (451), în acest codice nu fuseseră încă adăugate canoanele Apostolilor — deși canoanele Sinodului I ecumenic se referă la aceste canoane — nici ale sinodului din Sardica (343) și nici cele ale sinoadelor din Africa, dintre 390—426²³.

Înainte de a aminti alte colecții canonice orientale existente pînă la Ioan Scolasticul, socotim potrivit să arătăm că între esențialul Acoluthiei, ca rînduire a sinoadelor și numerotare în continuare a canoanelor, și conținutul colecțiilor canonice apusene și cele etiopiene din această epocă, există deplină concordanță.

2. Concordanța dintre conținutul Acoluthiei și colecțiile canonice apusene din epoca respectivă

În Biserica apuseană, timp de cîteva veacuri, n-au existat izvoare ale dreptului bisericesc, independente, ca în Biserica răsăriteană. Legăturile strînse care au existat, în primele veacuri, între Biserica de Apus și cea de Răsărit, au făcut ca hotărîrile canonice care deveneau obligatorii în Răsărit să se aplice și în Biserica de Apus, după ce erau

15. VEZI H. G. BECK, *op. cit.*, p. 144; ED. SCHWARTZ, *op. cit.*, p. 3; SELB W., *op. cit.*, p. 372.

16. W. SELB, *op. cit.*, p. 371.

17. ED. SCHWARTZ, *Zur Geschichte der alten Kirche und ihres Recht*, în *Gesammelt Schriften*, Bd. IV, Berlin, 1960, p. 169.

18. ED. SCHWARTZ, *op. cit.*, p. 195.

19. *Ibidem*, p. 159.

20. C. POPOVICI, *op. cit.*, p. 46.

21. *Ibidem*, p. 46 și nota 1; N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 138, cu nota 7.

22. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 137.

23. J. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin ou du Droit romain dans l'Empire d'Orient*, Bd. I, Paris, 1843, p. 193.

traduse și întărite, bineînțeles, de către Papii respectivi. Situația aceasta a durat pînă spre jumătatea veacului al IX-lea, de cînd raporturile dintre cele două Biserici s-au încordat din cauza tendinței de dominare a Bisericii Apusene, iar dreptul canonic al Bisericii de Apus, în urma apariției colecției numită «pseudo-isidoriană», s-a deosebit de cel de Răsărit, afirmînd alte principii canonice, care au ajutat formarea și impunerea primatului papal.

Din numărul mare al colecțiilor canonice apusene în care au figurat canoane ale sinoadelor răsăritene, se menționează ca mai importante, următoarele :

1) Colecția «*Versio isidoriana*», apărută în Italia, pe la jumătatea veacului V, reprezintă traducerea în latină a unei colecții grecești de canoane. Numele i s-a dat după numele arhiepiscopului Isidor al Sevillei, din prima jumătate a secolului al VII-lea, în ale cărui scrieri se găsește. Această colecție a avut două redactări. În prima redactare cuprindea canoanele sinoadelor : Niceea, Ancira, Neocezarea și Gangra ; în redactarea a doua, pe lângă canoanele sinoadelor din prima redactare, s-au adăugat și canoanele sinoadelor din Sardica, Antiohia, Laodiceea, Constantinopol și Calcedon ²⁴.

2) *Prisca translatio sau versio*. Această colecție și-a primit denumirea de la faptul că este o nouă traducere — socotită mai bună decît prima —, făcută de Dionisie cel Mic canoanelor grecești cuprinse în *Versio isidoriana* — mai puțin canoanele sinodului din Laodiceea. Traducerea ar fi fost făcută, în Italia, în a doua jumătate a secolului al V-lea ²⁵.

3) *Codex canonum ecclesiae romanae*. Colecția cu acest titlu exista, ca și precedentă, pe la sfîrșitul secolului al V-lea ; ea era socotită drept colecție oficială a Bisericii Apusene. A fost tipărită la Paschasius Quesnel, la Paris, în 1675, ca Anexă (Appendix) în «Opera Leonis Magni». Ea cuprindea canoanele sinoadelor din : Niceea, Sardica, Cartagina, Ancira, Neocezarea, Gangra, Calcedon, Constantinopol, Antiohia și Laodiceea ; apoi enciclicele canonice (Decretalele) ale unor papi din veacul al V-lea, cîteva prescripții ale autorității civile greco-romane, precum și diferite articole referitoare la chestiuni de credință ²⁶.

4) *Codex canonum ecclesiasticorum Dionysii Exigui*. Această colecție întocmită de Dionisie Exiguul, învățatul călugăr scit, ajuns superior al unei minăstiri din Roma, este socotită cea mai importantă colecție canonică a Bisericii de Apus, din primele nouă veacuri. În această colecție, Dionisie a introdus, în traducere latină, mai multe colecții canonice grecești, cuprinzînd : 50 de canoane apostolice, canoanele primelor patru sinoade ecumenice și canoanele următoarelor șapte sinoade particulare : Ancira, Neocezarea, Gangra, Antiohia, Laodiceea, Sardica și Cartagina, adică toate canoanele care erau în vigoare, la acea dată în Biserica de Răsărit ²⁷. Fiindcă, împotriva evidenței, au fost și

24. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 140 și notele 21, 22, 25.

25. *Ibidem*, n. 23.

26. *Ibidem*, notele 26 și 27.

27. *Ibidem*, notele 28, 29 și 30.

autori care au tăgăduit primirea și folosirea în Biserica de Apus a colecțiilor canonice ale Bisericii de Răsărit, pînă la jumătatea veacului al IX-lea, de cînd Biserica de Apus a început să folosească colecții canonice proprii, istoricul Henry Leclercq a publicat două studii documentate²⁸, prin care a arătat că Biserica Apuseană a primit și a aplicat, în cuprinsul ei, fără nici o rezervă, canoanele în vigoare în Biserica Răsăriteană și că între colecțiile canonice grecești ale Bisericii de Răsărit și colecțiile canonice latinești ale Bisericii Apusene, din primele opt veacuri, a existat o concordanță deplină, atît în privința sinoadelor ale căror canoane erau recunoscute cu obligativitate generală, cît și în privința ordinii în care erau trecute aceste sinoade în colecții și a numerotării în continuare a canoanelor acestor sinoade.

În primul său studiu — avînd ca temă «Diferitele redactări ale canoanelor de la Niceea, în colecțiile din Orient și Occident» — H. Leclercq, după ce afirmă că «Bisericile din Occident n-au atribuit nicio dată canoanelor sinodului de la Niceea o importanță mai mică decît Bisericile din Răsărit», așa cum rezultă din scrisori ale papilor și din canoane ale sinoadelor ținute la Roma, în Africa, în Spania și în Galia, și din cercetările istoricilor canonisti, ca : frații Ballerini, Pitra, Maassen, adaugă : «În zilele noastre, o clasificare nouă (a colecțiilor canonice) a fost propusă de către un autor care — după propria sa afirmație — a început prin a face «tabula rasa» din sistemele de interpretare critică anterioare»²⁹. Acest autor este Eugène Révillout. Sistemul propus de acesta a fost caracterizat ca «pe cît de simplu, pe atît de inacceptabil» ; El constă în următoarele : «Înainte de Dionisie cel Mic, Biserica Romană posedă un *Codex canonum*, culegere oficială făcută și promulgată de papa Gelasius. Dionisie cel Mic a avut ideea de a lansa propria sa culegere ca o mașină de război împotriva dreptului canonic oficial și a prerogativelor Bisericii romane». În susținerea acestei afirmații, E. Révillout n-a adus însă dovezi. Dem Constant și frații Ballerini au respins, cu erudiție, părerea lui Révillout, socotind-o fantezie, iar Fr. Maassen a socotit-o ca fiind fără nici o importanță. Aceasta n-a împiedicat însă pe Maassen să caracterizeze pe Révillout ca erudit și specialist în limbile orientale ; ceea ce i-a îngăduit să-și presare teza cu observații utile și, în cea mai mare parte, noi, dar incomplet dezvoltate. Cu această pregătire, spune Maassen, Révillout a putut să grupeze în jurul colecțiilor latinești informații interesante, referitoare la colecțiile siriene, arabe și armene³⁰.

28. Primul studiu a fost publicat ca «Appendice VI», în J. HEFELE, *Histoire des Conciles*, tome I, partea a II-a, Paris 1907, p. 1139—1176, sub titlul : «Diverses rédactions des canons de Nicée dans les collections de l'Orient et de l'Occident» și al doilea studiu a fost publicat în aceeași colecție, tom. III, partea a II-a, Paris, 1910, p. 1149—1200, ca «Appendice I», sub titlul : «Les conciles grecs dans les collections canoniques de l'Occident». În ambele, Hefe, mărturisește că a avut ca ghid lucrarea lui Maassen, «Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande bis zum Ausgange des Mittelalters».

29. J. HEFELE, *op. cit.*, t. I, p. II-a, p. 1140.

30. *Ibidem*.

Pentru legătura pe care asemenea colecții au avut-o cu manuscrise grecești ale Acoluthiei, în vom referi, pe scurt, la expunerea documentată pe care o face H. Leclercq pentru a evidenția prezența constantă a canoanelor sinodului de la Niceea, în asemenea colecții orientale. O primă colecție orentală la care se referă H. Leclercq, derivată, probabil, dintr-un original grec, ar fi avut ca izvor principal o culegere formată din canoanele a trei sinoade siriene: Ancira, Neocezarea și Gangra. Exemplarele acestei colecții n-au fost însă atât de bine încheiate, încît să nu îngăduie intercalarea canoanelor sinodului de la Niceea între ele. Aceasta se observă îndeosebi în două manuscrise: manuscrisul din Florența (etiopian) nr. 68, și manuscrisul din Paris (Biblioteca națională) fond vechi arab, nr. 119, nr. 125 și suplimentul arab nr. 80.

Potrivit manuscrisului din Florența, această colecție cuprinde: canoanele Sfinților Apostoli, canoanele celor trei sinoade siriene, Ancira, Neocezarea și Gangra, canoanele sinodului din Niceea, canoanele lui Petru al Alexandriei; apoi canoanele sinoadelor din Sardica, Antiohia și Laodicea³¹.

A doua colecție arabă se deosebește de precedenta prin schimbarea ordinii sinoadelor, luîndu-se ca temelie al ordinii data la care s-au ținut sinoadele. Astfel, canoanele sinodului de la Niceea au fost trecute după cele ale sinoadelor din Ancira și Neocezarea. Același loc îl ocupă sinodul de la Niceea și în principalele exemplare arabe și anume: Manuscrisul din Paris (Biblioteca națională), fond vechi nr. 118 — care este socotit unul din cele mai bune exemplare ale colecției melchiților din Siria —; Ms. Oxford (Bibl. Bodleiană) nr. 236 — colecția melchitului Joseph —; Ms. Paris (Bibl. Naț.), f. v., nr. 128 — socotit ca o ediție remaniată a colecției melchitului Joseph —; Ms. Paris (Bibl. Naț.) f.v., nr. 125; Ms. Paris (Bibl. Naț.) supliment arab nr. 80; la fel este situația și pentru colecția etiopiană din muzeul Borgia, de la Roma și pentru colecția armeană. Ms. Paris (Bibl. Naț.) f.v., nr. 84. După aceste exemplare se poate stabili următoarea ordine a sinoadelor: 1. canoanele Apostolilor; 2. Ancira; 3. Neocezarea; 4. Niceea; 5. Gangra; 6. Antiohia; 7. Laodicea; 8. Sardica; 9. Constantinopol; 10. Efes; 11. Calcedon.

O a treia colecție, care ar deriva din cele precedente, a fost conservată de Ms. British Museum, nr. 14528. După relatarea lui Révillout³², această colecție dă în aceeași ordine ca Dionisie cel Mic sinoadele: Niceea, Ancira, Neocezarea, Gangra, Antiohia, Laodicea și Constantinopol.

Nu vom reproduce aici numărul mare de colecții canonice la care s-a referit H. Leclercq, în cele două studii menționate (v. nota 28), pentru a dovedi concordanța dintre colecțiile canonice grecești și cele latinești, din primele opt veacuri, ci vom menționa concluziile cu care el își încheie analiza conținutului a 14 asemenea colecții³³, spunînd: 1. Cea

31. *Ibidem*, p. 1141 și n. 1 în care se arată că descrierea colecției a fost făcută după Ludolf, *Commentat histor. ethiopicam*, Francfurt, 1681, p. 304.

32. *Ibidem*, p. 1141 și notele 2—7. Relatarea lui Révillout ar fi cuprinsă în lucrarea sa: *Le concile de Nicée d'après les textes coptes et les diverses collections canoniques*, Paris, 1881, p. 73.

33. *Vezi, Histoires des Conciles*, t. III, partea a II-a, p. 1160.

mai veche colecție, tradusă în Occident, a conținut canoanele sinoadelor din Niceea, Ancira, Neocezareea și Gangra, în versiunea isidoriană; 2. Exemplare mărite cu canoanele sinodului din Antiohia au servit mai târziu la noi traduceri, (Prisca și Galica); 3. Cineva s-a servit de o colecție mărită cu canoanele sinoadelor din Laodiceea și Constantinopol, fie pentru a completa cea mai veche versiune (cea isidoriană), fie pentru a întreprinde o nouă traducere a canoanelor grecești (versiunea lui Dionisie). «Prin urmare — spune H. Leclercq — totdeauna o unică colecție grecească a pătruns în Occident, cu diferitele părți care au intrat de la început în conținutul ei»³⁴.

O concluzie atât de categorică a lui Leclercq ar fi putut fi contrazisă de realitate, fiindcă există, totuși, și colecții cu o ordine diferită a sinoadelor și canoanelor. Pentru înlăturarea obiecțiilor care s-ar fi putut aduce concluziei lui, Leclercq a adăugat următoarele: «Fără îndoială nu se poate dovedi că alături de această colecție există sau au existat și alte colecții, căci existența unei colecții grecești care ar fi conținut aceleași sinoade grecești și în aceeași ordine cum există în colecția lui Justel nu este decît o ipoteză fără temei». Iar pentru susținerea acestei afirmații, el a socotit necesare următoarele lămuriri, cu privire la originea Colecției grecești și a numerotării în continuare a canoanelor sinoadelor primite în colecție.

Cu privire la *originea Colecției grecești*, Leclercq spune: «O particularitate izbitoare este de reținut: în mai multe colecții care conțin canoanele sinoadelor din Ancira, Neocezareea și Gangra, după versiunea lui Isidor, canoanele sinodului din Ancira sînt menționate sub numele de canoanele de la Ancira și Neocezareea în notarea cronologică de care sînt urmate. Această particularitate se întilnește în cea mai veche formă a colecției grecești; pentru acest motiv, această colecție conține numai canoanele de la Ancira și Neocezareea». Dar, adaugă Leclercq: «Ceea ce este sigur, e că nu este vorba numai de o particularitate a versiunii lui Isidor. Traducătorul a dat ceea ce a găsit în exemplarul grec. Însemnarea găsită în alte două versiuni arată clar aceasta». Cele două manuscrise la care s-a referit Leclercq, pentru a le compara cu manuscrisul grecesc al lui Dionisie cel Mic, sînt manuscrisele lui Chieti și cel al lui Justel. În manuscrisul lui Chieti, în versiunea Prisca, există următoarea însemnare: *Et isti sunt canones secundi quidem Ancyrensum et eorum qui in Neo-Cesaria sunt expositi de Nicaenis autem primi sunt* (Și aceste canoane ce urmează sînt într-adevăr cele de la Ancira și cele care au fost așezate (stabilite) la Neocezareea; dar cele de la Niceea sînt primele); iar însemnarea din colecția manuscrisului lui Justel are următorul cuprins: *isti canones secundi sunt Ancyrensiu, qui Neocaesariane sunt expositi et hi priores sunt Nicaonis* (aceste canoane ce urmează sînt de la Ancira, care au fost așezate (stabilite) la Neocezareea, dar cele cu întilietate sînt cele de la Niceea). La Dionisie cel Mic, însemnarea are forma următoare: *Et hi canones post eos quidem probantur esse, qui apud Ancyram et Caesarem constituti sunt, sed Nicaenis regulis anteriores existunt* (Și aceste canoane sînt dovedite a fi

34. *Ibidem*, p. 1188.

după cele care au fost stabilite la Ancira și Cezareea, dar sînt anterioare hotărîrilor (normelor) de la Niceea). Se dau apoi explicații pentru precizarea cetății Neocezareea în care s-a ținut sinodul care conține, împreună cu canoanele, însemnarea cronologică pentru a înlătura confuzia ce se face cu Cezareea, care este amintită în patru din cele mai vechi colecții.

Cetatea Cezareei — se spune — nu este desigur unul dintre diferele orașe ale Capadociei, ale Mauritaniei, ale Palestinei sau ale Siriei; ci s-a scris Cezareea în loc de Neocezareea. Neocezareea era capitala Pontului Polemoniac. În acest oraș s-a ținut sinodul, care conține împreună cu canoanele, această însemnare cronologică. În plus, patru din cele mai vechi colecții prevăd Cezareea, în loc de Neocezareea. Astfel, în colecția lui Quesnel și în colecțiile din Corbi și Colonia, canoanele din Neocezareea au următoarea inscripție: *Incipiunt canones concilii Caesarienses* (încep canoanele sinodului din Cezareea), iar lista episcopilor prezenți începe astfel: *Convenientibus in unum sanctis ac venerabilibus episcopis in urbem Caesaream...* (Prea sfințiții și venerabili episcopi întruniți în cetatea Cezareea). De asemenea, în fragmentul de la Verona, episcopii sinodului din Neocezareea sînt designați prin inscripția: *Item synodus Caesariensis* (La fel sinodul din Cezareea); iar în *Libellus synodicus* (lista sinodală), Neocezareea este numită *Καισάρεια τοῦ Πόντου*. La această confuzie se dă explicația cunoscută. Sinoadele din Ancira și din Neocezareea sînt apropiate și ca dată și ca localități. Aceasta explică faptul că exemplare ale canoanelor lor existau înainte de a fi avut loc sinoadele din Niceea și din Gangra. În aceste exemplare, canoanele mai noi din Neocezareea urmau pe cele din Ancira și purtau titlul: Canoanele din Ancira și din Neocezareea (sau Cezareea). Mai tîrziu, cînd canoanele de la Niceea au fost rînduite înaintea celor de la Ancira și de la Neocezareea, pentru autoritatea sinodului ecumenic, și s-au adăugat și canoanele din Gangra; canoanele acestor sinoade și-au primit numirea proprie și astfel și-au luat și canoanele din Neocezareea numirea respectivă. Cu toate acestea, canoanele din Ancira și-au păstrat încă inscripția de canoane din Ancira și Cezareea, ceea ce nu li se mai potrivea. Dar editorul, fără să reflecteze, a menținut acest titlu și a menționat canoanele din Ancira ca pe acelea care au fost stabilite la Ancira și Cezareea — *qui in Ancyra et Caesarea expositi sunt*.

Pentru a întări dovezile de mai sus — iar explicația dată să apară mai mult decît o ipoteză — Leclercq a mai adăugat următoarele, în acest scop. Titlul canoanelor din Ancira s-a păstrat în colecțiile manuscriselor lui Freisingen, din Würzburg și din Saint Maur în versiunea lui Isidor, astfel: *Incipit concilium sive synodus apud Anquiram (ad. Anceram) Caesaream* (începe conciliul sau sinodul de la Ancira Cezareea). Iar în primele două colecții, în prefață — referitor la episcopi — se spune: *Convenerunt autem in synodum memoratam Anquirae, Caesareae hi, quorum nomina et loca in Graeco sermone continentur* (Dar la sinodul amintit ca al Ancirei Cezareei s-au întrunit cei ale căror nume și locuri sînt date în grecește). Fragmentul din Verona arată că numele episcopilor urma în exemplarele grecești, întrucît acest sinod,

în loc să facă trimitere la *codex*-ul grecesc, le menționează el însuși. Astfel, imediat după menționarea episcopilor de la Ancira urmează, sub acest titlu : *Item synodus Caesariensis* (la fel sinodul din Cezareea), numele episcopilor din Cezarea. După aceea urmează canoanele. În colecția manuscrisului din Saint Maur se observă deja o dezvoltare mai mare. Aici numele sînt separate. Remarca din prefață : *Convenerunt autem in synodum memoratam Ancerae civitatis Caesaream hi qui infrascripti sunt* (Dar la sinodul numit Cezareea cetății Ancira s-au întrunit aceia care sînt semnați mai jos), aceasta s-a păstrat ; numele episcopilor sinodului din Ancira urmează, pe cînd numele episcopilor sinodului din Neocezareea precedează canoanele acestui sinod, fără nici o remarcă.

În același scop al dovedirii vechimii colecției unitare a canoanelor sinoadelor de la Ancira și Neocezareea se adaugă următoarele : În cele două colecții ale versiunii *Prisca*, numele sinoadelor urmează sub forma de semnături. În colecția manuscrisului lui Chieti încă se recunoaște unirea de la început a celor două sinoade. În acest manuscris semnăturile sinodului din Ancira nu urmează după canoanele din Ancira, ci ele sînt unite cu cele ale sinodului din Neocezareea, după ale cărui canoane urmează semnăturile. Chiar dacă cu timpul raporturile de unitate dintre exemplarele grecești și latinești au încetat, menționarea falsă a canoanelor sinodului din Ancira sub numele de canoane de la Ancira și Neocezareea s-a păstrat încă multă vreme în însemnarea cronologică, în canoanele de la Neocezareea. *Codex*-ul canonic de care s-a servit Dionisie cel Mic pentru traducerile canoanelor din : Niceea, Ancira, Neocezareea, Gangra, Antiohia, Laodiceea și Constantinopol, poate fi socotit ca unul din cele mai vechi originale. În acest codice canoanele formau o serie neîntreruptă de 165 de numere. Canoanele 4, 5, 16 și 17 ale sinodului din Antiohia au fost citate, la sinodul din Calcedon (451) ca numerele 83, 84, 95 și 96 : această enumerare este făcută după un *codex canonum* numit *vivlos* (Βίβλος). Episcopii din Pisidia, în scrisoarea sinodală adresată împăratului Leon, menționează canonul 4 al sinodului din Antiohia cu numărul 83. Această enumerare îngăduie concluzia că numărul canoanelor sinodului din Ancira era de 25 în exemplarele folosite, ca și în cîteva exemplare grecești și în mai multe exemplare ale versiunii lui Isidor, în timp ce Dionisie cel Mic nu menționează decît 24 de canoane, în baza unei alte împărțiri. De aci rezultă diferența mereu aceeași a enumerării canoanelor acestor sinoade. Astfel, în timp ce canonul 1 al sinodului din Antiohia poartă numărul 80 după prima enumerare, el este menționat de către Dionisie cu numărul 79 în *Epistola Pascală*.

Frații Balerini cred că enumerarea neîntreruptă a canoanelor a existat numai în cîteva exemplare, referindu-se, în susținerea acestei păreri, la versiunea lui Isidor și la colecția *Prisca*, în care canoanele nu formează o continuitate neîntreruptă, sinoadele fiind menționate fiecare separat. H. Leclercq nu-și însușește punctul de vedere al fraților Balerini, spunînd că împotriva părerii lor stă însuși conținutul *Codex*-ului grec care a stat la baza versiunii lui Isidor, întrucît în acest *codex*

canoanele sinoadelor din Antiohia, Laodiceea și Constantinopol au enumerare neîntreruptă. Concordanța dintre colecțiile canonice grecești cu cele latinești, din primele opt veacuri și jumătate, pentru H. Leclercq este neîndoielnică, chiar dacă ea nu este susținută de unanimitatea manuscriselor, ci numai de majoritatea lor. La această concluzie a ajuns și majoritatea autorilor care au cercetat, cu competență recunoscută, aceste manuscrise³⁵.

b) Referindu-ne în mod special la *colecțiile canonice etiopiene*, putem spune că acestea au urmat, prin conținutul lor, evoluția formării Acoluthiei, așa cum o avea scaunul Alexandriei. Este cunoscut faptul că acest scaun a instituit ierarhia canonică în Etiopia, în timpul Sfântului Atanasie cel Mare. Un grec, cu numele Frumențiu, din părțile Tyr-ului Siriei, ajuns în Etiopia — probabil pentru interese economice, reușise să câștige aprecierea celor doi frați gemeni, împărații Ezana și Saizana care — creștinându-se și dorind să aibă o Biserică creștină organizată cu ierarhie canonică, i-ar fi încredințat lui Frumențiu misiunea să mijlocească obținerea acestei ierarhii de la Biserica Alexandriei. Ca întăstător al acestei Biserici ajunsese, la puțin timp după Sinodul I ecumenic, învățatul diacon Atanasie, cunoscut, apoi, sub numele de Sf. Atanasie cel Mare. Acesta luând act de dorința împăraților etiopieni, a socotit că cel mai indicat pentru organizarea Bisericii etiopiene ar fi chiar Frumențiu, atât pentru viața curată pe care o ducea și pentru cunoștințele teologice de care dăduse dovadă în discuțiile purtate, cât și pentru faptul că se bucura de prețuirea împăraților etiopieni menționați. După ce l-a hirotonit pe Frumențiu, ca prim episcop al Etiopiei, Sfântul Atanasie cel Mare i-a încredințat izvoarele care asigurau unitatea Bisericii în privința credinței, cultului, organizației și disciplinei. Așa cum rezultă din canonul 6 al sinodului I ecumenic, Biserica Alexandriei se bucura de mare prestigiu în acel timp, fiind socotită ca al doilea scaun, în ordinea onorifică, după scaunul Romei. Autenticitatea izvoarelor pe care Sfântul Atanasie cel Mare i le-a încredințat lui Frumențiu nu puteau fi puse, deci, la îndoială. Cu aceste izvoare s-a înapoiat Frumențiu, în anul 330, în Etiopia, și de ele s-a servit cu aprobarea împăraților amintiți la organizarea Bisericii Etiopiei. Fără îndoială, în afară de învățătura de credință și de rînduielile caonice pe care le stabiliseră Părinții Sinodului I ecumenic — alături de care confirmaseră și canoanele stabilite de Părinții sinoadelor particulare din anii 314 și 315 (Ancira și Neocezareea), Frumențiu va fi primit și Codicii apostolici în forma în care începuseră să fie folosiți încă din secolul al II-lea : Constituțiile Apostolice, Învățătura (Didascalia) celor 12 Apostoli, care este socotită cea mai veche colecție canonică, cuprinzînd învățătura de credință, normele morale creștine, rînduiala liturgică — în redactarea cea mai scurtă, îngăduită de împrejurările în care se puteau întruni creștinii, în primele veacuri — și Tradiția Apostolică a lui Ipolit. La sfîrșitul Constituțiilor Apostolice s-au găsit, de la început, și Canoanele

35. *Ibidem*, p. 1189—1191.

apostolice³⁶. În general, manuscrisele etiopiene care cuprind acești Codici apostolici — cel puțin cele întocmite pînă la Sinodul IV ecumenic — constituie pentru Biserica Etiopiei dovezi că ea a avut de la început — și că și-ar fi păstrat și după Sinodul IV ecumenic — învățătura de credință a Bisericii Ortodoxe și o organizație cu o ierarhie canonică, ortodoxă. Există însă și manuscrise etiopiene, în limbile arabă și siriană, primite îndeosebi de la Biserica coptă, din care se vede că în Constituțiile Apostolice eterodocșii începuseră să introducă învățături «falsificate și străine de învățatură» încă de la jumătatea secolului al III-lea, învățături pentru care a fost caterisit Paul de Samosata³⁷. Existența unor asemenea învățături greșite în Constituțiile Apostolice a determinat pe Părinții Sinodului VI ecumenic ca, în canonul 2, să nu mai confirme aceste Așezăminte ca izvor «spre folosul sufletelor și spre tămăduirea patimilor», fiindcă eterodocșii introduseseră în ele încă din vechime, spre paguba Bisericii, unele lucruri falsificate și străine de dreapta credință, «care au întunecat pentru noi frumusețea sublimă a dogmelor dumnezeiești»³⁸.

Cu privire la manuscrisele etiopiene aflate prin diferite minăstiri, de al căror conținut s-a luat cunoștință, începînd din anul 1975, prin publicarea lor, microfilmate, de către William F. Macomber³⁹, se poate spune că ele nu constituie material documentar pentru tema de care ne ocupăm, majoritatea manuscriselor fiind întocmite după anul 1700, iar cu conținut canonic fiind foarte puține⁴⁰.

36. Cu privire la folosirea acestor Codici Apostolici în Biserica Etiopiei, o expunere sintetică, menționîndu-se și o bibliografie selecționată, se găsește în «Cuvînt înainte» la lucrarea *«The Fetha Nagast, The Law of the Kings»* (Dreptul împăraților), pe care învățatul Abba Paulos Tzadua — Locțiitor și apoi Patriarh al Etiopiei — a tradus-o în limba populară etiopiană «ge'ez», publicată la Addis Abeba, în 1968. Fetha Nagast este o colecție de legi folosite de multe secole în Etiopia creștină. A fost scrisă la origine în arabă de scriitorul egiptean Ibn al Assal, în vremea în care Patriarh al Antiohiei era Chiril III (1235—1243).

Ibn al Assal și-a împărțit opera în două părți distincte. Prima se ocupă de problemele religioase, iar a doua de cele civile. La întocmirea primei părți s-a folosit de: Vechiul și Noul Testament, scrierile socotite a fi de origine apostolică, de canoanele primelor sinoade ecumenice și particulare, precum și de scrierile unui număr de Părinți ai Bisericii: Sf. Vasile cel Mare, Ipolit ș.a. Aceste izvoare au fost folosite și la întocmirea părții a II-a; dar la întocmirea părții a II-a au fost folosite patru vechi colecții de legi împăratești, îndeosebi colecția cunoscută sub numele de «Prochiron Nomos».

În românește, asupra folosirii Codicilor apostolici în Etiopia, a se vedea articolele publicate de Pr. N. Dură: 1. *Cele mai vechi izvoare scrise ale Dreptului bisericesc etiopian*, în rev. B.O.R., nr. 5—6/1982, p. 572—587; 2. *Nomocanonul etiopian* (în rev. Studii teologice, nr. 1—2/1975, p. 76—108); 3. *Didascalia, versiunea etiopiană* (în rev. Studii teologice, nr. 5—6/1975, p. 436—457); 4. *Sinodosul canonic etiopian* (în rev. Studii teologice, nr. 9—10/1976, p. 725—738).

37. A se vedea în acest sens, J. P. Migne, *Patrologia Greacă*, tom. I, Paris, 1886, col. 423—535.

38. N. MILAȘ, *Canoanele...*, vol. I, part. II-a, p. 305—306.

39. William F. Macomber, *A Catalogue of Ethiopian Manuscripts Microfilmed for the Ethiopian Manuscript Microfilm Library*.

40. Din recenzia publicată de Samir Kh. la vol. II (apărut în 1976) în «Orientalia Christiana Periodica», vol. XLIII, fascicola II, 1977, Roma, 1977, p. 474—477, am luat cunoștință că din cele 5188 manuscrise, cîte se microfilmaseră pînă în iulie 1976, Macomber descrisese în Catalogul său numai 700 (vol. I, manuscrisele 1—300; vol. II, manuscrisele 301—700). Din cele 400 manuscrise descrise în vol. II, unul singur cuprinde Colecția lui Ibn al Assal.

3. Sinopse canonice

A. *Sinopsa canoanelor lui Ștefan Efeseanul*. Din menționarea canoanelor care au format conținutul Acoluthiei, în prima formă, s-a putut observa că hotărârile (canoanele) Sinodului III ecumenic, din Efes (431), n-au făcut parte; aceasta ar justifica presupunerea că cel care a întocmit această colecție — al cărui nume nu este încă cunoscut — ar fi un episcop din cuprinsul Patriarhiei Antiohiei, care n-ar fi fost de acord cu hotărârile acestui sinod⁴¹. Cel care va completa această lipsă va fi episcopul Ștefan al Efesului, spre sfârșitul veacului V. Acesta, din dorința de a ușura folosirea canoanelor cuprinse în Acoluthia, a prezentat textul canoanelor, adăugând și cele opt canoane ale Sinodului III ecumenic. Colecția cu textul prescurtat s-a numit Sinopsă (Synopsis) sau Epitomă (Epitomi)⁴².

Această colecție de canoane care se păstrează în întregime pînă astăzi și care, împreună cu comentariul lui Aristen, din secolul XII, s-a tradus și în limba slavă și română⁴³ cuprinde textul prescurtat al canoanelor apostolilor, cele ale sinoadelor din Niceea, Ancira, Neocezareea, Gangra, Antiohia, Laodiceea, Constantinopol și Efes⁴⁴. Sinopsa lui Ștefan din Efes, pe parcursul timpului, s-a îmbogățit mereu, urmînd colecția cu textul autentic (întreg) al canoanelor, așa cum s-a tipărit mai întîi în Sinodiconul lui Bevergius și apoi în Sintagma Ateniană; această colecție, în secolul XII, se compunea din canoanele apostolilor, ale Sinoadelor ecumenice și particulare, ale Sfîntului Vasile cel Mare și canoanele celorlalți Părinți bisericești; așa încît ea a ajuns să cuprindă toate canoanele care au fost primite în colecția fundamentală de canoane a Bisericii Ortodoxe de Răsărit⁴⁵.

Cît privește timpul alcătuirii, după părerea lui Zacharia von Lingenthal, «vechea Synopsis canonum, care se pune pe seama unui Stephanus Ephesinus, aparține — dacă nu perioadei lui Justinian, în tot cazul, sigur, perioadei lui Justin-Tiberiu»⁴⁶. N. Milaș recunoaște această colecție ca fiind alcătuită la începutul secolului VI⁴⁷; Valerian Șesan și C. Popovici o socotesc a fi apărut spre sfârșitul secolului V⁴⁸. Socotim mai întemeiată părerea celor care afirmă că această Colecție este atribuită lui Ștefan Efeseanul, decît părerea celor ce-l socotesc pe Aristen autor. Alexe Aristen, nomofilax și econom al Bisericii din Constantinopol, afirmă juristul francez Mortreuil³⁹, nu poate fi autorul colecției Epitome canonum, așa cum socotesc Voel și Justel⁵⁰, întrucît Aristen

41. C. POPOVICI, *op. cit.*, p. 45. Vezi și V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 39.

42. V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 39; N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 138. Vezi și S. I. BERDNI-COV, *Curs de drept bisericesc*, trad. de Silvestru Bălănescu, București, 1892, p. 53.

43. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 157—163; V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 47—48.

44. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 138.

45. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 138 cu nota 11.

46. KARL EDUARD ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, Aalen, Verlag Scientia, 1955, p. 9.

47. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 138.

48. C. POPOVICI, *op. cit.*, p. 260; V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 39; J. MORTREUIL, III, p. 405.

49. J. MORTREUIL, *op. cit.*, Ed. III, p. 413.

50. *Ibidem*, nota a; Vezi și N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 138, nota 10.

însuși, în comentariul său, a criticat pe autorul Epitomei, reproșându-i că ar fi înțeles greșit sensul unei hotărâri canonice⁵¹. Epoca alcătuirii colecției «Epitome canonum» este mult anterioară epocii lui Aristen care, în secolul XII, pe la cel mult 1130⁵², alcătuieste numai un comentariu care însoțește această colecție și care, în Manuscrisul Bodleian 221, poartă următorul titlu (în grecește): Nomocanon tilcuit cu cântarul lui Dumnezeu de către prea iubitul de Dumnezeu nomofilaxul Alexe Aristen⁵³.

B. O altă colecție a canoanelor, cu text prescurtat, asemănătoare colecției lui Ștefan Efeseanul — dar nu cu numele de «Sinopsă», ci de «Epitomă» — este colecția cunoscută sub numele de *Epitoma canoanelor magistrului și logotetului Simeon*. Această colecție a fost tipărită de Voel și Justel, în colecția lor «Bibliotheca iuris canonici», vol. II, p. 710—748, după un manuscris al Bibliotecii regale din Paris⁵⁴. Istoricul Montreuil susține că Epitoma canoanelor magistrului și logotetului Simeon ar fi o a doua formă a Sinopsei lui Ștefan Efeseanul⁵⁵. Ea ar cuprinde canoanele în următoarea ordine: Canoanele Apostolilor, Canoanele sinoadelor de la: Niceea, Constantinopol, Efes, Calcedon, Ancira, Necezareea, Sardica, Gangra, Antiohia, Laodiceea, Cartagina, Epistolele Sf. Vasile cel Mare și canoanele Sinodului VI ec. (Trullan)⁵⁶. Nicodim Milaș menționează că deosebirea dintre Epitoma magistrului și logotetului Simeon și Sinopsa lui Ștefan Efeseanul constă în aceea că în Epitomă canoanele sînt rînduite după importanța autorității care le-a rînduit, întii canoanele Sfinților Apostoli, canoanele sinoadelor ecumenice, canoanele sinoadelor particulare și apoi canoanele Sfinților Părinți. Ordinea aceasta a fost primită de către comentatorii Zonora și Valsamon, fiind respectată în toate colecțiile ulterioare pînă în prezent⁵⁷.

4. Colecția de canoane în 60 de titluri

Pe lîngă cele două colecții sinoptice de canoane, amintite, la începutul secolului VI, în Biserica Orientală, a apărut și o colecție sistematică de canoane: *Colecția de canoane în 60 de titluri*⁵⁸. Ea prezintă importanță deosebită pentru faptul că este prima încercare de a reda canoanele într-o formă sistematică, adică după materia lor. Această colecție este amintită pentru prima dată în prefața la cel de al doilea capitol al Colecției în 50 de titluri a lui Ioan Scolasticul⁵⁹. Autorul acestei colecții, al cărui nume nu este cunoscut, a sistematizat, în 60 de

51. J. MORTREUIL, *op. cit.*, III, p. 413, nota d.

52. V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 43.

53. J. MORTREUIL, *op. cit.*, Ed. I, p. 201 și Ed. III, p. 413.

54. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 138, nota 14.

55. J. MORTREUIL, *op. cit.*, Ed. III, p. 405.

56. J. MORTREUIL, *op. cit.*, ed. III, p. 406—407, menționează că această Colecție s-ar găsi în următoarele manuscrise: Paris 1370, fol. 128—139; Bodleian 86, fol. 146—161; Laurent. V, 22, 120—164; Vatoped, 4.

57. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 138—139.

58. A se vedea: V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 39—40; C. POPOVICI, *op. cit.*, p. 48.

59. ZACHARIĂ von LINGENTHAL, *Die griechischen Nomokanones*, în «Memoire de l'Academie Imperiale des Sciences de St. Petersbourg», VII-e Série, tom. XXIII, nr. 7, 1877, p. 2. (Vezi și N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 139, nota 16).

titluri, canoanele cuprinse în Akoluthia și în Synopsa lui Ștefan Efe-seanul; și anume, canoanele celor patru Sinoade ecumenice și cinci sinoade particulare, la care se adaugă canoanele apostolice și canoanele sinodului din Sardica (343). În privința timpului alcătuirii, Zacharia von Lingenthal afirmă că această colecție ar fi apărut în anul 535⁶⁰ și că i s-a adăugat un appendice format din 21 de Constituții împărătești extrase din Codicele lui Justinian, apărut în anul 534, ca a doua ediție sub titlul: «Codex repetitae praelectionis»⁶¹. Această Anexă cu legi politice referitoare la probleme bisericesti este colecția cunoscută sub denumirea de *Colecția în 25 de capitole* — Collectio XXV capitulorum — publicată de Heimbach, în «Anecdota» (t. II, p. 145). Zacharia Lingenthal crede că Anexa cu legi politico-bisericesti n-a existat de la început, alături de colecția canonică în 60 de titluri, ci a fost adăugată ulterior, autorul acestei anexe folosind aceeași metodă în redarea fragmentelor extrase din Constituțiile împărătești și din Novelele lui Justinian, folosită și de întocmitorii Colecției în 50 de titluri și al Colecției în 14 titluri.

60. IDEM, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, Aalen in Württemberg, 1955, p. 7; 51. Vezi și E. HERMANN, *Dictionnaire de Droit Canonique*, t. VI, Paris, 1957, p. 118—120.

61. ZACHARIĂ von LINGENTHAL, *Die griechischen Nomocanones*, p. 3. Constituțiile împărătești au fost extrase din Cartea I-a a Codicelui, titlurile 1—4.

T R A T A R E

I. EPOCA ÎN CARE A TRĂIT ȘI ACTIVAT SF. IOAN SCOLASTICUL

Dacă ne îngăduim să ne întoarcem privirea asupra secolului al V-lea, putem observa, din punctul de vedere care ne interesează că, pe plan intern, acest secol este dominat de luptele hristologice, iar pe plan extern, de efortul pentru supraviețuire a Imperiului bizantin în fața amenințării popoarelor migratoare. Disputa în jurul naturii Mîntuitorului Iisus Hristos⁶², care a cuprins cercuri dintre cele mai largi ale societății romano-bizantine, are loc într-un moment în care dogma creștină este în curs de fixare. Hotărîrile primelor două sinoade ecumenice, Niceea (325) și Constantinopol (381), au pus bazele dogmatice și canonică ale Ortodoxiei, definind prin simbolul niceo-constantinopolitan «învățăturile despre un Dumnezeu în trei ipostaze egale : Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt»⁶³.

Dogma unirii ipostatice a fost formulată de Biserică la Sinodul III ecumenic, din Efes (431), cînd a fost condamnat nestorianismul⁶⁴ și s-au aprobat cele 12 anatematisme ale Sfîntului Chiril din Alexandria. Această dogmă a fost dezvoltată și precizată la Sinodul IV ecumenic, din Calcedon (451), contra monofizismului⁶⁵, cînd s-a precizat că : «Cele două firi ale Mîntuitorului sînt unite în mod neamestecat și neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit»⁶⁶.

Urmașul la tron al lui Justin I (518—527), nepotul său, Justinian I (527—565) a fost împăratul care a continuat cu statornicie refacerea unității religioase a Imperiului. Personalitate afirmată prin împliniri de mare amploare, Justinian a dominat veacul în care a trăit, atît în viața politică, cît și în cea bisericească. Legile emise de antecesorii săi, referitoare la probleme bisericești, ca și cele emise de el însuși, se păstrează în *Codex* și *Novellae*. În afară de aceste măsuri ce sînt cuprinse în menționatele colecții, ca un mare apărător al Ortodoxiei, Justinian

62. Biserica Ortodoxă Răsăriteană învață că Domnul Iisus Hristos s-a întrupat mai presus de fire și s-a născut din Fecioara Maria în chip minunat. Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat și om adevărat, Dumnezeu-om, avînd două firi: dumnezeiască și omenească, într-o singură persoană sau ipostas, persoana lui Dumnezeu Cuvîntul, a cărui naștere, fără de păcat, este supranaturală. A se vedea Pr. Prof. ION BRIA, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, 1981, p. 155.

63. *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, 1956, p. 22.

64. *Ibidem*, p. 223—230; a se vedea și Pr. Prof. Dr. IOAN BRIA, *Dicționar de teologie ortodoxă...*, p. 339, N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 71.

65. Vezi *Istoria Bisericii universale*, vol. I, București, 1956, p. 231—238; Pr. Prof. ION BRIA, *op. cit.*; Prof. TEODOR M. POPESCU, *Importanța istorică a Sinodului IV ecumenic*, în rev. Studii teologice, III, (1951), nr. 2—3; N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 72.

66. Vezi *Istoria Bisericii universale*, vol. I, București, 1956, p. 238.

a luat diferite măsuri referitoare la «convocarea sinoadelor, combaterea ereziilor și a filozofiei păgâne, măsuri care sînt cuprinse în legile sale imperiale și în scrierile sale teologice»⁶⁷.

Confruntat cu o mulțime de frământări interne, dar mai ales cu primejdia de a lupta pe două fronturi — recucerirea imperiului de apus din mîinile barbarilor iar în răsărit trebuința de a răspunde atacului ce venea din partea armatelor persane — Justinian s-a gîndit să mobilizeze, prin întrunirea celui de al V-lea Sinod ecumenic (Constantinopol, 553), toate forțele disponibile din cuprinsul imperiului, pentru ca să poată să depășească primejdia în care se afla. Încă din 532—533, el a încercat să împace pe monofiziți cu ortodocșii, convocînd pe episcopi într-un sinod. Încercarea nu i-a reușit, motiv pentru care, în 15 martie 533, a emis un edict al cărui conținut reafirma hotărîrile dogmatice ale Sinodului de la Calcedon. Aceleași hotărîri dogmatice vor fi confirmate și prin edictul din 6 august 536. Cîțiva ani mai tîrziu, Justinian a compus un tratat teologic pe care l-a adresat patriarhului Mina al Constantinopolului. Acest tratat teologic, publicat sub forma unui edict prin care se condamna origenismul, a fost urmat de un alt edict, din 544, prin care se condamnau atît persoanele cît și operele celor trei episcopi care au scris «cele trei capitole»⁶⁸. Unii episcopi au semnat edictul, alții nu.

După șapte ani, în 551, Justinian publică un nou edict, sub denumirea de «*Mărturisirea de credință a împăratului Justinian contra celor 3 capitole*»⁶⁹ și care a îngreuiat și mai mult situația de fapt. Prin înțetarea din viață a patriarhului Mina, în anul 552, scaunul patriarhal de Constantinopol a fost ocupat de Eutihie care, în ianuarie 553, și-a exprimat dorința de a se întîlni episcopii spre a hotărî împreună asupra unei atitudini față de cele 3 capitole. Peste cîteva luni, în ziua de 5 mai 551, avea să se întrunească, în capitala imperiului — Constantinopol — sub președinția noului patriarh, cel de al V-lea Sinod ecumenic, unde cei 165 de participanți, fără papa Romei, Vigiliu, au condamnat cele trei capitole; întîistătătorul Romei va subscrie și el la hotărîrile sinodului, după cîteva luni, la 23 februarie 554. Sub împăratul Justinian, «imperiu devenise unitar deopotrivă din punct de vedere politic și din punct de vedere religios»⁷⁰. Legile emise de împăratul Justinian în materie bisericească au fost recunoscute de Biserică, ca avînd aceeași autoritate ca și legile ei proprii, sfințele canoane, care, la rîndul lor, au dobîndit o valoare egală cu legile civile.

Încă de pe vremea împăratului Constantin cel Mare, după edictul de la Milan (313), Biserica își dezvoltă dreptul său în condiții tot mai

67. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Relațiile dintre Biserică și Stat*, în rev. Ortodoxia, IV (1952), nr. 3—4, p. 387.

68. *Istoria bisericească universală*, București, 1956, vol. I, p. 259; Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *op. cit.*, p. 400; Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU, *Evenimente istorice înainte și după Sinodul de la Calcedon*, în rev. Studii teologice, 1970, nr. 3—4, p. 207—208.

69. *Istoria bisericească universală*, București, 1956, vol. I, p. 261; Pr. Prof. LIVIU STAN, *op. cit.*, p. 400; vezi și Pr. Prof. IOAN BRIA, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, 1981, p. 340—341.

70. Pr. Prof. LIVIU STAN, *op. cit.*, p. 411.

prielnice, avînd posibilitatea să-și dea norme juridice proprii; pe lângă normele sale religioase, Biserica folosea acele norme juridice civile ce se refereau la probleme bisericești, așa-numitele legi politico-bisericești. Acestea, cu timpul, au fost grupate în cărți aparte, în cuprinsul colecțiilor în care erau adunate legile de Stat, cum ar fi «Codex Teodosianus»⁷¹ din secolul V (438) și «Corpus Juris Civilis»⁷² al împăratului Justinian, din secolul VI. Dacă pînă acum hotărârile canonice ale Bisericii, pentru disciplina ei internă, nu se bucurau de o recunoaștere oficială din partea autorității imperiale, Justinian recunoaște pentru întia dată, ca norme legale în cadrul statului, canoanele celor patru Sinoade ecumenice⁷³. Astfel, începînd cu domnia împăratului Justinian, Biserica a devenit, de-a lungul epocii bizantine, cea mai importantă instituție a statului, avînd posibilitatea să se conducă, în toate treburile ei, nu numai prin legile ei proprii, ci și prin folosirea legilor de stat. Acum și canoanele și legile civile devin la fel de obligatorii; prin Constituția din anul 530, trecută mai tîrziu în ediția a doua a Codicelui, împăratul Justinian a dispus «ca tot ceea ce este interzis de canoane, să fie socotit ca interzis și prin legile imperiale (quod enim sacri canones prohibent, id etiam et nos per nostras vetamus leges); ca sfintele canoane să nu aibă putere mai mică decît legile împărătești («nostrae vero leges sacres canones non minore vim quam leges habere volunt»); ca sfintele canoane date de cele patru Sinoade ecumenice de la Niceea, Constantinopol, Efes și Calcedon să aibă putere egală cu legile statului («Legem vicem obtineant») și să fie privite ca acestea (tamquam leges), iar hotărârile dogmatice ale acestora să fie cinstite ca și Sfînta Scriptură...»⁷⁴. Mai mult decît atît, a declarat credința ortodoxă ca singura credință a imperiului, dogmele sinoadelor ecumenice drept cu-

71. Vezi: N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 16 și 101; IOAN N. FLOCA, *op. cit.*, p. 49; V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 35 și 40; C. POPOVICI, *op. cit.*, p. 46; STELIAN BREZEANU, *O istorie a imperiului bizantin*, Editura Albatros, București, 1981, p. 18; PIERRE NOAILLES, *Les Collections de Nouvelles de l'Empereur Justinien*, Paris, (Bruxelles), I, 1912, p. 63. MOMMSEN TH., *Das theologische Gezetzbuch*, in ZSavk, röm., Abt. XXI, 1900, p. 173.

72. V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 30; C. POPOVICI, *op. cit.*, p. 47 și 48; ZACHARIA von LINGENTHAL, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, p. 7. În legătură cu această colecție a lui Justinian, menționăm că o Comisie de învățați de la mai multe Universități din fosta Germanie Federală s-au angajat, începînd din a doua jumătate a anului 1987 să efectueze o nouă traducere în limba germană, a acestei Colecții, *Corpus iuris civilis* (529—534). Din comisie fac parte Hans Hermann Seiler, profesor pentru Dreptul roman de la Universitatea din Hamburg, împreună cu alți învățați de la Universitățile din Göttingen, Bonn și Münster, specialiști în Dreptul roman și civil.

Pînă în prezent, *Corpus iuris civilis* a fost tradus în întregime o singură dată în limba franceză, și o singură dată în limba germană, în prima jumătate a secolului XIX. Cîteva părți ale acestei opere au fost traduse și în limbile spaniolă și engleză.

73. Vezi: *Novela 131 și Novela 137*.

74. LIVIU STAN, *op. cit.*, p. 403; J. MORTREUIL, *op. cit.*, tom. I, p. 193, nota c. p. 194, notele a și b.

vîntul lui Dumnezeu și cănoanele ca legi ale Statului⁷⁵. Acest împărat, prin legiurile pe care le-a elaborat, a dovedit grija lui constantă pentru organizarea și administrarea Bisericii și a slujitorilor ei din cuprinsul imperiului. Astfel, s-a ocupat de desfășurarea ceremoniilor religioase, de administrarea bunurilor și averea Bisericii, de disciplina clerului, ca și de organizarea justiției bisericești, păstrarea bunelor raporturi între principalele scaune ierarhice ale Bisericii, între mînăstiri și centrele eparhiale, ca și între episcopi etc. Codul său conține și legi care provin de la împărații creștini predecesori. Novelele care reglementează chestiuni de drept bisericesc formează o parte importantă din legislația sa după Cod⁷⁶.

Ca o concluzie, putem spune că veacul al VI-lea este dominat de personalitatea covârșitoare a împăratului Justinian care, «a acționat asupra întregii vieți bisericești sub toate aspectele ei: pentru sprijinirea ei materială, pentru definirea și apărarea credinței și a cultului tradițional și pentru organizarea Bisericii»^{76a}.

II. VIAȚA ȘI ACTIVITATEA SFÎNTULUI IOAN SCOLASTICUL CA : a) AVOCAT ; b) APOCRISIAR ȘI c) PATRIARH

Vladimir Nicolaevici Beneșevici⁷⁷, în lucrarea sa «Sinagoga V 50 titulov i drughie juridiceskie sborniki Joana Skolastica», St. Petersburg, 1914, afirmă: «cele mai importante date despre Ioan de Anti-

75. Novela 131, cap. 1, ed. K. E. ZACHARIA von LINGENTHAL, tom. I, pars 2, Lipsiae, 1881, p. 267: «Dogmele acestor sinoade le primim ca sfinte dumnezeiești Scripturi și canoanele le păzim ca legi».

76. P. NOAILLES, *Les Collections de Nouvelles de l'Empereur Justinien*, I, Paris (Bruxelles), 1912, p. 227.

76 a. LIVIU STAN, *op. cit.*, p. 397.

77. În legătură cu prețuirea de care se bucură VLADIMIR N. BENEȘEVICI (9/22 august 1877 — 19 decembrie 1943), ca specialist al dreptului canonic ortodox, ne referim în primul rînd la Eduard Schwartz (22 august 1858 — 13 februarie 1940). Societatea de Științe din Strassbourg plănuise încă înainte de primul război mondial, întocmirea unui «*Corpus scriptorum iuris graeco-romani tam canonici quam civilis*». Pentru lucrările premergătoare acestei importante opere, Societatea de Științe a acordat toate mijloacele necesare lui Vladimir Beneșevici, membru corespondent al Academiei din München. Beneșevici a adunat foarte mult material scris de mînă și împrăștiat prin bibliotecile mînăstirilor din Răsărit și a reușit să stabilească criteriile după care acest material urma să fie aranjat. Sarcina pe care și-a asumat-o Beneșevici în lucrarea sa asupra vieții și operei lui Ioan Scolasticul, a fost să clarifice istoria transmiterii scrierilor acestuia. Dar, din păcate, în 1937, Beneșevici nu reușește decît să scoată la lumină prima parte a ediției care i se încredințase, adică «*Colecția în 50 de titluri a Patriarhului Ioan Scolasticul*» (Ioannis Scolastici Synagoga L titulorum ceteraque eiusdem iuridicā... [Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften], München, 1937), adică reia prima lui lucrare din 1914 «*Synagoga v 50 titulov...*», din textul rusec, redînd-o de data aceasta sub o nouă formă, în textul latin. N-a putut duce la bun sfîrșit lucrarea la care s-a angajat (moare în 1943). EDUARD SCHWARTZ a arătat că opera lui Beneșevici este impresionantă. Deși opera lui este bogată, noi vom enumera aici numai pe cele semnificative, în legătură cu tema noastră: Culegeșea în XIV titluri «*Kanonicesky sbornic XIV titulov so vtoroj cetverti VII veka de 883 g.*», St. Petersburg, 1905 și «*Drevněslavjanskaja kormcaja XIV titulov boz tolkovarij.*», St. Petersburg 1906/1907 (numai un volum) și «*Synagoga v 50 titulov i drugie juridiceskie sborniki Joana Scholastica.*», St. Petersburg, 1914, pe care o reia în 1937. În privința operei lui Beneșevici, a se vedea mai pe larg la JURGEN DUMMER, *Prelată la Sinagoga v 50 titulov...*, în: *Subsidia Byzantina*, vol. 1, Leipzig, 1972.

ohia⁷⁸, supranumit Scolasticul, se găsește redată în lucrarea Sfântului Simeon Stilitul cel tânăr, din Muntele Athos», care a trăit între anii 521—596, lucrare care a fost scrisă de ucenicul său Arcadie, arhiepiscopul Ciprului.

Ioan Scolasticul s-a născut în Sirimis, un târgușor din apropierea orașului Antiohia; despre acesta, patriarhul maronit Ștefan († 1704), ce s-a născut în localitatea Edâneh, în apropiere de Sirimis, spune că acest târgușor se găsește «în monte Suaidia, aproape de Antiohia», iar acest munte se identifică cu Muntenegru, localitate ce există și astăzi, fiind situată pe marele drum de caravane de la Laodiceea către Alep⁷⁹.

Ioan Scolasticul s-a născut în familia unui preot⁸⁰, între anii 525—530⁸¹. Denumirea de «scolastic» i s-a atribuit după studiile de Drept la una din cele mai vechi și renumite școli, școala din Beirut. A exercitat funcția de avocat sau profesor de Drept în orașul Antiohia⁸². Pentru cultura sa bogată, pe care o acumulasă la vestita școală din Beirut, patriarhul de Antiohia, Domnin III (545—559), îi propune tânărului avocat Ioan să intre în rândul clerului, patriarhul intenționând să-l trimită în calitate de apocrisiar⁸³ al său, pe lângă curtea imperială din

78. A se vedea și HANS-GEORG BECK, *Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, în: *Byzantinischen Handuch*, München, 1959, p. 422—423; F. DOLGER, *Johannes III. Scholasticos*, în: *Lexikon für Theologie und Kirche* 5, 1960, p. 1080; I. S. BERDNICOV, *Curs de Drept bisericesc*, tradus de Episcopul de Huși, Silvestru Bălănescu, București, 1892, p. 48; V. GRUMEL, *Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Paris, 1932, p. 184—188; J. HAURY, *Johannes Malalas identisch mit dem Patriarchen Johannes Scholasticos?* în: *Timpuri bizantine*, 1899, VI, p. 537—542; J. A. B. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin ou du Droit romain dans l'Empire d'Orient*, t. I, Paris, 1843, p. 288; P. NOAILLES, *Les Coll. de Nouvelles de Justinion*, Paris-Bruxelles, 1912, p. 233; PAUL VAN DEN VEN, *L'accession de Jean de Scholastique au siège Patriarcal de Constantinople en 565*, în «Byzantion», 35, 1965, p. 320—352; *ibidem*, în: «Byz.» 1903, XII, p. 159—160; A. I. PAPADOPULOS KERAMEUS, în «Timpuri bizantine», I, 1894, p. 141—150, 602—612; L. Petit *Jean le Scholastique*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», 8, 1924, p. 829—831; ȘESTACOV, în «Timpuri bizantine», 1908, XV, p. 332—356; SPITTLER, *Von Johannes Scholasticus und seinem Arbeiten für des kanonische Recht*, part. II, Halle, 1778, cap. 29, p. 112.

79. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v 50 titulov i drugie juridiceskie sborniki Joana Scholastica*, St. Petersburg, 1914 (N.F. 1937), p. 273, cu notele 1—9.

80. HANS-GEORG BECK, *Kirche und theol. Literatur im byzantinischen Reich*, în «BH», München, 1959, p. 422—423.

81. E. HERMANN, în «Dictionnaire de Droit Canonique», Paris, VI, 1957, p. 118; V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v 50 titulov...*, St. Petersburg, 1914, p. 274, 321.

82. SPITTLER, *Von Johannes Scholasticus und seiner Arbeiten für canonische Recht*, part. II, Haale, 1778, cap. 29, p. 112; V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 274.

83. Funcția de apocrisiar a fost instituită de către împăratul Justinian «pentru păstrarea bunelor relații între principalele scaune ierarhice ale Bisericii, apoi chiar între episcopi și între minăstiri și centrele eparhiale sau, în genere, între diverse minăstiri», «apocrisiarii avînd misiunea de a trata împreună cu autoritățile civile, ca și cu cele bisericești toate chestiunile externe ale marilor unități administrative ale Bisericii precum și acelea ale minăstirilor» (vezi Pr. Prof. LIVIU STAN, *Relațiile dintre Biserică și Stat, în rev. Ortodoxia IV (1952)*, nr. 3—4, p. 407 și 424). Despre apocrisiarii a se vedea și *Istoria bisericească universală*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1956, p. 198; SPITTLER, *Von Johannes Scholasticus und seine Arbeiten...*, part. II, Halle, 1778, cap. 29, p. 112; *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de lit.*, t. I, col. 2537—2555 (J. Pargoire).

Constantinopol⁸⁴. Cunoscînd, așadar, intenția patriarhului Domnîn, tînărul Ioan — afirmă E. Herman, bazîndu-se pe lucrarea «Viața Sfîntului Simeon Stilitul cel tînăr» —, s-a dus mai întîi la Sfîntul Simeon, cu intenția de a-l ruga să-l sfătuiască cum ar trebui să procedeze mai bine. Dar, spre uimirea lui, sfîntul îi descoperă cine va fi urmășul la tron al împăratului Justinian și că el, avocatul Ioan, va urma în scaunul de patriarh al Constantinopolului⁸⁵, în locul lui Eutihie (august 552 — 22 ianuarie 565 și 3 oct. 577 — 5/6 aprilie 582⁸⁶). Astfel, în jurul anului 550, cel căruia Sfîntul Simeon îi descoperise un viitor așa de strălucit intră în cler, fiind hirotonit preot de către binevoitorul său patriarh, Domnîn al Antiohiei, care l-a și trimis, nu după multă vreme, în calitate de apocrisiar al său la curtea imperială din Constantinopol⁸⁷. După părerea lui V. Beneșevici, avocatul Ioan ar fi fost consacrat preot de patriarhul Domnîn, cu puțin timp înainte de moartea acestuia, trimițîndu-l, deîndată, ca apocrisiar la Constantinopol.

Ajuse la Constantinopol, apocrisiarul Ioan Antiohianul, deși promisesse Sfîntului Simeon că nu va descoperi nimănui prezicerea ce i-a făcut-o, s-a grăbit să-i descopere lui Justin, cum că el va fi urmășul lui Justinian la tronul imperial. Cum era și de așteptat, între apocrisiar și viitorul împărat Justin II s-a legat o mare prietenie. Patriarhul din scaunul de la Constantinopol, pe nume Eutihie, din porunca lui Justinian, este alungat de la tronul patriarhal din Bizanț, fiind înlocuit cu apocrisiarul de Antiohia, Ioan din Sirimis. Și iată că una din cele două profeții se împlinește. După un scurt timp, se împlinește și a doua profeție a Sfîntului Simeon : la 14 noiembrie 565, bătrînul Justinian moare iar Justin II moștenește purpura imperială. Pe parcursul anilor următori între sfînt, împărat și patriarh se leagă o prietenie strînsă.

Împrejurările în care Ioan Scolasticul a fost așezat în tronul patriarhal din capitala imperiului au permis unora dintre istorici, spune E. Hermann⁸⁸, să scuze pe noul patriarh de complicitate cu împăratul Justinian, care proclamase doctrina aftartodochetismului (aftartodochetism)⁸⁹, pentru care patriarhul în scaun, Eutihie, nu subscriesese, din cauza aceasta fiind depus de împărat la sfîrșitul lui ianuarie 565.

Cum a ajuns Ioan Scolasticul patriarh de Constantinopol, aflăm sub o formă mai dezvoltată de la Paul van den Ven, care relatează că patriarhul din scaunul de la Constantinopol, Eutihie, un apărător zelos al Ortodoxiei și al hotărîrilor Sinoadelor IV și V ecumenice, nu a vrut să subscrie la erezia aftartodochetismului (incoruptibilității), susținută de împărat și de un grup de episcopi care «doreau s-o impună chiar cu forța»⁹⁰.

84. E. HERMANN, în *Dictionnaire de Droit Canonique*, Paris, VI, 1957, p. 118.

85. *Ibidem*, p. 118.

86. G. GNUMEL, *Les regestes...*, vol. I, Paris, 1932, p. 189.

87. HANS-GEORG BECH, *Kirche und. theol. Lit...*, p. 422—423.

88. E. HERMANN, în «D.T.C.», p. 119.

89. Vezi Pr. Prof. ION BRIA, în *Dicționar de teologie ortodoxă, op. cit.*, p. 153.

90. PAUL VAN DEN VEN, *L'accession de Jean le Scholasticus...*, p. 327.

Noua dogmă, înscrisă pe o foaie⁹¹, nu este subscrisă de Eutihie, iar împăratul mînios îl pedepsește imediat. Cei cîțiva episcopi care se aflau în capitală, și care erau devotați împăratului, s-au întrunit într-un sinod, convingîndu-l pe suveran ca să-l depună pe Eutihie, care se dovedea «recalcitrant» și să-l înlocuiască cu un altul, care să nu aibă nimic împotriva noii dogme⁹². Astfel, la sărbătoarea Sfîntului Timotei, în timpul nopții din 22 ianuarie, patriarhul Eutihie a fost arestat de cîțiva soldați trimiși de împărat și dus imediat de către Aetherios într-o minăstire a orașului, fiind transportat a doua zi în insula Prinkipo, de unde, după trei săptămîni, a fost trimis în vechea sa minăstire din Amasia, de lângă Capadocia⁹³, de unde întreba pe cei ce-l vizitau : «cine este cel pe care l-ați instalat în locul meu?»⁹⁴. Chiar din momentul arestării, Eutihie a fost depus, fără a se ține seamă de regulile canonice, și a fost înlocuit de îndată cu un altul, în persoana apocrisiarului Ioan Scolasticul, «printr-o alegere neregulamentară»⁹⁵.

Potrivit părerii lui W. Stein, alegerea lui Ioan Scolasticul în scaunul de patriarh al Constantinopolului a avut loc în data de 23 sau 24 ianuarie, iar depunerea lui Eutihie ar fi avut loc în data de 31 ianuarie 565⁹⁶. Totul s-a petrecut repede, fapt care determindă atît pe Paul van den Ven cît și pe E. Stein să afirme că ungerea ca patriarh a lui Ioan Scolasticul a avut loc fără întîrziere, chiar în ziua de 1 februarie, adică a doua zi după condamnarea lui Eutihie, care nu putea vedea în urmașul său din scaunul patriarhal decît «un uzurpator impus de capriciul unui suveran căzut în erezie»⁹⁷. Așa a ajuns Ioan de Sirimis patriarh de Constantinopol.

Cît privește profeția urcării pe tron a lui Justin, lucrarea lui V. Beneșevici ne informează că problema moștenirii tronului se pune mai cu seamă în ultimii cinci ani ai domniei lui Justinian, avîndu-se în vedere vîrsta înaintată și boala împăratului. Unii dintre curteni voiau să-l proclame ca împărat pe Teodor, fiul magistrului Petru, deși pretendenți la tron erau, înainte de toate, Justinan și Justin, fiii lui Gherman — nepot al împăratului Justinian — care murise destul de timpuriu⁹⁸, însă cea mai intensă agitație o făceau partizanii unui alt Justin, fiul surorii împăratului Vigilanțiu, care, încolțindu-i gîndul de a deveni împărat și fiind asigurat și de proorocia Sfîntului Simeon Stilitul de la Sfîntul Munte, aflată de la apocrisiarul Ioan Scolasticul,

91. După E. STEIN acest document ar fi fost promulgat spre sfîrșitul lui 564 și, cu siguranță, înainte de ianuarie 565 și nu era un edict, deoarece acesta nu se desemna cu termenul $\chi\alpha\rho\tau\eta\varsigma$, ci cu « $\epsilon\delta\iota\kappa\tau\omicron\upsilon$ ». De aceeași părere este și PAUL VAN DEN VEN, *op. cit.*, p. 326 și 342.

92. PAUL VAN DEN VEN, *L'accession...*, p. 327 cu nota 1.

93. J. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin ou du Droit romain dans l'Empire d'Orient*, t. I, Paris 1843, p. 288.

94. PAUL VAN DEN VEN, *op. cit.*, p. 328, cu nota 1.

95. *Ibidem*, p. 327.

96. E. STEIN, *Histoire du Bas-Empire*, t. 2, 1949, p. 688, n. 1. Vezi și E. HERMANN, în *Dictionnaire du Droit Canonique*, p. 118—120.

97. PAUL VAN DEN VEN, *op. cit.*, p. 329.

98. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v 50 titulov...*, p. 277 și urm.

căuta prin toate mijloacele să-și asigure triumful. Dar, în calea planurilor sale stătea chiar soția lui, Sofia, care, ca și mătușa ei, împărăteasa Teodora, era o înflăcărată monofizită; de aceea, în anul 562, episcopul de Cezareea, Teocrit, este trimis să stea de vorbă cu Sofia, soția lui Justin, căreia i-a spus că părerile ei monofizite pot constitui o piedică pentru împăratul Justinian ca să-l proclame cezar pe Justin; în cele din urmă, Sofia a trecut la Ortodoxie; iar prin intermediul unor persoane care erau apropiate împăratului, s-a încercat a-l influența pe Justinian să proclame ca urmaș al său la tron pe Justin. Încercarea a rămas fără succes, dacă ne gândim că Justinian, la data de 14 noiembrie 565 a murit fără să declare nici un moștenitor⁹⁹.

Conflictul pentru ocuparea tronului, angajat între Justin, fiul lui Gherman, remarcabil general care murise, și celălalt Justin, nepot de soră al împăratului defunct, se încheie cu victoria celui din urmă, care are de partea lui sprijinul senatului și al gărzii imperiale. Dar numai după patru ani, în 569, Justin II (14 noiembrie 565 — 5 octombrie 578) se îmbolnăvește¹⁰⁰, pierzându-și rațiunea; totuși, cu puțin timp înainte de a muri, într-un moment de luciditate, el îl încoronează împărat pe Tiberiu (6 octombrie 578 — 14 august 582).

Din cauza condițiilor deosebite în care Ioan Scolasticul a ajuns patriarh al Constantinopolului, s-au născut multe și felurite discuții asupra noului patriarh. Unii dintre cercetătorii care s-au ocupat de viața și opera lui Ioan Scolasticul au socotit că, în asemenea condiții, Ioan Scolasticul, din dorința de a ajunge patriarh și-ar fi dat adeziunea lui la învățătura lui Justinian, adeziune care ar fi avut, prin forța împrejurărilor, un mare răsunet¹⁰¹. Potrivit părerii lui V. Beneșevici, nici unul dintre istoricii sau cronicarii bizantini care se referă la aceste evenimente sau la personalitatea lui Ioan Scolasticul nu exprimă îndoieli în privința ortodoxiei noului patriarh; nici chiar Eutihie, revenind în scaunul patriarhal de la Constantinopol, în 577, n-a adus nici o acuzație compromițătoare lui Ioan Scolasticul, cu privire la convingerile lui ortodoxe; iar biograful lui Eutihie, preotul Eustratios, subliniază ca necanonică ocuparea scaunului de patriarh de către Ioan Scolasticul, dar nu-l acuză de neortodoxie¹⁰². Paul van den Ven redă, în același sens, următoarele: «Tous les patriarches et beaucoup d'évêques, surtout orientaux, refusèrent de souscrire à l'opinion de l'empereur concernant l'incorruptibilité et lui manifestèrent leur opposition, soit par un synod, soit par écrit. Ce fut surtout le cas du patriarche Anastase d'Antioche qui se comporta comme Eutichios»¹⁰³. Numai doi dintre istoricii moderni, afirmă Paul van den Ven, s-au abținut de la orice

99. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v 50 titulov...*, p. 27 cu notele 2 și 3 și pag. 278 cu notele 1, 2, 3.

100. E. STEIN, *Studien zur Geschichte der Byzantinischen Reiches vernehmlich unter dem Kaiser Justinas II und Tiberius*, 1919, p. 46, 53.

101. PAUL VAN DEN VEN, *L'accession...*, p. 337.

102. Vezi V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 279 (n. 1) și p. 280 (n. 1).

103. PAUL VAN DEN VEN, *op. cit.*, p. 338.

reproș în ce privește conduita lui Ioan Scolasticul, adică E. Stein și Mgr. Duchesne¹⁰⁴, la care noi adăugăm și pe V. Beneșevici¹⁰⁵. Primul, E. Stein, consideră că Ioan de Sirimis nu ar fi acceptat ca să fie hironionit ca episcop pentru scaunul patriarhal din Constantinopol, decît cu condiția de a nu fi obligat să subscrie la edict, înainte ca acesta să fi fost acceptat de către ceilalți patriarhi și mai ales de către cel din Antiohia, patriarhul Anastasie¹⁰⁶.

Cît privește pe Mgr. Duchesne, acesta este de părere că Ioan Scolasticul, cu abilitate, ar fi reușit să tărăgăneze lucrurile, luîndu-și timp ca să vadă care era atitudinea celorlalți patriarhi, mai cu seamă a lui Anastasie din Antiohia¹⁰⁷. Cei doi istorici, Stein și Duchesne nu transmit nici o critică asupra purtării lui Ioan Scolasticul, ba chiar îi dovedesc respect. Pentru Paul van den Ven, o serie de întrebări rămîn fără răspuns¹⁰⁸. Cel care justifică cu autoritate și în mod clar atît ortodoxia cît și personalitatea patriarhului Ioan Scolasticul este Beneșevici, care arată că nimeni nu a putut dovedi neortodoxia lui; de aceea, Biserica Bizantină a avut toate motivele să treacă pe acest ierarh în rîndul celor sfinți, fiind pomenit în ziua de 31 august¹⁰⁹.

Pentru contemporanii lui Ioan Scolasticul, ocuparea scaunului patriarhal, în situația în care se găsea Biserica, nu putea să producă altă impresie decît cea a trădării Ortodoxiei și împărtășirea părerilor împăratului. Totuși, dacă împăratul Justinian a înlocuit pe Eutihie cu Ioan Scolasticul, aceasta se poate datora faptului că apocrisiarul, avocat și diplomat, ca și prietenul său Justin II, a știut cum să procedeze cu suveranul, determinîndu-l, prin cuvinte abile, să creadă că doctrina aftardochetismului merita să fie studiată cu atenție și supusă unei examinări din partea celorlalți ierarhi, înainte de a o impune prin puterea legii.

Adevărul, afirmă Beneșevici¹¹⁰, poate fi cel relatat de Ioan¹¹¹, episcopul de Nichin, care a trăit în prima jumătate a secolului al VII-lea. Din cele relatate de acesta se poate desprinde concluzia că Ioan Scolas-

104. *Ibidem*, p. 338; Vezi E. HERMANN, *op. cit.*, p. 119.

105. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 279—280.

106. E. STEIN, *Histoire du Bas Empire*, t. 2, 1949, p. 688; vezi PAUL VAN DEN VEN, *op. cit.*, p. 388.

107. L. DUCHESNE, *L'Eglise au VI-e siècle*, 1925, p. 272; vezi și PAUL VAN DEN VEN, *op. cit.*, p. 338.

108. PAUL VAN DEN VEN, *op. cit.*, p. 339.

109. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 280. În calendarul ortodox român pomenirea Sîntului Ioan Scolasticul se face la 30 august.

110. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 280.

111. Din *Lucrarea* lui J. HAURY, *Ist Malalos identisch mit dem Patriarchen Johannes Scolasticos?* (Din «BZ», IX, 1900, p. 337—356, reiese că Ioan de Nikin, episcop monofizit n-a fost împotriva lui Ioan Scolasticul, ci numai contra împăratului Justinian și că Ioan Scolasticul ar fi scris o carte intitulată *Mistagogia*, în 565) (J. HAURY, *op. cit.*, p. 347, 351). Afirmația lui J. Haury că atît numele cît și persoana lui Ioan Malalas ar fi identice cu numele și persoana lui Ioan Scolasticul, nu este întemeiată, chiar dacă traducerea cuvîntului sirian mal'al se traduce aproape ca și cuvîntul grec ritor, care înseamnă avocat și chiar dacă amîndoi au trăit mai întîi în Antiohia și pe urmă la Constantinopol. Pentru clarificarea problemei și combaterea susținerii lui J. HAURY, ne sprijinim tot pe lucrarea lui BENEȘEVICI, care afirmă: «Nu ne putem îndoi de faptul că ambii autori sînt

ticul ar fi promis împăratului Justinian concursul său în ce privește doctrina pe care împăratul o susținea, dar că după ocuparea scaunului patriarhal, el n-a mai ținut cont de voința împăratului și n-a acceptat erezia. Spusele lui Ioan de Nikin pot fi luate în considerare îndeosebi pentru faptul că, despre acceptarea de către Ioan Scolasticul, a edictului imperial sau despre vreo măsură de constrângere pentru respectarea edictului, nu există nici o știre¹¹². Se pare că împăratul Justinian și-ar fi dat seama, la un moment dat, de abilitatea noului patriarh și că el a fost înșelat, motiv pentru care ar fi dorit să-l înlăture, însă destituirea ar fi urmat la prea puțin timp după cea a lui Eutihie, fără judecată legală¹¹³. Apoi încetarea din viață a lui Justinian nu i-a mai lăsat timp să-și pună în aplicare planurile. Oricum, deosebit de important rămîne faptul că Ioan Scolasticul a știut să-și păstreze scaunul patriarhal sub Justinian. Urmașul său la tron fiind Justin II, cel căruia Ioan Scolasticul îi descoperise prezicerea Sfintului Simeon, cu ajutorul acestuia Patriarhul Ioan a reușit să repună în scaun pe mulți dintre episcopii destituiți de Justinian, pentru refuzul lor de a fi condamnat «cele 3 capitole»^{113 a}.

Referitor la prietenia dintre Justin II și patriarhul Ioan Scolasticul, aflăm tot de la Paul van den Ven care, bazat pe Cronografia lui Teofan, ne relatează că, la moartea patriarhului de Alexandria, Apolinarie, contrar regulilor canonice, patriarhul Ioan Scolasticul a hirotonit pe seama scaunului patriarhal din Alexandria pe un oarecare Ioan. Patriarhul Anastasie al Antiohiei ar fi socotit această hirotonie ca ilegală, atribuind această ilegalitate atât celui consacrat cît și consacradorului, adică patriarhului Ioan Scolasticul, pe care, de asemenea, l-a acuzat că ar fi fost hirotonit tot ilegal, în locul lui Eutihie.

contemporani și, în același timp, antiohieni, și poartă același nume foarte popular în Antiohia și că ambii se mutaseră la Constantinopol; însă încercarea lui HAURY de a apropia cronologia vieții, activității și caracteristica personalității lui Malalas cu datele despre Ioan Scolasticul, pe care îl descrie inexact, este de neacceptat (BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 287). În continuare, același autor afirmă: «Rămîne incontestabil faptul că, între cronica lui Malalas — compară K. WOLF, *Studien zur Sprache der Malals*, part. I; *Formenlehre (Program des Kgl-Ludwigs-Gymnasium in München für das Studienjahr 1910—1911)*, 10, art. 11; *Syntaxa (inaugural-Disertation, München, 1912)* — și prefața la *Colecția în 50 de titluri* este o diferență imensă de stil, și ar fi imposibil ca una și aceeași persoană să fi scris și o lucrare și alta» (BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 287). La toate acestea mai putem adăuga că nimeni n-a spus pînă la J. HAURY că Malalas este același cu patriarhul Ioan Scolasticul, că nicăieri nu s-a spus despre Malalas că ar fi fost patriarh de Constantinopol și mai mult decît orice dovadă este titlul la canoanele lui Ioan Scolasticul, unde stă scris: «presbiter de Antiohia», ceea ce Malalas n-a fost. Și *Colecția în 50 de titluri*, ca și *Nomocanonul în 50 de titluri*, care aparțin lui Ioan Scolasticul au avut în Biserica Bizantină foarte mult succes și s-au bucurat de o mare autoritate secole de-a rîndul, avînd ca dovadă afirmația lui Balsamon de la începutul secolului al XII-lea, cum că «*Colecția în 50 de titluri* era în mîinile multor oameni». (E. HERMANN, *D.D.C.*, t. VI, Paris, 1957, p. 119. Pentru literatura despre Johannes Malalas, vezi: HANS-GEORG BECK, *Kirche und theologische Literatur...*, în «BZ», München, 1959, p. 423, nota 1; E. PATZIG, *Die Abhängigkeit des Johannes Antiochenus von Johannes Malalas*, în «BZ» 1901, p. 407).

112. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 281 și nota 1.

113. *Ibidem*, p. 281, nota 2.

113 a. PAUL VAN DEN VEN, *L'accession...*, p. 349.

Împăratul Justin II, ca prieten al patriarhului Ioan de Constantinopol, s-a supărat pe Anastasie și, în 570, l-a depus din scaunul patriarhal al Antiohiei ¹¹⁴.

Relatarea lui Montreuil, potrivit căreia Ioan de Antiohia, devenit patriarh de Constantinopol, a condus Biserica pînă la moartea sa, care s-a întîmplat la 31 august 578 ¹¹⁵, în al 12-lea an de domnie al lui Justin II; nu poate fi nesocotită, pentru că dintre autorii care s-au referit la viața și personalitatea lui Ioan Scolasticul, nimeni altul nu s-a pronunțat că respectivul patriarh ar fi murit în 578, iar al 12-lea an de domnie al lui Justin II este anul 577. V. Beneșevici lămurește lucrurile, afirmînd că urcarea lui Ioan Scolasticul în scaunul patriarhal de Constantinopol s-a petrecut la sfîrșitul lunii februarie, sau începutul lunii martie 565, conducînd Biserica din Constantinopol pînă în ziua de 31 august din anul 577 ¹¹⁶. Mergînd mai departe pe firul relatărilor lui Beneșevici, aflăm că un adversar de frunte al patriarhului Ioan Scolasticul a fost Ioan de Efes, care, ca un aprig monofizit ce era, descrie pe Ioan Scolasticul prin aceste cuvinte : «Acest episcop era plin de duhul invidiei și al dușmăniei și era stăpînit de violență și furie ; ca om căruia i se întunecase lumina ochilor și-a orbit cu patima urii sufletul său» ; «era îmbătut de persecutarea creștinilor și însetat ca lupul, de sîngele mieilor» ; «întreg orașul s-a bucurat că prin moartea lui a scăpat de falsitatea, înșelăciunea și vicienia lui» ¹¹⁷. Cele afirmate de Ioan de Efes nu se bucură însă de prețuire din partea cercetătorilor.

Am arătat că împrejurările în care Ioan din Sirimis devenise patriarhul Ioan al III-lea al Constantinopolului au fost deosebite ; pentru acest motiv, unii dintre istorici l-au acuzat de complicitate cu împăratul Justinian, fiind considerat «un uzurpator impus de capriciul unui suveran căzut în erezie» ¹¹⁸. Nimeni, însă, nu i-a pus la îndoială ortodoxia sa, ci chiar i s-a reproșat că a fost stăpînit de un zel imprudent și violent contra monofiziților, declarînd hirotonia lor nulă, obligînd pe preoții și episcopii care voiau să revină la Biserica Ortodoxă ca să accepte să fie rehirotoniți ¹¹⁹.

Eutihie, revenind a doua oară în scaunul patriarhal de Constantinopol, la 3 septembrie 577, în necazul lui a dispus distrugerea tuturor imaginilor predecesorului său care împodobeau palatul patriarhal ; mai mult, a dispus să fie îndepărtați toți membrii familiei lui și toți prietenii

114. *Ibidem*, p. 349, nota 3.

115. J. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin ou du Droit romain*, t. 1, Paris, 1843, p. 288, nota b. În afirmațiile sale Mortreuil se sprijină pe Cronologia lui Teofan și Assemani (bibl. Jur. Orient.).

116. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 282 și nota 1. Vezi și E. HERMANN, în «D.T.C.», p. 118. PAUL VAN DEN VEN, *op. cit.*, p. 328 afirmă că alegerea prin vot a lui Ioan Scolasticul a avut loc în 23 sau 24 ianuarie, iar ungerea ca patriarh s-a făcut în ziua de 1 februarie adică a doua zi de la condamnarea lui Eutihie (31 ianuarie).

117. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulev...*, p. 283. *Istoria Bisericească* a lui Ioan de Efes a fost tradusă în limba germană de J. M. SCHONFELDER, München, 1862.

118. PAUL VAN DEN VEN, *L'Accession...*, p. 328.

119. E. HERMANN, în «*Dictionnaire...*», p. 119.

lui apropiati, pentru a se șterge cât mai repede amintirea lui ¹²⁰. Așa cum remarcă Beneșevici, nimeni n-a luat apărarea fostului patriarh Ioan al III-lea Scolasticul, «nici chiar cel la care ne-am fi așteptat ca să compună viața lui Ioan Scolasticul, cel pe care l-a tuns în monahism și pe care, ulterior, l-a făcut sachelar, adică viitorul patriarh al Constantinopolului, Ioan al IV-lea Postitorul» ¹²¹.

Cu toate acestea, este cert, că în timpul celor 12 ani și câteva luni, cât Ioan Scolasticul a fost patriarh de Constantinopol, a însemnat o cotitură în politica bisericească și de stat a Bizanțului: tot timpul el s-a dovedit un zelos ortodox, om plin de inițiativă și un bun conducător al Bisericii ¹²². Așa ne putem explica faptul că Patriarhul Ioan Scolasticul a fost trecut în rândul sfinților ¹²³, fiind pomenit în ziua de 30 august ¹²⁴, împreună cu alți doi patriarhi ai Constantinopolului, Alexandru și Pavel cel Nou (Pavel IV; 780—784) ¹²⁵.

III. OPERA SFÎNTULUI IOAN SCOLASTICUL

A. SCURTĂ PRIVIRE ISTORICĂ ASUPRA ACTIVITĂȚII ȘI OPEREI LITERARE A SFÎNTULUI IOAN SCOLASTICUL

Dintre operele Sfântului Ioan Scolasticul, ne referim la cele editate, pentru prima oară, în vol. II din Biblioteca Juris canonici veteris, în anul 1661, de către Gulielmus Voell și Henri Justel ¹²⁶. Prima colecție ocupă un număr de 103 pagini (499602) și se intitulează (în gr.): Ioan presviterul Antiohiei dintre scolastici, care grupează toate canoanele în 50 de titluri; la Justel se numește «Ioannis Antiocheni collectio canonum». Colecția este alcătuită din: a) o prefață care începe prin cuvintele «i tu megalu teiu» și se încheie cu o listă a canoanelor folosite la titlul respectiv: ordinea canoanelor; b) sumarul celor 50 de titluri sub denumirea: ordinea titlurilor lucrării; c) Cele 50 de titluri cu înscrierea canoanelor care se referă la fiecare titlu, fără a păstra totdeauna ordinea trasată de prefață ¹²⁷.

120. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 283; PAUL VAN DEN VEN, *l'Accession...*, p. 346; J. HAURY, *Ist Malalas identisch mit den Patriarchen Johannes Scholasticos?* în «BZ», IX, 1900, p. 355; E. HERMANN, în «*Dictionnaire de Droit Canonique*», Paris, VI, 1957, p. 119.

121. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 283.

122. SPITTLER, *Von Johannes Scholasticus und seine Arbeiten für der kanonische Recht*, part. a II-a, Halle, 1778, cap. 29, p. 112; V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 282.

123. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 283, nota 2, spune că în baza *Istoriei Bisericești* a lui Ioan de Efes, III, 39 (Schönfelder 135—136) în Cetii-Minee, edit. Comisiei arheologice imperiale, se menționează: «de aceea ar fi trebuit să fie între Sfinți Ioan Scolasticul și dumnezeiescul arhieru».

124. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 283, afirmă că Ioan Scolasticul este înscris în calendar la 31 august.

125. *Ibidem*, p. 283.

126. ED. SCHWARTZ, *Die Kanonessammlung des Johannes Scholasticos*, în *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, München, 1933, Heft. 6, p. 5; V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 2.

127. *Ibidem*, p. 5; V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 2; vezi și J. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin ou du Droit romain dans l'Orient*, t. I, Paris, 1943, p. 203.

A doua colecție cuprinde un număr de 63 de pagini (603—660) și este numită de Justel «Ioannis Antiocheni nomocanon». Ea se intitulează (în gr.) : Nomocanonul lui Ioan Scolasticul, arhiepiscopul Constantinopolului, cu subtitlul «Începutul celor 50 de titluri, după care urmează cele 50 de titluri, la fiecare titlu făcându-se doar trimiteri la canoane. Aproape la fiecare titlu, cu excepția titlurilor IX, XII, XXI, XXIII, XXIX, XXXI și XLIII, sînt anexate hotărârile corespunzătoare ale Statului în probleme bisericesti, care sînt extrase din Novelele și Codexul lui Justinian și foarte rar din Digeste, cum ar fi în titlurile XXXIV, XL, XLIII, XLV și XLVI. Înaintea textului de legi al titlului este prefața (prologul) titlului. La sfîrșitul acestei colecții se găsește următoarea adnotare : sfîrșitul capitolelor»¹²⁸.

Cea de a treia colecție cuprinde numai 12 pagini (660—672) și poartă, la Justel, denumirea : Ioannis Antiocheni capita ecclesiastica. Această colecție este intitulată «Alte capitole bisericesti» și reprezintă o adunare de extrase din Novelele lui Justinian referitoare la anumite probleme bisericesti. Se împarte în capitolele 1—2, în realitate în 22 de capitole, întrucît cifra 84 apare de două ori¹²⁹.

Justel n-a considerat colecția din 22 de capitole ca o colecție de sine stătătoare ci ca o parte a nomocanonului, alcătuit de Ioan Scolasticul, cînd se afla în scaunul de patriarh al Constantinopolului¹³⁰.

Din prefața ediției sale (pag. 496—497), se poate constata că Justel comunică date despre manuscrisele folosite, o parte din ele recunoscute ca existente și în prezent, iar textul colecției de canoane în 50 de titluri este luat dintr-un «exemplar (quod ex bibliotheca Colegii Claromontani)» din Biblioteca Colegiului Claromontan, lucrare care nu se știe unde se află în prezent¹³¹. Editorul, afirmă Beneșevici, cunoaște încă două manuscrise : «unul foarte vechi în Biblioteca Vaticană, manuscris care este, fără îndoială, Vatic. 843 și altul, tot așa de vechi, care este Coislinian-ul 209 ; din el derivă și cîteva variante¹³².

Editorul, afirmă Beneșevici, avea cunoștința și de existența unor manuscrise ale nomocanonului în Biblioteca Vaticanului, manuscrise pe care nu le-a cercetat și nici nu le-a utilizat¹³³. Lipsurile primei ediții a operelor atribuite lui Ioan Scolasticul sînt mari, constată Beneșevici¹³⁴. El crede că manuscrisele pentru prima ediție au fost luate la întîmplare și nu s-a acordat atenție faptului că atît în manuscrisul Claromontensis, cît și în manuscrisul Paris 1370, pravilele nu sînt întotdeauna rînduite în titluri în ordinea propusă de prefață¹³⁵.

Cu toate acestea — spune Beneșevici — importanța celor realizate de Justel și colaboratorii săi pentru istoria izvoarelor Dreptului bisericesc oriental nu trebuie desconsiderată. Meritul deosebit al lui Justel

128. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 2.

129. *Ibidem*, p. 3.

130. *Ibidem*, p. 3.

131. *Ibidem*, p. 3 ; vezi și HEIMBACH, *Anecdota II*, 1840, p. IX.

132. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 3.

133. *Ibidem*, p. 4.

134. *Ibidem*, p. 5.

135. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 5.

este acela de a fi fost primul care a stabilit, cu autoritate, că autorul Colecției în 50 de titluri este Ioan Scolasticul, pentru că pînă la el, părerile științifice oscilau între necunoașterea totală a numelui autorului acestei lucrări și punerea ei pe seama lui Ioan Scolasticul, și a lui Teodoret de Cir, și a lui Balsamon sau a unui oarecare Constantin Scolasticul¹³⁶.

Un alt autor care a dovedit un constant interes față de activitatea literară a lui Ioan Scolasticul poate fi socotit Joseph Simonius Assemani († 1768). Acesta a avut însă neșansa ca datele pe care el le-a adunat să fie folosite foarte greu, datorită pierderii culturale, suferită din cauza incendiului de la Vatican din 1762¹³⁷. Ca o excepție pentru acest timp, este considerat Ludwig Timotheus Freiherr Spittler, cu lucrarea lui «Geschichte des Kanonischer Rechts his auf die Zeiten des falschen Isidorus». Acesta a reușit să sesizeze câteva puncte importante și a arătat importanța textului sirian al constituțiilor pentru lămurirea istoriei Colecției grecești în 50 de titluri¹³⁸. Dar, constată Beneșevici, deși savantul Spittler a dat problemei o importanță multilaterală, el n-a reușit totuși decît să-și rezume impresiile sale, fără a face un pas înainte în răspunderea pe care și-o asumase în calitate de cercetător al Colecției în 50 de titluri¹³⁹. La rîndul său, Friedrich August Bienner (5 febr. 1787—1861) a cercetat manuscrisele, reușind să analizeze, în special, textul nomocanonului și al Colecțiilor în 87 și 22 capitole, ajungînd la concluzii importante, care vor sta la baza lucrărilor autorilor de după el¹⁴⁰. Apreciînd munca și rezultatele la care a ajuns Assemani, Bienner a reușit să-l convingă că Colecția în 50 de titluri aparține lui Ioan Scolasticul, ca și Colecția în 87 capitole¹⁴¹.

La rezultatele obținute de autorii menționați mai sus, în direcția lămuririi activității literare a canonistului Ioan Scolasticul, adăugăm contribuția adusă de cardinalul J. B. Pitra (1812 — 8 februarie 1889), avînd posibilitatea să cerceteze toate bibliotecile europene. În lucrările sale «Des canons et des collections canoniques de l'Eglise grecque», Paris, 1858; «Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta», 2 vol., Roma, 1864, 1868, și «Spicilegium Solesmense complectens Sanc-

136. *Ibidem*, p. 8. Beneșevici menționează faptul că toate aserțiunile despre traducerea siriană a Colecției în 50 de titluri a lui Ioan Scolasticul, s-au sprijinit pe o totală neînțelegere: textul sirian al Colecției în 51 ce se găsește în ms. Vatic. Syriac. 127 (și copiile Vatic. svriac. 353), ar fi apărut, după toate probabilitățile, în prima jumătate a sec. V. Colecția arabă în 51 titluri aparține copto-iacobitului Ibn-al-Assal, sec. XIII. Acesta a tradus-o în 1236 de pe vechea traducere siriană și nu de pe traducerea Colecției lui Ioan Scolasticul (V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titlulov...*, p. 11). O traducere rusească a col. în 51 titluri a fost făcută pentru Beneșevici de către academicienii P. K. KOCOVTOV și N.I. MARRO.

137. *Ibidem*, p. 12.

138. *Ibidem*, p. 13.

139. *Ibidem*, p. 13.

140. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 13.

141. *Ibidem*, p. 13. Prin intermediul lui Bienner, știința europeană a luat cunoștință de ceea ce îi comunicase lui baronul Rosenkämpf și mitropolitul Evghenie, că există o traducere slavonă a colecției în 50 de titluri ce se păstrează în manuscris în Muzeul Rumcanțov din Moscova 230 (cf. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 16. nota 2).

torum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum anecdota hactenus opera», t. IV, Paris, 1859, p. 556—565, Pitra închină lucrărilor lui Ioan Scolasticul un mare număr de pagini. El a dat o mare însemnătate manuscriselor care conțineau colecții legate de numele patriarhului Ioan Scolasticul. Meritul lui Pitra este că a editat din nou Colecția în 50 de titluri ¹⁴². Pitra, din teama de a nu se repeta, a redat textul canoanelor colecțiilor în chip de variante ale altor serii de canoane și legi sau le-a colecționat doar cu VJ, sau a însemnat doar cuvintele începătoare ¹⁴³. Lucrările lui Pitra, spune Beneșevici ¹⁴⁴, nu și-au pierdut din importanță, dar ediția care rămâne mult întrebuițată este tot a lui Voell-Justel.

Diverse probleme ale istoriei apariției și dezvoltării colecțiilor lui Ioan Scolasticul au primit, cu timpul, o nouă interpretare, datorită faptului că ele au trebuit abordate și din alte puncte de vedere. Vechile traduceri slave ale colecțiilor de canoane în XIV și în L de titluri conțin o serie de articole suplimentare ¹⁴⁵. Canonistul rus A. S. Pavlov a atras atenția asupra articolului «despre structura preasfântului scaun al Constantinopolului», care se găsește doar în manuscrisele traducerii colecției în XIV titluri, ajungând la concluzia că acest articol a intrat în componența traducerii inițiale a colecției în 50 de titluri ¹⁴⁶.

Cercetarea manuscrisului grecesc (Laurent V, 22), care conține textul grecesc al aceluiași articol, l-a obligat pe Pavlov să tragă următoarea concluzie: «despre conținutul Colecției lui Ioan Scolasticul, în timpul Sfântului Metodiu, se poate judeca, cu probabilitate, după manuscrisul Florentin, cu toate că acesta este scris în secolul XII. Aici codexul canonic al Bisericii Răsăritene, care conține canoanele recunoscute în genere, ale Sinoadelor și Sfînților Părinți, se încheie cu canoanele Sinodului VII ecumenic, fără canoanele a două sinoade constantinopolitane, care s-au ținut sub patriarhul Fotie» ¹⁴⁷. Pavlov a cercetat un alt manuscris al aceleiași redacții a colecției (Mosqu. Syn. 397), unde a descoperit o particularitate importantă — bogate comentarii la fiecare canon ¹⁴⁸.

Menționăm ca meritorie și contribuția lui G. E. Heimbach (1810—1852) care, fiind de acord cu cercetările lui Bienner, a adăugat unele

142. *Ibidem*, p. 17. Editarea s-a făcut după manuscrisele unei vechi redacții (Vatican 843 și Paris suppl. 483), cu indicarea diferențelor mai târziu din prefață (după Coisl. 264, St. Petersburg XIV, Mosqu. Syn. 439, Vatican 640, Barocc. 86, Coisl. 209), precum și Colecția în 87 capitole (cu variante din Vatican 843, Vatican 2075, Palat. 376, Vatican 1167 și Paris suppl. 483), și a repetat din Voell-Justel, însă nu integral, redacția colecției în 22 capitole, prezentind și deosebiriile nomo? canonului din manuscrisele Coisl. 209, Laurent IX, 8, Laurent X, 10, Laurent V, 22, Vatican 840, Nanian 226, Vatican 640.

143. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 20.

144. *Colecția în 50 de titluri* redactată de Pitra împreună cu Colecția în 87 de capitole este editată de Heimbach (*Anecdota* II, p. LV, ff.), în *Juris Ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, 2 vol., Roma, 1864, 1868; Vezi și Ed. SCHWARTZ, *Die Kannonessammlung...*, p. 5.

145. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 22.

146. *Ibidem*, p. 22.

147. *Ibidem*, p. 22.

148. *Ibidem*, p. 22.

considerații cu privire la timpul apariției Nomocanonului. Dar contribuția deosebită a lui Heimbach constă în faptul că el a editat pentru prima oară Colecția în LXXXVII de capitole ¹⁴⁹.

Cercetătorul care s-a preocupat în mod deosebit de istoria transmiterii colecțiilor lui Ioan Scolasticul a fost Vladimir Beneșevici. Prin studiile lui Vl. Beneșevici, istoria transmiterii mai departe a moștenirii canonico-juridice a Bisericii Ortodoxe Răsăritene a fost reconstituită, în bune condiții; el a reușit să facă ordine în mulțimea manuscriselor și a expus toate materialele care aveau să-i servească la edificarea istoriei Colecției în 50 de titluri. Cu multă răbdare, el a studiat și a clasat manuscrisele, alegând pe cele mai bune și mai vechi, pentru a stabili textul său. De aceea putem spune că sarcina pe care Beneșevici și-a asumat-o în lucrarea sa privitoare la viața și opera lui Ioan Scolasticul a fost încununată de succes; el a clarificat istoria transmiterii scrierilor acestuia și, în același timp, a făcut o temeinică lucrare pregătitoare pentru o ediție critică a operei acestuia. El nu a putut duce, însă, la bun sfârșit decât numai prima parte a acestei ediții, care cuprinde textul colecției în 50 de titluri: *Ioannis Scholastici Synagoga L titulorum ceteraque eiusdem opera iuridica iussu ac mandate Academiae Scientiarum der Wissenschaften* ¹⁵⁰, Philos.-hist. Abt., Heft 14, München, 1937. Cu toate acestea, lucrările lui Beneșevici și-au găsit un loc de cinste în repertoriul general al canonisticii istorice, respectiv al bizantinisticii ¹⁵¹.

149. G. E. HEIMBACH, *Anecdota* II, Leipzig, 1840, p. 202—234.

150. În ediția din 1937, Beneșevici reia lucrarea lui din 1914, *Sinagoga v. 50 titulov...*, și fără a modifica constatările fundamentale, o reeditează, de data aceasta în text latin.

151. Despre personalitatea lui Beneșevici, vezi: F. USPENSKIJ, V. BUZESCKUL, I. KRACKOVSKIJ, N. MARR, *Zapiska ob ucenyh trudach V.N. Benesevica*. Investija Rossijskej Akademii Nauk, VI seriia, tom. 28, 1924, 536—538; Z.U. UDAL'COVA, *Sovetskoe bizantinovedenie za 50 let*, Moskva 1969, 14—16; J. IRMSCHER, *Russkie issledovateli anticnosti v Berlinskoj akademii*. Vestnic dnevnej istorii, 1967, 122 l., respectiv un referat despre autor în limba germană, *Bibliotheca Classica Orientalia* 13, 1968, 58 l., de unde se poate constata că Beneșevici este propus să fie ales Membru corespondent al Academiei de Știință Prusace din Berlin. Această propunere formulată de Ulrich Stutz și semnată mai ales de Ernst Heymann, Adolf Erman, Eduard Meyer, Ulrich Wilcken, Eduard Norden, Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf, Adolf von Harnack și Hans Lietzmann, în care se arată meritele științifice ale candidatului (la alegerile din 30 mai 1929 nu a fost nimeni împotriva), scoate în evidență, în mod deosebit, aprecierea atribuită cercetărilor sale. În legătură cu învinuirea ce i s-a adus lui Beneșevici că nu s-a străduit să-și traducă lucrarea într-o limbă de circulație vest-europeană, el spune în prefața lucrării sale: «Trebuie să adaug că nu «nationale Eifersüchtelei» — gelozie meschină — de care sînt străin, m-a făcut să ascund operele mele, ci lipsa oricărui interes față de ele din partea celor mai apreciați specialiști, aceasta a atras după sine, în mod firesc, tănuirea și, într-o oarecare măsură, imposibilitatea traducerii în una din limbile Europei de Vest» (*Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 2, nota 2).

B. OPERA CANONICĂ A SFÎNTULUI IOAN SCOLASTICUL

1. **Colecția de canoane sistematică
în 5) de titluri. Condițiile
în care a apărut Colecția**

Pentru organizarea și disciplina ei, Biserica a avut întotdeauna nevoie de norme și legi, după care trebuia să se conducă în vederea împlinirii misiunii și scopului ei suprem — mîntuirea credincioșilor. Cu timpul, aceste norme și legi — mai ales după publicarea edictului de la Milan (313), cînd Biserica din cuprinsul imperiului greco-roman și-a dobîndit libertatea — au început să se înmulțească, potrivit nevoilor care se iveau. Odată cu sporirea acestora s-a pus și problema codificării lor în colecții. Strîngerea sau colecționarea s-a produs treptat, înții în canoane mai puține, apoi cu conținut mai bogat, pe măsură ce apăreau noi canoane. Treptat au apărut colecții cu legi civile, date de unii împărați, reglementînd probleme bisericesti. Recunoscute la un moment dat de către autoritatea competentă, ca drept oficiale, aceste colecții au devenit la rîndul lor «oficiale și universal obligatorii»¹⁵².

Potrivit cuprinsului lor, aceste colecții sînt împărțite în :

1. Colecții pur canonice, în care se cuprind numai legiurile bisericesti ;
2. Colecții ce cuprind hotărîri ale autorității civile în afaceri bisericesti și
3. Nomocanoane, adică colecții care cuprind atît dispozițiile bisericesti cît și civile¹⁵³.

Am prezentat, destul de sumar, în prima parte a lucrării, perioada dezvoltării Dreptului canonic oriental pînă la alcătuirea colecției în 60 de titluri, care se încheie, după părerea lui H. G. Beck cu 21 de legi împărătești în materie bisericască¹⁵⁴. Colecția în 60 de titluri a constituit prima colecție de canoane sistematică. Din dorința de a îmbunătăți această colecție, care ar fi apărut în jurul anului 545¹⁵⁵, Ioan Scolasticul a redactat lucrarea lui intitulată *Συναγωγή κανόνων* grupînd însă canoanele în 50 de titluri. În plus, pe lîngă canoanele cuprinse în colecția celor 60 de titluri, Ioan Scolasticul a inclus și cele 68 de canoane ale Sfîntului Vasile cel Mare, cuprinse în a II-a și a III-a epistolă canonică a Sf. Vasile către Amfilochie. Astfel, Colecția Sfîntului Ioan Scolasticul a avut un conținut mai bogat, cuprinzînd pe lîngă canoanele din Colecția în 60 de titluri, canoanele Sfîntilor Apostoli și ale celor zece Sinoade ecumenice și locale : de la Niceea, Ancira, Neocezarea, Sardica, Gangra, Antiohia, Laodiceea, Constantinopol, Efes și Calcedon¹⁵⁶ și 68 canoane ale Sf. Vasile cel Mare, grupate, însă, numai în

152. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental, op. cit.*, p. 130.

153. *Ibidem*, p. 136. Vezi și V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, ed. a IV-a, Cernăuți, 1942, p. 36 ; C. POPOVICI, *Fontănele și codicii dreptului bisericesc ortodox*, Cernăuți, 1888, p. 32.

154. H. G. BECK, *Kirche und theol. Literatur...*, p. 144.

155. *Ibidem*, p. 144.

156. J. MORTREUIL, *Hist. du Droit byzantin...*, p. 195. ED. SCHWARTZ, *Die Kannonessammlung des Johannes Scholasticos*, p. 5.

50 de titluri. Colecția în 50 de titluri a fost publicată pentru prima dată în 1661 de către Voell și Justel¹⁵⁷ (în *Bibliotheca Juris Canonici Veteris*, tom. II, p. 499—602), iar mai târziu, a fost redactată de Pitra (în lucrarea sa *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, II, 375—385)¹⁵⁸, cu deosebirea că la Pitra sînt tipărite numai numerele canoanelor pe cînd la Voell și Justel este citat textul complet al canoanelor¹⁵⁹.

2. Autorul colecției

Cit privește autorul colecției în 50 de titluri, un număr mare de manuscrise confirmă pe deplin faptul că cel care a alcătuit această colecție este Ioan Scolasticul¹⁶⁰, și anume înainte de a fi trimis ca apocrisiar la Constantinopol¹⁶¹. Mai precis, Ioan Scolasticul a alcătuit colecția sa, cînd era simplu preot în Antiohia, pentru că el semnează prefața ca preot — *πρεσβύτερος*¹⁶².

Pentru datarea Colecției în 50 de titluri, Pitra, întemeindu-se pe *Novela VI* a lui Justinian, din 535, crede că această colecție nu a putut să fie scrisă înainte de anul 535¹⁶³.

Scopul alcătuirii acestei opere este ușor de înțeles: intenția lui Ioan Scolasticul de a ușura, printr-o orînduire sistematică a canoanelor, după conținutul lor¹⁶⁴, studiul colecției canonice care era în uz la timpul său. Astfel, autorul și-a propus să adune la un loc toate legile și canoanele hotărîte în diferite timpuri și împrejurări, mai întii de Sfinții Apostoli, apoi de către Părinții Bisericii, întruniți la cele patru sinoade ecumenice și șase locale, la care au adăugat și pe cele 68 de canoane ale Sfîntului Vasile cel Mare, canoane pe care autorul a dorit să le prezinte într-o formă ușor de folosit. Pentru aceasta, autorul colecției a grupat canoanele în 50 de titluri, unindu-le pe cele asemănătoare după conținut și «a citat sub fiecare titlu și textul tuturor canoanelor referitoare la

157. ED. SCHWARTZ, *Die Kannonessammlung...*, p. 5.

158. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 139, nota 18; J. MORTREUIL, *op. cit.*, t. I, p. 202; ED. SCHWARTZ, *op. cit.*, p. 5; BIENNER, *Geschichten der Novellen Justinians*, Berlin, 1824, p. 194—195, SPITTLER, *Geschichte des kannonischen Rechts*, Halle, 1778, p. 102—112; C. POPOVICI, *Fontânele...*, p. 49; ZACKARIA von LINGENTHAL, *Die griechischen Nomocanons*, p. 4.

159. Vezi N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental...*, p. 159, nota 2.

160. ZACHARIA von LINGENTHAL, *Die griechischen Nomocanones*, p. 4. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 139.

161. H. G. BECK, *Kirche und theol. Literatur...*, p. 422—423.

162. Vezi MORTREUIL, *Hist. du Droit byzantin...*, t. I, p. 288. SPITTLER, *Von Johannes Scholasticus und seiner arbeiten...*, p. 25; C. POPOVICI, *Fontânele...*, p. 48. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titlulov*, p. 18. BIENNER, *Gesch. der Novellen...*, p. 197; N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 139. I. S. BERDNICOV, *Curs de Drept bisericesc*, traducere de episcopul Silvestru Bălănescu al Hușilor, București, 1892, p. 48. F. NOAILLES, *Les 168 Nouvelles de Justinien*, Paris (Bruxelles), 1912, p. 231.

163. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 118.

164. În prefața Colecției de 50 de titluri, Ioan Scolasticul afirmă că el este primul care a adunat canoanele după conținutul lor. Vezi J. HAURY, *Johannes Malalas identisch mit dem Patriarchen Johannes Scholasticos?* în «BZ», IX, 1900, p. 351.

obiectul titlului»¹⁶⁵. Prefața acestei colecții se intitulează: Despre cu-
legerea canoanelor bisericești rînduite în 50 de titluri¹⁶⁶. Autorul adaugă
apoi despre lucrarea sa următoarele: «Legile și regulile Bisericii s-au
transmis din timpurile străvechi în diferite epoci de la unii la alții,
în legătură cu diverse probleme,... acestea nu au fost, însă, structurate,
ordonate după materii sau împărțite în capitole, așa că era foarte
greu să descoperi ce voiai, în legătură cu regulile privind anumite
aspecte ale timpului. De aceea, ne-am dat noi silința să organizăm tot
ce a fost stabilit în mod neordonat, în diferite epoci, am împărțit totul
în 50 de titluri, neținînd seama de ordinea numerică; de exemplu,
primul capitol, al doilea, al treilea etc., ci după asemănare, așa după
cum ne-a stat în putință, în așa fel încît oricine să poată găsi ușor ce
dorește. Nu noi, ci alții au împărțit Canoanele în 60 de titluri, la care
nici Canoanele lui Vasile nu erau adăugate și nici lucrurile asemă-
nătoare nu erau grupate alături de lucrurile asemănătoare, așa cum
ar fi trebuit, avînd în vedere că multe canoane tratează despre același
lucru și că despre un lucru se vorbește în mai multe canoane. Noi
însă, am încercat să facem o împărțire clară a canoanelor grupînd lu-
crurile similare și desemnînd prin titlu conținutul canoanelor»¹⁶⁷.

Datorită indicațiilor precise din prefață ne putem da seama cum
a fost concepută această operă. Datorită unei sistematizări mai bune
și adăugirii canoanelor Sfîntului Vasile cel Mare, colecția lui Ioan Sco-
lasticul este mult mai valoroasă și mai practică decît cea în 60 de titluri
pe care el a folosit-o și a redus-o la numai 50 de titluri. Dar, ca și alte
opere de acest gen, Colecția a existat numai în manuscrise, care, cu
timpul, au suferit unele modificări prin adăugarea unor canoane care,
de regulă, nu au fost introduse în sistemul celor 50 de titluri, iar la
titluri, pe parcursul vremii, au fost adăugate extrase din Codex, citeva
din Digeste și în special din Novele¹⁶⁸. Aspectul inițial al Colecției este
socotit acela ca numerotația canoanelor să corespundă exact cu cuprinsul
lor din prefață¹⁶⁹, de aceea prefața Colecției din manuscrisele care au
ajuns pînă în zilele noastre s-a păstrat în aspectul ei inițial, iar modifi-
cările care au apărut în textul părților fundamentale nu sînt prea
mari¹⁷⁰. Referindu-ne la Ioan Scolasticul, menționăm că el redă urmă-
toarea ordine a hotărîrilor sinodale: 85 canoane apostolice, 20 canoane
de la Niceea, 25 de la Ancira, 14 de la Neocezarea, 21 de la Sardica,
20 de la Gangra, 59 de la Laodiceea, 6 de la Constantinopol, 7 de la
Efes, 27 de la Calcedon și 68 ale Sfîntului Vasile cel Mare¹⁷¹. Dacă
hotărîrile canonice de la Niceea sînt așezate în cele mai vechi manuscrise
înaintea hotărîrilor de la Ancira și Neocezarea, nu trebuie să se creadă
că ele ar fi fost elaborate înaintea celor de la Ancira și Neocezarea, ci

165. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 139; V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 219.

166. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 220.

167. Traducere după text german redat de Zachariä von Lingenthal, *op. cit.*, p. 4.

168. ED. SCHWARTZ, *Die Kannonessammlung...*, p. 5.

169. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov...*, p. 249.

170. *Ibidem*, p. 213.

171. SPITTLER, *Von Johannes Scholasticus...*, p. 25.

că prin această ordine s-a dat hotărîrilor de la Niceea o cinste mai mare, pentru motivul înaltei prețuiri ce s-a dat acestui prim Sinod ecumenic din anul 325 ¹⁷².

3. Manuscrise ale Colecției

a) *Manuscrise în limba greacă; manuscrise cu text complet.* Cel care și-a asumat răspunderea de a cerceta cînd și cum au apărut diferitele modificări ale Colecției în 50 de titluri a fost Vladimir Beneșevici care, pentru ușurarea muncii, a împărțit manuscrisele pe grupe, stabilind în fiecare grupă manuscrisul de bază, linia de legătură între diferitele forme ale colecției, precum și relația lor față de istoria formării altor colecții. Beneșevici, pentru a-și putea forma o idee mai bună despre materialul manuscriselor, a unit manuscrisele asemănătoare în grupe, comparînd în permanență materialul manuscriselor cu textul tipărit, cea mai potrivită păfindu-i-se a fi ediția Voell-Justel. Lucrarea lui n-a fost deloc ușoară, dacă recunoaștem că nici una din acele lucrări, care, fără îndoială, au ieșit de sub pana lui Ioan Scolasticul nu a ajuns pînă la noi. Majoritatea manuscriselor a fost examinată de el în timpul nenumăratelor călătorii în Răsărit și Apus, efectuate între anii 1902—1911, cu sprijinul Academiei Imperiale de științe și, în parte, a Universității din Sankt-Petersburg și Comisiei imperiale de Arheologie ¹⁷³.

Analiza manuscriselor făcută de V. Beneșevici constă în :

1) descrierea paleografică a manuscriselor cu indicarea stratificării lor care nu aparțin copistului original ;

2) înșirarea tuturor articolelor care intră în componența manuscrisului cu indicarea exactă a titlului și, în paranteze, a începutului și finalului fiecărui articol ;

3) bogate și însemnate trimiteri bibliografice și

4) observații generale asupra unor manuscrise și grupe separate.

Cele 33 de manuscrise, cu text complet, cercetate, V. Beneșevici le împarte în șapte grupe, notate cu literele alfabetului, de la A la G, și le descrie cu deosebită grijă.

I. Grupa A cuprinde următoarele manuscrise : A, A₁, A₃, B, B r, L, M, N, P, V, în ordinea menționată în nota ¹⁷⁴.

172. *Ibidem*, p. 25.

173. V. Beneșevici, *Sinagoga...*, p. 25.

174. *Ibidem*, p. 26—32. Iată manuscrisele ce formează grupa A :

A — 1) Ambros. E. 94 sup. (înainte : N. 52 ; la Martini Bassi 303), este scris pe pergament și are 251 de pagini numerotate, care, împreună cu cele două dublete (7^a și 41^a) totalizează un număr de 253 pagini ; dintre acestea, filele 1—7, din hîrtie, sec. XVI, format mic (218 × 146). Filele 1^r—6^v : din Sfîntul Vasile cel Mare (P.G., XCVIII, 387—397 B). Scrisul de bază apare pe filele 8—235, din sec. XII—XIII, format 263 × 169 ; 165 × 120, cu cite 24 de rînduri. Finalul manuscrisului nu se păstrează. Pe o filă de hîrtie de pe scoarța manuscrisului se găsește observația că acest Codex a fost «Soliti in Magna Graecia impetus a 1606».

A — 2) Ambros. B. 197 sup. (înainte : R. 330 ; la Martini Bassi 128).

Scriserie pe pergament, 159 pagini (242 × 141 ; 179 × 93), cu cite 35 de rînduri ; scrieri diferite — sec. XII—XIII. Scrierea de bază din sec. XII apare

Pentru că grupa A cuprinde cele mai multe din manuscrisele care au fost mai mult decât altele folosite, în practică, această grupă se prezintă a fi mai complicată. Ca o constatare : toate manuscrisele, în afară

pe filele 1—123, 143—158; restul, unde textul este de 165×102 , s-a adăugat de unii restauratori în sec. XIII. Din manuscris nu se mai păstrează nici începutul și nici finalul, iar în interior s-au pierdut filele 5 și 6, 118 și 119, 145 și 146, 158 și 159. La fila 44^r este un desen grosolan al orașului-port cu inscripția : GENOUA PORTO.

A³ — 3) Ambros. F. 48 sup. (înainte : T 267; la Martini-Bassi 341).

Este scris pe pergament, are 179 de file (200×136 ; 136×86) cu cite 25 de rinduri, sec. XII. Pe dosul primului tartaj este însemnarea : Codex pulcherimus... La începutul manuscrisului se află indicele care cuprinde lista canoanelor Sfinților Părinți.

B^x) 4) Bodleian. 86. Barocc, 86.

Acest manuscris pe pergament din sec. XII sau XIII are un număr de 161 de file la care, la început, s-au adăugat încă 12 file, parte hîrtie, parte pergament. După toate probabilitățile, finalul manuscrisului se găsește la fila 160^v sau 161^r, deoarece la 161^r este deja «manu secunda», simbolul de credință de la Niceea. În descrieri nu se remarcă starea manuscrisului (unde sînt filele rupte sau incurcate), iar micile articole nu sînt remarcate cu exactitate.

B^x) 5) British Museum. Addit. 28822. Manuscris din sec. XIII, pe pergament, (unde sînt fidele rupte sau incurcate), iar micile articole nu sînt remarcate iar filele 15—16 s-au pierdut.

Q 6) Laurent. Plut. V. cod., 22. Scris pe pergament în sec. XIII (după Pitra, II, 373, din sec. XI) și are un număr de 177 file (205×147 ; 150×95) de 32—33 de rinduri. Modelul scrisului (filele 78^v—79^r) și descrierea paleografică a manuscrisului se găsesc în Collezione Fiorentina, G. Vitelli. Florența 1886. La fila 60^v s-a adăugat cu mîna, în sec. XIII—XIV articolul despre căsătorii interzise, editat de Bandini I, 45. Ant. Augustin a enumerat numai 175 de file, iar o filă între 169—170 a rămas fără cifră. Caietele nu sînt numerotate; după părerea lui Beneșevici, numerotația ar fi fost tăiată de legător. Un frontispiciu mare la fila 1² arată că din manuscris s-a pierdut ceva, probabil sumarul, care citeodată se găsește la începutul manuscrisului, pe file speciale numerotate. Din acest manuscris a publicat A. S. Pavlov.

M 7) Moscu. Synod. 397 (după Mathaei CCCLXXI, după Vladimir 316; pe cotorul legăturii este scris : «Constituțiile (Pravila) Sfinților Apostoli N. 372»). Scris pe pergament într-o scrisoare mărunță din sec. XIII (după Mathaei sec. XIII sau XII; după Vladimir Beneșevici sec. XII; însemnarea «Videtur excriptus 11 seculi. Constituțiile Sfinților Apostoli», după Pavlov din sec. XIII), pe un număr de 185 file (după Mathaei «foliorum 183», după Vladimir 184 file, cu observația «posibil 185 file, fila 90 este omisă. August, ziua 20, anul 1857») în format 188×123 ; 147×85 . Caietele au fost numerotate în partea dreaptă sus, numerotare care a fost tăiată de legător; a rămas doar cifra de la fila 57^r. Manuscrisul s-a păstrat bine; au suferit doar filele din final, precum și fila 1^r și 185^v. Textul este uneori șters. La începutul manuscrisului este un indice foarte interesant 1^r—1^r Tabel al Sfintei cărți, unde se enumără sub cifrele 1—46 toate articolele care fac parte din manuscris, pînă la Epitoma lui Simeon Logofătul, inclusiv. Numerotația este pusă mai departe de Beneșevici, așa cum însuși afirmă, cu articolele corespunzătoare, după cum se află și în manuscrisul M cu indicarea principalelor deosebiri în titlurile lor. Sînt fotografiate filele 1^v—2^r, 10^v—11^r, 40^v—77^r, 124^v—185^v.

N 8) Venet. class. III cod. II (Nanian, 266), acum : collocazione 1131. Pe pergament, din secolul XII—XIII («saec. XIII vel XIV» după Pitra, I, 426, 539, II, 374, 472) cu un număr de 222 de file (232×161 ; 184×112), cu cite 31 de rinduri. Din el lipsește mijlocul, filele 47—48 care cuprindeau finalul sumarului canoanelor Sinodului Trulan și începutul Cuvintului Sinodului către împărat. Manuscrisului îi lipsește și finalul; sînt fotografiate filele 110^v—112^r, 128^v—196^r.

de manuscrisul T, ca timp sînt apropiate unele de altele și au apărut în secolele XII—XIII, iar în ms. L, iese în evidență existența strînsei legături dintre unele părți principale — pretutindeni la canoane este menționat cărui titlu aparține fiecare ¹⁷⁵.

II. Din grupa B fac parte manuscrisele M₁, Petrop. Patm. 1.

M₁ 12) Mosqu. Synod. 398 ¹⁷⁶. După Vladimir 315, după Matthaei CCCLXXII; pe cotor este tipărit: «Observațiile lui Vlastare. Nr. 373»; la fila 2^r, jos, nota: «manuscrisul lui Arsenie **IG XG**», iar sus: «ὡν Ἰβήρων». Este scris pe pergament spre sfîrșitul sec. IX sau începutul sec. X (după Mathaei sec. XII sau XIII; la fila 1^v: «videtur exscriptus saec. 13» după Vladimir «sec. X»); are un număr de 38 file cu cîte 29 rînduri de dimensiuni 183 × 125; 140 × 78). După Mathaei are numai 307 file. La fila 308^r adnotarea «în anul 1775, luna mai, în această carte la 308 am citit și am notat eu Teodor Andreev. Nr. 37⁴. Nu este nici un fel de numerotare; este posibil să fi fost tăiată la legat; s-au pierdut: prima filă de la început, două file de la mijloc, iar fila 176

P 9) Paris fond grec 1370 (Medie-Reg. 3027; înainte 1326. Este scris pe pergament, din anul 1297 (după Heimbach, Anecd. II, p. XVI: «vel XII saec. exeuntis vel XIII Incuntis») și are 143 de file (228 × 151; 189 × 101), cu cîte 41 de rînduri. Filele 32 și 33 sînt rupte, pierzîndu-se astfel textul canoanelor din finalul Sinodului Calcedon pînă la începutul canoanelor lui Dionisie Alexandrinul. La fila 143 este ruptă o însemnare de 5—6 rînduri, din care a rămas numai începutul ultimelor două rînduri. Fila 143^v este goală; sînt fotografiate filele 101^v—143^r.

T^x 10) Taurin. CLXX b.II.124. Din secolul XVI; are un număr de 205 file. În finalul manuscrisului este adăugat, de o altă mină, textul tratatului compus între 1549 și 1564.

Filele 1703—205: Culegere pe scurt despre gradele rudeniei, întocmită de preotul Zaharia Scordilos.

Acest manuscris a ars în timpul incendiului ce a avut loc la Biblioteca din Torino. (Vezi în Rivista di Filologia, 1904, XXXII, 384—429).

V 11) Vatic. fonds antico 1287.

Pe pergament din sec. XI, XII (după Pitra, II, 373: «XI sec.») și are 65 de file (307 × 195; 243 × 130) cu cîte 40 de rînduri. Despre trecerea manuscrisului la Vatican este o însemnare «Antonii Car. Carafae Bibliotecarii. Manus ex Testamento». Atît începutul cit și finalul manuscrisului s-a pierdut, de asemenea, filele 4 și 5, precum și alte file cu textul canoanelor Sinodului Trulan de la finele 26 pînă la începutul 62. Se crede că manuscrisul ar fi fost mai complet: Pitra, II, 373 amintește de «XXV capp. imperfecta»; iar în Index librorum graecorum mss qui ex testamento illustriss. Card. Carafae dedicati sut, sec. XVI (la P. Batifol La Vaticane de Paul III a Paul V, p. 115—139), manuscrisul este descris astfel: «canones SS. Apostolorum... conciliorum ae SS. Patrum, sine principio, et fine, in F^o... pergamenae». Sînt fotografiate filele 45^v, 62^v. Despre cardinalul Carafae, Beneševici crede că ar fi fost bibliotecar la Vatican și ar fi murit în anul 1591 (v. *Sinagoga...*, p. 32, nota 2).

175. V. BENEŠEVICI, *Sinagoga* v. 50 titulov, p. 67.

176. *Ibidem*, p. 70—72. În aceste pagini sînt descrise toate manuscrisele din grupa B. Astfel, pe lîngă manuscrisul 398 de la Sinodul din Moscova, descris în text, mai fac parte manuscrisul 566 din Biblioteca imperială din Petersburg — Petr. 13 — și Petru, I (14). Manuscrisul 566 din Biblioteca Imperială din Petropolis este scris pe pergament în sec. XII—XIII; cuprinde 103 pagini de cîte 21—25 rînduri de pagină. Manuscrisul Petru I (205) va fi descris între manuscrisele din grupa C. Manuscrisele M₂ și Petru 205 sînt descrise de Beneševici în *Sinagoga* (p. 83—87). Astfel, cu privire la M₂15, se menționează: Mosqu Synodo 432.

este ruptă în partea de jos și cusută ulterior. În general, filele sînt amestecate. Ordinea lor ar fi : 1—183 ; 240—308 ; 216—239 ; 184—215. După părerea lui Beneșevici este posibil să se fi păstrat finalul manuscrisului, deoarece la fila 215^v textul ocupă aproximativ jumătate de pagină, după care urmează o vignetă primitivă și restul de pagină goală ; în alte manuscrise, astfel de vignetă preced însemnări despre timpul apariției manuscrisului. Descrierea acestui manuscris s-a făcut mai înainte și de arhim. Amfilohie (în Antichitățile Vestitorului Arheologic, editat de Societatea de Arheologie din Moscova sub redacția lui A. A. Kotleanevski 1868, 1, 15—20, 22—24) ; Sreznevski (în Informații și însemnări, XLIV, 68—79 = Pravila Greco-Gruzină din sec. IX—X, cu colecțiile de canoane ale lui Ioan Scolasticul Sankt-Petersburg, 1871), atribuind scrierea principală sec. al IX-lea ; A. Pavlov (în Însemnările Universității din Novonasiisk, 1874, XIII, 144—146). La fila 3^v au rămas 10 rînduri libere, iar la fila 11^r au rămas 17 rînduri goale. Mai bine de jumătate din fila 172^v și filele 173^r—176^v inițial au rămas goale ; filele 173—176 sînt cusute ulterior ; se poate constata lucrarea a două mîini ; cîteva articole sînt scrise cu mîna în sec. XII, iar altele în secolele X—XI. Sînt fotografiate următoarele file : 3^v—67^r, 99^v—104^r, 114^v—132^r, 172^v—192^r.

III. Din Grupa C fac parte manuscrisele M²Patm. și Patm. 205.

M₂ 15) Mosqu. Synod. 432 (după Matthaei din sec. XIV)¹⁷⁷.

IV. Din Grupa D fac parte următoarele manuscrise : A₄ Neap. și Neapălit II. C. 7, descrise de V. Beneșevici (în Synagoga..., p. 97)¹⁷⁸.

177. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga v. 50 titulov*, p. 83. Iată manuscrisele :

M₂ (15) Mosqu. Synod. 432 (după Matthaei din sec. XIV).

Este scris pe pergament ; după Pavlov (în Însemnările Universității din Novorosiirsk, 1874, XIII, p. 147—154) se poate recunoaște că au scris două mîini, una din dec. XI, care se pare să fie scrierea inițială și alta din sec. XII. De la fila 6^r pînă la 229, pe dimensiunile de 230 × 180, 165 × 130, cu cite 30—31 de rînduri ar fi, după V. Beneșevici și Pilra, scriere din sec. XI. Componenta de bază a manuscrisului începe cu un indice general al cuprinsului, în două coloane de cite 25—29 rînduri.

Cu privire la ms. Patm. 16) — Patm. 205 se dau următoarele lămuriri : prezintă scriere pe pergament din sec. XII—XIII cu un număr de 418 file, format 313 × 230 ; 250 × 170, pe două coloane cu cite 33 de rînduri. Primele patru caiete (1—4) lipsesc în întregime ; din caietul 6 sînt rupte 6 file (între filele 46 și 49), iar în caietul 25 este ruptă fila dintre filele 264 și 265. Față de caietul 35, care are șapte file, caietul 54 are numai patru file. Filele din pergament, de la început (1—30) ca și fila 415 au fost înlocuite în sec. XVI—XVIII cu file din hîrtie, unde se poate vedea «capul de taur», pe cap sus, între coarne, cu o coroană în cinci colțuri. De remarcat : în locul filelor lipsă din pergament s-au făcut completările textului, iar la fila 2^r apare un sumar deosebit care are în vedere locurile ce s-au copiat din Patm., în Patm. Filele 12^r—30^v redau cele 50 de titluri ; textul colecției începe cu mijlocul titlului XVI, în care textul canoanelor este copiat integral. În unele locuri, cum ar fi filele 11^r—12^r care prezintă un fel de sumar, se asemănă cu manuscrisul M₁, filele 10²—11².

178. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 97, descrie astfel aceste manuscrise :

A₄ 17) Ambros. G. 57 sup. (înainte nr. 12 ; la Martini-Bassi 400). Scriere pe pergament cu un număr de 48 file (242 × 185 ; 166 × 130), cu cite 27 de rînduri. Manuscrisul este din sec. XII (după Martini-Bassi, din sec. XI). Nu mai păstrează nici începutul și nici finalul. Sînt fotografiate filele 29^v—48^v.

V. Din Grupa E fac parte următoarele manuscrise: ms. 3 din Arhiva Ministerului de Interne din Moscova; ms. Vatican Barberianus 578; ms. Venet. 170 (acum Colocazione 430); ms. Hieros. Cruc. Vindob. hist. graec. 7; ms. Coislun. 211; ms. Vindob. hist. 70 și ms. Laurent. Plut. IX. cod. 8—, așa cum sint descrise în nota¹⁷⁹ (după V. Beneșevici, Sinagoga..., f. 109—139).

Neap. 18) Neapolit. II. C 7 (înainte leg. 236). Pe legătura copertii apare și cifru: III.A.2; scriere pe pergament din anul 1139 cu un număr de 183 file (250 × 190; 177 × 135) din cite 24 de rinduri, pe două coloane. Sint rupte filele între 87 și 88, o filă între 173 și 174 și între 179 și 180. În întregime s-a păstrat atît începutul cit și sfîrșitul manuscrisului.

179. V. BENEȘEVICI, Sinagoga v. 50 titulov..., p. 103—137.
Arch 19) Mosqu. Arch. (Arhiva principală a Ministerului de interne din Moscova) 3 (între nr. 180). Pe hîrtie, cu un număr de 301 file, cu cite 31 de rinduri; aceasta pare să fie o numerotație rectificată și cuprinde diferite scrieri din sec. XII—XIII.

După numerotația veche, ordinea filelor ar trebui — afirmă Beneșevici, să fie: 25—114, 116—118, 115, 119—169, 188, 187, 189, 190, 192, 191, 193, 178—185, 178—185, 170—177, 194, 197, 196, 195, 200, 199, 198, 201—274, 280, 276—279, 275, 281—283, 287, 285, 286, 284, 276—279, 275, 281—283, 287, 285, 286, 284, 288—325. Fila 315 este tăiată și pătată filele 320—322, 326 de asemenea, pătrate, iar fila 323 nu are început. Prima filă de la începutul manuscrisului s-a pierdut. Pe filele 319^v—325^v se pot recunoaște alte nuanțe de scriere și diferite adaosuri. Descrierea amănunțită a acestui manuscris a făcut-o S. A. Belocurov, în Bibliot. Țarilor de Moscova, Moscova, 1898, p. CXXXVIII—CLIII. Au fost fotocopiate filele 72^v—108^v.

Barb. 20) Vatic. Barberin. 578 (Barberin. graec. VI, 17).
Manuscris pe pergament din sec. XI (Pitra, II, 443, sec. XIII; Pitra, I, 47 «saec. XV»); cuprinde 261 de file (350 × 265; 245 × 170), cu cite 33 de rinduri. Prezintă două feluri de scriere; de la fila 1—256^r și de la 256^v—257^v. Manuscrisul s-a păstrat foarte bine și este scris destul de îngrijit. Filele 229^v și parte din 261^v sint goale. Interesante sint filele 240^r—244^r unde sint înșirați patriarhii Antiohiei de la Hristofor (960—969), pînă la Teodor (1034—1042) și cei de la Constantinopol, de la Gherman I pînă la Alexei Studitul (1025—1049), fără a se aminti anii succesorului acestuia, Mihail Cerularie (1043—1059), trăitor în timpul scrierii manuscrisului. Aceasta constituie o dovadă că manuscrisul n-a apărut mai înainte de a doua jumătate a secolului al XI-lea. La fila 1^r apare însemnarea: Caroli Strozzae Thome filij. La fila 361^r se pot recunoaște două însemnări făcute de două mîini diferite. Sint fotografiate filele 60^v—68^r.

Ven. 21) Venet. 170, acum Collocazione 430.
Scriș pe pergament din sec. XIII (după Pitra, II, 374, I, 539 «saec. XIII»; Pitra, I, 426, II, 443 «saec. XIV») și cuprinde un număr de 270 file (410 × 320; 273 × 205), cu cite 34 de rinduri. Nichita Chiprian, Hartofilax al Marii Biserici. La fila 270^r, la mijlocul paginii, apare însemnarea altui proprietar: diaconul Alexie Sentoristul. Ambele însemnări sint mai tîrzii și apar pe marginea mai multor note. Manuscrisul s-a păstrat destul de bine. Jumătatea filei 270^v a rămas goală. Sint fotografiate filele 46^v—73^r. Acest manuscris redă textul canoanelor în întregime la fiecare titlu.

H 22) Hieros. Cruc. 2 (înainte IV). Este scris pe pergament, între anii 928—931 și are un număr de 293 file (372 × 225; 285 × 200), pe două coloane, cu cite 43 de rinduri. Două file — 242 și 243, după vechea numerotație, adică 234 și 235 după noua numerotație, au fost tăiate de episcopul Porfirie Uspenski și se găsesc la Bibl. Publică Imperială sub nr. 385. Sint rupte mai multe file. La filele 271—278 sint rupte părțile de jos. La fila 47^v coloana din dreapta este goală; fila 163^v inițial a fost, de asemenea, lăsată goală, dar o mîină din secolul XIII a completat-o cu un articol despre căsătoriile interzise și gradele de rudenie, articol care se termină pe marginile filei 161^r. La fila 182^r, marc-

VI. În Grupa F sînt descrise manuscrisele P₃, care este suplimentul grec 483 al Bibliotecii din Paris; V₁ -- care este ms. 843 Vatican;

parte (32 rînduri) ale coloanei din dreapta, ca și întreaga filă 182^v sînt goale. De asemenea și o parte (12 rînduri) din coloana din dreapta a filei 267^v ca și filele 268^v—270^v, rămase inițial goale, au fost completate de o mînă din sec. XI. Pentru datarea manuscrisului important este faptul că în «Tomul unirii» din 920 (filele 265^v—267^v), se adaugă «mulți ani trăiască». În sec. XII manuscrisul aparținea minăstirii. Sfîntul Gheorghe Stilitul (105^v), la fila 270^v o însemnare din sec. XVII: Acest manuscris aparține Sfîntului Mormînt: Paisie, cu mila lui Dumnezeu, patriarh al Ierusalimului. Sînt fotografiate filele 270^v—293^r: Culegerea canoanelor bisericești, rînduite în 50 de titluri, titlu după care urmează textul celor 50 de titluri, textul canoanelor scris în întregime.

Vind. 23) Vîndob. hist. grec. 7 (= 45 Lambec). Din sec. XII—XIII, scris pe pergament (Pitra 1, 417: «saec. XIV scriptus»), cu un număr de 231 de file (360 × 275), pe două coloane cu cite 38 de rînduri, unde se pot recunoaște două scrieri, prima mînă a scris filele 1—135^r, destul de neîngrijit, la fila 135^r mai mult de o jumătate de coloană este goală, iar fila 135^v este complet liberă; a doua mînă a scris filele 136^r cu o scriere foarte frumoasă. În acest manuscris, la filele 10—11 (16—17), se află Colecția în 50 de titluri în care, sub fiecare titlu, textul canoanelor a fost scris, în întregime, după cum urmează: *Titl. I*: Niceea, canoanele 7, 6; Constantinopol 2, 3; Efes 8. *Titl. II*: Apost. 34, Antiohia 9, Calcedon 12, 17. *Titl. III*: Apost. 35; Antiohia 13, 22; Sardica 3, 11, 12. *Titlul IV*: Apost. 40; Antiohia 24; Calcedon 22. *Titlul V*: Apost. 38, 41, 59; Antiohia 25; Calcedon 26. *Titlul VI*: Apost. 76, Antiohia 23. *Titlul VII*: Apost. I; Niceea 4, 6; Antiohia 19; Sardica 6; Laodiceea 12, 13, 67. *Titlul VIII*: Calcedon 25; Sardica 10; Ancira 15. *Titlul IX*: Apost. 21, 77, 78; *Titlul X*: Apost. 36, 58; Antiohia 17, 18. *Titlul XI*: Apost. 29, 30; Calcedon 2. *Titlul XII*: Apost. 14; Niceea 15; Antiohia 6, 21; Ancira 18; Sardica 1, 2; Calcedon 5. *Titlul XIII*: Sardica 7, 8, 9, 22; Antiohia 11. *Titlul XIV*: Apost. 6, 81; Calcedon 3; Apost. 44; Niceea 17; Laodiceea 4; Apostolic 20; Calcedon 7; Apost. 83. *Titlul XV*: Apost. 27; Sardica 14; Calcedon 9.

Titlul XVI: Apost. 74, 75; Calcedon 21; Constantinopol 6; Antiohia 14, 15; Sardica 3, 4, 5, 18.

Titlul XVII: Apost. 28; Antiohia 4, 12.

Titlul XVIII: Apost. 10—13, 16, 32; Antiohia 2, 6; Sardica 13; Niceea 13.

Titlul XIX: Sardica 15; Calcedon 10, 20.

Titlul XX: Apost. 15, 33; Calcedon 11, 13, 23; Niceea 16; Antiohia 3; Sardica 16, 17; Laodiceea 41, 42.

Titlul XXI: Ancira 14; Neocezarea 13; Antiohia 7, 8, 10.

Titlul XXII: Apost. 39, 55, 31; Antiohia 5; Laodiceea 56; Calcedon 8, 18.

Titlul XXIII: Niceea 18; Laodiceea 20; Apost. 56; Neocezarea 14.

Titlul XXIV: Laodiceea 11; Calcedon 15; Sf. Vasile 8; Laodiceea 44; Sf. Vasile 28.

Titlul XXV: Apost. 2; Calcedon 6; Laodiceea 5; Neocezarea 11; Apost. 17—19, 61, 68, 79; Niceea 9, 10; Neocezarea 9, 10.

Titlul XXVI: Laodiceea 21—23, 25, 26, 43, 15; Calcedon 14; Laodiceea 10, 31; Sf. Vasile XIX.

Titlul XXVII: Apost. 5; Neocezarea 1; Sf. Vasile-11; Ancira 10; Sf. Vasile 16, 1, XX.

Titlul XXVIII: Niceea 3, Neocezarea 7; Laodiceea 53, 54.

Titlul XXIX: Apost. 51, 43, 63; Ancira 14; Sf. Vasile 12; Gangra 2, 1, 4, 10, 14.

Titlul XXX: Apost. 42, 43, 54; Laodiceea 24, 27, 57; Gangra 11; Apost. 57

Titlul XXXI: Apost. 69; Gangra 19; Laodiceea 49—52.

Titlul XXXII: Apost. 64; Gangra 18, 12, 13, 15—17; Sf. Vasile 19; Gangra 20.

Titlul XXXIII: Calcedon, 4, 24; Apost. 82; Gangra 3.

ms. L₁ — care este ms. 209 Coislinian ; ms. C — care este ms. 364 Coislinian ; ms. V₃ — care este ms. 840 Vatican ; sînt descrise de

Titlul XXXIV : Niceea 12 ; Ancira 19 ; Calcedon 16 ; Sf. Vasile 2, 3, 10.

Titlul XXXV : Niceea 14 ; Neocezarea 5 ; Sf. Vasile 4.

Titlul XXXVI : Apost. 80 ; Niceea 2 ; Neocezarea 6, 12 ; Laodiceea 3, 45—48 ; Apost. 47, 49, 50 ; Constantinopol 5.

Titlul XXXVII : Constantinopol 4 ; Efes 1, 2, 4, 5 ; Laodiceea 6, 9, 34, 32, 37—39, 33 ; Apost. 45, 46, 61, 70 ; Laodiceea 29.

Titlul XXXVIII : Niceea 9, 19 ; Sf. Vasile 31 ; Laodiceea 7, 8 ; Efes 3 ; Sardica 19, 20 ; Constantinopol 1 ; Efes 7 ; Laodiceea 2 ; Apost. 52.

Titlul XXXIX : Apost. 62 ; Niceea 11 ; Ancira 1—9 ; Sf. Vasile 29 ; XXIII, XXXI, XV, XXII, XXXIII ; Ancira 24 ; Laodiceea 36.

Titlul XL : Ancira 22, 23 ; Sf. Vasile VI, VII, IV, V ; Apost. 66 ; Sf. Vasile 27 ; Apost. 23, 22, 24 ; Niceea 1 ; Sf. Vasile 27, II ; Ancira 21, 25 ; Sf. Vasile XXI.

Titlul XLI : Ancira 20 ; Neocezarea 8 ; Sf. Vasile 18, 23, VIII, 32, XXVII ; Apost. 48 ; Sf. Vasile 15, 19, 20.

Titlul XLII : Sf. Vasile 5, 21, 30 ; Apost. 67 ; Ancira 11 ; Calcedon 27 ; Sf. Vasile 6, 9, 14, 33, 22, 24, 26, IX, 10.

Titlul XLIII : Laodiceea 1 ; Sf. Vasile 25, III, 34, XXX ; Neocezarea 3, 4 ; Laodiceea 30.

Titlul XLIV : Neocezarea 2, Sf. Vasile 7, XXVIII, XVII, XVIII, XXV, XXVI, XXIX, XII, XIII ; Ancira 16, 17.

Titlul XLV : Sf. Vasile XI, XVI, XIV, XXXII, 1, 13 ; Apost. 25.

Titlul XLVI : Apost. 72, 83 ; Gangra 7, 8 ; Laodiceea 14 ; Apost. 3, 4.

Titlul XLVII : Sardica 11 ; Antiohia 2 ; Apost. 9, 8 ; Gangra 5, 6, 20 ; Laodiceea 58, 28.

Titlul XLVIII : Calcedon 1 ; Efes 6 ; Sardica 21 ; Sf. Vasile XXIV ; XXXIV.

Titlul XLIX : Apost. 37 ; Niceea 5 ; Antiohia 20 ; Calcedon 19 ; Laodiceea 40.

Titlul L : Laodiceea 17, 19, 18, 16, 59 ; Niceea 20 ; Antiohia 1 ; Apost. 7, 60, 84, 85.

C₂ 24) Coislin. 211 (înainte CCCLXVII). Scris tot pe pergament, din secolul XIII, cu un număr de 350 file, însă există și fila 313 bis, ceea ce înseamnă că sînt în total 351 file. La începutul manuscrisului, în afara numerotării fasciculelor apare o filă (fila 1), dintr-un manuscris liturgic, scriere uncială, palimpsest, iar la finea manuscrisului este adăugată fila 351^v pe dosul căreia a scris o mină din secolul XIII. Sînt fotografiate filele 1^r—102^r, 108^v—218^r, 237^v—262^r, 265^v—275^r, 278^r—313^r, 316^v—317^r, 318^r—321^r, 325^v—326^r, 344^v—347^r. Filele 1^r—53^v redau colecția de canoane în 50 de titluri.

Vnd₁ 25) Vindob. histor. 70 (48 Lambec). Scris pe hirtie, din sec. XIV, cu un număr de 316 file (250×165), cite 31—33 rînduri de diferite scrieri. Filele sînt incurcate. Filele 19^v—21^r prezintă un sumar general al manuscrisului.

Q₁ 26) Laurent. Plut. IX. cod. 8. Scriere pe pergament din sec. XIII ; are un număr de 354 file (322×210 ; 245½/150). Fila 1 este goală, doar pe verso apare însemnarea copistului principal : Nomocanon al preasfințitului patriarh al Dumnezeieștei mari cetăți a Antiohiei, domn Teodor Valsamon. Fila dintre 350—351 este ruptă, dar se află în manuscrisul Lipsiens Univers, 46 (înainte Meerm. 175), după cum a arătat Zachariä (Krit. Jahrb., 1847, p. 615). Filele 3^r—6^v redau sumarul manuscrisului în 73 de articole. Pe filele 39^v—68^r se află textul celor 50 de titluri unde canoanele de bază sînt redată în întregime ; la canoanele apărute mai tîrziu, cît și la legile civile se fac doar trimiteri. Pe filele 311^v—326^r se află Colecția în 87 de capitole, cu titlul obișnuit. Sînt fotografiate filele 33^v—68^r.

V. Beneșevici, în Sinagoga, p. 140—172, așa cum rezultă din conținutul notei¹⁸⁰.

180. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 140.

P 27) Paris. du supplément grecque 483. Este scris pe hîrtie în sec. XIII—XIV și are 216 file (222×150; 169×95), cu cite 28—31 rînduri pe pagină. Apare și fila 217 cu ștersături însă aceasta este adăugată mai târziu. Filele manuscrisului sînt puternic mîncate de carii și au avut de suferit mult din pricina umezelii. Numerotația fasciculelor s-a pierdut, deoarece se găsea pe prima filă a fiecărui fascicol, jos, în partea stîngă și pe versoul ultimei file jos, în dreapta, lingă color, unde în special au lucrat carii, dar și din cauza proprietarului care s-a dovedit neexperimentat la lipirea găurilor.

Manuscrisul a fost adus de la Athos în anul 1844 de către Minoide-Mynas. Manuscrisul este descris de Pitra în «Spicilegium», vol. IV, 556—557.

V₁ 28) Vatic. 843. Manuscris pe pergament din secolul IX; cuprinde un număr de 110 file 280×204; 201×128), cu cite 25 de rînduri. Începutul manuscrisului nu se păstrează; de aceea nu se poate ști precis nici cite file s-au pierdut. Manuscrisul este scris de Assemani (în B.O. III, 353, 450—378) și de Pitra (I, 538; II, 369, nota 2; Spic. Sol., IV, 558—565). Filele 1—33^v redau textul titlurilor colecției în 50 de titluri.

C₁ 29) Coislilian. 209 (anterior XXIII). Este scris pe pergament și are 286 file. Numerotarea fasciculelor începe cu fila 8. Scrierea de bază, de la filele 2^r—259^v, cu cite 30 de rînduri aparține sec. IX sau începutul sec. X (după Zachariä. Prochiron, LVIII). La filele 260^r—285^r, scrierea este din sec. XI—XII, de cite 24—26 rînduri, pe două coloane. Filele 1—60^r (vinieta) redau: Culegerea canoanelor bisericești rînduită în 50 de titluri. Textul celor 50 de titluri, se termină cu însemnarea: Culegerea canoanelor rînduite în 50 de titluri de Ioan Scolasticul al Constantinopolului.

C) 30) Coislilian. 364 (anterior XXIII). Este din anul 1295, scris pe pergament și are un număr de 380 file de cite 21—24 rînduri. La fascicolul I, între filele 3 și 4, este tăiată o filă, fără a se pierde textul; sînt rupte filele între 334 și 335. Scrierea este destul de mare, dar defectuoasă din punct de vedere ortografic. Cuprinsul manuscrisului este indicat exact, într-un număr, la filele 1^r—3^r (primele patru rînduri sînt șterse). Analiza textului arată, în general, că sumarul corespunde cu cuprinsul.

La început apare prefața lui Ioan Scolasticul, după care urmează: sumarul celor 50 de titluri cu simple trimiteri la canoane, fără textul lor.

V₁ 31) Vatic. 840. Manuscris pe hîrtie din sec. XIV (după Pitra, I, 46: «saec. XV»; I, 425, II, 373: «saec. XVI») cu un număr de 246 file. Pe marginea textului extraselor din colecțiile lui Justinian, există adnotări indicînd locul lor în Codex, Digeste și Novele. La fila 38^v apare iscălitura copistului. S-a scris de către Isaac, iar la fila 238^v, însemnarea: S-a terminat de către ieromaniahul Isaac. Pe diferențe feluri de hîrtie s-au adăugat multe însemnări din sec. XIV—XVI. Astfel, pe filele 9^v—10^r apar însemnări ale diferitelor persoane despre hotărîrile episcopilor ruși (public. în Bibl. de Istorie Rusă, vol. VI, ed. a II-a, completată, p. 431—446).

V. Beneșevici presupune că în baza acestei însemnări, Lietzmann și Cavalieri au atribuit manuscrisul către anul 1330. La fila 240^v apare lista canoanelor din prefața colecției de canoane a lui Ioan Scolasticul. La fila 243^r apare și modul de iscălitură pe Antimis. Pe ultimele două file, 245^v—246^v, care aparțin copertei, se găsește un indice alfabetic latinesc, cu nume de persoane și lucruri, cu trimiteri la filele manuscrisului. Filele 15^r—3^v cuprind nomocanonul în 50 de titluri fără articole introductive, adică fără prefață și sumarul titlurilor.

VII. În Grupa G sînt prezentate manuscrisele P₁, V₂. Primul corespunde mș. 1213 din fondul grec de la Paris, iar cel de-al doilea corespunde ms. 640 Vatican. La descrierea acestor manuscrise, în nota¹⁸¹, ne-am condus după V. Beneșevici (Sinagoga, p. 176—191).

4. Manuscrise cu extrase din Colecție

Manuscrisele care redau extrase din această colecție sînt următoarele: a) Monacos 45; b) Ambros. 317 și c) Bodleiene E.S. 12. Aceste manuscrise sînt descrise în Sinagoga..., p. 192—196, descriere redată pe scurt în nota¹⁸².

181. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 176—191.

V₂ 32) Vatic. Scris pe hîrtie, din sec. XIV; are 368 file (284 × 208; 216 × 142) pe două coloane cu cite 29 rînduri, excepție făcînd filele 204^r—306^r, care sînt pe o singură coloană.

Între filele 4 și 5 sînt 3 file goale, fără numerotație. Filele 30^r—306^r redau: «Munca lui Ioan Scolasticul, episcopul Constantinopolului, pe timpul lui Justinian, adică al Sfîntului Eutihie după care urmează Prefața la lucrarea rîndirii canoanelor în 50 de titluri, apoi sumarul titlurilor și în final textul celor 50 de titluri unde textul canoanelor este copiat în întregime într-o redare mult lărgită, cu diferite completări; anume, la fiecare titlu canoanele nu sînt dispuse în ordinea cronologică, ci după importanța lor: apostolice, ale celor șapte sinoade ecumenice, două constantinopolitane (831 și 879), opt locale, douăsprezece canoane ale Sfinților Părinți și, în final, ale scriitorilor mai tîrzii, pînă în secolul XIII.

F₁ 33) Paris din «fonds graec.» 1263. Deși n-a văzut acest manuscris, Beneșevici afirmă că a dat dimensiunile pe baza unor fotografii, în centimetri. Scris pe hîrtie, manuscrisul are 277 de file (305 × 205). Dintre acestea, filele 1—210, cu cite 37 de rînduri (247 × 153) sînt din sec. XIV—XV. Filele 21^r—210^r sînt scrise în așa fel că textul canoanelor este și mai scurt (184 × 100), cu cite 25 rînduri, iar împrejur, ca un fel de ramă și redă din textul legilor civile; cînd nu există asemenea legi civile, se redau felurite articole suplimentare. Canoanele nu ocupă mult loc pe pagină, iar cînd nu sînt canoane, legile civile ocupă pagina în întregime. Fila inițială a fascicolului de la începutul manuscrisului lipsește. La fila 210^r este însemnarea: Sfirșitul cărții canonice bisericești; după care urmează o altă scriere din sec. XVI, și pe o altă hîrtie, pe două coloane (219 × 140) cu cite 31 de rînduri. Fila 216^v este goală. O mină din secolul XIV—XV continuă scrisul de la fila 216^r, în 36 de rînduri (258 × 163), pînă la fila 258^r. O mare parte din fila 249^r, ca și întreaga filă 249^v au fost lăsate goale, iar un copist de mai tîrziu le-a completat; aceeași mină a adăugat în sec. XVI, pe două coloane, cu cite 31 de rînduri (240 × 145) la filele 257^v—273^v: «Fragmente din prochiron, CLV, CXVIII. Filele 17^v—210^r sînt identice cu ms. V₂, filele 30^r—206^r. O mare parte din fila 277^r, ca și fila 277^v sînt goale în întregime. Sînt fotografiate filele: 1^r—217^r, 272^v—277^r.

1—217, 272—277. 30—206 în întregime. goale în DOȚI0esint, cașifila 277

182. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 192—196.

Manuscrisul Monac. 45 este din sec. XVI și are 398 de file. Beneșevici a avut în mină acest manuscris, dar mărturisește că nu l-a descris «din lipsă de timp»; cel care i-a făcut descrierea a fost Th. Perger (în «BZ», 1912, XXI, 380). Paginile 349^r—354^r redau sumarul celor 50 de titluri cu trimiteri la canoanele din titlurile VI—L; la titlurile I—V nu sînt trimiteri, iar între titlurile V—VI este inclus în întregime, canoanul 28 al Sinodului IV ecumenic de la Calcedon.

Manuscrisul A₂ Ambros D. 317 inf. (anterior nr. 273 și 302) este pe hîrtie, din sec. XVI și are un număr de 88 de file (364 × 234; 217 × 114), cu cite 30 de rînduri. Filele 29^r—34^v cuprind Culegerea canoanelor bisericești rînduite în 50 de titluri. Textul celor 50 de titluri constă numai din trimiteri la canoane.

5. Manuscrise pierdute

Din această categorie fac parte m-sele : Clermontensis 81 și Oxoniensia. Cu privire la primul se știe că iezuitul Iacobus Sirmont (1559—1661) — care se bucură de merite deosebite pentru amenajarea și extinderea bogatei biblioteci iezuite a Colegiului din Clermont — a pus la dispoziția lui Justel unicul manuscris al lui Ioan Scolasticul, ce se găsea în biblioteca lui, parvenit bibliotecii din Colecția G. Pélicier¹⁸³, episcop de Montpellier († 1568); figurează încă în catalogul grecesc al manuscriselor sale, la nr. 167. Acest manuscris figurează, de asemenea, și în rîndul cărților bibliotecii iezuite, după descrierea din anul 1764. Cu toate acestea, manuscrisul nu se găsește nici în catalogul manuscriselor, aparținînd lui Gerard Meerman (Biblioteca Meermaniana), care în 1764 a cumpărat la licitație¹⁸⁴ toate manuscrisele Colegiului Clermontensis și nici printre codex-urile achiziționate de vreo oarecare bibliotecă și care au trecut prin mîinile lui Justel. Deocamdată acest manuscris este considerat dispărut. Printre alții, în acest manuscris este prezent și «Ioannis presbyteri antiocheni Canones Apostolorum et Conciliorum».

Manuscrisul B₁ Bodleian. Anct. E.5.12, după descrierea lui Zachariae (Prochiron, 331—332) se numește Bodlej. 5771, «Huntington 25»; este scris pe pergament și are un număr de 428 de file, Zachariă deosebește două scrieri — una de la fila 1^r—96^v și 339^v—428^v, și alta de la filele 96^r—339^r, ambele din sec. XV. Beneșevici consideră că acest manuscris aparține sec. XI. Filele 9^r—27^v cuprind Culegerea canoanelor bisericești rînduite în 50 de titluri.

Zachariă caracterizează filele 9—27 ca: «fragmente ale colecției de canoane întocmită de Ioan al Antiohiei, de la titlul I s-a trecut îndată la titlul XIV; ultimele fragmente sînt din titlul XXXVII». Aceași constatare o face și Pitra (II, 374) cu privire la filele 28—37.

În categoria manuscriselor care cuprind fragmente din Colecția de canoane în 50 de titluri, pot fi menționate și N₁ și Patm.², cu următoarea descriere.

N₁ Venet. collocazione 949 (anterior Nanian. 22, sau Venet. 64 sau Venet. class. I cod. 29). Este un fel de Codex, alcătuit din mai multe manuscrise, de diferite tipuri, care sînt unite între ele doar prin legare. Norma în care se păstrează a fost dată în 1687 de către Ioachim Ieromonahul. În anul 1797 acest manuscris a fost adus de la Paris și restaurat în 1816. Interes prezintă filele 1—30, din sec. IX, cu cîte 21 rînduri pe pagină (195×135; 137×81), care sînt rulate dintr-un manuscris pe pergament. Pe filele 1^r—30^v, s-a păstrat textul sumarului titlurilor de la cuvîntul astrologia; cele redată în întregime sînt titlurile I—XV.

Patm.² (Patimiacus fără cifru din anul 1902).

Constă dintr-o singură filă pe pergament, format 260×200; 195×130, din sec. X; este bine păstrată; pe ea se găsesc ultimele canoane ale titlului XVII și titlul XVIII, fără final.

183. Despre soarta colecției Pélicier, a se vedea W. STUEMUND și L. COHN, *Verzeichnisse der griech. Mss. der königl. Bibliothek zu Berlin 1*, Berlin 1890, praefatio.

184. Vezi H. OMONT, *Documents sur la vente de mss. du Collège de Clermont*, Paris, 1891.

6. Manuscrise în traducere în limba slavă veche

Din această grupă fac parte patru manuscrise: 1. Manuscrisul nr. 230 al Muzeului Rumeantov; 2. manuscrisul 38—75 din Arhiva principală a Ministerului Afacerilor Externe din Moscova; 3. manuscrisul nr. 54 aflat la Academia teologică din Moscova, biblioteca principală și 4. un manuscris văzut de baronul Rosenkampf. Descrierea lor o facem după Vladimir Beneșevici (op. cit., p. 199—212) în nota¹⁸⁵.

7. Cuprinsul Colecției celor 50 de titluri, în manuscrise

Componenta celor 50 de titluri în manuscrise a fost păstrată în diferite variante; Beneșevici face următoarele constatări:

- a) În unele manuscrise, textul canoanelor este scris în întregime; b) în alte manuscrise se fac numai trimiteri la canoane; c) iar în altele, canoanele sînt redade parțial, în general făcîndu-se numai trimiteri la ele¹⁸⁶.

Împărțind canoanele după izvoarele lor și înlăturînd o serie de mici deosebiri, Beneșevici obține o schemă sintetică, în care, la fiecare sinod,

185. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 199—212.

1) Manuscrisul nr. 230 al Muzeului Rumeantov din Moscova se mai numește și «de Usting», pentru că a aparținut Mînăstirii Sfinților Arhangheli din Usting. Este scris pe pergament destul de bun (317×205) cu cite 27—28 de rînduri pe pagină. Judecînd după scris, după numărul fasciculelor și culoarea cernelei, acest manuscris a fost scris de trei copîști. În starea lui actuală, manuscrisul Rum. are 147 de file (după Rosenkampf 139 file). J. J. Sreznevski (în *Obzremie*, 113—114) face o descriere amănunțită a manuscrisului, afirmă că potrivit desenului literelor și ortografiei, aparține secolului XIII, fiind scris de un grămătic rus. Filele: 6v—6r redau lista canoanelor din prefața lui Ioan Scolasticul; 7r—12r redau sumarul titlurilor; 12r—49r redau textul celor 50 de titluri. Între cei care au descris acest manuscris, menționăm pe baronul Rosenkampf (recenzia «Îndreptătorului», prima ediție, 110—127, observații, p. 52—53, 54, 104—105, 106—112, 125—127); A. H. Vostocok, Descrierea manuscriselor rusești și slave ale Muzeului Rumeantov (Sanct Petersburg, 1842), 273—279; J. J. Sreznevski, Recenziile vechilor manuscrise rusești ale «Îndreptătorului», Sanct Petersburg, 1897, 113—129; Golubinski, *Istoria Bisericii Ruse*, 1, part. 1, ed. II, 647, 650—653, 655—656. Sînt fotografiate filele 1r—14r proprietatea Comisiei imperiale de Arheografie).

2) Manuscrisul nr. 38—75 din Arhiva principală a Ministerului Afacerilor Externe din Moscova, Secția VI (Biblioteca M. A. Obolenski).

Are un număr de 227 file în 40, anul 1826 (după Tocmacov, *Catalogul manuscriselor de jurisprudență*, 12) cu scriere semiuncială.

3) Manuscrisul nr. 54, Academia teologică din Moscova, Biblioteca fundamentală, este scris pe hîrtic, în sec. XVI și are 128 file (280×203). Filele 5r—v prezintă lista canoanelor din prefața colecției lui Ioan Scolasticul; 5v—34v ca și Rum. 12r—49r prezintă textul celor 50 de titluri. La fila 1v și 2r apare adnotarea grămăticului: mitropolitul Ioasaf. Acest manuscris a fost descris de arhimandritul Leonid. Importanța manuscriselor slave parvenite de la biblioteca Lavrei Troița-Sergheeva în Biblioteca Seminarului Teologic Troița-Sergheeva (1887); J. J. Sreznevski, *Recenzii*, 118, 119, 129—134; Golubinski, I, c., în parte coincidînd cu ms. Rum.

4) Este vorba de un manuscris pe hîrtic, văzut de baronul Rosen Kampf la «un amator»; dar nu se mai știe pe unde se află în prezent.

186. BENEȘEVICI, op. cit., p. 223—224.

sînt redată cu număr arab, canoanele,  i, în p rantez , cu numere romane, titlurile din nomenclonul în 50 de titluri ¹⁸⁷.

Apost. 1 (VII), 2 (VII—XXV), 3, 4 (XLVI), 5 (XXVII), 6 (XIV), 7 L, 8, 9 (XLVII), 1, 13 (XVIII), 14 (XII), 15 (II), 16 (XVIII), 17—19 (XXV), 20 (XIV), 21 (IX), 22—24 (XL), 25 (XLV), 26 (XXVI), 27 (XV), 28 (XVII), 29, 30 (XI), 31 (XXII), 32 (XVIII), 33 (XX), 34 (II), 35 (III), 36 (X), 37 (XLIX), 38 (V), 39 (XXII), 40 (IV), 41 (V), 42, 43 (XXX), 44 (XIV), 45—46 (XXXVII), 47 (XXXVI), 48 (XLI), 49—51 (XXXVI), 52 (XXIX), 53 (XXXVIII), 54 (XXIX), 56 (XXII), 57 (XXII), 58 (XXX), 59 (X), 60 (V), 61 (L), 62 (XXV), 63 (XXXIX), 64 (XXIX), 65 (XXXII), 66 (XXXVII), 67 (XL), 68 (XLII), 69 (XXV), 70 (XXXI), 71, 72 (XXXVII), 73, 74 (XLVI), 75, 76 (XVI), 77 (VI), 78, 79 (IX), 80 (XXV), 81 (XXXVI), 82 (XIV), 83 (XXXIII), 84 (XIV), 85 (L);

Niceea: 1, (XL), 2 (XXXVI), 3 (XXVIII), 4 (VII), 5 (XLIX), 6 (VII), 7 (I), 8 (XXXVIII), 9, 10 (XXV), 11 (XXXIX), 12 (XXXIV), 13 (XVIII), 14 (XXXV), 15 (XII), 16 (XX), 17 (XIV), 18 (XXIII), 19 (XXXVIII), 20 (L);

Ancira: 1—9 (XXXIX), 10 (XXVII), 11 (XLII), 12 (XXXIX), 13 (XXI), 14 (XXIX), 15 (VIII), 16, 17 (XLIV), 18 (XII), 19 (XXXIV), 20 (XLI), 21—23 (XL), 24 (XXXIX), 25 (XL);

Neocezarea: 1 (XXVII), 2 (XLIV), 3, 4 (XLIII), 5 (XXXV), 6 (XXXVI), 7 (XXVIII), 8 (XLI), 9—11 (XXV), 12 (XXXVI), 13 (XXI), 14 (XXIII);

Sardica: 1, 2 (XII), 3 (III, XVI), 4, 5 (XVI), 6 (VII), 7—9 (XIII), 10 (VIII), 11 (III, XLVII), 12 (III), 13 (XVIII), 14 (XV), 15 (XIX), 16, 17 (XX), 18 (XVI), 19, 20 (XXXVIII), 21 (XIII, XLVIII);

Gangra: 1, 2 (XXIX), 3 (XXXIII), 4 (XXIX), 5, 6 (XLVII), 7, 8 (XLVII), 9, 10 (XXII), 11 (XXX), 12, 13 (XXXII), 14 (XXIX), 15—18 (XXXII), 19 (XXXI), 20 (XXII, XLVII);

Antiohia: 1 (L), 2 (XVIII, XLVII), 3 (XX), 4 (XVII), 5 (XXII), 6 (XVIII), 7, 8 (XXI), 9 (II), 10 (XXI), 11 (XIII), 12 (XVII), 13 (III), 14, 15 (XVI), 16 (XII), 17, 18 (X), 19 (VII), 20 (XLIX), 21 (XII), 22 (III), 23 (VI), 24 (IV), 25 (V);

Laodiceea: 1 (XLIII), 2 (XXXVIII), 3 (XXXVI), 4 (XIV), 5 (XXV), 6 (XXXVII), 7—8 (XXXVIII), 9 (XXXVII), 10 (XXVI), 11 (XXIV), 12, 13 (VII), 14 (XLVI), 15 (XXVI), 16—19 (L), 20 (XXIII), 21, 23 (XXVI), 24 (XXX), 25, 26 (XXIV), 27 (XXX), 28 (XLVII), 29 (XXXVII), 30 (XLIII), 31 (XXVI), 32—35 (XXXVII), 36 (XXXIX), 37—39 (XXXVII), 40 (XLIX), 41, 42 (XX), 43 (XXVI), 44 (XXIV), 45—48 (XXXVI), 49—52 (XXXI), 53, 54 (XXVIII), 55 (XXX), 56 (XXII), 57 (VII), 58 (XLVII), 59 (L);

Constantinopol: 1 (XXXVII), 2, 3 (I), 4 (XXXVII), 5 (XXXVI), 6 (XVI);

Efes: 1, 2 (XXXVIII), 3 (XXXVIII), 4, 5 (XXXVI), 6 (I, XLVIII), 7 (XXXVIII);

Calcedon: 1 (XLVIII), 2 (XI), 3 (XIV), 4 (XXXIII), 5 (XII), 6 (XXV), 7 (XIV), 8 (XXII), 9 (XV), 10 (XIX), 11 (XX), 12 (II), 13 (XX), 14 (XXVI), 15 (XXIV), 16 (XXXIV), 17 (II), 18 (XXII), 19 (XLIX), 20 (XIX), 21 (XVI), 22 (IV), 23 (XX), 24 (XXXIII), 25 (VIII), 26 (L), 27 (XLII);

Sfintul Vasile cel Mare: 1 (XLV), 2, 3 (XXXIV), 4 (XXXV), 5, 6 (XLII), 7 (XLIV), 8 (XXIV), 9, 10 (XLII), 11 (XXVII), 12 (XXIX), 13 (XLV), 14 (XLII), 15 (XLI), 16 (XXVII), 17 (XL), 18, 19 (XLI), 20 (XXXII—XLI), 21, 22 (XLII), 23 (XLI), 24 (XLII), 25 (XLIII), 26 (XLI), 27 (XL), 28 (XXIV), 29 (XXXIX), 30 (XLII), 31 (XXXVIII), 32 (XLI), 33 (XLII), 34 (XLIII), 35 (XXVII), 36 (XL), 37 (XLIII), 38—41 (XL), 42 (XLI), 43 (XLII), 44 (XXXIV), 45 (XLV), 46, 47 (XLIV), 48 (XLV), 49 (XXXIX), 50 (XLV), 51, 52 (XLIV), 53 (XXVI), 54 (XXVII), 55 (XL), 56, 57 (XXXIX), 58 (XLVIII), 59, 60 (XLIV), 61 (XLI), 62, 63 (XLIV), 64 (XLIII), 65 (XXXIX), 66 (XLV), 67 (XXXIX), 68 (XLVIII).

187. Schema, a a cum o reproducem este după Beneșevici, *op. cit.*, p. 247—249.

Din cele relatate pînă aici rezultă că în Biserica Orientală, Colecția de canoane în 50 de titluri a lui Ioan Scolasticul s-a bucurat de mare autoritate de-a lungul mai multor secole, autoritate ce și-a păstrat-o, într-o oarecare măsură și după intrarea în vigoare a Nomocanonului lui Fotie, cunoscut sub numele de Nomocanonul în XIV titluri¹⁸⁸. Permanența întrebuițării sale o poate dovedi faptul că ea devine obiectul de studiu pentru mulți canoniști care, făcînd corecturi sau adăugiri «arbitrare», au dat naștere la mari variații în manuscrisele ei¹⁸⁹. Prin această lucrare Ioan Scolasticul a fixat, pentru Dreptul Bisericii Răsăritene, în mod definitiv, baza acestui Drept¹⁹⁰.

B. 2. COLEȚȚIA DE LEGI DE STAT PRIVIND BISERICA ÎN 87 CAPITOLE

a) *Condițiile în care s-a alcătuit Colecția.* Este cunoscut faptul că împăratul Justinian a fost pentru Biserică un mare legislator și că a luat parte, pînă la sfîrșitul vieții, la controversile dogmatice ale timpului său. Așa se poate explica și faptul că Novelele sale se referă, în mare măsură, la probleme bisericești, iar întrebuițarea lor în Biserică nu poate fi contestată. De altfel, din timpul împăratului Justinian s-a afirmat o strînsă legătură între legislația civilă și cea bisericească. Justinian a întărit ca legi de Stat, canoanele Bisericii, avînd prioritate față de legile de Stat, atunci cînd între legile de Stat și canoane ar exista contradicții sau coliziuni.

În Biserica Orientală există trei colecții în care se cuprind dispoziții ale legislației civile romane și romano-bizantine referitoare la Biserică¹⁹¹. Între acestea cea mai veche este colecția în 87 capitole¹⁹².

b) *Autorul.* Începînd cu secolul XVIII, cercetătorii manuscriselor colecțiilor atribuite lui Ioan Scolasticul au constatat că aceste manuscrise se deosebeau foarte mult unele de altele și față de textul tipărit. De aceea, ei au emis părerea necesității unei noi ediții critice¹⁹³.

Cercetătorii secolului XVIII, catalogînd manuscrise grecești, au descoperit că lui Ioan Scolasticul îi poate fi atribuită încă o lucrare valoroasă și anume: *Colecția în 87 capitole*, care cuprinde hotărîri ale puterii de stat, referitoare la conducerea și organizarea bisericească, hotărîri culese din Novelele împăratului Justinian; parte din aceste Novele sînt redată cu textul integral, altă parte cu text prescurtat, întreaga colecție fiind împărțită în 87 de capitole¹⁹⁴.

Cel care a semnalat-o și a descris-o pentru prima dată, intitulînd-o *Colecția în 87 de capitole*, a fost A. Biener¹⁹⁵. Cele mai multe ma-

188. Vezi C. POPOVICI, *Fontânele și Codicii...*, p. 49.

189. J. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin*, I, p. 203.

190. *Ibidem*, p. 196.

191. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 145; I. N. FLOCA, *Originile Dreptului...*, p. 49; A. BIENER, *Geschichte der Nov...*, p. 164.

192. A. BIENER, *op. cit.*, p. 157—158.

193. T. SPITTLER, *Geschichte des kanonischen Rechts*, Halle, 1778, p. 96.

194. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 9.

195. A. BIENER, *op. cit.*, p. 157—173; 584—597; vezi și J. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin...*, I, p. 206.

nuscrite dintre cele cunoscute pînă astăzi nu menționează vreun nume de autor pentru această colecție. Numai manuscrisul Vatican îl menționează pe Ioan Scolasticul ca autor. Această afirmație, deși singuratică are totuși o verosimilitate lăuntrică, dedusă din existența acestei colecții în ms. Vatican 843 împreună cu Colecția de canoane în 50 de titluri precum și din nota care apare la sfîrșitul colecției în 87 capitole¹⁹⁶. Așa cum afirmă Mortreuil, trebuie să acceptăm, «cu toată încrederea» informațiile pe care ni le furnizează Codul Vatican asupra autorului Colecției în 87 capitole¹⁹⁷. În plus, Mortreuil afirmă că colecția în 87 capitole urmează colecției în 50 de titluri și în alte manuscrise¹⁹⁸, Paris 1334, Coislinian 209; Laurentien, IX, 8, X, 10.

c) *Timpul în care s-a alcătuit Colecția în 87 Capitole*. Timpul apariției Colecției în 87 capitole se poate determina prin aceea că autorul — contemporanul lui Justinian, care a mai trăit cîțiva ani după el — îl numește pe împărat «adormit întru Domnul», a inclus în lucrarea sa Novele din ultimii ani ai vieții împăratului și a lucrat atunci cînd încă nu exista o colecție autorizată de Novele; aceasta dovedește că Ioan Scolasticul a compus Colecția în 87 capitole, în deceniul imediat următor morții lui Justinian, pe cînd el era patriarh al Constantinopolului¹⁹⁹, adică între anii 565—577²⁰⁰, Colecția în 87 capitole fiind socotită ca un adaus la Colecția canonică în 50 de titluri²⁰¹.

Colecția în 87 capitole s-a păstrat în numeroase manuscrise²⁰² și se păstrează, de obicei, cu alte colecții, mai rar singură; iar titlul grecesc — dat în traducere — începe astfel: «Din dispozițiile dumnezeieștilor Novele...»; după care urmează indicele, apoi, în anexă, o scurtă prefață tipărită care începe astfel: «Spre slava lui Dumnezeu...»

196. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc...*, p. 145; vezi și A. BIENER, *Geschichte der Novellen*, p. 169; ZACHARIA von Lingenthal, *Die griech. Nomokanon*, p. 5; P. NOAILLES, *Les Collections de Nov...*, p. 230; J. MORTREUIL, *Histoire de Droit byzantin...*, I, p. 206; N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 145; C. POPOVICI, *Fontănele...*, p. 49; V. ȘESAN, *Curs de Drept bisericesc univ.*, p. 40; I. S. BERDNIČOV, *Curs de drept bis...*, p. 48.

197. J. MORTREUIL, *Hist. du Droit...*, I, p. 205.

198. După J. MORTREUIL, *Hist. du Droit...*, I, p. 205 nota a, aceste manuscrise ar fi: Paris 1334; Coislinian 209; Laurentian, IX, 8, X, 10.

199. A. BIENER, *Geschichte d. Nov...*, p. 170; P. NOAILLES, *Les 168 Nov...*, p. 91.

200. ZACHARIAE von LINGHENTHAL, *Die griech. Nomokanon*, p. 5; NOAILLES, *Les Collections de Novelles...*, p. 232 și J. MORTREUIL, *Hist. du Droit...*, I, p. 206, și N. MILAȘ, *Dreptul bis...*, p. 145, redau anul 578 ca an al morții lui Ioan Scolasticul, ceea ce nu corespunde adevărului. Vezi și V. ȘESAN, *Curs de drept bis. universal*, p. 40.

201. J. MORTREUIL, *Hist. du Droit...*, I, p. 289; C. POPOVICI, *Fontănele...*, p. 49.

202. A. BIENER, *Geschichte der Nov...*, p. 167, nota 1 redă: Lambecii Commentar. Bibl. Vindob. P. VI, p. 54, P. VIII, a. 45. 48 (Nessel Catal. Lib. UU, p. 22; Lib. V, p. 29, 134); BANDINI, Bibl. Mediceo-Laurent I, p. 402, 467, 478, II, p. 318; HARDT, Bible Monac. II, p. 414. IV, p. 167; PASINI, Bibl. Taurin I, p. 96, 197; ZANETTI, Bibl. St. Marci, p. 98; MONTFAUCON, Bibl. Coislin, p. 87, 268, Catal. Bibl. Paris, II, nr. 1320, 1324, 1334. Cod. Vat. 843; Assemani bibl. jur. or. II, p. 450 și 846.

și, în sfârșit, cele 87 capitole, cel din urmă capitol, încheindu-se cu «Spre cunoștința tuturor...»²⁰³.

Asemani a transmis rubricile celor 87 capitole, ca și textul unor capitole (p. 461—474)²⁰⁴, care existau în ms. Vatican 843²⁰⁵, unde titlul obișnuit — care nu menționează nimic despre autor — lipsește, existând scris doar : Colecția dispozițiilor Novelelor orînduită în 87 de capitole ; după care urmează un indice alfabetic al capitolelor ; apoi titlul : Colecția dispozițiilor Novelelor, ca în Indice și cele 87 capitole, din care lipsesc cap. 14, 73 ; aceasta din cauza pierderii mării multor foi²⁰⁶. La sfârșit stă scris : «Sfârșitul celor 87 Capitole din dispozițiile Novelelor, cele despre administrația bisericească²⁰⁷», iar pe pagina următoare se află cuvintele : «S-a terminat cu ajutorul lui Dumnezeu». Colecția dumnezeieștilor canoane orînduită în 50 de titluri și din dispozițiile Novelelor, cea în 87 de capitole, a lui Ioan Scolasticul, patriarhul Constantinopolului²⁰⁸.

Cunoscută sub numele de Collectio LXXXVII capitulorum, această lucrare a apărut și sub îngrijirea lui G. E. Heimbach, apoi și sub îngrijirea lui Pitra²⁰⁹.

În prefața lucrării care începe cu cuvintele : Spre slava marelui Dumnezeu, se spune : «tot ceea ce am grupat noi acum la sfârșitul canoanelor Sfinților Apostoli și ale Sfinților Părinți care au mers pe urmele lor în orice sinod, nu este altceva decît ceea ce am copiat noi din diferitele Novele existente după Codexul lui Justinian, care nu numai că au urmărit canoanele Părinților noștri ortodocși, ci le-au adăugat, grație atotputerniciei împărătești, și completările legii cele plăcute lui Dumnezeu»²¹⁰.

Dacă între prefața Colecției în 50 de titluri și prefața Colecției în 87 capitole se observă o deosebire de limbă, acest lucru se datorește faptului că lucrările n-au apărut în același timp²¹¹. J. Mortreuil afirmă că el a descoperit o indicație pozitivă în ms. Vatican 843, cu următorul

203. A. BIENER, *Geschichte der Novellen...*, p. 168.

204. ASSEMANI, în *Bibl. juris orientali*, tom. II, p. 451—459 ; p. 461—474. Rubricile sînt rezumate sau titluri care caracterizează într-o formă generală subiectul tratat în Novelă. (NOAILLES, p. 122). Potrivit părerii lui BIENNER, se pare că rubrica nu făcea parte din redactarea oficială a legii, căci începutul Constituției era în mod obișnuit inscripția : În Numele Domini noștri Iesu Cristi..., urmată de numele împăratului și al demnitarului căruia îi era adresată (BIENNER, *Geschichte...*, p. 58). Rubrica n-a apărut decît atunci cînd constituțiile au fost strînse în Colecții (NOAILLES, *Les 168 Nov...*, p. 129).

205. MORTREUIL, *Hist. du Droit...*, I, p. 207.

206. BIENNER, *Geschichte...*, p. 168. Vezi și J. MORTREUIL, *Histoire du Droit...*, I, p. 204.

207. MORTREUIL, *op. cit.*, p. 204 ; *Finis 87 Capitulorum ex Novellis constitutionibus de administratione ecclesiastica*.

208. *Ibidem*, p. 205 : *Finitur cum Deo collectio sacrorum canonum in 50 titulos distributa et 87 Novellarum capitulos, Ioannis, archiepiscopi Constantinopolis ante ex scholasticis*.

209. HEIMBACH, *Anecdota t. II*. Leipzig, 1838—1840, p. 202—234 ; K. E. ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Die griech. Nomocanon* p. 5 ; Pitra, *Juris ecclesiastici...*, t. 2, Roma, 1864, 1868, p. 385 și urm.

210. C. E. ZACHARIAE von LINGENTHAL, *op. cit.*, p. 5.

211. V. BENEȘEVICI ; *op. cit.*, p. 321.

titlu: «Colecția dispozițiilor Novelelor care există în Indice» (Collectio Novellarum quae extant in indice); ceea ce ne încredințează că Ioan Scolasticul, pentru a compune Colecția în 87 capitole, a cules dispozițiile care se refereau la problemele bisericesti dintr-un indice al Novelelor²¹².

d) *Cuprinsul Colecției celor 87 de Capitole*. Cuprinsul colecției constă dintr-o prefață și 87 de capitole, reprezentând fragmente sau rezumate dintr-un număr de Novele ale împăratului Justinian²¹³. În prefață, Bienner spune că în timpul când s-a făcut redactarea acestei opere, Novelele lui Justinian nu erau încă adunate, nu existau în nici o altă colecție publicată, autorizată²¹⁴. Rubricile celor 87 de capitole sînt notate de către Assemani, în *Bibl. Orient. II*, p. 451—459, care a luat în considerație, cu mai multă atenție» și cele cîteva capitole care existau în manuscrisul său²¹⁵. Un alt indice al celor 87 rubrici, în acord cu cel al lui Assemani, se găsește în catalogul Bibliotecii Turin, a cărui autenticitate a fost constatată și confirmată prin cercetarea a numeroase manuscrise de către Bendini și Hardt²¹⁶. Fiindcă acești doi indici sînt tipăriți în lucrări pe care, de regulă, nu le posedă persoane private, Bienner a socotit potrivit să tipărească aceste rubrici în Anexă la lucrarea lui «Geschichte der Novellen»²¹⁷. Aceste rubrici, susține P. Nailes, nu aparțin lui Ioan Scolasticul, deoarece ele se în-

212. J. MORTREUIL, *op. cit.*, I, p. 209.

213. Novela 6 (535) cap. 1—5; Novela 5 (535), cap. 6—11; Nov. 83 (539), cap. 12; Nov. 46 (536), cap. 13; Nov. 120 (544), cap. 14—17; Nov. 56 (537), cap. 18; Nov. 57 (537) cap. 19; Nov. 3 (535) cap. 20; Nov. 32 (535) cap. 21; Nov. 131 (545) cap. 22—26; Nov. 67 (537) cap. 27; Nov. 123 (545) care singură alcătuiește cap. 60 (28—87).

P. NOAILLES, *op. cit.*, p. 127 și 230; N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 145, nota 4. La ZACHARIAE von LINGENTHAL, ca și la V. BENEȘEVICI, apare în plus Novela 84 (*Die griech. Nomocanon*, p. 5), iar P. NOAILLES (*Les 168 Novelles* p. 23 P) anunță Novela 83 de două ori.

214. F. A. BIENER, *Geschichte d. Nov...*, p. 170. BIENNER este unul dintre cei mai reprezentativi autori care au cercetat Novelele. Meritul lui Bienner, spune Noailles (*Les 168 Novelles...*), — în prefață — constă în faptul că a știut să separe *Collectio graecorum* de *Collectio Authentique*. În epoca lui Justinian toate constituțiile s-au păstrat în *Liber Legum* (*Vivlos ton nomon*), potrivit Novelei 17 (din 16 martie 535), în care împăratul — după cum remarcă Noailles, ordonă lui Triboniu să înscrie Constituția pe care el i-o trimite: «*Illustis igitur auctoritas tua, ad quem pertinet quaestoria censura eadem mandata in libris legum transcribere et in sacro laterculo deponi praecipiat*» (Vezi, NOAILLES, *Les 168 Novelles...*, p. 37). Novelele care redau hotărârile împăratului sînt: Nov. 7, 13, 42, 69, 112, 114, 121, 140, 141, 143, 150 (Vezi NOAILLES, *op. cit.*, p. 82) însă ele nu includeau decît formula de salutare; abia din sec. X, deciziile imperiale sînt date de însăși mîna împăratului (vezi ZACHARIAE, *Anecdota*; Leipzig, 1943, p. 243).

215. ASSEMANI, *Biblioteca juris orientalis II*, p. 451—459; vezi BIENNER, *Gesch. d. Nov...*, p. 170.

216. BIENER, *op. cit.*, p. 170, nota 38, afirmă că HARDT a descoperit, la sfîrșitul manuscrisului pe care el l-a descris.

217. Vezi: BIENNER, *op. cit.*, p. 170; MORTREUIL, *Hist. du Droit...*, p. 203.

tilnesc și în colecții independente²¹⁸. Bienner a indicat sub rubrica grecească a fiecărui capitol novelele care compuneau textul, iar sub traducerea latină corespunzătoare fiecărei rubrici a indicat fragmentele primite în Nomocanon²¹⁹.

e) *Manuscrise ale Colecției în 87 de Capitle*. Colecția în 87 capitle a apărut în numeroase manuscrise. În manuscrisul Tourinensis este menționat numele diaconului Teodor Valsamon, nomofilax al preasfințitei a lui Dumnezeu unei Biserici, ajuns după cîțiva ani patriarh al dumnezeieștii mari cetăți a Antiohiei. Pentru acest motiv, unii cercetători au atribuit Colecției în 87 capitle lui Th. Valsamon²²⁰. Assemani, însă, a ajuns, la aceeași concluzie cu Spittler²²¹ că autorul Colecției în 87 capitle este Ioan Scolastic²²².

Fără a fi indicat și numele autorului, colecția se întilnește în componența diferitelor redacții ale Colecției în 50 de titluri, precum și în Colecția în 14 titluri²²³. P. Nesiles este de părere că această Colecție în 87 capitle este alcătuită după un comentariu la Novelele lui Justinian, și nu după textul original²²⁴, iar Beneșevici precizează că această colecție n-a ajuns pînă la noi în forma ei originală²²⁵, fiind de acord, dar nu întru totul, cu semnele prelucrării pe care le indică achariae²²⁶.

Numeroasele manuscrise ale Colecției în 87 de capitle ca și numeroasele împrumuturi pe care unii canoniști le-au făcut la textul ei, dovedesc marea ei utilitate. Ea a fost folosită și de Arsenie în Sinopsis Canonum sau Nomocanon, tipărită în Voell și Justel²²⁷. În această Sinopsisă, la unele capitle sînt citate pasaje din canoane, la care se adaugă adesea și capitle de legi cu cifra alăturată, care nu sînt altceva decît citate luate din *Colecția în 87 de capitle*²²⁸.

În timpurile mai noi, cît privește critica Novelelor, Bienner afirmă că această colecție n-a fost încă întrebuintată, iar cei mai mulți învățați care au avut-o în manuscris, n-au știut îndeajuns ce ar fi trebuit

218. Astfel rubricile Novelelor: 5, 46, 134, 67 și 120 sînt aceleași ca în colecția greacă. Potrivit părerii lui BIENNER, *op. cit.*, p. 89, Colecția greacă de 168 de Novele a apărut sub împăratul Tiberiu (578—582) sau curînd după Tiberiu, deoarece în Colecție apar și citeva novele ale acestui împărat. Manuscrisul original al Colecției de 168 Novele se păstrează la Florența, în Bibl. Lauren Medicis, Plut. LXXX, cod. 4, din secolul al XIV-lea, pe hîrtie de mătase (vezi MORTREUIL, *Hist. du Droit byzantin...*, I, p. 30).

219. J. MORTREUIL, *Hist. du Droit byzantin...*, I, p. 207.

220. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 10.

221. SPITTLER, *Geschichte des kanonischen Rechts*, Halle, 1778, p. 105.

222. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 10.

223. Colecții în 50 de titluri, în componența cărora se află Colecția în 87 Capitle ar fi, Arch. Venetia C. 1. 16; C. 470. C. 1. 311^v—326^v, M. 1. 26, M. 2. 17 Vindob 7 l. Vindob. 1, 1, iar Colecția în 14 titluri ar fi: Vatic. 1167, Paris 1355 și Vatic. 2075.

cf. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 288.

224. P. NOAILLES, *Les Collections de...*, p. 125.

225. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 290.

226. ZACHARIAE VON LINGENTHAL, *Aus und zur der Quelelen...*, p. 237—242; vezi și V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 290.

227. VOEL-JUSTEL, *Bibliotheca iuris ecclesiastici*, II, p. 749—784; cf. J. MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin...*, I, p. 210; BIENNER, *Geschichte d. Nov...*, p. 218 și *De coll. can. eccl. graecae*, p. 37.

228. BIENER, *Geschichte...*, p. 172; vezi și J. MORTREUIL, *op. cit.*, p. 208.

să facă cu ea : Lambecius o consideră ca o altă recenzie a Colecției constituțiilor bisericești atribuită lui Valsamon ; Assemani a apreciat-o, în general, mai just, însă și el se înșală când consideră cele 21 de extra-se din *Novele*, care stau la sfârșitul Nomocanonului, ca pe o lucrare aparte, separată de *Nomocanon*, iar Colecția în 87 de capitole ca pe un exemplar mai copleț al acestei lucrări ²²⁹.

G. E. Heimbach a publicat integral Colecția în 87 de capitole în lucrarea sa intitulată *Anecdota* (II, Leipzig, 1838—1840, p. 202—234) ²³⁰, dându-i același titlu pe care i l-a dat și Bienner ²³¹. Pentru ediția sa, Heimbach s-a servit de textul ms. Vatican (redat de Assemani în B.J.O., III, 450—454), de rubricile redade de Bienner (în *Geschichte der Novellen Justinianus*, p. 583—597), de manuscrisele lui Turin și Florența, precum și de patru manuscrise grecești (Paris 1320, 1324, 1334, 1335), comparându-le cu *Nomocanonul* și cu adaosul în 21 de capitole după ediția redată de Justel (B.J.C., 1, p. 660—672) ²³².

Aproape 20 de ani mai târziu, după apariția Colecției în 50 de titluri, Ed. Schwartz afirmă : Ioan Scolasticul, pe când era în scaunul patriarhal din Constantinopol, va fi dat celor două colecții (50 de titluri și 87 de capitole), o formă definitivă ; Colecția în 50 de titluri a rămas așa cum a fost înainte, iar Colecția în 87 capitole ²³³ nu a fost schimbată, ci doar a căpătat ca anexă o culegere mai veche, puțin dezvoltată, așa numita *Colecție în 25 capitole* ²³⁴.

229. BIENER, *Geschichte d. Nov...*, p. 173.

230. Traducere românească p. 245—277.

231. J. MORTREUIL, *op. cit.*, I, p. 207—208 redă acest titlu și în traducere latinească : «Ex. editis post Codicem sacris Novelis constitutionibus divae memoriae Justiniani diversae constitutiones, consentientes eximie divinis sacrisque canonicis lisque insuper propriam vim tribuentes, quas ordine quodam numeroque collocavimus, ut compendiare inveniri possit quodlibet caput quaesitum : propterea quod sicut dicuntur est ex diversis Constitutionibus Collecta sunt, ita uti subjecta sunt».

La aceeași pagină, 208, nota a, MORTREUIL anunță că același titlu grecesc apare și în următoarele manuscrise : Coislin. 209 și 34, Paris, 1320, 1324 și 1334 ; Turin, CV, c. IV. 21 ca și manuscrisele mai moderne, Laurent X. 1 ; München, 380 și 214 ; Turin XXVI, b. V. 6.

232. J. MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin...*, I, p. 210, nota c, redă următoarele pasaje ale Colecției în 87 capitole, admise în *Epitome Legum ad Prochirum mutata* (Bodleian 3399) ; cap. 1, fol. 112, cap. 2, fol. 111 ; cap. 7, vol. 182 ; cap. 8, fol. 183 ; cap. 10, fol. 95 ; cap. 11, 17, fol. 96 ; cap. 43, 45, 46, 47, fol. 113 ; cap. 49, fol. 95 ; cap. 50, fol. 181 ; cap. 52, fol. 102 ; cap. 79, 80, fol. 96 ; cap. 81, fol. 43 ; cap. 82, fol. 102 ; cap. 83, fol. 96. A se vedea și HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. LIX.

233. Asupra Colecției în 87 capitole a se vedea și PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum...*, II, p. 385 și urm. ; ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Die griechischen Nomocanones*, în *Memoires de l'Academie imperiale des sciences de St. Petersburg*, VII, t. XXIII, nr. 7. St. Petersburg, 1877, p. 3 ; *Aus und zu den Quellen...*, în *Sav. Stift.*, VIII, p. 236 și urm. ; J. MORTREUIL, *Histoire...*, I, p. 203—211 ; P. NOAILLES, *Les Collections de Novelles...*, p. 230—236 ; V. BENEŠEVICI, *Sinagoga...*, p. 145 ; V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, ed. IV, Cernăuți, 1942, p. 40 ; C. POPOVICI, *Fontănilor...*, p. 49. Colecția în 87 capitole a fost tipărită și în limba slavonă în colecția Corniciooia, capitolul 42 (vezi N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 145).

234. ED. SCHWARTZ, *Die Kanonensammlung...*, p. 3.

B. 3. COLECȚIA DE LEGI DE STAT, PRIVIND BISERICA ÎN 25 CAPITOLE

Întrucît V. Beneșevici enumeră Colecția de legi de stat privind Biserica în 25 capitole²³⁵ printre operele ce aparțin lui Ioan Scolasticul, ne vom opri puțin și asupra ei. Denumită astfel de către A. Biener, după cum însuși spune²³⁶, această colecție de legi de stat privind Biserica se întîlnește destul de des în manuscrise²³⁷ împreună cu alte colecții. Singură se păstrează numai în Elisabet Bibl., în Breslau și a aparținut cîndva lui Thomas Rehdiger²³⁸. Titlul colecției, în traducere românească: «Dispozițiile legilor politice din Novelele împăratului Justinian care sînt de acord și întăresc canoanele bisericești ale Sfinților Părinți» (*Constitutiones legum-civilium ex Novellis Justiniani imperatoris, consentientes et confirmantes sanctorum patrum ecclesiasticos canones*). După titlu urmează cele 25 de capitole, fiecare prevăzut cu o rubrică²³⁹.

Cît privește autorul acestei colecții, Biener afirmă că nu se cunoaște²⁴⁰ și că nu există nici un motiv să se creadă că ar fi opera lui Ioan Scolasticul, deoarece manuscrisul Vatican care prezintă atît *Colecția în 50 de titluri* cît și *Colecția în 87 capitole*, ca opere ce aparțin lui Ioan Scolasticul, nu spune nimic de *Colecția în 25 de titluri*; iar cît privește timpul alcătuirii, același Biener consideră că ar fi sfîrșitul secolului VI și începutul secolului VII²⁴¹.

Cuprinsul Colecției îl formează cele 25 de capitole, fiecare capitol cu o rubrică. Aceste rubrici au fost comunicate de Pasini, însă mult mai amănunțit de către Bandini²⁴². Primele 21 de capitole conțin constituții

235. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 323—324; HEIMBACH, *Anecdota*, 2, p. 174—201.

236. A. BIENER, *Geschichte d. Novellen...*, p. 173.

237. Menționăm cîteva dintre asemenea manuscrise: Lamb. VI, p. 54, Bandini; Mediceo-Laurent, I, p. 478, II, p. 310; Pasini-Taurin, I, p. 104, 198; Hard Monaco II, p. 416; W, p. 168; Paris II, 1320, 1324, 1334; Montfaucon Coislinian, p. 268 și Vatican 846, descoperit de Dr. Bluhme, cf. BIENER, *op. cit.*, p. 173, nota 46. A se vedea și alte manuscrise la J. MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin...* I, p. 211, nota f.

238. BIENER, *op. cit.*, p. 173, nota 47.

239. BIENER, *Geschichte der Novellen...*, p. 173; MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin...*, I (La N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 145, nota 6, anunță greșit tom. II), p. 212. Vezi tot aici și nota d, care prezintă manuscrisele ce redau acest titlu: PITRA, II, p. 405; HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. 145 și urm.; NOAILLES, *Les Collections de Novelles...*, p. 288.

240. BIENER, *Geschichte der Novellen...*, p. 174. Același lucru susține și N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 145; V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 40; C. POPOVICI, *Fontănilor...*, p. 49.

241. BIENER, *op. cit.*, p. 174; MORTREUIL, *Histoire...*, I, p. 215; HEIMBACH, *Gesch. des röm. Recht*, p. 86, 288 și *Anecdota*, II, p. XXXIV—XXXV.

242. BIENER, *Geschichte der Novellen...*, p. 174.

luate din Codicele lui Justinian²⁴³, iar ultimele patru capitole cuprind Novélele 137, 133, 120, precum și capitolele 13 și 14 din Novela 123²⁴⁴.

Învățații secolului XIV cred că Colecția în 25 de capitole a fost întrebuițată pentru îmbogățirea Codexului, dar a fost repede uitată sau socotită fără interes²⁴⁵.

Printre lucrările lui Ioan Scolasticul, V. Beneșevici menționează și Colecția în 22 capitole²⁴⁶, «care nu este altceva decît un extras din Colecția în 87 de capitole»²⁴⁷. Fiecare capitol, afirmă Beneșevici, are titlul său, chiar și atunci cînd în Colecția de 87 capitole nu sînt titluri²⁴⁸.

Presupunerea unora dintre specialiști că această colecție ar cuprinde din Colecția de 87 capitole doar materialul care nu a intrat în textul Nomocanonului care a ajuns pînă la noi, spune Beneșevici, nu este fundamentată; căci, potrivit mărturiei manuscriselor AMV, colecția aceasta aparține lui Ioan Scolasticul: se poate presupune, deci, o legătură a colecției, dar nu cu textul Nomocanonului care a ajuns pînă la noi, ci cu cel care a aparținut lui Ioan Scolasticul, deci cu textul original²⁴⁹. Colecția în 25 de capitole a fost editată de G. E. Heimbach, după mai multe manuscrise²⁵⁰.

B. 4. NOMOCANONUL ÎN 50 DE TITLURI SAU NOMOCANONUL LUI IOAN SCOLASTICUL

a) *Scopul și importanța Nomocanonului în dreptul bisericesc ortodox.* Pentru a-și putea rezolva nevoile sale practice, Biserica a folosit de multă vreme, pe lîngă colecțiile sale de canoane și colecțiile de legiuri ale statului, privind Biserica. Strînse împreună, aceste legiuri au dat naștere așa-numitului Nomocanon, prin care se înțelege o colecție care cuprinde legile bisericești, numite canoane (*κανόνες*), și legi civile (*νόμοι*), referitoare la probleme bisericești. Nomocanoanele «reprezintă,

243. Extrasele din Codex cuprinse în această Colecție sînt următoarele: C. I., 1, 3 — de Summa Trinitate; C. I., 2, 6— de sanctis ecclesiis; C. I., 3, 29, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 57, de episcopis et clericis; C. I., 4, 14, 22, 23, 25, 26, 29, 30, 33, 34 — de episcopalis audientia, Cf. P. Noailles, *op. cit.*, p. 229.

244. P. NOAILLES, *Les Collections de Nouvelles...*, p. 229. BIENER, *Geschichte der Novellen...*, p. 175; N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 145; P. NOAILLES, *Les coll. de nov...*, p. 229 și MORTREUIL, *Histoire...*, I, 214, prevăd greșit cap. 13 și 14 din Nov. 131, în loc de 123.

245. BIENER, *Geschichte...*, p. 176.

246. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 287.

247. Din această colecție sînt luate următoarele capitole: 2, 4, 48, 53, 36, 38, 44, 18, 19, 75, 12, 13, 14, 15, 16, 25, 26, 55, 59, 76, 87, cf. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 323.

248. *Ibidem.* Astfel ar fi capitolele: 2, 4, 48, 53, 36, 38, 44, 18, 19, 75, 15, 16, 25, 26, 59, 76, 87; cf. Beneșevici, *op. cit.*, p. 323.

249. *Ibidem*, p. 323.

250. G. E. HEIMBACH, *Anecdota*, t. II, p. 145, după manuscrisele: München 380, Paris 1320, 1324, 1326, 1334, 1355 și Coislinian 109. Vezi și J. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin ou du droit romain dans l'Empire d'Orient*, t. I, Paris, 1843, p. 213, nota b. A se vedea, asupra acestei colecții și PITRA, *Juris ecclesiastici. Graecorum Historia et Monumenta*, t. II, p. 407 și urm.; E. HERMANN, în *Dict. de dr. canonique*, t. VI, Paris, 1957, p. 118—120; H. G. BECK, *Kirche und theologische Literatur im Byzantinische Reich. Byzantinisches Handbuch*, München, 1959, p. 145.

așadar, însușirea de către Biserică a unor legi emise de autoritatea de stat, fie în probleme de interes general, deși cu caracter constituțional, fie în probleme bisericesti, iar pe lângă aceasta, ele mai reprezintă și completări permanente ale colecțiilor de canoane; de obicei, legile de stat, însușite în Biserică completează și uneori schimbă sau modifică unele norme juridice bisericesti înscrise în canoane, cu excepția celor cu caracter dogmatic, în privința cărora însăși autoritatea de stat declară că sînt deasupra oricărei legi de drept, deci și deasupra legilor de orice natură, pe care le emite puterea de Stat»²⁵¹.

Iată dar că, alături de colecțiile de canoane, apărute în decursul timpului «Biserica a simțit nevoia ca să-și întocmească și altfel de colecții care sînt cunoscute sub denumirea de nomocanoane și legi de stat, privitoare la probleme bisericesti, colecții cărora, mai tîrziu, în cultura veche românească li s-a zis pravile»²⁵². Considerat ca un manual practic pentru întrebuintarea legilor lui Justinian în administrația bisericască, acest «nou cod răspundea în chipul cel mai firesc nevoilor bisericesti și era expresia stadiului în care ajunsese legislația bisericască, care intrase într-o nouă fază, caracterizată prin faptul că procesul de însușire osmotică a legilor de stat de către Biserică, după o etapă de stagnare, luase amploare și intrase, el însuși, într-o formă nouă, prin însușirea în bloc a legilor de stat, care se refereau la treburi bisericesti și prin încorporarea lor într-un cod bisericesc de tip nou, cod ce se va numi de acum înainte nomocanon»²⁵³.

După Spittler, scopul principal și singur al apariției Nomocanonului a fost «de a ordona întregul material canonic și civil care se referea la probleme bisericesti existente în acea vreme»²⁵⁴. De la strîngerea canoanelor în colecții și a colecționării materialului de drept bisericesc din codul civil (colecția de legi imperiale) și pînă la așa-numitul nomocanon, a fost deci numai un pas²⁵⁵. În sensul acesta putem spune că scopul alcătuirii nomocanonului în dreptul bisericesc ortodox, poate fi socotit încincit, și anume :

251. Pr. Prof. LIVIU STAN, *Codificarea canoanelor*, în rev. «Studii teologice», XXI, nr. 9—10, București, 1969, p. 640; *Relațiile dintre Biserică și Stat*, în rev. «Ortodoxia» (IV), nr. 3—4, București, 1952, p. 418.

252. Pr. Prof. LIVIU STAN, *Codificarea canoanelor*, în rev. «Studii teologice» (XXI), nr. 9—10, București, 1969, p. 640. Vezi și N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc...*, V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 42; C. POPOVICI, *Fontănila...*, p. 50.

253. Pr. Prof. LIVIU STAN, *Tradiția pravilnică a Bisericii — însemnătatea și folosul cunoașterii legilor după care se conduce Biserica*, în rev. «Studii teologice» (1960), nr. 5—6, p. 342; N. FLOCA, *Originile dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, în *Mitropolia Ardealului* (XIV), nr. 1—3; 1969, p. 52; P. NOAILLES, *Les Collections de Nouvelles...*, p. 227; BIENER, *Geschichte der Novellen Justinianus*, Berlin, 1824, p. 187, nota 97; ZACHARIAE v. LINGENTHAL, *Die griechischen Nomocanones*, în «Memoires de l'Académie imperiale des sciences de St. Petersburg», VII, t. XXIII, nr. 7, St. Petersburg, 1877, p. 8; J. MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin...*, I, p. 199 nota a; Pr. Prof. LIVIU STAN, *Relațiile dintre Biserică și Stat, studiu istorico-juridic*, în rev. «Ortodoxia» (IV), nr. 3—4, București, 1952, p. 418.

254. SPITTLER, *Geschichte des kanonischen Recht*, cap. 30, p. 112.

255. SCHLING, *Zum nomokanonischen Recht in Allgemeinen und Einzelnes*, în Prot. Real. Enc. XIV, p. 154—155; A. M. KOENIGER, LTH, VII, p. 613.

— de a strînge la un loc, într-o singură colecție, atît canoanele, ca legi elaborate de autoritatea bisericească, cît și legile civile care se refereau la probleme bisericești, elaborate de unii împărați în vederea asigurării și menținerii ordinii și a bunei desfășurări a vieții religioase a creștinilor ;

— colecționarea acestor norme pentru a ușura munca celor care se ocupau cu probleme de drept bisericesc sau probleme de stat, referitoare la Biserică ;

— că aceste norme de drept înscrise în legi, de care Biserica a avut întotdeauna nevoie în desfășurarea activității ei pe pămînt, și care la început erau răzlețe, strînse în felul acesta la un loc, într-o ordine sistematică, după materii, să ușureze folosirea lor în administrația bisericească și să nu se piardă ;

— înmănunchate cu bună intenție, cele două feluri de legi urmăresc ca toți creștinii să-și dea mai bine seama de îndatorirea lor de a asculta, de a se supune și de a respecta ambele autorități, atît pe cea bisericească, cît și pe cea de stat și, de ce nu,

— atît din dragostea autorului față de Sfînta Biserică, cît și față de Stat.

b) *Nomocanonul în 50 de titluri, primul nomocanon păstrat*. A doua colecție publicată pentru prima dată de Voell și Justel, în *Bibliotheca Juris Canonici Veteris* (II, în 1661), cuprinde un număr de 63 de pagini (603—666) și se intitulează : *Nomocanonul lui Ioan Scolasticul, Arhiepiscopul Constantinopolului*²⁵⁶. Ea reprezintă cea mai veche colecție de canoane și legi civile, privitoare la probleme bisericești, adică cel mai vechi nomocanon care s-a păstrat²⁵⁷. Colecția a fost alcătuită după apariția Colecției în 87 de capitole²⁵⁸, în primii ani după moartea împăratului Justinian, mai precis, în perioada de început a domniei lui Justin II (14 nov. 565—5 oct. 578)²⁵⁹.

Această lucrare este enumerată de V. Beneșevici, ca fiind a treia dintre cele în care se poate recunoaște paternitatea uneia și aceleiași persoane, a lui Ioan Scolasticul, Patriarh de Constantinopol²⁶⁰, nomo-

256. PITRA, II, 416 și urm. redă numai titlul latînesc : *Nomocanon L titulorum*.

257. ZACHARIAE V. LINGENTHAL, *Die griech. Nomocanon...*, p. 9.

258. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 15.

259. N. MILAȘ, *Drept. bis.*, p. 147; MORTREUIL, *Histoire du droit byz...* I, p. 221; BIENER, *Gesch. d. Nov...*, p. 201 (presupune timpul apariției nomocanonului, anul 570); HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. XLVIII, II, p. LVI; JURGEN DUMMER, *Prefață la Sinagoga v. 50 titl. de BENEȘEVICI*, N. F. Leipzig, 1972, p. 2; H. G. BECK, *Kirche und Theo. Lit...*, p. 144 și vol. II, p. 422—423 (presupune tot anul 570); ED. SCHWARTZ, *Die Kanonessammlung es Joannes Scholasticus*, în SAM. 1933, VI, p. 4; ZACHARIAE v. LINGENTHAL, *Die griech. Nomocanon*, p. 9, afirmă că nomocanonul a fost alcătuit în vremea domniei lui Mauriciu (14 august 572—23 nov. 602), în Antiohia, pentru că autorul s-a folosit numai de scrierile juriștilor Berytiști și Antiohieni, precum și pentru faptul că *Sinagoga* lui Ioan a fost, cu deosebire, folosită în Antiohia. A se vedea și lucrarea lui ZACHARIAE v. LINGENTHAL, *Geschichte des griech. -röm. Rechts*, ed. III, Berlin, 1982, p. 7, unde afirmă că autorul *Nomocanonului* este patriarhul Ioan Scolasticul.

260. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 269 și 323, celelalte două lucrări fiind *Col. în 50 titl.* și *Col. în 87 capitole*; vezi și ZACHARIAE v. LINGENTHAL, *Die griech. nomocanon...*, p. 8.

canon, care, în realitate, nu poate fi ceea ce a ajuns pînă la noi. Numai primul text și cel mai vechi al *Nomocanonului în 50 de titluri* aparține Patriarhului Ioan Scolasticul, unde se poate presupune că titlurile cuprindeau textul canoanelor, așa cum se prezintă în manuscrisele Neap. B.L. și nu numai în trimerite la ele ²⁶¹.

Dacă în cercetările lor, înaintașii săi, savanții de renume ca Assemani, Spittler, Biener, Heimbach, Pitra, Zachariae v. Lingenthal, Mortreuil, Noailles, Milaș și Ed. Schwartz dovedesc o oarecare reținere în a se pronunța asupra autorului *Nomocanonului în 50 de titluri* și se mulțumesc numai cu «a presupune», Vladimir Beneșevici, prin cercetările pe care le-a făcut asupra personalității și operei patriarhului Ioan Scolasticul, precizează presupunerea înaintașilor săi, documentind că nu ceea ce a ajuns pînă la noi din *Nomocanonul în 50 de titluri* aparține lui Ioan Scolasticul, ci forma primară a nomocanonului, care constă din prelucrarea *Colecției în 50 de titluri* și a *Colecției în 87 de capitole*, formă care, pe parcursul vremii a suferit numeroase modificări sau adaosuri și care se păstrează pînă astăzi ²⁶².

Susținerea lui Biener «că nu se poate crede că un om așa de învățat ca Ioan Scolasticul să alcătuiască din cele două lucrări ale sale o nouă compilație» ²⁶³ nu poate convinge, mai ales dacă ne dăm seama că alcătuirea nomocanonului nu pare să fi fost o lucrare atît de ușoară, ci din contra, noi considerăm că, oricine ar fi fost el, autorul Nomocanonului, nu putea să nu fie un om învățat. Ioan Scolasticul, om cu aleasă cultură antiohiană și în calitate de întîistătător al Bisericii de Constantinopol, și-a putut asuma o asemenea răspundere, de a alcătui, în baza celor două lucrări care îi aparțineau, o operă sistematică al cărei cuprins să prezinte în același timp atît dispozițiile canoanelor, cit și cele ale legilor civile care se refereau la problemele bisericești. Numai el putea să dea la lumină o astfel de lucrare prin care, în calitate de patriarh și de bun prieten al lui Justin II, să strîngă la un loc atît normele bisericești (*κανόνες*) cît și legiurile civile (*νόμοι*), care se refereau la probleme ce interesau Biserica, mai ales că în această vreme o asemenea lucrare se dovedea foarte necesară în Biserica Orientală. Chiar în lumina tradiției, potrivit căreia păstrăm și permanentizăm timpul oamenilor și al faptelor lor, din generație în generație, tradiția ortodoxă l-a păstrat pe Ioan Scolasticul ca autor al Nomocanonului.

Cu toate că manuscrisele din grupa A (BrNPT) indică numele lui Teodoret, episcop de Cyr, ca autor al Nomocanonului, V. Beneșevici demonstrează că nu se poate vorbi de paternitatea lui Teodoret, rămî-nînd și el fără de răspuns, la întrebarea cum de a ajuns acest nume în aceste manuscrise ²⁶⁴. «Slăbiciunea argumentării în baza manuscrise-

261. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 321.

262. *Ibidem*, p. 14.

263. BIENER, *Geschichte der Novellen...*, p. 200.

264. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 269. Vezi și BIENER, *Geschichte der Novellen...*, p. 201. BIENER face constatarea că manuscrisul Vatican 840, într-o notă scrisă cu mîna, numește pe Ioan Scolasticul ca autor al Nomocanonului în 50 de titluri.

lor Paris, 1370 și Turin, 170, care îl numesc pe Teodoret de Cyr, ca autor al Nomocanonului, este atît de clară încît nu necesită alte dovezii»²⁶⁵.

Privit ca tît unitar, textul Nomocanonului nu este altceva decît o prelucrare a *Colecției de canoane în 50 de titluri* și a *Colecției în 87 de capitole*, la care sînt adăugate și citeva date împrumutate din *Codex* și *Digeste*; inițial, deci nomocanonul consta doar din *Colecția de 50 de titluri*, unită cu *Colecția 87 de capitole*, iar toate adaosurile provenite din alte izvoare nu sînt altceva decît rezultatul unei prelucrări mai tirzii²⁶⁶.

Cît privește alcătuirea Nomocanonului, Beneșevici presupune, la rîndu-i, că ar fi existat o anume colecție de 165 de novele ale lui Justinian, într-o scurtă expunere, rînduite într-o ordine cronologică, care ar fi fost alcătuită după anul 565 și din care autorul Nomocanonului ar fi luat textul Novelelor, și nu din expunerea prescurtată care formează lucrarea lui Atanasie; fapt care se poate susține în baza textului novelor care sînt în plus față de cele din Atanasie, și pe baza unor deosebiri esențiale ale textului nomocanonic față de textul lui Atanasie²⁶⁷.

Extrasele din *Institute*²⁶⁸, din *Digeste* și *Codex*²⁶⁹, după Isidor sau Dorotei²⁷⁰ apar ca un tot comun care, după modul de citare, amintesc de extrasele din novelele după Atanasie²⁷¹.

a) *Cuprinsul nomocanonului pe titluri*. Concluzia la care au ajuns cercetătorii *Nomocanonului în 50 de titluri* este că acest nomocanon se păstrează într-o singură ediție²⁷². Confruntînd manuscrisele în care textul canoanelor este înscris în întregime în fiecare titlu²⁷³ cu ediția Voell-Justel, Beneșevici ne redă un interesant tablou în care, în coloana din dreapta este indicat locul unde se găsește citatul, în Colecția lui Justinian, *Codex*, *Digeste*, *Institute*, *Novele*, apoi în coloana din mijloc locul corespunzător din Colecția în 87 de capitole sau din *Epitoma novelor* lui Atanasie²⁷⁴, iar în coloana din stînga titlul *Nomocanonului* din Colecția lui Voell-Justel, pe pagină și rînduri²⁷⁵, unde Beneșevici adaugă în paranteze mari și completările lui.

265. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 14.

266. *Ibidem*, p. 15.

267. *Ibidem*, p. 319.

268. Păreră lui BIENER, în *Geschichte der Novellen...*, p. 198, că în textul *Nomocanonului* nu apare nimic din *Institute* este dovedită de Beneșevici ca greșită.

269. ZACHARIAE v. LINGENTHAL, *Die griech. nomokanon.*, p. 9.

270. ZACHARIAE v. LINGENTHAL, *Vonden griech. Bearbeit. des Codex*, p. 57.

271. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 320.

272. Este vorba de textul publicat de Voell și Justel, în *Bibl. Juris civilis*, t. II, p. 603—661, cf. SPITTLER, *Geschichte des kanonischen Rechts*, c. 29, p. 112.

273. Cum ar fi manuscrisele Near, BL și V. 9 (Vatican 840), unde extrasele din colecțiile lui Justinian au completări din legislația de mai tirziu, cf. ZACHARIAE v. LINGENTHAL, *Über die griech. Bearbeit. des Just. Codex*, în *Zeitschrift der Sav. Stift.*, f. RF, 1872, X, p. 54. Se pare că și PITRA (II, 416—420) a încercat o comparație a mss. V₂ V₃ LL₁ cu ediția Voell-Justel, dar n-a observat stratificarea mss. de mai tirziu peste dreptul lui Justinian; cf. BENEȘEVICI, *Sinagoga*, p. 292, n. 1.

274. ATHANASII, *Epitome Novelarum* cuprinde 153 novele grupate în 22 de

275. Cifrele mari indică paginile iar cele mici rîndurile. titluri (NOAILLES, *Les collections...*, p. 192).

Nu vom reproduce întreg acest tablou, care cuprinde 167 de exemplificări, ci ne vom mărgini numai la câteva exemple, din care se vede că, într-adevăr, la întocmirea Nomocanonului în 50 de titluri s-a folosit întreaga Colecție de legi a lui Justinian; dar această lucrare n-a aparținut lui Ioan Scolasticul²⁷⁶.

Încercînd să facă completările necesare în titlurile Nomocanonului, Beneșevici, după prezentarea acestui interesant tablou al conținutului Nomocanonului din Voell-Justel, ajunge la concluzia că acest cuprins nu poate fi decît modificarea unui conținut mai vast, care ar fi existat la originea Nomocanonului lui Ioan Scolasticul, așa că lucrarea din Voell-Justel nu reproduce lucrarea primară a autorului²⁷⁷.

În afară de tabelul la care ne-am referit, Beneșevici — din dorința de a contribui la precizarea corespondenței textului Nomocanonului în 50 de titluri cu alte Colecții — a mai întocmit trei tabele.

Primul tabel stabilește corespondența textului din Colecția Voell-Justel cu legile (Novelele) lui Justinian și cu textul din Colecția în 87 capitole. Al doilea tabel, în locul Colecției în 87 de capitole, stabilește corespondența textului din Nomocanonul în 50 de titluri cu Novelele lui Justinian, așa cum se găsesc în Colecția cu 168 de Novele; iar cel de al treilea tabel, comparînd textul din Nomocanon, cu cel al Novelelor din Colecția cu 168 Novele, ține să precizeze anul în care a apărut fiecare Novelă. Tabelele scot în evidență îndeosebi pregătirea lui Beneșevici pentru identificarea textelor existente în diferite Colecții, pentru stabilirea corespondenței lor²⁷⁸.

B. 5. MANUSCRISE ALE NOMOCANONULUI ÎN 50 TITLURI

Manuscrisele Nomocanonului în 50 de titluri, destul de numeroase, se deosebesc «citeodată chiar foarte mult între ele și, de aceea, greu se pot pune în acord unele cu altele»²⁷⁹.

276.

Titlul Nomocanonului în 50 de titluri, în Ccl. VOELL—JUSTEL	Capit. coresp. din Col. în 87 cap. sau Epitoma Nov. lui Ath.	Textul corespunzător în Colecția lui Justinian.
I		
1. 605 ₁₄₋₂₂	C. 23	Nov. 131, c. 5
VII		
2. 615 ₅₋₆₁₂	Ath. 1, 17	Nov. 137 c. 2
XL		
3. 650 ₁₃₋₁₈	—	Codex IX, 16, 1
4. 650 ₄₂₋₆₅₁ ₁₄	—	Digeste XLVIII, 1 paragr. 3—5
XXXVI		
5. 644 ₁₂₋₂₃	—	Institute I, 5, 5 paragr. 2

277. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 312.

278. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 313—319.

279. BIENER, *Gesch. d. Nov.*, p. 196.

Assemani²⁸⁰, după mai multe colaționări minuțioase, întreprinse asupra unor manuscrise din Bibliotheca Vaticana, a constatat că aceste manuscrise sînt de două categorii : unele, unde canoanele sînt numai menționate, iar legile civile, referitoare la probleme bisericești, cu textul integral ; altele, unde și canoanele și legile se păstrează în textul lor complet, și mai ales că în ambele grupe componența și a canoanelor și a legilor se schimbă foarte des după bunul plac al redactorilor de mai tîrziu²⁸¹.

Referindu-se la categoria manuscriselor în care textul canoanelor a fost inserat în întregime, Mortreuil afirmă că acestea ar putea să fie rezultatul unor eforturi mai recente, în timp ce manuscrisele în care canoanele au fost numai citate, par să reproducă textul original cu mai multă fidelitate²⁸².

Vladimir Beneșevici care, confruntă și el numeroase manuscrise, constată că din aceste observații ale lui Mortreuil nu reies argumentele necesare spre a dovedi că manuscrisele din prima grupă conțin o formă mult mai apropiată de original și nu se justifică nici punctul de vedere adoptat de Bienner care, nici el nu socotește textul tipărit al Nomocanonului că ar fi cel original ; de aceea, pentru o mai corectă și exactă caracterizare a lucrării, se impune luarea în considerare tot a textului tipărit de Voell-Justel²⁸³.

După părerea lui Mortreuil, titlul manuscrisului Oxford : Colecția canoanelor bisericești rînduite în 50 de titluri (Collectio canonum ecclesiasticorum in quinquagēntis titulis distributa, nu poate fi deci titlul original al *Nomocanonului* lui Ioan Scolasticul²⁸⁴.

Un alt manuscris în care apare *Nomocanonul în 50 de titluri* și în care canoanele sînt doar citate, iar legile copiate, este și ms. Paris tipărit în Voell-Justel. Alte manuscrise²⁸⁵ transmit și canoanele și legile în întregime. Aceste manuscrise se deosebesc unele de altele atît în privința a ceea ce ele prezintă din hotărîrile sinoadelor, cît și în privința a ceea ce ele redau din Dreptul lui Justinian ; ceea ce dovedește că *Nomoca-*

280. SPITTLER, *Gesch. des kanonischen Rechts*, c. 29, p. 112, afirmă că ASSEMANI, în *Bibl. juris can. et civ. orient.*, t. III, p. 423—450, transmite o foarte importantă colaționare a ediției Justel, cu ms. Vatican, care nu conține textul original, ci este multiplicat cu adaosuri și deseori falsificat, ms. care tocmai pe motivul acesta a fost așa de mult cercetat, pentru a se putea constata cum au fost anexate aceste adaosuri (în ce condiții au apărut ele), și cum au putut anumite fragmente să-și ciștige, cu timpul, autoritate.

281. J. MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin...*, I, p. 217 ; C. POPOVICI, *Fontănille...*, p. 50.

282. *Ibidem*, p. 217. Vezi și BIENER, *Gesch. der Novellen*, p. 195—196.

283. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 15.

284. J. MORTREUIL, *op. cit.*, I, p. 218, la nota d, spune că Justel în *Bibl.*, praef. II, p. 496, afirmă că s-ar fi servit de un manuscris din Oxford, din care el a redat variantele ; și că el a constatat că din toate manuscrisele Bibliotecii Bodleiene din Oxford, cod. 86, numai unul singur redă conținutul Nomocanonului în 50 de titluri ; de asemenea că nici una din indicațiile lui Justel nu se referă la acest manuscris.

285. Cum ar fi : Catalog. Turin I, p. 256 și Cod. Vatican 640, cf. BIENER, *Gesch. d. Nov.*, p. 196, notele 92 și 93.

nonul în 50 de titluri²⁸⁶ a fost supus, ca și Colecția de canoane, la prelucrări felurite și amplificări arbitrare²⁸⁷. În unele manuscrise s-a trecut, cu timpul, chiar la înlocuirea unor simple citate ale canoanelor prin transcrierea acestora cuvînt cu cuvînt și, în mod deosebit, se poate constata o îmbogățire în manuscrisele Cod. Vatzic. 643 și Paris 1263, ambele aparținînd secolului al XIV-lea²⁸⁸. Însuși titlul Nomocanonului apare în unele manuscrise sub formă diferită²⁸⁹.

După cuprinsul celor 50 de titluri, Nomocanonul atribuit lui Ioan Scolasticul în manuscrisele AMV din grupa A, este similar cu cel care, în manuscrisele BrNPT din aceeași grupă, se atribuie Episcopului Teodoret de Cyr. Beneșevici susține că o oarecare legătură există între *Nomocanonul în 50 de titluri* și un extras din cartea a VIII-a a Constituțiilor Apostolice, extras care, după opinia lui Beneșevici, nu pare să fi intrat în textul primar al *Colecției în 50 de titluri*; Ed. Schwartz consideră acest extras ca o rămășiță a prelucrării Colecției, făcută chiar de Ioan Scolasticul, în anul 566²⁹⁰. Pitra amintește de trei redacții de mai tîrziu ale Nomocanonului: una, pe care o raportează la timpul dintre Sinodul Trulan și arhipăstorirea patriarhului Fotie; a doua, ca prelucrare, din secolul XI; a treia, o prelucrare mai tîrzie, existentă în manuscrisul Vatican 640²⁹¹.

Ceea ce se poate afirma ca realitate de necontestat este că acest Nomocanon a fost foarte răspîndit în imperiul de Răsărit și că autoritatea lui a fost recunoscută secole de-a rîndul; el apare transcris chiar în manuscrisele secolelor XV și XVI. Dar tot atît de adevărat este faptul că în Occident, Nomocanonul în 50 de titluri a fost ignorat; el făcea parte din Bibliotheca lui Augustin²⁹². Mortreuil socotește că acest Nomocanon nu este de o mare valoare pentru critica și restituirea textelor lui Justinian²⁹³; Vladimir Beneșevici are însă meritul de a fi readus în actualitate importanța Nomocanonului lui Ioan Scolasticul²⁹⁴.

286. Asupra Nomocanonului în 50 titluri vezi: BIENNER, *Gesch. der Novellen*, p. 194—202; Idem, *Zur Revision des Justinianischen Codex in Heinrich seiner integrität* (Zeitsch. f. Rechtswissenschaft, bd. VII, p. 144; J. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin...*, I, p. 216—222; PITRA, II, p. 372; ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Die griech. Nomokanones*, p. 8—9; HEIMBACH, *Griech.-röm. Recht.*, p. 289—291; BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 291—321.

287. BIENER, *op. cit.* p. 196.

288. ZACHARIAE von LINGENTHAL, *op. cit.*, p. 9.

289. Astfel în Colecția lui Voell și Justel, titlul este: *Nomocanonul lui Ioan Scolasticul, Arhiepiscopul Constantinopolului* în manuscrisul Oxford: Culegerea (Colecția) canoanelor bisericești din Teodoret, episcopul Cyr-ului, rînduită în 50 de titluri; la fel este și în manuscrisul din Turin. Cf. BIENER, *op. cit.*, p. 197.

290. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 321.

291. *Ibidem*, p. 19.

292. J. MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin...*, I, p. 221.

293. *Ibidem*, p. 222.

294. NOAILLES, *Les collections de Nouvelles*, prefața.

Notă. După Nomocanonul lui Fotie (883) sau Nomocanonul în XIV titluri, în secolul al XII-lea apar mai multe colecții canonice și nomocanonice, cu comentarii. Nomocanonul compus de Grigore Doxapater, Colecția lui Alexie Aristen, Colecția lui Ioan Zonara și Colecția Teodor Valsamon.

În secolul XIII, Arsenie, patriarh al Constantinopolului, a alcătuit Prescurtarea sfințelor canoane, care este un nomocanon și nu o sinopsă. În secolul XIV Sintagma

IV. CUPRINSUL TITLURILOR NOMOCANONULUI ÎN 50 DE TITLURI, PE TEME

A. *Membrii Bisericii. Generalități.* Pentru a înțelege corect categoriile de membri care formează Biserica — așa cum a întemeiat-o Mîntuitorul Hristos, *una* — precum și poziția pe care o ocupă aceste categorii de membri în organismul Bisericii, fiecare categorie avînd drepturi și obligații deosebite, urmărind însă, în strînsă colaborare, același scop, trebuie să luăm în considerare atît învățătura dogmatică, cît și învățătura canonică a Bisericii Ortodoxe. «Biserica, în calitate de trup al cărui cap e Hristos, o formează toți aceia care au primit botezul și care se silesc laolaltă pentru realizarea scopului pentru care s-a întemeiat Biserica. Însă, după cum în orice organism cu rînduală, fiecare membru își are locul său și trebuie să-și cunoască bine datoriile care-i revin, pentru ca să poată fi părtaș drepturilor respective, tot așa trebuie să fie, și încă în chip exemplar, și în organismul bisericesc»²⁹⁵.

Cei pe care Mîntuitorul Hristos i-a pregătit și i-a investit cu puterea necesară ca să organizeze Biserica au fost Sfinții Apostoli. De aceea, tot ceea ce Sfinții Apostoli au învățat și au stabilit, ca norme îndrumătoare pentru organizarea și conducerea Bisericii, se bucură de o autoritate deosebită, și Bisericile Ortodoxe autocefale nu se pot abate de la aceste norme în organizarea pe care și-o dau și în forma de exercitare a puterii bisericești. «După învățătura canonică fundamentală a Bisericii Orientale, membrii Bisericii se împart în două stări: una o

— colecția alfabetică a tuturor materiilor cuprinse în sfințele și dumezeieștiile canoane, compusă de Matei Vlastare, în 1335; cuprinde canoane și legi de stat. În 1345, Constantin Harmenopulos a compus un manual de Drept civil în 6 cărți, sub titlul: Manual de legi numit Exavivlos (Manuale legum Hexabiblos), folosind ca izvoare Prohironul lui Vasile Macedoneanul, Novelele împărătești, Synopsis Mayor, Synopsis Minor, Ecloga, Epanagoga, Practica și Deciziile sinoadelor patriarhilor de Constantinopol. În sec. XVI apare Canonarul sau Nomocanonul lui Manuel Malaxa (1561—1562); în sec. XVII, apare Nomocanonul lui Iacob din Janina Epirului; în sec. XVIII, apare Manualul de legi al lui Teofil de Ianina din 1789 (vezi I. FLOCA, *Originile Dreptului...*, în rev. Mitropolia Ardealului, XIV, nr. 1—3, 1969, p. 53). La greci: Pidalionul și Sintagma Ateniană. Pidalionul este o colecție oficială de canoane, alcătuită de Agapie și Sfîntul Nicodim de la Athos. Din 1852 pînă în 1859, George A. Rallis și Mihai Potlis au editat, la Atena, Colecția numită *Sintagma Sfințelor și dumnezeieștilor canoane*, în 6 volume, cea mai completă și științifică de pînă acum. La slavi: principala și cea mai caracteristică colecție slavă de legiuiri bisericești și de stat, privitoare la Biserica — principalul nomocanon slav este *Kormciaia Kniga*, alcătuită la sfîrșitul secolului XII și adoptată de toate Bisericile slave în cursul secolului al XIII-lea.

La români: prima Colecție românească tipărită este Pravila lui Coresi, 1563; urmează *Pravila cea mică*, Govora, 1640, tradusă din slavonește de Mihail Moxalic. În 1884, Academia Română a tipărit o nouă ediție a Pravilei de la Govora; *Pravila lui Vasile Lupu*, Iași, 1646, trad. de Eustratie, după izvoare grecești și latinești; *Pravila cea Mare*, Tirgoviste, 1632 sau Pravila lui Matei Basarab, cu titlul: *Îndreptatea Legii*. În cuprînsul ei a intrat și textul Pravilei lui Vasile Lupu, din 1646; Pidalionul, tradus din grecește de mitropolitul Veniamin Costache și tipărit la Mînaștirea Neamt, în 1884. Toate aceste colecții nomocanonice au confirmat că Biserica și-a însușit legislația bisericească a împăraților romano-bizantini (vezi: Pr. Prof. LIVIU STAN, *Relațiile dintre Biserica și Stat*, în rev. «Ortodoxia», 1932, p. 418).

295. Col. 1, 18, cf. N. MILAȘ, *Drept bis.*, p. 177.

formează aceia care, prin chemarea deosebită a Duhului Sfânt asupra lor, sînt destinați să îndeplinească serviciul bisericesc, adică să vestească învățătura cea adevărată, să împartă harurile ei cele bogate și să îngrijească de mîntuirea tuturor și de păstrarea instituțiilor bisericești externe. Din starea a doua fac parte toți ceilalți care, prin chemarea deosebită a Duhului Sfânt, nu sînt chemați la executarea imediată a slujbei bisericești, ci prin botez au devenit membrii îndreptățiți ai Bisericii, și ca atare au dreptul să ia parte la tot ce privește viața Bisericii. Cei ce fac parte din prima stare se numesc, în genere, clerici, iar ceilalți laici²⁹⁶. Ne vom referi întîi la laici, căutînd să evidențiem în ce măsură Nomocanonul în 50 de titluri, cuprinde dispoziții privind :

a) *Credincioșii simpli, mireni sau laicii*. Mireni sau laicii sînt credincioși simpli, care nu fac parte din cler, dar se bucură de toate drepturile și datoriile recunoscute lor, ca al doilea element constitutiv al Bisericii. Drepturile și datoriile ce le revin, mireni le cîștigă după ce s-au unit cu Mintuitorul Hristos, adică după primirea primelor trei Sfinte Taine, numite ale inițierii : Botezul, Mirungerea și Sfînta Euharistie. O dată cu primirea calității de membru al Bisericii, mireanul devine colaboratorul clerului pentru păstrarea nealterată a dreptei credințe și la toate actele prin care Biserica dobîndește, administrează sau înstrăinează bunuri materiale. «Prin natura și prin destinația ei, Biserica impune în toate satele, ca și în păstrarea și întărirea adevărului, participarea directă și conștientă a credincioșilor laici și clerici, colaborare unitară în cîmpul de acțiune al Bisericii, sub lumina și lucrarea Sfîntului Duh»²⁹⁷.

În cadrul Bisericii Ortodoxe această strînsă colaborare între cler și poporul credincios se poate recunoaște prin sprijinirea păstorilor lor în toate activitățile : pastoral-misionare, liturgice și sacramentale, în propovăduirea dreptei credințe și în apărarea ei împotriva ereziilor și a ereziarhilor lor, mai precis prin respectarea tradiției moștenite și a textului sfintelor canoane. Cel de al 11-lea canon al Sinodului de la Sardica pedepsește cu oprirea de la Sfînta Împărtășanie pe credinciosul care nu participă trei săptămîni la serviciul divin, iar canoanele 6 de la Sardica și 50 de la Cartagina stabilesc rînduiala că «credincioșii au dreptul de a participa la alegerea clerului»²⁹⁸. Pe lîngă acele titluri ale Nomocanonului în 50 de titluri, în care se hotărăște asupra dreptului credincioșilor la administrarea bunurilor bisericești, ca și al cîtoror și testatorilor, pe care le vom aminti la redarea textului titluri-

296. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 177—178. Vezi și nota 8.

297. Pr. Prof. LIVIU STAN, *Mireni în Biserică*, Sibiu, 1939, p. 24—25; vezi și idem, *Poziția laicilor în Biserica Ortodoxă*, în rev. «Studii teologice», 1968, nr. 3—4, p. 498. Acest studiu a apărut și în limba germană, în *Kyrios*, Berlin, 1968, nr. 1—2. *Despre colaborarea mirenilor la exercitarea puterii bisericești*; vezi și N. MILAȘ, *Drept bis.*, p. 177—187; V. SESAN, *Curs de drept bisericesc oriental*, p. 171—176; Drd. NICOLAE D. NECULA, *Participarea credincioșilor laici la cult în Bisericile Răsăritene*, în rev. «Studii teologice», 1970, nr. 3—4, p. 278—290.

298. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Îndrumător canonic*, în «Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române», p. 483—487.

lor, titlul XX redă capitolul 74 (Novela 123, c. 31) al Colecției în 87 capitole; în capitolul 75 al Colecției în 87 capitole se prevede că nu este permis laicilor să facă slujbe fără episcop sau preot²⁹⁹.

Colecția de canoane a lui Ioan Scolasticul cuprinde multe dispoziții referitoare la rolul poporului dreptcredincios în Biserică, de a păzi credința ortodoxă și de a păstra buna cuviință. Cu privire la dreptul poporului de a participa la alegerea episcopului, se precizează că «poporul, prin glasul lui avea să-și dea doar părerea asupra calităților candidaturii la episcopat, nu însă de a decide»³⁰⁰.

Dintre titlurile care cuprind dispoziții referitoare la rolul poporului în Biserică, vom menționa numai câteva. Astfel, în titlul XVIII se prevede: «Despre faptul că nu-i este permis nimănui să fie în comuniune cu cei excomunicați; cei caterisiți de un episcop să nu fie primiți în comuniune de alt episcop»³⁰¹.

Titlul XXVI: «Despre faptul că psalții, anagnoștii, slujitorii (servitorii) și exorciștii nu trebuie să se atingă de vasele sfințite, nici să poarte orar la Liturghie; numai psalții și anagnoștii pot să se căsătorească (după hirotesia) în Domnul; creștinilor nu le este permis să se căsătorească cu ereticii»³⁰².

Titlul XXXII: «Despre cei care duc viață de asceză și postesc dumnicile și sîmbetele și se mîndresc cu ținuta și aspectul lor, iar sub motivul cinstirii lui Dumnezeu se despart de părinți, de copii sau de rude (sau nu participă la amintirea sfinților și la adunările din Biserică)»³⁰³.

Titlul XLVIII: «Despre cei care nu se supun legilor Bisericii. Se cuvine ca preoții să aducă la cunoștință celor care încalcă poruncile (cele ce îi așteaptă), iar celor care se pocăiesc (să le arate) gradul și timpul (pocăinței). (Nu se cade ca laicii să se prefacă demonizați, nici să se ocupe cu ghicitul, nici să învețe (pe alții), nici să intre în altar)»³⁰⁴.

Din cele arătate, pe scurt, rezultă destul de clar că Nomocanonul în 50 de titluri al lui Ioan Scolasticul cuprinde suficiente dispoziții, potrivit cărora laicii formează un element constitutiv esențial al Bisericii³⁰⁵.

b) *Clericii*. Întrucît prin termenul «clerici», în general, se înțeleg numai cei care formează ierarhia de drept divin — adică episcopii, preoții și diaconii —, iar aceștia constituie organele individuale prin care Biserica exercită puterea cu care a fost investită, în vederea îndeplinirii scopului pentru care a fost întemeiată, dispozițiile cuprinse în Nomocanonul în 50 de titluri, referitoare la aceste organe individuale, vor fi menționate la paragraful respectiv. De asemenea, fiindcă pînă în secolul al VI-lea, cînd Ioan Scolasticul a întocmit Nomocanonul în

299. HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. 230.

300. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc*, p. 155, 290 sq.

301. J. PITRA, *Spicilegium solesmense...*, p. 560.

302. *Ibidem*, p. 561.

303. *Ibidem*, p. 562.

304. *Ibidem*, p. 564.

305. Pr. Prof. LIVIU STAN, *Poziția laicilor în Biserica Ortodoxă*, în rev. «Studii teologice», nr. 3—4/1968, p. 197.

50 de titluri, Biserica adoptase, în organizarea sa, mînăstirile, ca unități distincte, ne vom referi, în paragraf special, la viețuitorii acestor unități — monahii — care sînt socotiți, în prezent, a treia categorie de membri ai Bisericii.

c) *Monahii*. — Începuturile vieții monahale propriu-zise se situează în veacul III. Cauzele monahismului sînt de natură religioasă. Aceste cauze trebuie căutate în dorința unor creștini de a se conforma cît mai mult în viața lor normelor religioase și morale ale vieții creștine. Cu o asemenea trăire religioasă, mulți dintre creștinii din lume au început a se deosebi de creștinii obișnuiți care trăiau o viață mai puțin intensă din punct de vedere religios. Unii dintre ei au început să se îndepărteze de lume, dedicîndu-se înfrînării și ascezei. În felul acesta au apărut precursorii călugărilor sau ai stării monahale. Viețuind la început izolați, acești precursori ai monahismului s-au văzut nevoiți a se asocia, în grupuri mai mici sau mai mari, în scopul întrajutorării în cele ale traiului, și al întăririi reciproce în asceză. Spre sfîrșitul veacului al III-lea și începutul veacului al IV-lea încep a se forma și a se organiza obștile monahale, îndeosebi prin pustietățile din Egipt și din Palestina.

În cadrul acestor obști s-a conturat din ce în ce mai bine idealul vieții monahale, sintetizat în cele trei juruințe sau voturi monahale, adică votul ascultării sau al supunerii necondiționate, votul sărăciei și votul castității^{305 a}.

Cu reglementarea pe care au primit-o aceste obști monahale în primele patru veacuri prin reguli stabilite de către Pahomie cel Mare (†348), Antonie cel Mare (†356) și Sf. Vasile cel Mare (†379), monahii au ajuns să constituie, în organizarea Bisericii, o a treia stare, alături de starea clericală și starea laicală. Pentru afirmarea unității Bisericii, nu numai prin unitatea învățăturii și a cultului, ci și prin unitatea organizării și administrării unităților ei constitutive, monahismul și viața mînăstirească au fost încadrate, cu specificul organizării lor, în viața religioasă a fiecărei eparhii. În cele ce urmează, vom aminti dispozițiile care se referă la monahi și mînăstiri, cuprinse în Colecția canonică — sau Nomocanonul — în 50 de titluri și în Colecția în 87 Capitole ale Sf. Ioan Scolasticul.

1. *Dispoziții referitoare la monahi*, cuprinse în Colecția canonică în 50 de titluri a Sfîntului Ioan Scolasticul. Asemenea dispoziții se găsesc în titlul XXXIV, referindu-se, în mod special, la interzicerea ca monahii să conviețuiască cu monahiile, și cu privire la lepădarea de credință.

Majoritatea canoanelor menționate în acest titlu se referă la fecioarele și tinerii (virgini), care s-au afierosit solemn lui Dumnezeu și după aceea, călcîndu-și votul, se căsătoresc; sau la încercările la care se cuvine să fie supuși cei care doresc să îmbrățișeze viața monahală — și

305 a. Arhid. prof. Dr. IOAN N. FLOCA, *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. I, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 263—264.

la durata acestor încercări — pentru dovedirea statorniciei lor în hotărîre.

În acest sens, în Colecția canonică în 50 de titluri întocmită de Pitra, sînt menționate canoanele : 12 al Sinodului I ec. ; 19 Ancira ; 2, 3, 18, 19, 42, 60 ale Sf. Vasile cel Mare ; 44, 126 Cartagina ; 16 Calcedon. Vom reproduce, ca exemplificare, numai cîteva din aceste canoane. Astfel, canonul 19 Ancira prevede : «Cei care, făgăduind fecioria, încalcă votul, să se supună hotărîrii (prevăzută) pentru cei ce se căsătoresc a doua oară. Așisderea, am oprit ca fecioarele să viețuiască împreună cu oarecare (bărbați), ca surori»^{305 b}. La fel — dar cu pedeapsă diferită — prevede și canonul 16 Sin. IV ecumenic : «Fecioarei, care s-a consacrat pe sine Domnului Dumnezeu, și asēmenea nici monahilor, nu le este iertat a se căsători. Iar dacă se vor afla făcînd aceasta, să fie excomunicați. Dar hotărîm ca episcopul locului să aibă puterea a dispune umanitar față de aceștia». Sfîntul Vasile cel Mare este mai aspru cu fecioarele care se căsătoresc, decît cu văduvele care se căsătoresc a doua oară ; el motivează această măsură, în canonul 18, astfel : «În privința fecioarelor căzute, care au făgăduit Domnului viața cea întru sfințenie, apoi căzînd în patimile trupului și-au călcat făgăduințele lor, Părinții noștri, purtîndu-se cu bunătate și cu blîndețe față de neputințele celor ce alunecă, au legiuit să se primească după un an, orînduînd la fel ca pentru cei ce se căsătoresc a doua oară. Dar mie mi se pare că — deoarece Biserica, sporînd prin harul lui Hristos, se face mai puternică și acum se înmulțește tagma fecioarelor — trebuie să se ia aminte cu dinadinsul la lucrul care se cunoaște prin înțelegerea și prin sensul Scripturii, ce se poate găsi prin interpretare ; căci văduvia este mai prejos decît fecioria, deci și păcatul văduvelor este mult în urma celui al fecioarelor. Să vedem dar ce a scris Pavel lui Timotei : «Iar de văduvele cele mai tinere te ferește, căci atunci cînd se înfierbîntează împotriva lui Hristos, poftesc să se mărite, avînd osîndă, fiindcă și-au călcat credința cea dintîi» (I Tim. 5, 11—12). Deci, dacă văduva se supune sub păcat prea greu, ca una ce a lepădat credința în Hristos, ce trebuie să socotim despre fecioară, care este mireasa lui Hristos, și vas sfințit, afierosit Stăpînului ? Mare păcat face și ceea ce se dă roabă nunților celor ascunse, umplînd de stricăciune casa, necîstînd prin viața cea vicioasă pe cel ce o are, dar cu mult mai rea este mireasa, făcîndu-se adulteră, și necîstînd unirea cu mirele său, dîndu-se pe sine voluptăților celor neastîmpărate. Așa dară, văduva se osîndește ca o roabă stricată, iar fecioara se supune osîndeii adulterei. Deci, precum numim adulter pe cel ce viețuiește împreună cu femeie străină, neprimindu-l mai înainte la împărtășire pînă ce nu va înceta de la păcat, tot așa vom hotărî și în privința celui ce are o fecioară. Dar și aceea trebuie să stabilim acum că fecioară numim pe cea care de bunăvoie s-a adus pe sine Domnului, și a renunțat la nuntă, și a preferat viața cea întru sfințenie, iar făgăduințele le judecăm (primite) de atunci de cînd s-a ajuns la maturitatea judecării. Căci nicidecum nu

^{305 b}. Textul canoanelor la care se va face referire este redat după traducerea lui Uroș Kovincici și Nicolae Popovici.

se cuvine a se considera cu totul hotărîtoare vorbele copilărești la unele ca acestea, ci numai după ce a ajuns peste șaisprezece sau șaptesprezece ani, fiind stăpîină gîndurilor sale, și (numai) după ce, fiind cercetată mai mult, a rămas totuși statornică [în intențiunea sa] și stăruind în rugămintele [sale] de a fi primită, atunci se cuvine a se număra între fecioare și a confirma făgăduința uneia ca aceasta, și a se pedepsi riguros lepădarea ei [de vot]. Căci pe multe, părinții și frații și unele dintre rude, le aduc mai înainte de vîrstă, fără să fi fost îndemnate de impuls propriu spre nemăritare, ci asigurîndu-și pentru sine ceva lumesc, pe care nu trebuie a le primi ușor, pînă cînd nu vom cerceta lămurit intențiunea lor proprie».

Cu privire la bărbații care ar dori să facă votul fecioriei (virgini), Sf. Vasile spune, în canonul 19 : «Iar făgăduințe ale bărbaților nu au cunoscut, decît numai dacă oarecare s-au numărat pe sine în tagma monahilor care se vede că în chip tacit primesc neînsurarea. Dar și în privința aceloră, cred că se cuvine a se proceda tot în acest chip, întrebîndu-i și luînd de la ei făgăduința lămurită ; așa că dacă s-ar întoarce la viața de trup iubitoare și voluptuoasă, să se supună epitimiei desfrînaților».

Distincția pe care o face Sf. Vasile cel Mare, în canonul 18, între văduva care se căsătorește a doua oară — fiind pedepsită ca desfrînată — și fecioara care își calcă făgăduința și se căsătorește, fiind pedepsită ca adulteră, o repetă și în canonul 60, în care se prevede : «Acea care a depus vot de feciorie și a căzut de la făgăduință va împlini timpul păcatului cel pentru adulter în cursul vieții sale. Aceeași (epitimie se va da) și celor ce făgăduiesc viața monahală și cad».

În comentariul său la acest canon, Nicodim Milaș spune : «Canonul 18 al sinodului din Ancira supune pe cele ce au depus vot de feciorie și apoi au căzut în păcat epitimiei pentru cele ce se căsătoresc a doua oară, deci unei epitimii de un an sau de doi ani ; iar canonul prezernt al lui Vasile pe acestea, precum și pe călugării care desfrînează, îi pedepsește cu epitimia adulterilor, deci cu penitență de cincisprezece ani. Valsamon zice că dispoziția din acest canon al lui Vasile trebuie să fie în vigoare, deoarece aceasta s-a emis mult mai tîrziu decît acel canon de la Ancira»^{305 c.}

Pentru femeile care se măritau, după ce erau consacrate diaconite, Părinții Sinodului IV ecumenic hotărîsc, prin canonul 15, pedeapsa cinstimei. Iîndcă prin această abatere ele «au insultat honorul lui Dumnezeu».

2. *Dispoziții privitoare la monahi*, cuprinse în Colecțiunea lui Ioan Scolasticul în 27 de capitole. Asemenea dispoziții se găsesc în multe Capitole, cel puțin 25. Vom menționa pe cele mai importante, care au fost respectate, în general, în toate Bisericile Ortodoxe autocefale prin hotărîrile care au reglementat organizarea minăstirilor și viața monahală. Astfel :

^{305 c.} N. MILAȘ, *Canoanele...* II, III, p. 113. Potrivit normelor de interpretare, în mod normal, ar fi trebuit să atîbă precădere hotărîrea sinodului din Ancira.

1. În Capitolul 6, ale cărui dispoziții se referă la minăstiri și monahi, se arată și prețuirea pe care o acordă împăratul Justinian vieții monahale : «Viața monahală — spune Justinian, adresându-se Patriarhului Epifanie — este atât de venerabilă, încît aduce pe omul care o îmbrățișează la unire cu Dumnezeu, și orice întinăciune omenească pe care acesta o are în el o îndepărtează și-l arată curat și capabil să săvîrșească cele potrivite cu firea și cu rațiunea, superior grijilor lumești». După aceasta, împăratul Justinian dispune : «Dar mai înainte de toate trebuie spus că dacă va voi cineva să construiască o minăstire venerabilă — oricînd și oriunde în împărăția noastră — să nu i se permită acest lucru, dacă nu va întreba, în prealabil, pe episcopul locului. Aceasta, întinzîndu-și mîinile către cer și înălțînd rugăciuni, să afierosească acel loc lui Dumnezeu și să înfigă în acel loc crucea, simbolul mîntuirii noastre».

2. În Capitolul 7 se prevede că schima monahală să nu se acorde cu ușurință nimănui, fie liber, fie sclav. «Poruncim, așadar, urmînd sfintelor canoane — spune Justinian — ca, aceia care s-au dedicat vieții monahale, să nu primească imediat, de la preacuvioșii egumeni ai venerabilelor minăstiri, schima monahală ; ci să aștepte timp de trei ani, fie că sînt liberi, fie că sînt sclavi».

3. În Capitolul 8 se prevede procedura ce trebuia urmată în cazul cînd un rob, aflat în timpul celor trei ani de încercare, ar fi revendicat de stăpîn. «Dacă în răstimpul celor trei ani de încercare va veni cineva și va voi să smulgă pe unul din cei care au îmbrățișat viața monahală, zicînd că este robul său și că a sustras unele lucruri și de aceea a alergat la minăstire, poruncim — spune Justinian — să nu i se îndeplinească voia imediat, ci mai întii acela să aducă probe că respectivul este rău, că a fost surprins furînd, că a dus o viață urîtă și că pentru aceasta a alergat către minăstire, și nu pentru că a iubit viața monahală. Dacă așa stau lucrurile, atunci acesta să fie predat stăpînului său, împreună cu lucrurile care au fost sustrate, dacă acestea au fost aduse în minăstire. Stăpînul să dea asigurarea că nu-i va face nici un rău. Dacă cel învinuit nu este dovedit cu nimic din acestea, ba din contră se arată cinstit și blînd, iar cît timp a stat la stăpînul său a fost fără reproș, dacă n-a trecut perioada celor trei ani, să rămînă în minăstire, absolvit de obrăznicile detractorilor săi.

4. Potrivit Capitolului 10 «cel care se leapădă de lume are libertatea să dispună de ale sale (precum voiește), înainte de a intra în minăstire ; dacă este vorba de copii și de soție... este dator să dea copiilor nu mai puțin de un sfert din avere ; iar soției să i se păstreze zestrea și cele ce i se cuveneau în cazul morții soțului.

5. În Capitolul 11 se reglementează în privința bunurilor cu care monahul a venit în minăstire, precizîndu-se că în cazul cînd acesta ar trece la altă minăstire, bunurile nu-l urmează, ci rămîn ale primei minăstiri.

6. În Capitolul 13 se prevede procedura care trebuie respectată în cazul în care unele biserici și așezăminte bisericesti sînt nevoite să înstrăineze bunuri : «Poruncim, așadar — spune Justinian — că dacă

vreuna din preasfințele Biserici sau dintre celelalte venerabile lăcașuri au datorii publice și trebuie să le achite și nu au (de unde), toți clericii împreună cu preasfințitul episcop al acestui oraș, să se adreseze mitropolitului și, fiind de față cei învățați, să examineze chestiunea. Și, dacă nu există nici o sursă cu care să se achite datoria publică, fără ca bunurile ei să se înstrăineze, atunci să pună la vot. Avînd loc aceasta și emițîndu-se decretul de către conducătorul provinciei, să se înstrăineze bunurile imobile pentru achitarea datoriei».

7. În cazuri de lipsuri — potrivit Capitolului 14 — bunurile minăstirilor și ale lăcașurilor pioase pot fi arendate prin contract, administratorii sau iconomii acestor bunuri trebuînd să jure, în prealabil, în prezența episcopului, că prin această grevare (arendare) a bunurilor nu se aduce nici o pagubă minăstirii sau așezămîntului pios.

8. Prin Capitolul 16 s-a îngăduit Bisericii Sfintei Invieri din Ierusalim să vîndă casele care îi aparțin, în orașul sfînt, dar numai dacă se obține o sumă care să nu fie mai mică decît suma care s-ar fi obținut din închirierea lor pe timp de 50 de ani.

9. Potrivit Capitolului 17, o minăstire nu poate fi transformată în casă particulară.

10. Prin Capitolul 22 s-a rînduit ca hotărîrile (canoanele) primelor patru sinoade ecumenice să aibă valoare de legi, iar dogmele stabilite de aceste sinoade să fie cinstite ca Sfintele Scripturi. Prin același Capitol s-a stabilit ca, sub raport onorific, Constantinopolul să ocupe locul al doilea, după scaunul Romei, iar Justiniana Prima, să aibă precădere față de toate celelalte scaune.

11. Prin Capitolul 24 s-a prevăzut ca pentru biserici și așezămîntele pioase, să se aplice numai legile care prevăd prescripția de 30 de ani, nu și cele care prevăd prescripția de 10 și 20 de ani.

Prescripția de 30 de ani au prevăzut-o și Părinții Sinodului IV ecumenic, în canonul 17.

12. Prin Capitolul 25 s-a reglementat ducerea la îndeplinire a clauzelor testamentare pentru construirea unei case de rugăciuni, sau de oaspeți, sau altă casă venerabilă, asemenea construire urmînd să fie realizată în interval de 5 ani, sub supravegherea episcopului, de către moștenitorii testatorului.

13. În Capitolul 33 s-a prevăzut ca monahii să nu fie instituiți ca tutori ai vreunei persoane, iar prin Capitolul 75 se interzice tuturor laicilor să facă slujbe fără episcop sau preoți, «căci — se precizează — ce slujbă este aceea, fără preasfințirii episcopi locali sau la care nu participă preoții?».

14. Prin Capitolul 76 s-a reglementat alegerea egumenilor sau stareților, prevăzîndu-se ca «ava sau arhimandrit într-o minăstire să fie rînduit «nu după gradele monahilor, ci cel pe care toți monahii sau cei mai buni dintre ei îl vor alege».

15. În Capitolul 76 se repetă dispozițiile din Capitolul 7, precizîndu-se: «Dacă cineva ar dori să intre în viața monahală, atunci cînd egumenul cunoaște starea lui să-i acorde schima monahală. Dar dacă nu i se cunoaște starea, să nu primească schima monahală, timp de trei

ani, iar după răstimpul celor trei ani, dacă nimeni nu-l reclamă, și se arată vrednic, să se învrednicească de schimă».

16. În Cap. 78, după ce se stabilește, ca principiu, că monahii nu trebuie să se împovăreze cu substituiri și restituiri, se precizează că cei care și-au asumat asemenea obligații, ca mireni, sînt scutiți de îndeplinirea acestor obligații dacă intră în monahism. Astfel, se spune în acest Capitol, «dacă cineva dă orice ar fi, copiilor săi sau unui străin, cu titlu de dotă sau donație înainte de nuntă, sau le lasă o moștenire sau un legat, au condiția ca ei să se căsătorească ; sau dacă, lăsîndu-le o moștenire, le grevează cu obligația substituirii sau restituirii, în cazul cînd condițiunile nu vor fi împlinite, poruncim ca aceste condițiuni să fie fără valoare, și socotite ca nescrise, dacă cei cărora le-au fost impuse intră în minăstiri sau devin clerici, diaconise sau ascete».

17. În Capitolul 79 se repetă dispoziția ca «lucrurile celor care au renunțat la lume, să aparțină minăstirii în care s-au retras», iar în Capitolul 80 se repetă dispoziția că «celui ce se leapădă de lume îi este permis să-și împartă bunurile sale copiilor săi», cu adaosul că «printre copii să se numere și minăstirea».

18. Prin Capitolul 81 s-a prevăzut intrarea în monahism ca motiv de desfacere a logodnei și căsătoriei. Astfel, se spune în acest Capitol : «Avînd loc logodnă, după lege, între unele persoane, dacă logodnicul intră în minăstire, să reprimească darurile date ca arună a logodnei ; dacă logodnica alege viața monahală, la fel să facă, iertare fiind de ambele părți.

— Dar dacă a avut loc căsătorie și numai bărbatul sau numai femeia intră în minăstire, să se dizolve căsătoria, fără repudiere ; după aceea, persoana care a intrat în minăstire să primească schima monahală. Și dacă bărbatul (intră în minăstire), să restituie soției dota și orice altceva a primit de la ea, și din darul de nuntă, cît se cuvine femeii după moartea bărbatului. Dacă femeia intră în minăstire, tot așa, poruncim ca bărbatul să restituie darul de nuntă și zestrea și orice lucru al femeii ce se va afla la el. Iar dacă amîndoi îmbrățișează viața monahală, poruncim, întrucît încetează învoiala referitoare la zestre, bărbatul să-și reia darul de nuntă și femeia să-și reia zestrea, și dacă a mai dat ceva bărbatului, să primească înapoi ; afară numai dacă ar vrea să dăruiască sau să lase ceva logodnicul logodnicei, logodnica logodnicului, bărbatul soției, soția bărbatului».

19. Prin Capitolul 82 se interzice părinților să excludă de la moștenire pe copiii lor care au îmbrățișat viața monahală ; și, la fel, copiii să excludă pe părinți ; iar prin Capitolul 83 se interzice părinților să-și ia cu forță, de la venerabilele minăstiri, pe copiii care au îmbrățișat viața monahală.

20. Prin ultimul capitol — 87 — sînt făcuți atenți monahii sau monahiile care, prin conduita lor, ar face de rușine chipul evlaviei, precizîndu-se că aceștia vor suporta pedepse corporale și vor fi exilați.

Din dispozițiile selecționate, referitoare la monahi — cuprinse în Nomocanonul în 50 de titluri și în Colecția în 87 de Capitoale — rezultă că Sfîntul Ioan Scolasticul a acordat o deosebită importanță minăstirilor

și monahilor, în organizarea și activitatea Bisericii Ortodoxe, pentru îndeplinirea misiunii ei, cu cât mai bune și mai apreciate rezultate.

În continuare, ne vom referi la unitățile organizatorice ale Bisericii Ortodoxe existente în vremea lui Ioan Scolasticul și la organele prin care acestea își îndeplineau atribuțiile ce le reveneau, fără a primejdui unitatea Bisericii.

B. UNITĂȚILE ORGANIZATORICE ALE BISERICII

Unitățile administrativ-teritoriale existente în Biserica Ortodoxă: eparhia, mitropolia, exarhatul și patriarhia, au luat ființă pe măsura dezvoltării Bisericii, din motive de ordin practic, îndeosebi pentru o mai ușoară desfășurare a activității bisericești. Conducătorii acestor unități, în calitatea lor de întiiștători ai unităților respective, exercită drepturi și îndeplinesc îndatoriri, atât în calitate de cirmuitori investiți cu putere individuală de conducere, cât și în calitate de organe executive ale organelor colegiale constituite în cadrul fiecărei unități administrative bisericești³⁰⁶. În canonul 34 apostolic, se evidențiază, pe de o parte, «egalitatea în putere, tuturor episcopilor, cu hirotonie validă, în baza căreia fiecare își exercită, în mod independent sau autonom puterea bisericească în eparhia sa, pe de altă parte, principiul colegial-sinodal, în baza căruia chestiunile mai importante, care ar interesa toate eparhiile, le rezolvă numai episcopii Bisericii autocefale respective, întrunindu-se în sinod, în jurul episcopului din capitala țării, de două ori pe an, primăvara și toamna, potrivit canonului 37 apostolic»³⁰⁷.

C. ORGANELE DE CONDUCERE

— Organele individuale.

a) Patriarhatul, în fruntea căruia se găsește un patriarh, cu demnitatea cea mai înaltă în Biserica Ortodoxă și, în același timp, ca ultimă treaptă a dezvoltării ierarhice, este rezultatul unei evoluții de mai multe veacuri, iar drepturile patriarhilor nu sînt decît drepturi dezvoltate și amplificate progresiv din drepturile mitropoliților și ale exarhilor; în felul acesta se înțelege că Sinodul de la Calcedon (451) n-a făcut altceva decît să consacre o veche tradiție după care episcopul Romei, Constantinopolului, Antiohiei și Ierusalimului, se bucurau de o poziție onorifică, în ordinea menționată, poziție recunoscută și de sinoadele anterioare. La început onorifică și mai tîrziu cu atribuții de natură jurisdicțională, Patriarhia³⁰⁸ va avea un rol important în viața bisericească. Indiferent de ordinea onorifică, puterea patriarhilor este egală. În cuprinsul Nomocanonului în 50 titluri, despre patriarh se vorbește în următoarele titluri :

306. IDEM, *Tradiția pravilnică a Bisericii*, în rev. «Studii teologice», nr. 5—6/1960, p. 351.

307. Prof. Dr. IORGU D. IVAN, *Patriarhia Ortodoxă Română la a 60-a aniversare*, în rev. «Glasul Bisericii», nr. 10—12/1985, p. 638—639.

308. Patriarhia cuprindea mai multe exarhate din cuprinsul unei prefecturi din organizația administrativă a Statului.

Titlul I, care cuprinde cap. 57 din Colecția în 87 de capitole (Nov. 123, c. 22 in.)³⁰⁹ :

«Dacă unii prea sfințiți episcopi ai aceluiași sinod au vreo contradicție între ei, fie referitor la dreptul bisericesc, fie la alte chestiuni, acest lucru să-l judece mai întâi mitropolitul lor și ceilalți episcopi și, dacă nu se mulțumesc cu cele hotărâte, atunci prea fericitul patriarh al acestei dioceze: să-i asculte și să stabilească acelea care corespund canoanelor și legilor bisericești, nici o parte nemaiputând pune la îndoielă hotărârea lui»³¹⁰.

Titlul XIII cuprinde cap. 3 din Colecția în 87 capitole (Nov. 6 c. 2. 2. 3.) :

«Nici unuia dintre episcopi nu-i este permis să lipsească din Biserica sa mai mult de un an, decât numai la porunca împăratului. Să nu justifice aceasta zicând că Biserica îl duce la procese. Acest lucru îl pot face clericii (inferiori), administratorii și apocrisiarii. Nu se cuvine să călătorească fără scrisori și recomandare, nici, venind în Capitală, să se prezinte împăratului mai înainte de a se prezenta prea sfințului patriarh și apocrisiarilor diocezei de care aparține. După ce le va fi făcut cunoscute motivele pentru care a venit, numai atunci să meargă la împărat. Se cuvine ca episcopii să aducă la cunoștință împăratului pricinile lor prin intermediul referendarilor Bisericii celei mari sau al apocrisiarilor patriarhali : dacă cer lucruri drepte, să le obțină, iar dacă cer lucruri nedrepte, degrabă să fie sloboziți»³¹¹.

Titlul XV cuprinde cap. 57 din Colecția, celor 87 de capitole (Nov. 123, c. 22 in.)³¹².

Referitor la demnitatea de patriarh, titlul I din Colecția de canoane a lui Ioan Scolasticul prevede următoarele : «Despre cinstea care a fost stabilită prin canoane (să se dea) patriarhilor : (despre faptul) că nu-i este permis nici unuia dintre ei să răpească eparhia sortită cuiva, prin hirotonie spre administrare ; (despre faptul) că cele deja răpite (trebuie) să fie restituite celor nedreptățiți»³¹³.

O dată cu adaptarea organizării bisericești la noua împărțire administrativ-teritorială a Imperiului roman, în secolul IV, provincia politică cu granițe geografice determinate va fi unitatea teritorială bisericească în care va păstori mitropolitul ce își avea reședința în capitala provinciei respective. Prin unirea mai multor provincii s-a format unitatea administrativ-teritorială numită dioceză, a cărei capitală nu putea să fie decât una din capitalele provinciilor care era considerată centru politic și administrativ al întregii unități teritoriale respective. Astfel, apare o nouă unitate bisericească care era superioară celei de mitropolit, adică demnitatea de exarh. Mitropoliții din capitalele diocezelor se bucură de cinste mai mare decât cei din capitalele provinciilor, recunoscându-li-se o înțietate de onoare și un drept jurisdicțional co-

309. În paranteze se prevede locul de unde este extras textul capitolului.

310. HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. 227.

311. *Ibidem*, p. 209.

312. *Ibidem*, p. 227.

313. J. PITRA, *Spicilegium solesmense...*, p. 558.

respunzător noii demnități. Mitropoliții din capitalele diocezelor devin căpetenii bisericești ale diocezelor respective, fiind denumiți exarhi pentru întreg teritoriul diocezei care, din punct de vedere al organizării administrativ teritoriale bisericești se vor numi exarhate. Primele canoane care vorbesc despre această demnitate sînt canoanele 2 și 6 ale Sinodului II ecumenic, care au confirmat și statornicit drepturile mai vechi, pe cale de obicei, la nivelul diocezan, ale episcopilor de Alexandria, Roma și Antiohia, iar prin următorul canon 7 al aceleiași sinod ecumenic s-a confirmat jurisdicția noilor unități teritoriale bisericești, adică a exarhatelor³¹⁴. Independenții unii de alții și egali între ei, o dată cu apariția sistemului patriarhal, exarhi rămîn numai cu titlul lor onorific³¹⁵.

În colecția de canoane a lui Ioan Scolasticul, despre exarhi se vorbește în titlul XV: «Despre faptul că episcopul nu trebuie mișcat de patima miniei, să fie gata să afurisească pe cei care-l supără, sau să bată vreun credincios care păcătuiește. Trebuie ca acela care este afurisit și are ceva împotriva episcopului său, să se adreseze, dacă vrea, Mitropolitului. Iar dacă mitropolitul nu-i este favorabil, să fie examinat de exarhul regiunii sau de episcopul (cetății) împărătești. Iar dacă un cleric este în ceartă cu alt cleric, să nu se adreseze unui episcop din afară (străin), ci episcopului lor»³¹⁶.

Conform principiului căruia organizarea bisericească trebuie să se adapteze după cea de stat, Sinodul I ecumenic a hotărît ca în cadrul eparhiei sau provinciei politice să ființeze mitropolia, ca unitate administrativ-bisericească ce cuprinde mai multe cetăți și este condusă de un mitropolit³¹⁷. Astfel, organizarea sistemului mitropolitan (can. 34 apostolic, 4, 6 Sin. I ecumenic, 2, 6 — II ecumenic, 8 — III ecumenic, 36 Trulan, 9, 16, 19 Antiohia, 17, 86 Cartagina) din secolul IV a consolidat cu deosebire dezvoltarea și organizarea Bisericii, iar episcopul din Capitala politică a provinciei, numindu-se mitropolit, s-a bucurat de un drept onorific și jurisdicțional față de ceilalți episcopi. La această situație s-a ajuns în mod firesc, pentru că, din motive de ordin practic, Biserica «și-a adaptat și ea circumscripțiile bisericești la împărțirea administrativ-teritorială a Statului, făcînd ca unei provincii să-i corespundă o mitropolie, unei dioceze — un exarhat, iar unei prefecturi — un patriarhat», ceea ce a determinat «ca episcopii din teritoriul unei mitro-

314. N. MILAȘ, *Canoanele...*, vol. I, partea a II-a, p. 38.

315. V. ȘESAN, *Dreptul bisericesc...*, p. 135—136; BREDNICOV I. S., *Curs de drept bisericesc*, trad. SILVESTRU BALĂNESCU, București, 1902, p. 206; N. MILAȘ, *Drept bisericesc*, p. 265 și în ANDREI ȘAGUNA, *Compendiu de Drept bisericesc*, ed. a III-a, Sibiu, 1913, p. 165—167; Magistrand ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU, *Exarhi în Biserica Veche*, în rev. «Studii teologice», nr. 9—10/1962, p. 561. În Biserica Ortodoxă Română, începînd din anul 1359, Mitropolitul Ungrovlahiei purta și titlul de «Exarh a toată Ungaria și Plaiurilor», reducîndu-se mai tîrziu numai la «Exarh al Plaiurilor».

316. J. PITRA, *Spicilegium...*, p. 559.

317. Asupra drepturilor onorifice și jurisdicționale, a se vedea N. MILAȘ, *Drept bisericesc...*, p. 265; V. ȘESAN, *Drept bisericesc...*, p. 146; Prof. IORGU D. IVAN, *Patriarhia Ortodoxă Română la cea de a 60-a aniversare*, în rev. Glasul Bisericii, nr. 10—12/1985, p. 639.

polii să-și piardă autocefalia, recunoscînd de căpetenie pe episcopul Capitalei, adică pe mitropolit, păstrîndu-și însă fiecare jurisdicția deplină asupra eparhiei respective, adică autonomia»³¹⁸. În textul canoanelor sînt amintiți cei care aveau o jurisdicție anumită și așa-numiții mitropoliți onorifici³¹⁹, care erau însă subordonați mitropolitului provinciei; în raport cu ceilalți episcopi, mitropoliții onorifici se bucurau de o precădere de onoare.

b) *Mitropoliții*. În cuprinsul Nomocanonului, despre Mitropolit există dispoziții în următoarele titluri: Titlul I, care cuprinde cap. 57 din Colecția în 87 de capitole.

Titlul XV cuprinde același capitol 57 din Colecția în 87 de capitole.

În Colecția de canoane, demnitatea de mitropolit este amintită în Titlul II, unde se prevede: «Despre cinstea stabilită prin canoane și prin gramata împărătească (ce trebuie dată) mitropoliților. De asemenea (despre faptul) că nu se cuvine ca ei să răpească altuia enoria (eparhia) convenită, nici să împartă o eparhie în două»³²⁰.

Titlul VII: «Despre faptul că episcopul trebuie hirotonit de mitropolit și de toți (episcopii care se află) în eparhie; fie că sînt de față, fie că-și dau acordul în scris...»³²¹.

Titlul XIII: «Despre faptul că episcopul nu trebuie să ceară de la împărat cele ce nu se cuvin, nici să meargă la împărat fără voia mitropolitului, ci să transmită cererile pentru cele convenite prin diaconii săi. Iar dacă, totuși, va trebui să meargă la împărat, să se înarmeze cu scrisori de la mitropolit și de la tot sinodul»³²².

c) *Arhiepiscopii*. Pe lângă demnitatea de mitropolit apare și demnitatea de arhiepiscop (ἀρχιεπίσκοπος)³²³ demnitate pe care, în cuprinsul canoanelor, o întîlnim abia în secolul V (Can. 26, 30; Sinod IV ecumenic). Această denumire reprezintă un titlu onorific bisericesc ce se dădea acelor episcopi care ocupau scaune importante, adică acelor ierarhi care aveau autoritatea canonică asupra unei circumscripții mai mari, avînd sub jurisdicția lor mai multe episcopii, cum a fost cazul episcopului din Alexandria, al celui din Constantinopol și al altora, a căror autoritate s-a ridicat deasupra celei de mitropolit. Ca în cazul mitropo-

318. Prof. Dr. IORGU D. IVAN, *Raportul Bisericilor autocelele între ele și față de Patriarhia Ecumenică după canoane și istorie*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIX (1973), nr. 7—8, p. 469.

319. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 266; Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Autocefalia și autonomia în Ortodoxie*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, 1961, nr. 5—6, p. 290. Drd. MARCEL CIUCUR, *Principiul adoptării unităților teritoriale bisericești la împărțirea administrativ-politică de stat în sec. I—IV*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIII (1977), nr. 7—9, p. 562.

320. J. PITRA, *Spicilegium solesmense...*, p. 558.

321. *Ibidem*, p. 558.

322. *Ibidem*, p. 559.

323. Vezi: N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 200 și 263; ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU, *Exarhii în Biserica Veche*, în rev. «Studii teologice», XIV (1962), nr. 9—10, p. 561; MARCEL CIUCUR, *op. cit.*, p. 560. Asupra drepturilor și îndatoririlor episcopilor și arhiepiscopilor în Biserica Ortodoxă Română, a se vedea *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, art. 90 și 26.

liților «au existat și arhiepiscopi onorifici și exemți, arhiepiscopi autocefali, ca întiiștători ai Bisericilor autocefale de nivelul unor exarhate, cum este cazul Bisericii din Grecia, sau al unor mitropolii, cum este cazul Bisericii din Cipru»³²⁴.

Despre arhiepiscopi, în cuprinsul Nomocanonului se relatează în titlul XVI, care cuprinde cap. 32 din Colecția în 87 de capitole (Nov. 123, c. 2, 3), unde se prevede: «Permitem să se dea numai acele daruri, de către episcopii hirotoniți, care sînt cuprinse în această lege. Prin urmare, poruncim prea fericiților arhiepiscopi și patriarhi, adică celui al Vechii Rome, celui al Constantinopolului și Alexandriei, celui al Theopolitaniei (Antiohiei și Ierusalimului) că, dacă există obiceiul ca episcopii și clericii să dea la hirotonia lor 20 livre de aur, numai (acest dar) să-l dea, așa cum este obiceiul, și nu mai mult...»³²⁵.

d) *Episcopii*. Ca urmași direcți ai Sfinților Apostoli³²⁶, episcopii constituie baza organizării Bisericii întemeiată de Mîntuitorul Iisus Hristos și, precum Sfinții Apostoli, și episcopii sînt egali între ei și independenți în administrarea eparhiilor lor. Cînd apăreau însă probleme de interes general, care depășea posibilitatea de rezolvare a unui singur episcop, atunci, ca și Sfinții Apostoli, se adunau în Sinod și hotărau împreună. Ca urmași direcți ai Sfinților Apostoli, episcopii au păstrat succesiunea apostolică, neîntrerupt pînă în zilele noastre, ca purtători și propovăduitori ai credinței. Fiind cel care păstrează plenitudinea preoției, episcopul este «reprezentant deplin al lui Hristos, Arhiereul Unic și unificator. Căci Hristos îl investește pe acesta nu numai cu harul și cu răspunderea săvîririi Tainelor, ci și cu îndreptățirea de a hirotoni preoți și diaconi în eparhia sa, pentru ca aceștia, avînd preoția prin el, să stea sub ascultarea lui»³²⁷. Potrivit canoanelor 1 apostolic, 4 — al Sin. I ecumenic, 3 al Sin. VII ecumenic, 13 al Sin. de la Cartagina, episcopul³²⁸ trebuie hirotonit de «doi sau trei episcopi», cu succesiune apostolică³²⁹ și jurisdicție legală. Episcopul poate judeca, în eparhia lui, atît pe clerici și monahi, cît și pe laicii care se fac vinovați de abateri de la credință, morală și disciplină. Titlurile Nomocanonului prevăd următoarele cu privire la episcop.

324. Magistrand MIHAI CONSTANDACHE, *op. cit.*, p. 229, nota 12: Cit privește demnitatea arhiepiscopală, în «Bisericile slave și cea română, treapta de arhiepiscop este socotită inferioară celei de mitropolit, pe cînd în Bisericile grecești este socotită superioară».

325. HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. 221.

326. Despre episcopi a se vedea: Pr. Prof. Dr. ION BRIA, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981, p. 148—152. Pr. ROMUL GRECU, *Ierathia bisericească*, în «Îndrumător pastoral», VIII, Alba-Iulia, 1984, p. 61; *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, 1956, p. 102; D. I. GĂINĂ, *Sfinții Apostoli și Episcopii*, în rev. «Studii teologice», XIV (1962, nr. 9—10, p. 582 și urm.; *Dreptul bisericesc oriental*, p. 286 și urm.; V. ȘESAN, N. MILAȘ, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 138 și urm.

327. Pr. Prof. Constantin GALERIU, *Preoția, Taină și slujire în viața Bisericii*, în rev. «Ortodoxia», XXXIV (1982), nr. 4, p. 545.

328. Asupra drepturilor onorifice și jurisdicționale, a se vedea: Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Îndrumător canonic*, p. 471—474; N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc*, p. 310—314; V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc...*, p. 139—144.

329. V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 139.

Titlul I, care cuprinde cap. 1 al Colecției în 87 de capitole (Nov. 6), prevede următoarele : «Dispoziție cum trebuie să fie aduși episcopii și clericii la hirotonie. Despre cealaltă stare a clerului (alcătuită), fie din bărbați, fie din femei. Împăratul Cezar Flavius Justinianus, Augustul cel preacucerne, către Epifanie, Prea Sfințitul Arhiepiscop și Patriarh ecumenic...»³³⁰.

Titlul VIII, care cuprinde capitolele 28, 29, 30 și 60 ale Colecției în 87 capitole, prevede următoarele :

Cap. 28 (Nov. 123 c. 1) : «Despre cei care fac alegerea episcopilor. Cum trebuie să se facă (alegerea). Dispoziție sfântă, al cărei început este următorul : Deja am formulat unele (dispoziții) referitoare la administrarea, privilegiile și diferite alte aspecte care privesc Biserica și alte venerabile case ; prin prezenta, dorim ca cele mai dinainte rînduite, în diferite dispoziții, referitor la prea sfințiii episcopi, la clerici și monahi, împreună cu convenita îndreptare să le rezumăm în (această) lege. Prin urmare, poruncim ca ori de cîte ori este nevoie să fie hirotonit un episcop, clericii și cei dintîi din oraș să aleagă trei persoane, așa cum spun Sfintele Evanghelii, și fiind cu sufletul curat fără să li se fi dat daruri sau promisiuni, să aibă în vedere credința lor dreaptă, corectitudinea vieții și faptul că sînt oameni învățați, că nu au concubine și copii, și pe aceștia să-i aleagă. (Să aibă în vedere) că dacă vreunul dintre ei, avînd mai înainte soție, a fost prima și unica, și că n-a fost interzisă de legile noastre și de Sfintele canoane. (Trebuie) să nu facă parte dintre curiali și cohortali, iar dacă, întîmplător, a aparținut acestora, să fi petrecut după aceea viața monahală, cel puțin 15 ani în mînăstire. Persoana aleasă să nu fie mai tînără de 55 de ani pentru a fi hirotonită. Cel eliberat dintr-o asociație să rețină un sfert din bunurile sale, iar pe celelalte să le predea curiei și fiscului»³³¹.

Cap. 29 al Colecției în 87 capitole (Nov. 123, c. 1) : «Dăm permisiunea celor ce fac alegerea ca, dacă socotesc vreun laic, în afară de curiali și cohortați, vrednic (a fi hirotesit), și pe acesta să-l propună împreună cu alți doi clerici și monahi și să-l numere pe el cel puțin trei luni între clerici, și învățînd sfintele canoane și liturghia Bisericii, să fie hirotonit. Iar dacă nu se vor găsi trei persoane apte pentru astfel de alegere, să se propună două sau (chiar) o persoană, care are toate însușirile acesteia»³³².

Cap. 30 al Colecției în 87 capitole (Nov. 123 c. 1) :

«Dacă aceia care trebuie să facă alegerea nu o fac în răstimpul de șase luni, atunci acela, în a cărui competență intră, cu pericolul sufletului său (pe propria răspundere) să hirotonească pe episcop. Dacă cel ce hirotonește nu ține seama de cele spuse mai înainte, să fie îndepărtat pe timp de un an de la Sfintele Taine, să i se ia stăpînirea asupra Bisericii, iar cel hirotonit să fie îndepărtat»³³³.

330. C. E. HEIMBACH, *Anecdota II*, p. 208.

331. *Ibidem*, p. 219.

332. *Ibidem*, p. 220.

333. *Ibidem*, p. 220.

Cap. 60 al Colecției în 87 capitole (Nov. 123, c. 23) :

«Nu este permis iconomului sau celui ce îngrijește de săraci sau de bolnavi sau oricărui administrator al unei case venerabile, care dă seamă episcopului său, ca înainte de cercetarea unui lucru și (înainte) de a cere achitarea datoriei să evite pe episcopii săi și să se adreseze la tribunale»³³⁴.

Titlul XIII cuprinde cap. 3 din Colecția în 87 de capitole (Nov. 6, c. 2, 3) :

«Nici unuia dintre episcopi nu-i este permis să lipsească din Biserica sa mai mult de un an, decât numai la porunca împăratului...».

Titlul XIV al Nomocanonului cuprinde capitolele 33 și 35 din Colecția în 87 de capitole.

Cap. 33 (Nov. 123, c. 4) : «Dacă se întâmplă ca episcopul hirotonit să fie sub tutela tatălui, o dată ce a fost hirotonit să fie (considerat) independent. Nu permit prea sfințiilor episcopi și monahilor să fie epitropi sau tutori ai vreunei persoane»³³⁵.

Cap. 35 (Nov. 123, c. 6) : «Nu permitem episcopului sau iconomului sau oricărui alt cleric, din orice treaptă, să fie percepător de taxe publice, nici arendaș al averilor străine, nici administrator al unei case, apărător în proces sau garant. (Nu permitem, de asemenea), monahului să se prezinte (la proces) în numele său sau al mînăstirii. Dacă în jurul bisericilor sau mînăstirilor se află unele posesiuni, iar administratorii acestor venerabile locașuri vin să le ia în arendă și să construiască, atunci toți clericii și monahii să se învoiască (la aceasta) și, prin contract sau prin proces-verbal, să se declare că aceasta se face spre folosul acelor case. De asemenea, dăm permisiunea prea Sfințelor Biserici să arendeze și să facă convențiile necesare și clericilor să arendeze posesiunile bisericilor lor cu aprobarea episcopului și a iconomului, excepție făcînd acele persoane, pe care, prin altă lege le-am împiedicat să facă aceasta»³³⁶.

Titlul XV al Nomocanonului cuprinde capitolele 39, 40 și 54 ale Colecției în 87 de capitole.

Cap. 39 (Nov. 123 c. 11 paragraf 1) : «Interzicem tuturor episcopilor și preoților să excludă pe cineva de la Sfînta Euharistie, înainte de a se arăta cauza pentru care Sfîntele canoane poruncesc să se facă aceasta. Dacă cineva, împotriva acestei (dispoziții), îndepărtează pe cineva de la Sfînta Euharistie, (acela să se considere), pe nedrept îndepărtat de la Sfînta Euharistie. Ridicîndu-se oprirea lui de către ierarhul mai mare, să se învrednicească de Sfînta Euharistie, iar cel care pe nedrept l-a oprit, să fie (la rîndu-i) oprit de ierarhul, sub (a cărui jurisdicție) se află, cît timp va considera acela»³³⁷.

Cap. 40 (Nov. 123, c. 11), paragraf 1) : «Nu este permis episcopului ca să bată pe cineva cu propriile-i mîini. Acest fapt este nedemn de un preot»³³⁸.

334. *Ibidem*, p. 227.

335. *Ibidem*, p. 221.

336. *Ibidem*, p. 222.

337. *Ibidem*, p. 223.

338. *Ibidem*, p. 223.

Cap. 54 (Nov. 123, c. 21) : «Dacă, din poruncă împărătească sau a autorității (civile), episcopul judecă pricini între diferite persoane, se poate face apel la împărat sau la cel care a trimis chestiunea (spre judecată)»³³⁹.

Titlul XVI cuprinde capitolele 31, 32 și 44 ale Colecției în 87 de capitole.

Cap. 31 (Nov. 123 c. 2, 3) : «Iar dacă cineva va aduce acuze împotriva celui ales, să fie amînată hirotonia lui și dacă va fi găsit vinovat, să fie împiedicat (de la hirotonie). Iar de nu se va dovedi vinovat să fie hirotonit. Iar acuzatorul, dacă nu dovedește sau își retrage acuzația, să fie alungat din provincia în care locuiește»³⁴⁰.

Cap. 32 (Nov. 123, c. 2, 3) : «Permitem să se dea numai acele dăruri de către episcopii hirotoniți, care sînt cuprinse în această lege...».

Cap. 44 (Nov. 123, c. 14) : «Dacă în momentul hirotoniei unui cleric din orice treaptă apare un acuzator, să se aibă în vedere toate cîte am poruncit mai înainte în legătură cu hirotonia episcopilor»³⁴¹.

Titlul XVII al Nomocanonului cuprinde cap. 41 (Nov. 123, c. 11 paragraf 2) al Colecției în 87 capitole : «Dacă vreun episcop, scos (din eparhie), conform canoanelor bisericești ale preoției va îndrăzni să revină în orașul din care a fost scos, sau să părăsească locul în care i s-a poruncit să petreacă, poruncim ca acesta să fie predat unei minăstiri care se află în altă provincie, pentru ca de cele ce a păcătuit față de preoție, să se îndrepte în minăstire»³⁴².

Titlul XX cuprinde canonul 74 (Nov. 123, c. 31) al Colecției în 87 de capitole : «Dacă cineva, pe cînd se săvîrșesc Sfintele Taine sau celelalte slujbe, intrînd în Biserică insultă pe episcop, pe cleric, pe laici sau pe ceilalți slujitori ai Bisericii, poruncim ca acesta să fie supus la cazne și să fie trimis în exil. Iar dacă a tulburat chiar și Sfintele Taine și Sfînta Liturghie, sau a împiedicat să se săvîrșească, să i se aplice pedeapsa capitală. Poruncim ca acestea să le exêcute nu numai autoritățile laice, ci și cele militare»³⁴³.

Titlul XXIV al Nomocanonului cuprinde cap. 85 (Nov. 123, c. 43), al Colecției în 87 de capitole : «Dacă cineva răpește sau siluiește sau corupe o ascetă, sau diaconiță, sau monahie, sau pe oricare altă femeie cu viață sfîntă și purtînd schima (monahală), lucrurile acesteia, ca și ale altora care au participat la o astfel de faptă urîcioasă, să fie duse în acel loc unde locuiește femeia, de către Prea Sfințiții Episcopi și de iconomii lor, ba chiar și de autoritatea civilă a fiecărui ținut și de cohorțele lor să fie revendicate. Cît privește pe cei care au îndrăznit acestea sau au participat la aceste fapte, să suporte pedeapsa decapitării. Iar femeia, împreună cu lucrurile ei să fie introdusă în minăstirea în care poate mai bine să se păzească, pentru ca nu cumva iarăși să se afle în aceeași culpă»³⁴⁴.

339. *Ibidem*, p. 225.

340. *Ibidem*, p. 220.

341. *Ibidem*, p. 224.

342. *Ibidem*, p. 223.

343. *Ibidem*, p. 230.

344. *Ibidem*, p. 233.

Titlul XXV al Nomocanonului cuprinde can. 45 (Nov. 123 c. 14, paragraf 1) din Colecția celor 87 de capitole : «Să nu se hirotonească astfel un diacon celib, decît numai dacă declară mai înainte că poate să trăiască fără soție legitimă. (Episcopul) care hirotonește nu poate să permită în timpul hirotoneiei diaconului sau ipodiaconului ca după hirotonie să-și ia soție. Dacă se întîmplă aceasta, episcopul care permite (așa ceva) să fie scos din episcopat»³⁴⁵.

Titlul XXVII al Nomocanonului cuprinde cap. 72 (Nov. 123, c. 29) al Colecției în 87 de capitole : «Nu permitem în nici un chip episcopului să aibă femeie sau să locuiască cu ea. Dacă se va dovedi că nu s-a ferit de aceasta, să fie scos din apostolat»³⁴⁶.

Titlul XXVIII al Nomocanonului redă cap. 71 (Nov. 123, c. 29) al Colecției în 87 de capitole : «Tuturor celor care fac parte din cler, care nu au soții, le interzicem, conform canoanelor, să nu țină femei subintroduse în casa lor, afară de mamă, fiică, soră sau alte persoane care nu comportă bănuială. Dacă cineva, împotriva acestor dispoziții, aduce femeia în casa sa, care îl poate supune la bănuială, iar dacă episcopul sau colegii săi, avertizîndu-l o dată și de două ori să nu locuiască cu o astfel de femeie, el nu voiește s-o îndepărteze din casa sa, dacă acuzația adusă împotriva lui se dovedește, anume că el petrece în necuviință cu o astfel de femeie, atunci episcopul său să-l scoată din cler, conform canoanelor bisericești și să-l predea sfatului cetății, al cărei preot era»³⁴⁷.

Titlul XXXIII al Nomocanonului cuprinde cap. 11 (Nov. 5, c. 9) din Colecția celor 87 de capitole : «Dacă cineva se mută în altă mînăstire, bunurile sale să aparțină mînăstirii celei dintîi. Dacă se învrednicește de hirotonie, nu-i este permis să se căsătorească, așa cum se îngăduie citeților și psaltilor, nici să aibă concubină sau cite altele. Iar dacă disprețuiește aceste (rînduieli), să fie exclus din cler și să devină simplu cetățean. Să nu îndrăznească de aici înainte să se îndrepte către armată sau către altă slujbă, dacă nu vrea să cadă sub pedepsele anunțate de noi mai înainte. (Dorim ca) la vreme de nevoie să nu devină egumen cel ce urmează după rang, ci cel care s-a arătat că este vrednic (de această cinste), după ce mai întîi a fost cercetat și ales de episcop și de ceilalți. Doresc ca aceste (rînduieli) să se țină nu numai în mînăstiri, ci și în ascheterioane»³⁴⁸.

Din Colecția de canoane a lui Ioan Scolasticul despre episcop vorbesc următoarele-titluri : 3, 5, 6, 7, 8, 9, 16, 20, 29, 30, 31, 33, 37, 45, 49. Să vedem la ce se referă fiecare dintre ele.

Titlul III : «Despre felul că nu se cuvine ca episcopul să se afile nechemat în afara (eparhiei revenită lui spre) administrare, decît numai pentru proprietatea pe care o are, nici să nu hirotonească în afara eparhiei»³⁴⁹.

345. *Ibidem*, p. 224.

346. *Ibidem*, p. 229.

347. *Ibidem*, p. 229.

348. *Ibidem*, p. 212.

349. J. PITRA, *Spicilegium solesmense...*, p. 558.

Titlul V : «Despre faptul că episcopul are putere să administreze averile Bisericii prin intermediul preoților și al diaconilor ; să folosească pe credincioși drept iconomi și să achite cu grijă, celor ce se cuvin, datoriile, să-și ia și el, cele necesare și, dacă este nevoie, să dea și rudelor (rudelor, după obiceiul alexandrin, precum deseori se arată la Atanasie Scolasticul) și celorlalți (oameni) iscusii, care (se află) în această stare a dreptului, să le dea precum (dă) celor săraci ; de asemenea (să dea) și altora dacă au nevoie (însă, să nu facă danii minăstirilor)»³⁵⁰.

Titlul VI : «Despre faptul că nu trebuie ca episcopul care (este pe punctul) de a se muta la Domnul să hirotonească în locul său alt episcop, pe cine va vrea el ; nici să lase cuiva demnitatea sa episcopală»³⁵¹.

Titlul VII : «Despre faptul că episcopul trebuie ales de mitropolit, împreună cu episcopii care se află în eparhie ; fie că sînt de față, fie că-și dau acordul în scris ; de asemenea (despre faptul) că nu se permite mulțimilor să facă alegerile episcopilor ; de asemenea, că nu trebuie așezați episcopi în cătune și sate, ci (să fie doar) în trecere»³⁵².

Titlul VIII : «Despre faptul că hirotoniile episcopilor nu trebuie să se amîne mai mult de trei luni ; cei chemați dintre laici la această (slujbă), trebuie să fie cercetați mai mult timp și să fie trecuți prin toate treptele ; soroacele amînării timpului să fie păstrate de iconomul aceleiași Biserici ; dacă cei ce conduc aceste treburi bisericesti schimbă (rînduiala), ce trebuie să li se facă»³⁵³.

Titlul IX : «Despre eunucul care nu s-a castrat singur : dacă este vrednic să fie episcop, să nu fie împiedicat. Nici cel șchiop sau chior (să nu fie împiedicat), ci numai cel surd și orb, ca să nu păgubească treburile Bisericii»³⁵⁴.

Titlul XVI : «Despre episcopii care sînt acuzați și, despre cei ce pot sau nu să-i acuze. Despre faptul că (episcopul) pe nedrept destituit, să nu fie împiedicat să rămînă în alte orașe. Despre faptul că nu trebuie hirotonit un alt episcop în locul celui caterisit, dacă cel caterisit cere rejudecarea procesului sau un arbitru al judecății»³⁵⁵.

Titlul XIX : «Despre faptul că episcopul nu trebuie să primească clerici străini și să-i înalțe în rang ; un cleric nu trebuie să fie angajat în bisericile a două orașe (nici să nu lucreze împotriva cașoanelor)»³⁵⁶.

Titlul XX : «Despre faptul că clericii nu trebuie, împotriva voii episcopului, să părăsească localitatea. Nu trebuie, fără scrisorile lui, să fie primiți în alt oraș ca să liturghisească, ci degrabă să se întorcă (în enoria lor). Dacă nu voiesc, să se caterisească. (Despre cei ce trebuie să se înarmeze cu scrisori de recomandare ; despre cei afurisiți)»³⁵⁷.

350. *Ibidem*, p. 558.

351. *Ibidem*, p. 558.

352. *Ibidem*, p. 558.

353. *Ibidem*, p. 559.

354. *Ibidem*, p. 559.

355. *Ibidem*, p. 560.

356. *Ibidem*, p. 560.

357. *Ibidem*, p. 560.

Titlul XXIX : «Despre faptul că episcopul, clericul sau laicul nu trebuie să disprețuiască consumul cărnii, căsătoria ; nici să se ridice împotriva celor care se folosesc corect de ele (nici să fie în părtășie cu cei care le interzic)»³⁵⁸.

Titlul XXX : «Despre faptul că episcopul sau clericul, sau laicul, nu trebuie să se afle printre cei ce joacă zaruri ; să nu petreacă în cârciumi și în beții (să nu se ridice împotriva celor care-l cheamă la ospăț) ; nici să disprețuiască pe frații care-l invită, nici să înșele, nici să-și bată joc de frații cei slabi»³⁵⁹.

Titlul XXXI : «Despre faptul că episcopul sau preotul, sau laicul, nu trebuie să dezlege posturile transmise Bisericii. În Postul Mare, să nu facă amintirea Sfinților sau să se aducă piine (Sfânta Liturghie), afară numai de duminici și simbere. Nici căsătorii să nu se săvârșească în Postul Mare, sau (să se serbeze) ziua de naștere»³⁶⁰.

Titlul XXXIII : «Despre faptul că nu se cuvine să fie primit în cler sau în minăstire, fără voia stăpînului, un rob ; trebuie ca ascetii să se supună episcopilor ; ei nu trebuie să părăsească locurile în care au fost înscrși, nici să intre în minăstiri fără aprobarea episcopului»³⁶¹.

Titlul XXXVII : «Despre episcopii hirotoniți fără rînduială și despre eretici și despre cei care se alipesc de ei ; despre faptul că nu trebuie nici să postească cineva împreună cu ereticii sau cu iudeii, nici să se roage, nici să țină sărbătoare (împreună cu ei) ; nici să ia binecuvîntare de la ei, nici să intre în sinagogile lor, nici să aducă jertfă în ele ; untdelemn sau vreun lucru oarecare (nici să se lase doftoricit de iudei, nici să facă baie împreună cu ei)»³⁶².

Titlul XLV : «Despre hoți, profanatori de morminte și sperjuri (despre preoții care jură). Despre episcopii și preoții căzuți în desfriu ; despre cei surprinși furînd și despre cei ce lovesc pe episcopi»³⁶³.

Titlul XLIX : «Despre faptul : cînd și de cîte ori trebuie să se țină sinod în fiecare eparhie ; despre faptul că episcopul nu trebuie să lipsească de la sinoade, afară de cazul cînd este nevoit (și despre cărțile ereticilor)»³⁶⁴.

e) *Preoții*. Cu privire la preoți, Nomocanonul lui Ioan Scolăstical cuprinde dispoziții în următoarele titluri :

Titlul X cuprinde capitolul 19 (Nov. 57, c. 1), din Colecția în 87 de capitole : «Nu se cuvine ca aceia care resping Sfintele Taine, sau pentru vreun motiv oarecare se depărtează de Biserică, să fie rinduiți (clerici)»³⁶⁵.

Titlul XV cuprinde cap. 34 (Nov. 123, c. 5) din Colecția în 87 capitole : «Permitem, însă, preoților, diaconilor și ipodiaconilor, în baza singurului drept al înrudirii, să primească această (misiune) de tutore

358. *Ibidem*, p. 561.

359. *Ibidem*, p. 561.

360. *Ibidem*, p. 562.

361. *Ibidem*, p. 562.

362. *Ibidem*, p. 563.

363. *Ibidem*, p. 564.

364. *Ibidem*, p. 564—565.

365. HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. 216.

și epitrop, dacă în răstimp de patru luni, de cînd au fost chemați (la aceasta), declară în scris la judecătorul competent că primesc de bună voie această îndatorire. Această excepție nu constituie precedent pentru altă tutelă»³⁶⁶.

Titlul XV cuprinde cap. 39 (Nov. 123, c. 11, paragraf 1) al Colecției în 87 de capitole³⁶⁷.

Titlul XVI redă capitolul 44 (Nov. 123, c. 14) al Colecției de 87 capitole³⁶⁸.

Titlul XIX redă capitolul 20 (Nov. 3, c. 1. 2) din Colecția în 87 capitole : «Nu se cuvine să fie hirotoniți mai mulți clerici decît trebuie; numărul lor trebuie să fie cel prevăzut de vechile canoane. Cel ce săvîrșește acest lucru atrage asuprași pericolul plătirii lor din propria avere, fie iconomul care propune aceasta, fie episcopul care subscrie. Nu se cuvine a hirotoni și institui (preoți) mai mulți decît este venitul prea Sfintei Biserici, cei deja hirotoniți să rămînă în treapta lor, pînă ce se va ajunge la situația veche, pentru ca Biserica să le poată procura cele necesare, atît lor, cît și săracilor. Dăm permisiunea aceluia care în orice treaptă sau stare s-ar afla, s-o schimbe (numai) să ne încredințeze, în prealabil, de aceasta»³⁶⁹.

Titlul XX cuprinde capitolul 74 (Nov. 123, c. 31) al Colecției în 87 de capitole.

Titlul XXV redă cap. 42 (Nov. 123, c. 12) din aceeași Colecție de 87 de capitole : «Nu permitem să se hirotonească altfel de clerici, ci numai dacă știu carte, dacă au credință și viață curată și nu au contractat căsătorie interzisă de lege sau de dumnezeieștile canoane»³⁷⁰.

Același titlu cuprinde și capitolul 43 (Nov. 123, c. 13) din Colecția în 87 de capitole, care prevede : «Nu permitem să devină cineva preot, mai tînăr de 30 de ani, nici diacon sau ipodiacon. mai tînăr de 25 de ani, nici citeș mai tînăr de 8 ani. Să nu se hirotonească diaconișă mai tînără de 40 de ani, sau dacă a contractat a doua căsătorie»³⁷¹.

Titlul XXVIII redă capitolul 37 (Nov. 123, c. 10, paragraf 1) al Colecției în 87 capitole : «Interzicerea prea sfințiților episcopi și preoților și diaconilor și ipodiaconilor și citeșilor și oricui face parte din tagma cea cucernică să joace table sau să participe ca asociați sau spectatori ai celor ce joacă aceasta sau vin la astfel de spectacole pentru a le privi. «Dacă cineva dintre aceștia ar face o greșeală de aceasta, poruncim ca timp de trei ani să fie oprit de la orice slujbă sfîntă și să se închidă în mînăstire»³⁷². Același titlu redă și capitolul 71 (Nov. 123, c. 29) din Colecția în 87 de capitole.

Titlul XXXIII redă capitolul 50 (Nov. 123, c. 17, din Colecția în 87 de capitole : «Dacă, știind stăpînul și neîmpotrivindu-se, robul său este promovat în cler, prin însuși faptul promovării, acesta devine liber și

366. *Ibidem*, p. 222.

367. *Ibidem*, p. 150.

368. *Ibidem*, p. 151.

369. *Ibidem*, p. 216.

370. *Ibidem*, p. 223.

371. *Ibidem*, p. 223.

372. *Ibidem*, p. 222.

nobil. Dar dacă hirotonia s-a făcut fără știrea stăpînului, se cuvine ca stăpînul în răstimp de un an să arate starea lui și să-și ia robul înapoi. Dar dacă robul, fie că știe sau nu stăpînul său, după ce a fost promovat într-un anumit grad, părăsește slujba bisericească și revine la viața laică, se va preda stăpînului său spre a fi rob»³⁷³. În continuare ne vom referi la câteva titluri din Colecția de canoane a Sfintului Ioan Scolasticul care, pe lângă organele individuale din ierarhia de drept divin, prevăd și dispoziții slujitorilor bisericești.

Titlul X : «Despre cei hirotoniți preoți sau episcopi, care nu și-au luat în primire slujba, pentru că n-au fost primiți în orașul pentru care au fost desemnați, fie din cauza lor, fie din cauza altora (din cauza lor și din cauza răutății poporului); despre (episcopii) care, după hirotonie neglijează poporul și clerul; (despre cei care conviețuiesc cu soțiile lor: despre demisie)»³⁷⁴.

Titlul XII : «Despre faptul că episcopul nu trebuie să-și părăsească orașul său și să ocupe tronuri străine, cu situație mai bună, chiar dacă nu este primit de orașul pentru care a fost hirotonit. Nu se cade să meargă din oraș în oraș, nici clericul»³⁷⁵.

Titlul XXI : «Despre horepiscopi și presbiterii de la sate; despre slujba pe care trebuie s-o facă (despre sfințirea lăcașurilor de cult); despre faptul că episcopul nu trebuie să fie coborît la treapta de presbiter»³⁷⁶.

Titlul XXII : «Despre faptul că preoții (episcopii) și toți cei ce sînt în cler să se supună episcopilor și să nu săvîrșească nimic împotriva voii lor (pe copiii lor să-i îndemne să fie evlavioși. Despre schisme)»³⁷⁷.

Titlul XXVII : «Despre faptul că preotul nu trebuie să-și lase soția sub pretextul cuvioșiei : «cel necăsătorit nu trebuie să se căsătorească după hirotonie. (Se poate căsători) numai dacă cel hirotonit anunță înainte (de hirotonie) că se va căsători»³⁷⁸.

Titlul XXVIII : «Despre faptul că preotul nu trebuie să aibă femeie subintrodusă, afară de cele care nu prezintă bănuială; nici să contracteze a doua căsătorie, nici să asiste la serbările de nuntă; nici creștinii să joace la nunți (să nu privească la saltimbanci și la cei asemenea lor : să nu insulte pe superiori nici să fie indecenți)»³⁷⁹.

Titlul XXXVI : «Despre faptul că cei de curînd luminați (botezați) nu trebuie să fie imediat promovați în preoție. Dacă o catehumenă gravidă poate fi botezată. Cei care au fost luminați (botezați) pe caz de boală, trebuie, ea după caz, să-și însușească (învățăturile de) credință. Despre credința ortodoxă pe care trebuie să și-o însușească cel lumi-

373. *Ibidem*, p. 224.

374. J. PITRA, *Spicilegium solesmense...*, p. 559.

375. *Ibidem*, p. 559.

376. *Ibidem*, p. 560.

377. *Ibidem*, p. 560.

378. *Ibidem*, p. 561.

379. *Ibidem*, p. 561.

nat (botezat) și despre tomosul apusenilor. (Altul este tomosul occidentalilor care invocă epistola Sfântului Leon către Flavian, despre care, totuși, nimic (nu se spune) în canoanele care urmează»³⁸⁰.

Titlul XLVII: «Despre clericii care nu se împărtășesc la Sfânta Liturghie. Despre cei care nu vin la biserică trei duminici și nu participă la sfintele adunări. Despre faptul că Sfânta Liturghie nu trebuie să se săvârșească în case, iar în biserici să nu se săvârșească chefuri (și ospete)»³⁸¹.

Din aceste dispoziții canonice și nomocanonic se constată că, în cadrul Bisericii Ortodoxe, unitățile administrativ-teritoriale bisericești, parohia, eparhia, arhiepiscopia, mitropolia, exarhatul și patriarhia s-au organizat în limitele împărțirii administrativ-teritoriale politice, fiecare din ele desfășurându-și activitatea de organizare și funcționare, la nivelul stadiului ajuns în cadrul teritorial ce-i aparține.

Organele colegiale.

Asupra problemelor care interesau Biserica în general, Sfinții Apostoli au hotărât întotdeauna, de comun acord, un sinod. Urmașii lor — episcopii, ori de câte ori s-au ivit controverse, erezii sau schisme s-au întrunit în sinoade particulare și ecumenice, unde, împreună, sub puterea Sfântului Duh au cercetat problemele, au fixat doctrine și au elaborat canoane pentru întărirea disciplinei care era necesară bunului mers în organizarea și dezvoltarea Bisericii. Dovadă grăitoare în sensul acesta avem Sinodul Apostolic, relatat de Faptele Apostolilor, cap. XV. Acolo își are originea faptul că puterea bisericească, pentru întreaga Biserică, se exercită de către Sinodul ecumenic³⁸², care este organul colegial suprem de legiferare și disciplină în toate chestiunile dogmatice, de cult, administrație și organizație.

Sinodul ecumenic este organul care formulează învățătura Mântuitorului Iisus Hristos ce se cuprinde în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție³⁸³. Sinodul ecumenic este alcătuit din «toți Episcopii, Mitropolii și Patriarhii Bisericilor Ortodoxe»³⁸⁴. Canonul 34 apostolic, care consacra acest principiu al sinodalității, prevede că: «Episcopii fiecărui neam se cuvine să cunoască pe cel dintii dintre dînșii și a-l socoti pe el cap și nimic mai însemnat să nu facă fără învoirea aceluia; și fiecare să facă numai cele ce se referă la eparhia sa și la satele supuse ei. Dar nici acela să nu facă nimic fără învoirea tuturor. Fiindcă așa va fi unire și se va slăvi Dumnezeu, prin Domnul, întru Duhul Sfânt». Aceluiași principiu îi dă expresie și can. 37 apostolic, 3, 5, 6 ale Sinodului I ecumenic, canoanele 2 și 6 ale Sinodului II ecumenic, 17 Ancira, 21 Gangra, 1, 3, 4, 6 Antiohia, 40 Laodicea³⁸⁵ și altele.

380. *Ibidem*, p. 562.

381. *Ibidem*, p. 564.

382. Pr. Prof. ION BRIA, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981, p. 337—343.

383. V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc univ.*, p. 109.

384. *Ibidem*, p. 110.

385. *Ibidem*, p. 91. Noțiunea de sinod ecumenic apare pentru prima dată în can. 6, al Sin. II ecumenic; (V. N. MILAȘ, *Drept bis.*, p. 69—74); Pr. Prof. IOAN COMAN, *Sinoadele ecumenice și importanța lor pentru viața Bisericii*, în «*Ortodoxia*», nr. 3/1962; Pr. drd. TRAIAN VALDMAN, *Problema sinoadelor ecumenice în slintele canoane*, în «*Studii teologice*», nr. 7—8/1973.

Sinodalitatea ierarhiei reprezintă comuniunea persoanelor. Înzestrate cu o slujire specială în Biserică, slujire care are caracter întreit : de a învăța, de a sfinți și de a conduce»³⁸⁶ pe credincioși la mîntuire. Autoritatea deciziilor Sinodului ecumenic izvorăște din însăși puterea Întemeietorului Bisericii și se revărsă în mod continuu prin intermediul Apostolilor, asupra întregului Episcopat. Sinoadele ecumenice sau locale au fost organele prin care Biserica și-a manifestat poziția față de problemele vremii respective, reglementînd situațiile apărute, prin norme pozitive, iar dacă de la ultimul Sinod ecumenic (787) și pînă astăzi nu s-a întrunit un nou sinod ecumenic³⁸⁷, Biserica a lucrat în baza așa-numitului «Consensus Ecclesiae dispersae»³⁸⁸, care reprezintă înțelegerea Bisericii, neîntrunită în sinod ecumenic, în privința învățaturii ortodoxe, înțelegere care are aceeași autoritate ca și hotărîrea unui sinod ecumenic³⁸⁹.

Potrivit canonului 34 apostolic, care hotărăște că nici un episcop nu poate face ceva mai important fără știrea primului dintre episcopi, după cum nici acesta nu poate să facă nimic fără știrea celorlalți, atunci cînd se iveau probleme mai importante în cadrul unei Biserici particulare³⁹⁰, episcopii acelei Biserici se adunau în sinod spre a hotărî împreună asupra problemelor care se iveau pe teritoriul lor. De altfel, potrivit canonului 37 apostolic, episcopii unei Biserici autocefale erau datori să se întrunească în sinod, de două ori pe an, primăvara și toamna «ca să cerceteze laolaltă dogmele dreptei credințe și să hotărască în privința controverselor bisericești ce se vor ivi». După adoptarea de către Biserică a unor unități mai mari decît mitropolia³⁹¹ — exarhatul, patriarhatul — întîistătătorilor acestor unități le-a revenit îndatorirea de a convoca la asemenea sinoade pe ierarhii imediat subordonați : exarhii³⁹² pe mitropolii, iar patriarhii³⁹³ pe exarhi. Hotărîrile

386. Pr. Prof. Dr. DUMITRU STĂNILAOE, *Temeiurile teologice ale ierarhiei și sinodalității*, în rev. «Studii teologice» (1970), nr. 3—4, p. 165 și urm.

387. Pentru organizarea unui viitor nou sinod ecumenic, vezi Pr. Prof. LIVIU STAN, *Importanța vechilor sinoade ecumenice*, în rev. «Studii teologice», XXIV (1972), nr. 3—4, p. 193 și urm.

388. Dr. V. ȘESAN, *Curs de drept bis. universal*, ed. IV, îngrijită de Dr. MILAN ȘESAN, Cernăuți, 1942, p. 117; Prof. Dr. IORGU D. IVAN, *Preocupări și studii de drept canonic*, în vol. «Douăzeci de ani de viață a Bisericii Ortodoxe Române», București, 1968, p. 330; N. V. DURĂ, *Recepționarea textelor din dialogurile teologice ecumenice. Considerații eclesiologice*, în rev. «Mitropolia Banatului», XXXIV (1984), nr. 11—12, p. 296.

389. V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 117.

390. Despre canoanele sinoadelor particulare, a se vedea N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 74—81; *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, București, 1956, p. 202.

391. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 260; *Ist. Bis. Univ.*, I, București, 1956, p. 107, 108, 109 și urm.

392. EUSEBIU POPOVICI, *Istoria bisericească Univ.*, trad. de Atanasie Mironescu, vol. I, 1, p. 433—434.

393. După concepția romano-catolică, forma de exercitare a puterii centrale se întrupează în persoana papei, care este considerat «izvor al dreptului bisericesc, legislatorul suprem al Bisericii...», care poate produce norme de drept universal și particular (Vezi V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 84). La protestanți, puterea bisericească întreagă se află în popor, căci, după el, Biserica «este comunitatea invizibilă a celor sfinți, deci ea nu are nevoie de organizație și nici de ordine juridică, deoarece preoția sfință o formează toți credincioșii» (Vezi V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 86).

luate în aceste sinoade deveneau obligatorii pentru toate unitățile bisericești care făceau parte din cea mai mare unitate bisericească, la care ajunsese Biserica, urmînd în organizarea ei organizarea administrativ-politică a Statului respectiv.

Dreptul de a convoca³⁹⁴ un sinod ecumenic îl are Biserica prin patriarhii și întîistătătorii ei, iar dreptul de a participa la un astfel de sinod îl au toți episcopii dreptmăritori din întreaga Biserică³⁹⁵. Orice hotărîre elaborată de un sinod ecumenic este obligatorie pentru orice membru al Bisericii³⁹⁶, iar pentru că sinoadele ecumenice au fost convocate de către împărații timpului respectiv, iar hotărîrile acestor sinoade au fost aprobate de către puterea de Stat, ele au fost recunoscute ca obligatorii și ca legi civile. Împăratul Justinian, prin *Novela 131*, cap. I, recunoaște «dogmele sinoadelor ecumenice drept cuvîntul lui Dumnezeu și canoanele ca legi ale Statului»³⁹⁷.

Scopul principal³⁹⁸ al întrunirii sinoadelor ecumenice³⁹⁹ a fost, pe de o parte, acela de a apăra dreapta învățătură a Bisericii și de a stabili principiile în baza cărora aceasta să-și impună disciplina necesară pentru păstrarea unității și ordinii, în toată lucrarea ei. Recomandînd colaborarea prin dragoste, între conducătorii diferitelor Biserici Autocefale, ca egali, Sinoadele ecumenice s-au dovedit ca cei mai fideli interpreți ai învățăturii Mîntuitorului Hristos, așa cum se desprinde din Sfînta Scriptură și din Sfînta Tradiție. Raportîndu-le la împrejurările și la cauzele care au determinat convocarea lor, se poate spune că sinoadele ecumenice au fost «o operă de înțeles comun și de colaborare între cele două corpuri — cel bisericesc și cel politic»⁴⁰⁰; așa se explică faptul că dispozițiile împărătești, referitoare la probleme bisericești au intrat în cuprinsul Colecției de 87 capitole, a Nomocanonului în 50 de titluri și a Nomocanonului în 14 titluri. Referitor la organele colegiale, prin care Biserica exercită puterea sa cu care a fost investită, la începutul capitolului unu al Colecției în 87 capitole, se spune :

«Spre slava marelui Dumnezeu și a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, canoanele cele ce sînt compuse acum (s-au făcut) după sfintele canoane ale sfinților și fericitorilor Apostoli și după ale cuviosilor Părinți care au călcat pe urmele lor în fiecare sinod, care se aflau ici și colo rînduite de fericitul întru adormire Justinian, după codicele dumnezeieștilor Novele, care urmează nu numai canoanelor părinților noștri ortodocși, ci dau valoare chiar și aceluia care au fost formulate de

394. V. ȘESAN, *Convocarea sinodului ecumenic*, Cernăuți, 1937, p. 17—18.

395. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 247.

396. *Ibidem*, p. 241.

397. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 241; *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, 1956, p. 201.

398. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 238—239, cu notele 7, 8, 9, 10, 11, 12 și 13; *Vezi și Istoria bisericească universală*, vol. I, București, 1956, p. 201.

399. Cele șapte sinoade ecumenice sînt: Niceea (325), cu 20 de canoane; Constantinopol (381) cu 7 canoane; Efes (431) cu 8 canoane; Calcedon (451) cu 30 de canoane; Constantinopol (553); Constantinopol (Trulan, 692), cu 102 canoane; Niceea (787) cu 22 canoane.

400. Prof. TEODOR M. POPESCU, *Importanța Sinodului al IV-lea ecumenic*, în rev. «Studii teologice», III (1951), nr. 2—3, p. 190.

împărat»⁴⁰¹. În cap. 22 al Colecției în 87 de capitole, cuprins în titlul I al Nomocanonului în 50 de titluri, se spune : «Poruncim, așadar, să se țină rînduiala legilor, sfintele canoane bisericești, formulate și aprobate de cele patru sfinte sinoade, adică de cei 318 părinți din Niceea, de cei 150 din Constantinopol, de cei din Efes, în care a fost condamnat Nestorie, și de cei din Calcedon. Pentru că noi păzim dogmele care au fost formulate în cele patru sinoade amintite ca pe Sfintele Scripturi...»⁴⁰². În colecția de canoane a lui Ioan Scolasticul, în titlul VII se prevede : «Despre faptul că episcopul trebuie ales de mitropolit și de toți (episcopii care se află) în eparhie, fie că sînt de față, fie că-și dau acordul în scris; de asemenea (despre faptul) că nu se permite mulțimilor să facă alegerile episcopilor; de asemenea că nu trebuie așezați episcopi în cătune și sate, ci (să fie doar) în trecere»⁴⁰³. În titlul XIII se prevede : «Despre faptul că episcopul nu trebuie să ceară de la împărat cele ce nu se cuvin, nici să meargă la împărat fără voia mitropolitului, ci să transmită cererile pentru cele convenite prin diaconii săi. Iar dacă, totuși, va trebui să meargă la împărat, să se înarmeze cu scrisori de la mitropolit și de la tot sinodul»⁴⁰⁴. În titlul XVII se vorbește : «despre faptul că nu trebuie ca aceia care sînt caterisiți să încerce să săvîrșească (Sfînta) Liturghie, nici să meargă la împărat și la cei împreună cu el, ca să le tulbure auzul, să se poarte fără rînduială, și să lase judecata în seama unui sinod mai mare»⁴⁰⁵. În concluzie, se poate spune că «prin sinodalitate se înfăptuiește slujirea reciprocă a tuturor, se ține permanent legătura între membrii Bisericilor creștine, se realizează înțelegerea între acestea, se caută și se găsesc în comun mijloacele care trebuie folosite în problemele bisericești și statornicesc tot în comun norme obligatorii pentru toți»⁴⁰⁶.

D. EXERCITAREA PUTERII BISERICESTI

Exercitarea puterii învățătoarești. Ca să împlinească lucrarea ei de sfințire a lumii, Biserica este înzestrată cu putere și mijloace pentru a continua cele trei slujiri mîntuitoare ale Fiului lui Dumnezeu : de a învăța cuvîntul adevărului, de a sfinți și de a conduce pe credincioși la mîntuire.

Potrivit doctrinei canonice a Bisericii Ortodoxe, prin actul hirotoniei se dă persoanei respective calitatea harică, capacitatea exercitării puterii bisericești, pe măsura treptei pentru care a fost hirotonit.

Pentru Dreptul bisericesc, hirotonia este și un act juridic. Prin actul juridic al instalării în oficiu a preotului și al întronizării în oficiu a episcopului se acordă acestora îndreptățirea exercitării puterii bisericești.

401. HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. 208.

402. *IBIDEM*, II, p. 216.

403. J. B. PITRA, *Spicilegium solesmense*, p. 558.

404. PITRA, *op. cit.*, p. 559.

405. *Ibidem*, p. 560.

406. Prof. Dr. IORGU D. IVAN, *Importanța principiilor...*, p. 161—162.

În virtutea stării lui harice superioare, cel hrotonit de autoritatea competentă bisericească devine membru al Bisericii conducătoare și are capacitatea de a exercita puterea bisericească în cele trei forme de manifestare: puterea învățătoarească, puterea sfințitoare și puterea jurisdicțională sau conducătoare.

Puterea învățătoarească constă în a-i învăța pe credincioși adevărurile de credință, spre a se împărtăși din tezaurul de învățătură al Revelației divine, de a păstra intact, curat și nealterat acest tezaur și de a-l feri de interpretări greșite și dăunătoare ⁴⁰⁷.

În cadrul unei Biserici locale, propovăduitorul și păstrătorul adevăratei credințe ortodoxe este Sinodul episcopilor Bisericii respective. În cadrul eparhiei sale, în baza plenitudinii preoției, exercitarea puterii învățătoarești sau a lucrării de propovăduire a cuvântului dumnezeiesc revine, în primul rând, episcopului. El este întâiul propovăduitor și supraveghetor al dreptei credințe, în cuprinsul Eparhiei pe care o conduce.

În cadrul parohiei, cel dintâi care are datoria de a păstra și propovădui cuvântul Adevărului este preotul.

Una din condițiile pe care episcopul, preotul și diaconul, în calitate de ajutor al acestora, trebuie să o îndeplinească la primirea Tainei hirotoniei, este știința de carte. Celui hirotonit i se pretinde o adâncă și temeinică cunoaștere a învățăturii de credință a Bisericii și a culturii vremii sale.

În capitolul 42 al Colecției în 87 de Capitole, cuprins în Titlul XXI al Nomocanonului se precizează: «Nu poate fi cleric un agramat, nici cel care a contractat căsătorie interzisă de sfintele canoane. Nu permitem să se hirotonească altfel de clerici, ci numai dacă știu carte, dacă au credință și viață curată și nu au contractat căsătorie interzisă de lege sau de dumnezeieștile canoane» ⁴⁰⁸.

Organism în care se continuă misiunea învățătoarească a Mîntuitorului Hristos, Biserica are ca funcție esențială propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu. Sfintele canoane ale Bisericii Ortodoxe au statornicit norme privitoare la dreptul, obligația și condițiile ce trebuiesc îndeplinite de slujitorii altarului în activitatea lor de învățători și propovăduitori ai dreptei credințe ⁴⁰⁹.

Exercitarea puterii sfințitoare. Mîntuitorul Iisus Hristos a trimis pe Sfinții Apostoli nu numai să învețe cuvîntul lui Dumnezeu, ci să și boteze, adică să mijlocească harul dumnezeiesc, cel nevăzut, prin diferite forme văzute.

407. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 193.

408. Vezi și capitolul 4 din *Colecția în 87 capitole*, în *Anexă* și Titlul XXXVI din *Colecția în 50 de capitole*.

409. Canonul 58 apostolic: «Episcopul sau presbiterul nepurtînd grijă de cler sau de popor și neînvăliindu-i pe ei dreapta credință, să se alurisească; iară persistînd în neglijență și lenevie, să se caterisească (N. MILAȘ, *Canoanele...* I, 1, p. 272); v. și canoanele: II Trul.; 11 Sardica; 19 Laodicea; 71, 121, 123 Carthagina.

Puterea sfințitoare se capătă prin Taina Hirotoniei. Prin punerea mâinilor și invocarea Duhului Sfânt, Sfinții Apostoli au transmis această putere episcopilor care, la rîndul lor, au transmis-o preoților. În baza deplinătății puterii sfințitoare primită prin hirotonie canonică, episcopul săvîrșește toate cele șapte Sfinte Taine, instituite de însuși întemeietorul Bisericii, precum și toate ierurgiile instituite de Biserică; preoții săvîrșesc numai șase Sfinte Taine — neputînd săvîrși Hirotonia și ierurgiile care sînt rezervate exclusiv episcopului (cum ar fi Sfințirea Sfîntului și Marelui Mir, sfințirea Antimiselor). Episcopul deține, deci, deplinătatea puterii bisericești⁴¹⁰. De aceea vom aminti cîteva dispoziții cuprinse în Nomocanonul în 50 de titluri, referitoare la hirotonia episcopului.

În acest titlu este redat capitolul I al Colecției în 87 de capitole: «Despre primele și cele mai mari daruri ale lui Dumnezeu și despre cinstea ce se cuvine dumnezeieștilor canoane. Dispoziție, cum trebuie să fie aduși episcopii și clericii la hirotonie.

Despre cealaltă stare a clerului (alcătuită) fie din bărbați, fie din femei...⁴¹¹.

În titlul VIII al Nomocanonului sînt redat trei capitole din Colecția în 87 capitole:

Capitolul 28: «Despre cei care fac decretul de alegere a episcopilor. În ce chip trebuie să le facă. Despre cei care fac alegerea episcopilor. Cum trebuie să se facă alegerea»⁴¹².

Capitolul 29: «Atunci cînd nu sînt trei persoane, alegerea să se facă și cînd sînt două sau chiar una...»⁴¹³.

Capitolul 30: «Cel rînduit a fi hirotonit, trebuie să primească hirotonia în răstimp de șase luni, dacă din cauza celor ce emit decretul, se face întîrziere...»⁴¹⁴.

Titlul X al Nomocanonului redă capitolul 19 din Colecția în 87 de capitole și precizează:

«Nu trebuie să fie rînduit cleric acela care, pentru un motiv oarecare, se abține de la Taine și de la Liturghie».

Titlul XVI al Nomocanonului redă două capitole, 31 și 44, din Colecția de 87 capitole:

Capitolul 31: «Să fie trimis în exil cel în cauză, dacă nu aduce probe...»⁴¹⁵.

Capitolul 44: «Despre învinuirile ce se pot aduce oricărei hirotonii».

În Titlul XIX al Nomocanonului este redat capitolul 20 din Colecția în 87 de capitole, care hotărăște:

«Nu trebuie să se hirotonească clerici peste măsură de mulți și să rămînă nerepartizați...»⁴¹⁶.

410. Despre puterea sfințitoare, a se vedea: N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 196 și urm.

411. Vezi textul în *Anexă*.

412. *Ibidem*.

413. *Ibidem*.

414. *Ibidem*.

415. Vezi textul în *Anexă*.

416. *Ibidem*.

Titlul XX al Nomocanonului redă capitolul 74 al Colecției de 87 capitole : «Despre cei ce fac tulburare la Sfintele Liturghii, insultă pe preoți, pe clerici și Sfintele Taine...».

Titlul XXXIII al Nomocanonului cuprinde capitolul 50 din Colecția în 87 de capitole : «Despre preoții ridicați dintre sclavi. Dacă, știind stăpînul și neîmpotrivindu-se, robul său este promovat în cler, prin însuși faptul promovării, acesta devine liber și nobil. Dar dacă hirotonia s-a făcut fără știrea stăpînului, se cuvine ca stăpînul, în răstimp de un an să arate starea lui, și să-și ia robul înapoi. Dar dacă robul, fie că știe sau nu stăpînul său, după ce a fost promovat într-un anumit grad, părăsește slujba bisericească și revine la viața laică, se va preda stăpînului său spre a fi rob».

La hirotonia în episcop este necesară prezența a doi, trei episcopi, cu succesiune apostolică și jurisdicție legală⁴¹⁷. Prezența acestora mărturisește și dă garanție pentru credința ortodoxă a celui hirotontit în episcop.

Puterea sfințitoare s-a manifestat în episcopat și continuă să se transmită pînă în zilele noastre, prin succesiunea apostolică.

Exercitarea puterii jurisdicționale. Prin exercitarea puterii jurisdicționale se înțelege «exercitarea puterii legislative în Biserică, judecarea încălcărilor legilor bisericești și supravegherea administrării bunurilor bisericești».

Puterea jurisdicțională bisericească se exercită sub trei forme : de legiferare, de disciplinare și de execuție sau de administrare. Ea se conferă pe baza celei sacramentale, și numai în limitele acesteia, «arhierilor în limitele arhieriei sau episcopatului, preoților în limitele presviteratului și diaconilor în limitele diaconatului»⁴¹⁸.

În virtutea autonomiei eparhiale, «fiecare episcop are dreptul de exclusivitate în eparhia respectivă, exercitînd puterea bisericească în toate laturile ei de manifestare, independent de oricare alt episcop, dar dependent de Sinodul Episcopilor Bisericii respective»⁴¹⁹.

Organul special investit cu puterea jurisdicțională a fost episcopul pentru eparhia sa, prin gramata mitropolitului, preotul pentru parohia incredințată lui spre păstorire, prin «missio canonica» (singhelia). Referitor la exercitarea puterii jurisdicționale, Nomocanonul în 50 de titluri are următoarele prevederi :

Titlul I al Nomocanonului redă două capitole din Colecția în 87 de capitole :

Capitolul 22 : «În vederea menținerii ordinii, să se țină canoanele celor patru sinoade. Jurisdicția patriarhilor și a episcopilor eparhioți (trebuie) să se păzească conform rinduieiilor stabilite în ele»⁴²⁰.

417. Can. 1 apost.; N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 193.

418. Pr. Prof. LIVIU STAN, *Aspecte ignorate ale Schismei*, în rev. «Ortodoxia», 1954, nr. 2—3, p. 325.

419. Prof. IORGU D. IVAN, *Legiuirile Bisericii Ortodoxe*, p. 93.

420. Vezi textul în Anexă.

Capitolul 57 : «Neînțelegerile dintre episcopi. să se rezolve de mitropolit ; dacă (episcopii) nu sînt mulțumiți cu soluția lui, să se adreseze patriarhului diocezei».

Titlul VIII al Nomocanonului redă capitolul 60 din Colecția în 87 Capitele : Economul sau administratorul unei case strălucite (al unor bunuri), nu trebuie să evite pe episcop, ci trebuie să dea seama (de activitatea lui).

Titlul XIII al Nomocanonului redă capitolul 3 din Colecția de 87 Capitele. El precizează : Episcopul nu trebuie să petreacă mai mult de un an în afara Bisericii sale, să nu călătorească fără scrisori de recomandare, nici să meargă la împărat înainte de a veni la Prea Sfințitul Patriarh sau la apocrisiari în a cărui dioceză este. Cum trebuie să procedeze ⁴²¹.

Titlul XIV al Nomocanonului cuprinde două capitele din Colecția în 87 capitele.

Capitolul 33 : Despre episcopul sufragan. Nu este permis episcopului sau monahului să fie tutore.

Capitolul 35 : Nici un cleric sau monah nu trebuie să fie administratorul unor bunuri străine, supraveghetor al treburilor publice, girant sau îngrijitor al unei case ⁴²².

Titlul XV al Nomocanonului redă patru capitele din Colecția de 87 capitele :

Capitolul 39 : Nimeni nu trebuie să fie îndepărtat de la Sfînta Împărtășanie, fără să fie judecat.

Capitolul 40 : Episcopul nu trebuie să lovească cu palmele sale.

Capitolul 54 : Nu se cade ca, un cleric sau un creștin care poartă schima evlaviei să fie judecat înainte de a fi judecat de episcop. Cum trebuie să decurgă judecata episcopului și a magistratului.

Capitolul 56 : Nu-i este permis unui magistrat civil să judece probleme bisericesti. Dacă chestiunea este bisericască, autoritățile laice să nu aibă nici un amestec, ci episcopul (s-o judece) după sfintele canoane.

Titlul XVII din Nomocanon prezintă capitolul 41 din Colecția celor 87 de capitele : Despre cei care au fost depuși în chip canonic, au fost trimiși în exil și nu au fost reprimiți.

Titlul XXIV al Nomocanonului redă capitolul 85 din aceeași Colecție de 87 capitele : Despre cei ce răpesc sau strică o ascetă, sau diaconiță sau (trăitoare) în minăstire. Ce pedepse se rînduiesc pentru aceștia ⁴²³.

Titlul XXV al Nomocanonului cuprinde capitolul 45 din Colecția de 87 capitele : Nu-i este permis diaconului sau ipodiatonului să se căsătorească după hirotonie.

Titlul XXVII al Nomocanonului redă capitolul 72 din Colecția de 87 capitele : Diaconița să nu locuiască cu persoană dubioasă. Dacă, reclamată fiind, nu încetează, să se pedepsească după cum trebuie.

421. *Ibidem.*

422. *Ibidem.*

423. *Ibidem.*

Titlul XXVIII al Nomocanonului redă două din capitolele Colecției de 87 capitole :

Capitolul 37 : Nu se permite clericilor să joace table sau să se preocupe de spectacole. Ce pedeapsă îi urmărește.

Capitolul 71 : Clericul să nu aibă femei subintroduse. Dacă este vădit pentru aceasta de confrății săi și nu termină cu acest (mod de viață), să fie supus canoanelor.

Titlul XXXIII al Nomocanonului redă, din Colecția în 87 de capitole, trei capitole :

Capitolul 11 : Despre (monahii) care se mută de la o mănăstire la alta. Despre cei ce devin clerici. Egumen nu trebuie să vină cel ce urmează (după cel dintii, cel mai virstnic), ci cel vrednic.

Capitolul 55 : Nu-i este îngăduit magistratului să judece un cleric, învinuit de o mare greșeală, înainte de a fi judecat de episcop. Cum trebuie să decurgă judecata episcopului și a magistratului ⁴²⁴.

Capitolul 77 : Nu este permis ca o persoană necunoscută să primească schima monahală mai înainte de a petrece în mănăstire timp de trei ani.

Titlul XXXIV cuprinde capitolul 84 din Colecția în 87 de capitole :

Despre cei care se preumblă de la o mănăstire la alta. Despre cei care părăsesc mănăstirile. Ce trebuie să li se facă.

Cele trei slujiri ale Mîntuitorului Hristos, lăsate moștenire urmașilor Săi — de a învăța, de a sfinți și de a conduce — nu pot fi despărțite în mod real una de alta, căci în fiecare sînt implicate și celelalte două și nici una nu se poate înțelege fără celelalte.

Puterea bisericească se conferă preoției de instituire divină prin actul hirotoniei. Jurisdicția este condiționată de treapta respectivă a preoției în care cineva a fost hirotonit.

Cele patru principii fundamentale : ierarhic, sinodal, al autocefaliei și autonomiei au caracterizat întreaga formă de conducere și viață organizatorică a Bisericii primare, și au rămas pînă astăzi criteriile de măsurare a canonicității și bazelor canonice ale organizării fiecărei Biserici Ortodoxe.

E. ADMINISTRAȚIA BUNURILOR BISERICEȘTI

a) *Administrarea bunurilor bisericești.* Așa după cum afirmă Înalt Prea Sfințitul Antonie, actualul Mitropolit al Ardealului, bunurile materiale, «în teologia și în viața Bisericii Ortodoxe, au jucat întotdeauna rolul principal în exercitarea slujirii» ⁴²⁵. De asemenea bunuri materiale, care formează averea Bisericii, Biserica are nevoie pentru viața ei externă și pentru a-și putea atinge scopul ei în lume» ⁴²⁶. Ave-rea Bisericii s-a format din «darurile de bună voie ale unor creștini

424. *Ibidem.*

425. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, episcop vicar Patriarhal, *Biserica slujitoare*, leză de doctorat, București, 1972, p. 281.

426. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 421.

înstăriți și evlavioși, constând din bani, diferite obiecte, produse ale câmpului, iar mai apoi din averi mobile și imobile, îndeosebi moșii»⁴²⁷, toate oferite în vederea împlinirii nevoilor bisericesti.

După ce creștinismul a fost recunoscut ca religie de stat, prin edictul dat de împăratul Constantin cel Mare, în 313, posibilitatea de manifestare a credinței nu mai era primejduită, iar Biserica a putut să se organizeze și administreze în mod liber, bucurându-se și de faptul că, prin același edict, s-a dispus ca să se restituie Bisericii toate averile de care a fost păgubită în vremea anilor de prigoană a împăraților persecutori. Față de această avere, Biserica își asumă dreptul «de a o administra și întrebuința, potrivit scopului ei, de a avea grijă să nu se folosească în alte scopuri sau să se înstrăineze, decît doar în anumite cazuri excepționale, prevăzute limitativ în canoane și legi»⁴²⁸. Potrivit dreptului roman existau mai multe posibilități de dobîndire de proprietăți pentru Biserica⁴²⁹. În calitatea lui de întîistătător al eparhiei, dreptul Bisericii de a dobîndi și administra bunurile bisericesti revenea episcopului fiecărei eparhii (canon 38 apostolic)⁴³⁰.

Ca unul care a acționat asupra întregii vieți bisericesti sub toate aspectele ei, împăratul Justinian s-a îngrijit și de partea materială a Bisericii «înzestrînd-o cu moșii și alte bunuri, dîndu-i însemnate subvenții din tezaurul public pentru întreținerea clerului și a cultului, precum și pentru întreținerea instituțiilor de caritate ale Bisericii, care deveniseră numeroase și se organizaseră pe timpul lui sub formă de societăți de asistență socială»⁴³¹. El a «codificat toate aceste legi care se refereau la privilegiile averii bisericesti, elaborînd la rîndu-i, de asemenea, mai multe legi de acest fel»⁴³². Prin Novela V (535) Justinian interzice construirea de mînăstiri fără aprobarea episcopului locului, iar prin Novela 67, cap. 1, el fixează amănunțit condițiile în care cineva poate construi mînăstiri, biserici, capele, adică numai cu aprobarea episcopului locului, care trebuia să știe în ce măsură respectivul edificiu va putea fi sau nu înzestrat cu cele necesare funcționării: prin

427. *Ibidem*, p. 423.

428. *Ibidem*, p. 423.

429. *Ibidem*, p. 427 și urm. V. ȘESAN, *Dreptul bis. univers.*, p. 248.

430. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 314. Despre bunurile bisericesti și administratorii acestora, a se vedea și: Pr. Prof. LIVIU STAN, *Tradiția pravilnică...*, p. 354, 355; *Idem*, *Relațiile dintre Stat și Biserică*, în rev. «*Orthodoxia*», IV (1952), nr. 3—4, p. 389; Prof. C. RUS, *Ghid canonic privind administrația bisericească*, în rev. «*Mitropolia Banatului*», XXXV (1985), nr. 11—12, p. 755; Pr. C. POPA, *Contribuția profesorului D. G. Boroianu, în domeniul Dreptului bisericesc*, în rev. «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», LV (1979), nr. 3—6, p. 308; Prof. Dr. IORGU D. IVAN, *Bunurile bisericesti în primele șase secole. Situația lor juridică și canonică*, teză de doctorat, București, 1937; V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 247—250.

431. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Relațiile dintre Stat și Biserică*, în rev. «*Orthodoxia*», IV (1952), nr. 3—4, p. 397.

432. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 433. Pe parcursul vremii, averea Bisericii a pierdut aceste privilegii, fiind supusă sub controlul statului. Dreptul Statului de a seculariza în caz de trebuință averile Bisericii, există, în principiu, astăzi în toate statele (N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 434). De ecclesiasticis rebus formează titlul II al Epitomei lui Atanasie și cuprinde următoarele nobile: 7 (535), 120 (543), 131 (539), 9 (535), 111 (541), 37 (536), 40 (536), 46 (537), 55 (537), 65 (538), 43 (537), 59 (537). A se vedea NOAILLES, *Les Collections de Nouvelles*, 193.

Novela 40, același împărat scrie episcopului de Ierusalim — Petru —, pentru a scuti în mod special Biserica Învierii din Ierusalim de hotărârile cuprinse în Novela 7, care interzicea de a se înstrăina bunurile Bisericii, Novela 7 rămânând, de altfel, în vigoare: «De non alienandis aut permutardis ecclesiastici rebus immobilibus»⁴³³.

În Nomocanonul patriarhului Ioan Scolasticul, despre averea Bisericii și administrarea ei, se găsesc dispoziții în următoarele titluri:

Titlul I, cuprinde capitolul 23 (Nov. 131, c. 5 al Colecției în 87 de capitole), în care se prevede: «În plus, poruncim să se păzească posesiunile tuturor bisericilor și ale altor case venerabile; (conducătorii lor) să nu fie supuși la indiferent ce slujbe înjosoare, să nu fie exilați temporar, și să nu suporte sarcini extraordinare. Dacă este nevoie de pavarea drumurilor, de construcția podurilor, acest lucru să-l facă Sfintele Biserici și celelalte case venerabile, după exemplul citorilor»⁴³⁴.

Titlul II ne dă cap. 3 (34) din Epitoma lui Atanasie (Nov. 131, c. 4): «De ecclesiasticis rebus ac titulis».

Titlul VIII cuprinde cap. 61 (Nov. 123, c. 23) din Colecția în 87 de capitole: «Dacă vreunul dintre oamenii) Bisericii, căruia i s-a încredințat o anumită administrare, moare înainte de a da seama (de lucrul său) și de a depune cele ce era dator, poruncim ca moștenitorii săi să se supună obligației de a da seama și de a depune cele datorate»⁴³⁵.

Titlul XIV redă capitolul 35 (Nov. 123, c. 6) din Colecția în 87 capitole.

Titlul XXXIII redă capitolul 11 (Nov. 123, c. 9) și cap. 1 (Nov. 120, c. 7, paragr. 1): «Interzicem cu tot dinadinsul ca o minăstire să fie transformată în reședință personală»⁴³⁶.

Titlul XXXIV redă capitolele 9, 10, 79, 80 și 84 din Colecția în 87 de capitole.

Capitolul 9 (Nov. 5, c. 4): «Dacă cineva, după ce s-a dedicat minăstirii și după ce a obținut schima, ar voi să ducă viață privată, acesta să știe cum să se apere; iar lucrurile pe care le-a avut când a intrat în minăstire, să aparțină minăstirii»⁴³⁷.

Cap. 10 (Nov. 5, c. 5): «Poruncim, de asemenea, ca acela care vrea să intre în minăstire să aibă în prealabil permisiunea alor săi, ca să facă cu ale sale ce vrea. Pentru că, intrând în minăstire, îl vor urma și lucrurile (sale). Iar dacă are copii și deja le-a dăruit unele lucruri sau le-a dat daruri înainte de nuntă, sau sub formă de zestre, iar aceste (bunuri alcătuiesc) un sfert din averea lui, copiii să nu mai aibă nici o părtășie la celelalte lucruri. Iar dacă nu le-a dăruit nimic sau (le-a dăruit) mai puțin de un sfert (din avere), este dator, după ce a anunțat intrarea în minăstire, să dea copiilor nu mai puțin de un sfert (din averea sa), sau să completeze (pînă la un sfert), cele ce deja primiseră sau chiar să li se dea totul. Iar dacă are soție, să i se păstreze zestrea, și cele cuvenite

433. P. NOAILLES, *Les Collections de Nouvelles...*, p. 46.

434. G. E. HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. 217.

435. *Ibidem*, II, p. 227.

436. *Ibidem*, p. 215.

437. *Ibidem*, p. 211.

pentru cazul morții(lui). Iar dacă cineva, după ce a făcut acestea, îmbracă haina militară sau alt mod de viață, averea lui să rămână la locul (mînăstirea) în care renunțase la lume»⁴³⁸.

Cap. 79 (Nov. 123, c. 38) : «Dacă un bărbat sau o femeie alege viața monahală, poruncim ca lucrurile lor să revină mînăstirii»⁴³⁹.

Cap. 80 (Nov. 123, c. 38) : «Dacă o astfel de persoană ar avea copii și nu a formulat cele privitoare la ei înainte de a intra (în mînăstire), îi este permis și după intrarea în mînăstire să-și împartă averea copiilor săi, așa încît pentru nimeni dintre ei să nu se împuțineze partea legală. Partea care nu se dă copiilor, să se dea mînăstirii. Iar dacă ar vrea să se împartă întreaga lui avere între copii, persoana să se numere ca unul dintre ei și partea lui să se țină și să se aducă (în mînăstire), ca drept al mînăstirii. Iar dacă, în mînăstire petrecînd, moare înainte de a împărți lucrurile sale copiilor, copiii să ia parte legiuită, iar cealaltă parte din avere să revină mînăstirii»⁴⁴⁰.

Cap. 84 (Nov. 123, c. 42) : «Dacă un monah își părăsește mînăstirea și intră în alta, și dacă se vădește, în timpul cît a părăsit mînăstirea, că are unele lucruri, poruncim să se dea mînăstirii în care a intrat întîi. Iar dacă revine la viața lumească să fie readus în mînăstire de către episcop și de autoritatea civilă a acelor locuri și lucrurile cîte se vor vădi după aceea că are, să se dea mînăstirii în care este introdus. Și dacă iarăși părăsește mînăstirea, atunci autoritatea provinciei în care se află să-l rețină și să-l repună în starea în care era»⁴⁴¹.

Din Colecția de canoane în 50 de titluri, numai două relatează despre averea Bisericii și administrarea ei :

Titlul IV : «Despre faptul că trebuie să fie separate lucrurile care aparțin episcopului de cele (care aparțin) Bisericii. De asemenea (despre faptul) că el pe cele care îi aparțin, poate să le dea cui vrea»⁴⁴².

Titlul V : «Episcopul are dreptul să administreze averile Bisericii».

Astfel, din toate aceste norme pe care le-am arătat, desprindem că toate bunurile materiale de care se servește Biserica au caracter de bunuri obștești, a căror administrare trebuie să se facă cu grijă «potrivind normele din regulamentul Bisericii cu acelea din Legiuirile de Stat»⁴⁴³.

438. *Ibidem*, p. 211.

439. *Ibidem*, p. 231.

440. *Ibidem*, p. 231.

441. *Ibidem*, p. 232.

442. J. PITRA, *Spicilegium solesmense...*, p. 558.

443. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Tradiția pravilnică...*, p. 354. A se vedea și titlurile celorlalte Novele referitoare la bunurile bisericești, la Biener, *Geschichte der Novellen*, p. 438. Despre administrarea incorectă a bunurilor bisericești, a se vedea : can. 38, 41 apostolice ; 26, 33 Cartagina ; 25 Antiohia ; 15 Ancira. De asemenea și Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române, art. 3, al. t. Asupra dreptului de citorie în Biserica Ortodoxă, a se vedea : N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc*, p. 439—441 ; IDEM, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. I, p. 232 și vol. II, part. II, p. 307 și urm. ; Prof. Dr. IORGU D. IVAN, *Bunurile bisericești în primele șase secole*, p. 62 și urm. ; A. ȘAGUNA, *Compendiu de Drept canonic*, Sibiu, 1913, p. 258 și urm., V. ȘESAN, *Drept bisericesc*, p. 175 ; Cît privește administrarea averii bisericești a B.O.R. a se vedea în *Statutul pentru organizarea și funcționarea B.O.R.*, art. 169, 170, 171 ; *Regulamentul pentru administrarea averilor bisericești*, art. 2.

b) *Iconomii, administratori ai patrimoniului unităților bisericești.* Averea Bisericii, sub aspect juridic, constituie proprietatea Bisericii respective, în cadrul unității bisericești autocefale sau autonome. Ea cuprinde bunuri sacre, care prin sfințire sau binecuvîntare sînt destinate cultului divin, și bunuri comune⁴⁴⁴, pe care trebuie să le administreze episcopul, în calitatea lui de chivernisitor al întregii sale eparhii, ajutat de iconomi⁴⁴⁵.

Iconom (ὁ οἰκονόμος) este denumită acea persoană care stă în serviciul administrației episcopale centrale și care, mai precis, era însărcinat cu purtarea de grijă a întregii averi bisericești de care dispunea o eparhie. Recrutat de cele mai multe ori de către episcop din rîndul preoților eparhiei sale, iconomul trebuia să exercite unele atribuții care au fost fixate prin canoanele 25, 26 de la Sinodul IV ecumenic și canonul 11 al Sinodului VII ecumenic; iar dacă episcopul nu se îngrijea de numirea acestuia, Mitropolitul, în baza dreptului de devoluțiune⁴⁴⁶, putea să-i numească episcopului respectiv un iconom. Acesta singur, sau ajutat și de alte persoane, clerici inferiori⁴⁴⁷, sub supravegherea episcopului, trebuia să administreze bunurile ce constituiau averea eparhiei. Pe lângă acești iconomi, pentru administrarea bunurilor mai multor eparhii, «împăratul Justinian» a creat funcția de hartular (notar), care era un fel de inspector al iconomilor eparhiali, priceput în întocmirea legală a actelor de administrare care deveniseră foarte numeroase, din pricina sporirii bunurilor bisericești⁴⁴⁸.

O dată cu apariția, în timp, a organizării comunităților sub forma parohiilor, pentru o mai bună și mai ușoară chivernisire, administrația averii bisericești din parohia respectivă s-a dat în seama preotului paroh, pentru care el trebuia să dea socoteală în fața ierarhului său. Înmulțindu-se, cu vremea, obligațiile preotului în cadrul parohiei pe care o păstora, pentru administrarea averii parohiale, s-a simțit nevoia ca, din rîndul credincioșilor comunității, să fie aleși anumiți oameni vrednici și cinstiți, așa-numiții epitropi (bătrîni sau curatori)⁴⁴⁹ care, aleși de comunitate, să se îngrijească, sub supravegherea preotului paroh, de administrarea bunurilor parohiei pentru care au a răspunde în fața

444. Vezi *Regulamentul pentru administrarea averilor bisericești*, art. 2, al. a. v. în «Legiuirile B.O.R.», p. 345.

445. Vezi canoanele: 38, 40, 41 apostolice; 25, 26 ale Sin. IV ecum., 11—12 ale Sin. VII ecum. Referitor la drepturile și obligațiile iconomului, ca administrator al averii bisericești, a se vedea: Prof. Dr. IORGU D. IVAN, *Bunurile bisericești în primele șase secole...*, București, 1937, p. 62; Pr. Prof. LIVIU STAN, *Indrumător canonic*, în «Legiuirile B.O.R.», p. 471; Pr. Prof. C. Rus, *Ghid canonic privind administrația bisericească*, în rev. «Mitropolia Banatului», XXXV, (1985), nr. 11—12, p. 755; Pr. C. POPA, *Contribuția profesorului D. G. Boroianu, în domeniul Dreptului bisericesc*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LV (1979), nr. 3—6, p. 33; N. MILAȘ, *Dreptul Bisericesc Oriental*, p. 186.

446. V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 9.

447. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 201.

448. Pr. Prof. LIVIU STAN, *Relațiile dintre Stat și Biserică*, în rev. «Orthodoxia», IV (1952), nr. 3—4, p. 399.

449. N. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 351; V. Șesan, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 249.

comunității și a chiriarhului locului⁴⁵⁰. Dorind ca să fie bună rânduială în administrarea averii bisricești în cuprinsul Imperiului, împăratul Justinian «a interzis episcopilor să se ocupe de administrarea acestor bunuri, dar i-a obligat să supravegheze activitatea iconomilor, iar patriarhilor le-a impus obligația de a supraveghea cu autoritate supremă buna administrare a averilor bisricești de pe cuprinsul Patriarhiei»⁴⁵¹.

Dacă din Colecția celor 87 de capitole, despre iconomi relatează capitolele 14, 20, 25, 35, 60, 63, 70 și 85, în cuprinsul Nomocanonului în 50 de titluri, despre obligativitatea numirii și despre drepturile și obligațiile iconomului pentru administrarea averii eparhiale se află dispoziții numai în titlurile următoare :

Titlul VIII care cuprinde cap. 60 (Nov. 123, c. 23), al Colecției în 87 capitole.

Titlul XIV cuprinde cap. 35 (Nov. 123, c. 6) al aceleiași Colecții.

Titlul XIX redă capitolul 20 (Nov. 3, c. 1. 2) din Colecția în 87 de capitole.

Titlul XXIV redă capitolul 85 (Nov. 123, c. 43) din aceeași colecție.

Din cuprinsul Colecției de canoane în 50 de titluri, numai singur titlul VIII relatează despre iconom.

După cele relatate despre rolul iconomului în administrarea averii eparhiale, putem afirma că aspectul material-economic al vieții bisricești este situat în strînsă legătură, deopotrivă, atît cu nevoile lucrării bisricești, cu nevoile de viață ale clerului, cît și cu izvorul tuturor bunurilor menite ca să satisfacă aceste nevoi, adică cu munca și cu contribuția consimțită a credincioșilor.

F. DISCIPLINA BISERICESCĂ

Delictele

1. Delicte împotriva credinței : apostazia, erezia, schisma

Asupra problemelor care interesau Biserica în general, Sfinții Apostoli au hotărît întotdeauna, de comun acord, în sinod, ceea ce au practicat și practică pînă astăzi urmașii lor, episcopii. Ori de cîte ori s-au ivit controverse, erezii sau schisme, episcopii s-au întrunit și ei în sinoade particulare și ecumenice, unde, împreună, sub puterea Sfintului Duh, au cercetat problemele, au hotărît doctrina și au elaborat canoane pentru întărirea disciplinei, necesară bunului mers al activității Bisericii în organizarea și dezvoltarea ei.

Încă din perioada cînd s-a format ca societate religioasă, Biserica, pentru organizarea și buna desfășurare a activității sale a simțit nevoia unei bune rînduiei și a unei discipline bazată nu numai pe norme religioase și morale, ci și pe norme juridice — respectiv cele cuprinse în sfintele canoane. Așa se explică faptul că, autoritatea Bisericii, împotriva celor care încalcă sau se abat de la normele sale, a stabilit felurite și variate rînduiei pentru îndreptarea celor ce greșesc și pentru

450. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 435; V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 145.

451. Pr. Prof. LIVIU STAN, *Relațiile dintre Stat și Biserică*, p. 399.

aducerea lor la calea unei viețuiri corecte, potrivit cu normele bisericești. Prima instanță disciplinară era episcopul, care judeca toate chestiunile bisericești și chiar civile între creștinii din cuprinsul eparhiei sale (can. 37 apostolic, 5 al Sinodului I ecumenic ; 2, 6 ale Sinod. II ecumenic ; 9, 17 ale Sinod. IV Ecumenic ; 25 Trulan ; 14, 15, 20 Antiohia ; 15, 19, 104 Cartagina) ; apoi ca a doua instanță disciplinară era în Biserica ecumenică sinodul mitropolitan (can. 34 Apostolic, 5, 15, 16 Sinod. I ecumenic ; 2, Sin. II ecumenic ; 8 Sin. III ecumenic ; 9, 17, 20, Sin. IV ecumenic ; 17, 20 Trulan ; 6, 9, 13 Antiohia), după care, atunci când în organizarea Bisericii a luat ființă patriarhia, și cauza nu se definitivase la instanța a doua, «sinodul patriarhal constituie a treia instanță disciplinară»⁴⁵².

Ca unul care mărturisește credința, credinciosul, în viața lui de toate zilele, intră în relații cu tot felul de persoane sau alți factori care îl pot influența în privința convingerilor sale, determinându-l să-și piardă credința. Socotite «încălcări de legi prin care se săvârșește ceea ce este interzis sau se omite ceea ce este impus ca îndatorire»⁴⁵³, delictele, atât cele generale (săvârșite și de clerici și de mireni), cât și cele speciale (săvârșite numai de clerici)⁴⁵⁴, se pedepsesc cu pedepse pe care Biserica, în baza dreptului ei divin și jurisdicțional, le aplică tuturor membrilor ei care se fac vinovați de asemenea delictes, pedepse care au valoare și putere obligatorie în toată Biserica⁴⁵⁵.

Între abaterile generale de la dreapta credință menționăm : apostazia, erezia și schisma.

Apostazia (*ἀποστασία*) este una din abaterile bisericești grave prin care se înțelege lepădarea totală de credința creștină și acceptarea unei religii necreștine sau renunțarea la orice fel de religie⁴⁵⁶. Măsura gravității ei se apreciază după intenția sau constrângerea vinovatului la comiterea ei. Astfel, potrivit canonului 62 apostolic, clericul care de frică omenească se va lepăda de Hristos, să fie îndepărtat din Biserică ; iar dacă își va tăgădui calitatea de cleric, să se caterisească ; și într-un caz și în altul, dacă se pocăiește, se va primi numai ca laic⁴⁵⁷. În privința laicilor, «care pe timpul tiranului Liciniu au căzut de la credință, fără de silă și fără de răpirea averilor lor, sau fără de nici o primejdie sau ceva de acest fel..., cîți se vor căi sincer, să petreacă trei ani între ascultători și șapte ani să se prosterneze ; iar doi ani vor participa la rugăciune cu poporul, fără împărtășire»⁴⁵⁸. Iar dacă apostazia a fost comisă în mod constrîns, laicul va fi oprit de la Sfînta Împărtășanie numai 12 ani, iar clericul, «dacă arată o căință adîncă își poate păstra numele și demnitatea de cleric, însă fără a mai putea săvîrși vreodată lucrările sfînte»⁴⁵⁹.

452. V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 238, 239.

453. *Ibidem*, p. 241.

454. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 400 ; V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 241.

455. *Ibidem*, p. 416.

456. *Ibidem*, p. 401.

457. IDEM, *Canoanele...*, I, I, p. 280.

458. IDEM, *Canoanele*, I, II, p. 54.

459. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 401 și notele 1 și 2.

După împrejurări, însă, apostatului i se poate aplica și o pedeapsă mai ușoară, adică de a fi exclus de la Sfânta Împărtășanie pe un timp de 13 sau 12 ani, de la 10, 6, 3 sau chiar 2 ani, la care trebuie să adauge și un canon de pocăință din post și rugăciune, însoțit de metanii⁴⁶⁰ sau dacă este vorba de apostazie din constrângere, oprirea de la Sfânta Împărtășanie va oscila între 9 ani⁴⁶¹ și 6 luni⁴⁶².

Din aceste dispoziții canonice reiese clar că Biserica a stabilit, după împrejurări, măsurile luate împotriva apostatilor, căutînd totdeauna să găsească o pedeapsă cît mai potrivită cu faptul în sine, ținîndu-se cont de împrejurările în care s-a săvîrșit abaterea.

Erezia (*ἀίρεσις* — haeresis) este a doua abatere gravă de la dreapta credință a Bisericii creștine, prin care, în dreptul bisericesc, se înțelege «respingerea intenționată și îndărătnică a unei dogme fixate de Biserică sau ținerea la o părere dogmatică eretică reprobata de Biserică, abatere care, potrivit gravității ei se pedepsește cu anathema»⁴⁶³. Se înțelege, prin aceste aspre pedepse, Biserica, prin dispozițiile cuprinse în canoane⁴⁶⁴, dorește să ferească pe creștini «de contagiunea spirituală cu ereticii»⁴⁶⁵. În sens general, Biserica numește pe credincioșii de altă confesiune «eterodocși»⁴⁶⁶, care se împart în eretici și schismatici.

Dacă «ereticii, zice Sfîntul Vasile cel Mare, sînt cei ce se despart de Biserică și se îndepărtează de la dreapta credință, schismaticii sînt cei ce se abat de la disciplina bisericească, cei care rup unitatea Bisericii...»⁴⁶⁷. Prin urmare, cu alte cuvinte, schisma «este o abatere în

460. Vezi can. 6, 9 Ancira; can. 7 Petru al Alexandriei; can. 1 Ioan Ajunătorul.

461. Vezi can. 3, 4, 5, 7, 8 Ancira; 1, 2, 8, 9 Petru al Alexandriei; «Grigorie de Nyssa»; 71 Vasile cel Mare.

462. Asupra canoanelor referitoare la Apostazie, vezi: Pr. Prof. CONSTANTIN RUS, *Ghid canonic privind abaterile și delictele bisericești*, în rev. «Mitropolia Banatului», XXXV (1985), nr. 9—10, p. 621; În Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată al B.O.R., din ianuarie 1950, cu privire la Apostazie se prevăd următoarele: Art. 5: «Apostazia este lepădarea credinței depline a Bisericii Ortodoxe și îmbrățișarea unei confesiuni religioase neortodoxe sau a altei religii. Pentru clerici, vina aceasta se pedepsește cu caterisirea».

463. N. MILAȘ, *Dreptul Bisericesc Oriental*, p. 401, cu notele 3, 4; V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 241.

464. Pr. Prof. LIVIU STAN, *Îndrumător canonic*, în «Legiuirile B.O.R.», p. 467, 475; Pr. Prof. CONSTANTIN RUS, *Ghid canonic privind abaterile și delictele bisericești*, în rev. «Mitropolia Banatului», XXXV (1984), nr. 9—10, p. 621; Prof. Dr. ION BRIA, *Dicționar de teologie ortodoxă...*, 1981, p. 152; Prof. Dr. IORGU D. IVAN, *Opera canonică a Sfîntului Vasile cel Mare și importanța ei pentru unitatea Bisericii*, în vol. Sfîntul Vasile cel Mare, «Închinare la 1600 de ani de la săvîrșirea sa», Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 373.

465. N. MILAȘ, *Canoanele...*, vol. I, partea I-a, p. 255; *Ibidem*, vol. II, p. 118—119 și 475—476.

466. Atitudinea Bisericii noastre față de eterodocși este astăzi animată de spiritul ecumenismului creștin contemporan și călăuzită de străduința comună a tuturor credincioșilor pentru refacerea unității creștine.

467. Drd. GRIGORE PĂTRULESCU, *Epitimiile canonice și ascetice, în general* în rev. «Studii Teologice», XXXII (1980), nr. 3—6, p. 540.

chestiuni mai mici sau nesupunerea manifestată față de conducerea legitimă bisericească — o dezbinare conștientă în cele administrative»⁴⁶⁸.

Schisma este de două feluri — confesională, prin care se înțelege «despărțirea de Biserică din cauza înțelegerii deosebite a unor obiecte mai puțin importante ale învățăturii bisericești sau a unor chestiuni mai ușor de împăcat» (can. 1 al Sfântului Vasile cel Mare), și — schismă bisericească, prin care se înțelege «refuzul de a asculta de autoritatea bisericească legală»⁴⁶⁹. Dacă cei vinovați de schismă bisericească sînt clerici, ei se pedepsesc cu depunerea, iar dacă sînt laici se pedepsesc cu excomunicarea⁴⁷⁰. Pentru Biserică, schisma nu prezintă un pericol de neînlăturat, pentru că deosebirile ce-i despart pe schismatici de Biserică se pot îndrepta ușor și deci, în aplicarea măsurilor de pedepsire se începe cu admonestarea lor, care, dacă e cazul, se poate repeta de 3 ori (can. 31 apostolic), și numai după această măsură duhovnicească, schismaticilor li se va putea aplica excomunicarea, potrivit stării de abatere — dacă este recidivă sau nu.

Împăratul Justinian, prin multe constituții, cuprinse în unele capitole din Codex, Novele și Digeste, a declarat credința ortodoxă ca fiind singura credință din cuprinsul imperiului. Astfel, în titlul primului capitol din Codex, unde împăratul a reprodus legea «de fide catholica», elaborată de Teodosie I (380), prin care creștinismul a fost declarat religie de stat, se spune: «De summa trinitate et de fide catholica, et ut nemo de ea publice contendere audeat» (despre suprema trinitate (treime) și despre credința universală și ca nimeni să nu îndrăznească să se ridice împotriva ei)⁴⁷¹. Împăratul Justinian a luat, de asemenea, măsuri și împotriva ereticilor, sancționîndu-i cu «exilarea, confiscarea de bunuri etc., declarînd chiar pe copiii acestora lipsiți de dreptul de moștenire, bunurile revenind statului dacă toți sînteretici (filii haereticorum non admittuntur ad eorum succesionem, sed fiscus), iar dacă unii copii sînt ortodocși și alții nu, numai cei ortodocși se bucură de dreptul de a-i moșteni pe părinți»⁴⁷².

Colecția canonică în 50 de titluri cuprinde dispoziții referitoare la aceste delictе în următoarele titluri:

Titlul XXXIV: «Despre monahii și monahiile care încalcă promisiunea schimei (nu este lucru fără pericol, indiferent și fără bănuială faptul de a primi și a conviețui monahii cu monahiile; *despre lepădarea de credință*)»⁴⁷³.

468. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 401; V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 241. Despre schismă, a se vedea și M. J. CONGAR, *Schisma*, în *Dict. de Théol. catholique*, t. XIV, part. I, Paris, 1939, col. 1286—1312. A se vedea și: art. 12 și 13 din *Regulamentul de procedură al Instanțelor disciplinate și de judecată al Bisericii Ortodoxe Române în vigoare*, din 1950, în «Legiuirile B.O.R.», p. 57.

469. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 401 și nota 6.

470. *IBIDEM*, p. 401 și nota 7.

471. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Relațiile dintre Stat și Biserică*, în rev. «*Orthodoxia*», IV (1952), nr. 3—4, p. 401.

472. *IBIDEM*, p. 402.

473. J. PITRA, *Spicilegium solesmense...*, p. 562.

Titlul XXXV : «Despre catehumenii căzuți (de la credință) care și-au călcat promisiunile (Despre Sfânta Împărtășanie, cui trebuie dată)»⁴⁷⁴.

Titlul XXXVIII : «Despre faptul că nu trebuie primiți (cu ușurință în comuniune), cei care se întorc de la orice fel de păcate, nici cei excluși (din comunitatea lor) de eretici la Biserica catolică (ortodoxă)»⁴⁷⁵.

Titlul XXXIX : «Despre cei care se întorc, după ce au jertfit sau au gustat din cele jertfite idolilor — fie că au fost nevoiți, fiind amenințați, fie din proprie inițiativă ; despre cei care au jertfit idolilor înainte de botez : dacă, după ce au primit botezul, pot fi aleși (în cler) ; despre cei care s-au ocupat cu astrologia, ghicitul și vrăjitoria ; despre cei care au purtat sau fac așa-zisele filacterii»⁴⁷⁶.

Astfel, se poate constata că, ori de câte ori în sînul Bisericii apare dezbinarea, aceasta afectează unitatea creștină. Totdeauna, cînd a fost vorba de aplicarea unor pedepse pentru cei ce se depărtau de Trupul Bisericii, fie schismatici, apostatați sau eretici, grija mare a Bisericii era ca să prezinte adevărata învățătură de credință la care trebuia să revină și s-o recunoască cei în cauză și, în cele din urmă, să aplice pedepsele care aveau în vedere îndreptarea păcătosului, totdeauna aplicîndu-se principiul «iconomiei». În vremea noastră, refacerea unității creștine este un imperativ major. «Adevărurile de credință au devenit factor de dialog între Biserici», iar problema păstrării dreptei credințe, singura cale de intrare în relație cu Dumnezeu, este de mare actualitate, ca o împlinire a rugăciunii Mîntuitorului Hristos «ca toți cei ce cred în El să fie una» (Ioan XVII, 21).

2. Delicte împotriva moralei : adulterul, conjurația împotriva autorității bisericesti și a autorității de stat

În procesul său de desăvîrșire morală, creștinul se bucură de ajutorul Bisericii, sub cupola și îndrumarea căreia își desfășoară el firul vieții sale morale.

Conform învățaturii creștine, conviețuirea bărbatului cu femeia este un așezămînt dumnezeiesc ce-și are începutul o dată cu crearea neamului omenesc (Facere II, 18). Din punct de vedere juridic, căsătoria prin care se pune bază familiei, se întemeiază pe consimțămîntul liber al celor doi soți de a trăi împreună, iar religios, legămîntul capătă un caracter sfînt, binecuvîntat fiind de Dumnezeu prin rugăciunile Bisericii și Taina respectivă. În sens creștin, fidelitatea dintre soți trebuie să-și aibă ca bază obligația fundamentală de a fi credincios unul altuia, cu o dragoste sinceră și statornică. Ca Sfîntă Taină, căsătoria, ca unire conjugală, este prin ea însăși indisolubilă. Căsătoria nu se poate desface decît în două cazuri, adică prin moartea fizică și cea moral-religioasă, care se produce prin adulter, păcat grav care constă în relația nelegiuită cu o soție sau un soț străin, și care mutilează unitatea organică a soților

474. *IBIDEM*, p. 562.

475. *IBIDEM*, p. 563.

476. *IBIDEM*, p. 563.

legitimi, viciază credincioșia, tulbură violent buna înțelegere și încredere reciprocă. Ca atare, adulterul este un delict împotriva moralei creștine.

În viziunea Bisericii despre scopul căsătoriei, adulterul se socotește de aceeași gravitate ca și uciderea⁴⁷⁷ și este condamnat nu numai ca fapt, ci și ca intenție și dorință (Matei V, 27). Preotul care săvârșește adulter, conform sfintelor canoane, se pedepsește cu caterisirea. Potrivit legilor bisericești, ca și celor civile din dreptul greco-roman, adulterul este un delict și, ca atare, constituie pentru cei care sînt dovediți, un impediment la căsătorie⁴⁷⁸.

Tot ca delict împotriva moralei este socotită și conjurația contra autorităților bisericești⁴⁷⁹ și a autorității de stat⁴⁸⁰. În baza deplinătății stării harice pe care episcopul o deține în eparhie, cei ce nu respectă această autoritate a episcopului comit delictul de nesocotire a demnității harice și de încălcarea a normelor canonice. Clericul care defaimă pe episcopul de care depinde, canonic, se caterisește⁴⁸¹, iar cel care se ridică împotriva episcopului său și face schismă se pedepsește cu anatema⁴⁸². La ascultare și supunere față de autoritatea Bisericii sînt chemați toți credincioșii, căci a nu asculta și respecta dispozițiile bisericești înseamnă, pentru cei ce fac parte din Biserică, a se exclude singuri din mijlocul obștii creștine. Biserica recunoaște autoritatea stăpînirii pămîntești ca fiind instituită de Dumnezeu și propovăduiește deplina supunere conștientă față de această autoritate⁴⁸³.

Referitor la conjurația împotriva autorității bisericești și a autorității de stat, în Colecția celor 87 de capitole se găsesc dispoziții în capitolele 1, 12, 22, 25, 27, 53, 54, 55, 60, 63, 74, 84, 85, 86, 87; dintre acestea, în cuprinsul Nomocanonului, apar numai următoarele:

Titlul I redă capitolul 1 (Nov. 5, pr.) din Colecția în 87 de capitole care dispune următoarele: «Dispoziție, cum trebuie să fie aduși episcopii și clericii la hirotonie. Despre cealaltă stare a clerului (alcătuită) fie din bărbați, fie din femei, Împăratul Cezar Flavius Justinianus, Augustul cel precucernic, către Epifanie, Prea Sfințitul Arhiepiscop și Patriarh ecumenic.

Daruri foarte mari, date de sus, de iubirea lui Dumnezeu oamenilor sînt preoția și împărăția. Una slujește lucrurilor celor sfinte, iar alta lucrurilor celor omenești și poartă grijă de ele. Și una și alta, purcîzînd din același izvor, împodobesc viața omenească. Nimic nu stă așa

477. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 521. A se vedea și pag. 526, nota 3. Cît privește canoanele care consideră adulterul ca un delict ce se pedepsește aspru, a se vedea: N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 508; notele 7, 8, 9; V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 203.

478. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 505, notele 8 și 9.

479. Canoanele 4, 8, 19, 20, 24 — Sin. IV ec., 8, 19, 31, 33, 59 — sin. VI ec., 6, 21 — sin. VII ec., 6 Gangra, 4, 9, 10, 16, 17 Antiohia; 57 Laodiceea; 9, 10, 31, 43, 62, 67, 132 Cartagina (Vezi, Pr. Prof. C. RUS, *Ghid canonic...*, p. 622).

480. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 404. Vezi can. 84 apostolic.

481. IDEM, *Canoanele...*, vol. I, partea I, p. 270.

482. IDEM, *Canoanele*, vol. II, partea a II-a, p. 160.

483. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 570; Pr. Prof. CONSTANTIN RUS, *Ghid canonic...*, în rev. «Mitropolia Banatului», XXXV (1985), nr. 9—10, p. 755.

de mult la inima împăraților, precum cinstirea preoților, care se roagă pentru ei lui Dumnezeu. Dacă prima se împlinește ireproșabil în toate privințele, aduce îndrăzneală către Dumnezeu; dacă cealaltă realizează corect și cum trebuie conducerea statului (pretutindeni), este armonie și folos neamului omenesc. Credem că acest lucru se realizează dacă se păzesc sfintele canoane, pe care le-au dat Apostolii — cei care pe drept trebuie lăudați și preamăriți, cei ce au văzut cu ochii lor pe Cuvântul lui Dumnezeu — iar Sfinții Părinți le-au păstrat și explicat»⁴⁸⁴.

Capitolul 22 (Nov. 131, c. 1—3 in) al Colecției în 87 de capitole, cuprins, de asemenea, în Titlul I al Nomocanonului dispune următoarele: «Despre canoanele bisericesti și despre privilegiile:

Poruncim, așadar, să se țină rânduiala legilor, sfintele canoane bisericesti, formulate și aprobate de cele patru sfinte sinoade, adică de cei 318 Părinți din Niceea, de cei 150 din Constantinopol, de cei din Efes, în care a fost condamnat Nestorie și de cei din Calcedon. Pentru că noi păzim dogmele care au fost formulate în cele patru sinoade amintite ca pe Sfintele Scripturi...»⁴⁸⁵.

Dintre cele 50 de titluri ale Colecției de canoane, cât privește delictele împotriva moralei, adulterul și conjurația împotriva autorității bisericesti și de stat, menționăm pe următoarele:

Titlul XLI: «Despre cei care s-au despărțit fără motiv și s-au unit cu alții (soți). Despre cei ce s-au întors de la desfrâu. Despre cea care s-a măritat cu alt (bărbat) înainte de a auzi de moartea bărbatului ei, plecat departe»⁴⁸⁶.

Titlul XLII: «Despre cei ce trăiesc cu femeii răpite și luate cu forța. Despre felul cum trebuie pedepsiți adulterinii și desfrânații. Despre fecioarele și roabele care desfrînează»⁴⁸⁷.

Titlul XLIII: «Despre cei care au contractat mai multe căsătorii și despre cei care devin cu ușurință bigami. Despre cei ce sînt pe punctul de a păcătui, dar n-au căzut (încă în păcat). Despre faptul că nimănui nu-i este permis să facă baie cu femeile»⁴⁸⁸. Canonul 37 al Sfintului Vasile cel Mare stabilește în mod clar că: «cel ce trăiește în concubinaj cu femeia căsătorită sau logodită cu altul este vinovat de adulter»⁴⁸⁹.

Din cuprinsul acestor dispoziții desprindem că Biserica Ortodoxă, potrivit învățaturii Mîntuitorului Iisus Hristos, pe care au propovăduit-o apoi Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți cu toată grija și care se păstrează și se propovăduiește pînă astăzi prin reprezentanții ierarhiei bisericesti, socotește că respectarea autorității bisericesti și a autorității statului, cât și supunerea conștientă și deplină față de acestea, reprezintă una din cele mai importante datorii ale membrilor ei.

484. HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. 208.

485. *IBIDEM*, p. 216.

486. J. PITRA, *Spicilegium solesmense...*, p. 563.

487. *IBIDEM*, p. 564.

488. *IBIDEM*, p. 564.

489. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Îndrumător canonic*, în «Legiuirile B.O.R.», p. 467 (Concubinajul). A se vedea și N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 405, nota 23; vezi și Pr. Prof. C. RUS, *Ghid canonic...*, p. 624.

3. Delicte împotriva averii publice și bisericești : furtul și distrugerea

Furtul (*κλοπή*) este o abatere de la viața morală creștină care, pe de o parte, știrbește onoarea persoanei ce-l săvârșește, iar pe de altă parte, ofensează o altă persoană sau chiar societatea în care se întâmplă acest urit act. Însușirea pe ascuns de bunuri străine este un fapt dezaprobat și condamnat atât de autoritatea bisericească, cât și de cea a statului. De cele mai multe ori, furtul, care se săvârșește din lăcomie, este însoțit de un alt mare păcat și anume, cel al distrugerii. Pedepsa care se aplică în cazul acesta va fi de 40 de zile sau maximum de un an oprire de la Sfânta Împărtășanie, atunci când cel vinovat își va mărturisii singur furtul și pînă la doi ani, când se vedește de altcineva (can. 61 al Sfîntului Vasile cel Mare, 41 Ioan Postitorul), iar când furtul se va săvîrși cu vărsare de sînge, hoțul se va pedepsi ca pentru ucidere (can. 6 Grigorie de Nyssa). În baza dispozițiilor și normelor canonice în vigoare, clericul care se face vinovat de furt, desfrînare, sperjur sau alt păcat de moarte, trebuie să fie caterisit⁴⁹⁰, potrivit canoanelor 25 apostolic, 61 al Sf. Vasile cel Mare, 6 al Sf. Grigorie de Nyssa, 11 al Sf. Grigorie Teologul; nomocanonul în 14 Titluri (Sintagma Ateniană I, 111), Vlastare K, 23 (Sintagma Ateniană VI, 332—334)⁴⁹¹.

În general, atât averea bisericească cât și cea publică constituie baza materială a întregului popor din cadrul unui stat. De aceea, canoanele, ca și legile greco-romane respective, care au fost primite în nomocanoane, opresc, amenințînd cu pedeapsă grea pe cei care înstrăinează, risipesc sau distrug averea publică și bisericească, iar cei vinovați se pedepsesc aspru⁴⁹². Între calitățile care se cer celui care se aduce spre a fi sfințit episcop, și în general tuturor celor ce urmează să primească Taina Hirotoniei, se prevede și aceea de a fi cinstit⁴⁹³. În capitolul 8 (Nov. 3, c. 2 paragraf 1. 2. 3.), din Colecția de 87 capitole, cuprins în Titlul XXXIII al Nomocanonului Sfîntului Ioan Scolasticul se prevede: «Dacă în răstimpul celor trei ani va veni cineva și va voi să smulgă pe unul dintre cei care au îmbrățișat viața monahală, zicînd că este servitorul său și că a sustras unele lucruri și de aceea a alergat la mînăstire, poruncim să nu i se împlinească voia imediat, ci mai întîi acela să

490. Vezi Pr. Prof. LIVIU STAN, *Îndrumător canonic*, în «Legiuirile B.O.R.», p. 467, 477.

491. N. MILAȘ, *Dreptul bis. oriental*, p. 405, nota 19. Despre pedepsele pentru furt din bunul privat sau obțesc în vechile Legiuiri românești și legea penală actuală, vezi: Arhid. Prof. Dr. IOAN FLOCA, *Potunca a 7-a*, în «Îndrumătorul bisericesc», Sibiu, 1982, p. 227—228.

492. Can. 38 apostolic, 12, 13 Sin. VII ec.; 95 Ancira; 24 Antiohia, 26, 33 Cartagina; Dig. I, 5; Codex, I, 2, 14; Nov. 46 p. 4; Nov. 67, pr.; Nov. 120, 6, 7, 11; Cf. N. Milaș, *ibidem*, p. 437, nota 4.

493. A se vedea cap. 2 din Colecția în 87 de capitole. Vezi și cap. 13 din aceeași Colecție, unde se arată când se îngăduie înstrăinarea bunurilor, p. 251, ca și cap. 14, unde se prevede că cei ce primesc să administreze bunurile bisericești, trebuie să jure în fața episcopului că nu vor înșela și păgubi, p. 252. De asemenea și cap. 15, unde se pune mai ales problema administrării bunurilor ce provin de la curtea împărătească; ca și cap. 26 din Colecția în 87 capitole: «Despre timpul prevăzut pentru revendicările moștenitorilor, despre evaluarea, înlocuirea și înstrăinarea bunurilor».

aducă probe că respectivul este rob, că a fost surprins furînd, că a dus o viață urită și că pentru aceasta a alergat către mînăstire și nu pentru că a iubit viața ascetică. Dacă așa stau lucrurile, atunci acesta să fie predat stăpînului său împreună cu lucrurile pe care le-a sustras, dacă acestea au fost aduse în mînăstire. Stăpînul să dea asigurarea că nu-i va face nici un rău. Dar dacă cel învinuit nu este dovedit cu nimic din acestea, ba din contră, se arată cinstit și blind, iar cît timp a stat la stăpînul său a fost fără reproș, dacă n-a trecut perioada celor trei ani, să rămînă în mînăstire, absolvit de obrăznicia detractorilor săi, iar cînd trec cei trei ani, să se învrednicească de cinstea monahală. Nu dăm nimănui permisiunea să se intereseze de el în vreun fel. Ajunge pentru izbăvirea celor ce au păcătuit mărturia celor trei ani. Iar dacă la cei ce au furat se găsesc lucrurile, să le restituie. Iar dacă cineva după ce a fugit din robie (și a devenit monah), încearcă să părăsească mînăstirea și să urmărească un alt mod de viață, dăm permisiune stăpînului, care-l revendică, să-l reia și să-l aibă între servitorii săi»⁴⁹⁴.

Cu referire la furt și distrugere, ca delictе împotriva averii publice și bisericești, colecția de canoane a lui Ioan Scolasticul cuprinde dispoziții în titlul XLVI, care prevede următoarele: «Se cuvine ca cei ce se apropie de jertfelnic să nu sustragă ceva din lucrurile Bisericii; să nu primească din roade, decît cei trimiși să le administreze (nici să strice cărțile, nici să trimită Sfintele în alte parohii ca binecuvîntare. Cine trebuie să se apropie de jertfelnic»⁴⁹⁵.

Titlurile referitoare la disciplina Bisericii cuprind hotărîri canonice și nomocanonice pentru cei care nu se supun legilor Bisericii, făcîndu-li-se cunoscute pedepsele care îi așteaptă; iar celor care se pocăiesc, arătîndu-li-se gradul și timpul pocăinței. Păstrarea și întărirea disciplinei nu sînt numai un imperativ care decurge din normele canonice ale Bisericii, ci — referindu-ne și la normele prevăzute de legile civile — sînt, deopotrivă, și un imperativ social de cea mai mare importanță. Grija pentru desfășurarea întregii activități și statornicirea unei discipline care trebuie respectată în cadrul unei societăți religioase revine autorității care exercită cele trei slujiri sacerdotale — sacramentală, misionară și pastorală — adică ierarhiei bisericești»⁴⁹⁶.

Pe drept cuvînt «toată grija lui Dumnezeu și a celui ce i s-a încredințat puterea pastorală — se spune în canonul 102 Trulan — este de a întoarce pe oaia cea rătăcită și de a tămădui pe cea rănită de șarpe, și nici spre prăpastia deznădejdiei a o împinge, nici frînele a le slăbi spre renunțarea la viață și spre disprețuirea ei; ci la orice caz să stea într-un chip împotriva patimii, ori prin doctoriile cele mai amare și astringente, ori prin cele mai delicate și blînde să se nevoiască spre cicatrizarea rănii». Aplicarea pedepselor pentru persoanele vinovate de unele abateri variază de la un minimum la un maximum de timp, conform cu starea gravă a respectivei abateri, a împrejurărilor în care s-a

494. HEIMBACH, *Anecdota*, II, p. 210.

495. PITRA, *Spicilegium solesmense...*, p. 567. Vezi și *Legiurile B.O.R.*, arl. 35, p. 61.

496. Pr. Prof. Dr. ION BRIA, *Dicționar de teologie ortodoxă...*, p. 53.

efectuat, a persoanei care se face vinovată etc. În sensul acesta au o mare importanță circumstanțele atenuante și cele agravante pe care trebuie să le aibă în vedere în mod neapărat instanța bisericească.

Sanctiuni. În Colecția canoanelor bisericești a Sfintului Ioan Scoticul, în 50 de titluri, la titlul respectiv se menționează numai canoanele, fără textul canoanelor; iar canoanele, în general, prevăd ca pedepse: *afurisirea* și *caterisirea*. Se lasă însă libertate episcopilor să folosească și alte epitimii, pe care le-ar aprecia ca mai corespunzătoare nevoii de îndreptare a celui care a săvârșit vreo abatere sau vreun delict de la îndatoririle prevăzute de canoane.

Colecția de legi civile prin care au fost reglementate chestiuni bisericești, întocmită în 87 capitole, prevede și altfel de pedepse: confiscarea bunurilor, închiderea în mânăstire, trimiterea în exil și chiar pedeapsa capitală. Astfel, în Cap. 5 se prevede: «*Dacă o diaconită se căsătorește, să i se ia toate bunurile, iar cel care o ia în căsătorie să fie supus pedepsei sabiei, și bunurile lui să le ia fiscul*». În legătură cu monahii care se mută de la o mânăstire la alta, în Cap. 11 se prevede ca «*bunurile sale să aparțină mânăstirii celei dinții*». Iar în legătură cu monahii și clericii care au diferende sau dispute între ei, în Cap. 12, se confirmă așa-numitul «*privilegium fori*», adică dreptul Bisericii de a rezolva ea, prin organele sale, neînțelegerile dintre monahi și dintre clerici, ca și delictele de care se fac vinovați, în afară de crime. În acest sens, în Cap. 12 se spune: «*Despre clericii care au ceva (dispute) cu ceilalți sau sînt reclamați de cineva*». Dispoziție al cărei început este următorul:

«*Același împărat către prefectul pretoriului și în rîndul al doilea către consuli și patricieni. Am dat multe sfinte canoane către prea sfinții episcopi, prin care am rînduit ca prea cuvioșii monahi să adreseze reclamațiile lor numai episcopilor din orașele de care aparțin mânăstirile lor. În cele din urmă am fost rugați de Minas, preasfințitul arhiepiscop al acestui preafericit oraș și patriarh ecumenic, să acordăm acest privilegiu și preacucernicilor clerici, astfel încît, dacă un cleric are cu cineva un diferend pecuniar, să meargă mai întîi la preasfințitul episcop sub a cărui jurisdicție se află, și cauza să se rezolve fără acte scrise. Și dacă se împlinește aceasta, celui reclamat să nu i se mai aducă tulburare, să nu mai fie dus la tribunalele civile, și cauza să se judece (precum am spus), fără înscrisuri și fără pagubă (amendă). Poate să se precizeze acest lucru și în scris, dacă (cele două) părți vor aceasta, dar să înceteze disputa. Însă dacă vreo piedică nu permite episcopului să tranșeze chestiunea, atunci (reclamantul) are permisiunea să se adreseze și autorităților civile, respectîndu-se toate privilegiile cîte s-au dat preacucernicilor preoți și dispozițiile divine și, dezbătîndu-se acolo, să se pună capăt judecății. Iar dacă un cleric este reclamat de crimă, fapt care cade în competența laicilor, că pentru acestea ei sînt autorități competente, conducătorii provinciilor să fie judecători. Judecata să nu*

dureze mai mult de două luni și să se pună degrabă capăt judecății. Și vădindu-se că cel reclamat este vinovat și conducătorul provinciei considerându-l vrednic de pedeapsă, acesta să fie mai întâi dezbrăcat, de către preasfințitul episcop, de vrednicia preoției și apoi să fie supus rigurilor legilor. Iar dacă vina este bisericească, unde este necesară certarea și pedepsele bisericești, judecata o va face episcopul. Pentru că nu voiesc ca aceste chestiuni să fie cunoscute de autoritățile laice».

În cap. 31 se prevede că *cel care acuză, fără să-și poată dovedi acuzația, «să fie trimis în exil»*. *Cu trimiterea în exil și destituirea se pedepsește și magistratul care ar obliga pe episcop să se prezinte la tribunal, pentru a da mărturie, potrivit cap. 36. Cu oprirea pe timp de 3 ani de la slujire și închiderea în mânăstire se pedepsește preotul care ar juca zaruri sau ar participa la spectacole (indecente), potrivit dispoziției din cap. 37. În canoanele 42 și 43 apostolice se prevede că, pentru asemenea abateri, episcopul, preotul și diaconul, dacă nu încetează, se caterisesc, iar ipodiaconul, citețul și cîntărețul — ca și laicul — de asemenea, dacă nu încetează, se afurisesc.*

Pedeapsa cea mai aspră — pedeapsa capitală — se aplică celui care ar tulbura serviciile religioase și ar insulta pe cei prezenți : episcop, preot sau credincioși, potrivit cap. 74, în care se prevede : «Dacă cineva, pe cînd se săvîrșesc Sfintele Taine sau celelalte slujbe, intrînd în Biserică, insultă pe episcop, pe clerici, pe laici sau pe ceilalți slujitori ai Bisericii, poruncim ca acesta să fie supus la casne și să fie trimis în exil. Iar dacă a tulburat chiar și Sfintele Taine și Sfînta Liturghie, sau a împiedicat să se săvîrșească, să i se aplice pedeapsa capitală. Poruncim ca acestea să le execute nu numai autoritățile laice, ci și cele militare».

D. *Instanțe de judecată și Procedura*. În Colecția canoanelor lui Ioan Scolasticul fiind menționate canoanele : 34, 37, 74; 75 ap., can. 5 al Sin. I ecumenic; can. 6 al Sin. II ecumenic, can. 9, 17, 19, 21 ale Sinod. IV ecumenic ; can. 14, 15 Antiohia, can. 40 Laodiceea ; can. 4 Sardica, can. 8, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 59, 104, 107, 128, 129, 130, 132 Cartagina ; can. 9 al Sf. Teofil al Alexandriei, însemnează că Ioan Scolasticul a avut în vedere toate cele trei instanțe folosite de Biserică : eparhială, mitropolitană și exarhală-patriarhală, cu procedura corespunzătoare. Aceleași instanțe și aceeași procedură rezultă și din Colecția în 87 capitole, potrivit cap. 58, în care se prevede : «Dacă se face reclamație de un cleric sau de oricine altul împotriva episcopului, mai întâi preasfințitul lor mitropolit să cerceteze chestiunea după sfintele canoane și după legile noastre. Iar dacă (reclamantul) pune la îndoială cele hotărîte, chestiunea să fie deferită prea fericitului Arhiepiscop și patriarh, iar acesta să-i pună capăt. Iar dacă se face de orice persoană reclamație împotriva mitropolitului, patriarhul diocesei aceleia să judece lucrul în chip asemănător».

G. NOMOCANONUL ÎN 50 DE TITLURI ÎN COMPARAȚIE CU NOMOCANONUL ÎN 14 TITLURI

Nomocanonul în 50 de titluri s-a bucurat, în cuprinsul Bisericii Orientale, de o mare întrebuintare⁴⁹⁷. El s-a îmbogățit continuu prin incorporarea de noi legi. Colecțiile canonice din secolul VI nu erau lipsite de autoritate, chiar în timpul lui Valsamon. Ele erau aplicate în mod curent în justiția bisericească⁴⁹⁸, lucru dovedit de manuscrisele din secolele XV—XVI⁴⁹⁹.

Ceea ce, însă, nu se poate contesta este faptul că, pe lângă Nomocanonul lui Ioan Scolasticul, a apărut, la scurt timp, o altă operă care a păstrat atât noul principiu al titlurilor, cât și pe cel vechi, de a prezenta canoanele diferitelor sinoade unul după altul⁵⁰⁰, adică așa-numitul Nomocanon al lui Fotie (883) sau Nomocanonul în XIV titluri.

Încă din vremea împăratului Heraclie (610—641) și a patriarhului de Constantinopol, Serghie (610—638) se întreprinde o nouă sistematizare a cuprinsului codului bisericesc nomocanonic, împărțindu-l în 14 titluri și în numeroase subtitluri și completându-l cu legile de stat care apăruseră între timp⁵⁰¹. Prin opera aceasta întreprinsă de Serghie sau sub îndrumarea lui⁵⁰² «se definește statornic profilul noului cod oficial al Bisericii, cu împărțirea materiei în 14 titluri, operă ce va fi reluată, continuată și îmbunătățită de către Patriarhul Fotie, în anul 883, motiv pentru care a rămas pînă astăzi sub numele de Nomocanonul lui Fotie»⁵⁰³.

Referindu-se la conținut, potrivit opiniei lui N. Milaș, V. Șesan, L. Stan și a altor canoniști români sau străini, Nomocanonul în 14 titluri, în forma actuală, are două redactări: prima, făcută sub împăratul Heraclie și patriarhul Serghie, și a doua, care aparține patriarhului Fotie (883). În acest Nomocanon «sînt citate toate canoanele care sînt în vigoare în toată Biserica Ortodoxă Orientală și astăzi⁵⁰⁴. Prima redactare prezintă material nomocanonic în 14 titluri, fiecare titlu avînd, la rîndul său, capitole care cuprind «numele canoanelor care tratează despre materia respectivă», urmate de «legile din legislația greco-romană, privitoare la Biserică»⁵⁰⁵, adică citează canoanele Sf. Apostoli și a douăsprezece sinoade precum și legile civile împrumutate din *Collectio constitutionum ecclesiasticorum* (Colecția tripartită)⁵⁰⁶.

497. În Occident această operă a fost cunoscută mai tîrziu, cel dintîi care a avut-o în față fiind Ant. Augustin, în a cărui bibliotecă se afla.

498. J. MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin...*, t. III, p. 405.

499. J. S. BEERDNICOV, *Curs de drept bisericesc*, p. 49.

500. ED. SCHWARTZ, *Die Kanonessammlung...*, în «SAM», 1933, p. 5.

501. ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Geschichte des griech.-röm. Rechts*, p. 12—13.

502. N. MILAȘ, *Drept bis. or.*, p. 149; V. ȘESAN, *Curs de dr. bis. univ.*, p. 42; BIENER, *Das kanonische Recht der griech. Kirche*, p. 195—196; HEIMBACH, *Griech.-röm. Recht*, p. 86, 295.

503. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Tradiția pravilnică...*, p. 343.

504. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 150.

505. *IBIDEM*, p. 149.

506. *IBIDEM*, p. 150.

A doua redactare, pe lângă conținutul celei dintii, încorporează și cele 102 canoane elaborate la Sinodul VI ecumenic (692), la care s-au adăugat și cele 22 canoane ale Sinodului VII ecumenic (787), 17 canoane elaborate în biserica Sfinții Apostoli (861), trei canoane ale sinodului ținut în biserica Sf. Sofia (879), tot din Constantinopol, precum și «epistola lui Tarasie al Constantinopolului asupra simoniei»⁵⁰⁷. Dar, pentru că din prefetele celor două redactări desprindem imaginea cea mai reală a chipului conținutului Nomocanonului în 14 titluri, sub forma amintită mai sus, iată ce ne descoperă autorul în prefața primei redactări: «Mi-am propus să adun canoanele stabilite în diferite epoci de către cele 10 sinoade, atribuind fiecărui sinod canoanele ce le-a elaborat, precum și canoanele Sfinților Apostoli. Deoarece eu sînt de părere că sinodul care a avut loc în Cartagina, pe timpul lui Honorius și Arcadie, a dispus multe lucruri folositoare, le-am adăugat lucrării mele prezente. Mi-am luat permisiunea să amintesc pe acelea care exprimă, în mod cucernic, în scrieri (epistole), întrebări și răspunsuri, cuvîntul Sfinților Părinți și care, în oarecare măsură pot avea semnificația unui canon. Am rezumat conținutul tuturor acestora în 14 titluri⁵⁰⁸; fiecare titlu l-am împărțit în diferite capitole, iar fiecărui capitol i-am subordonat regulile respective și, în felul acesta, am făcut Syntagma după puteri, așa cum am gîndit eu. Am ales această formă de a desemna, prin intermediul cifrelor, și nu prin textul respectiv dat de mine fiecărui capitol, deoarece am fost de părere că voi plictisi pe cititor prin repetarea unuia și aceluiași canon, în funcție de materiile tratate, sau că va trebui să tai în bucăți unul și același canon, cînd acesta se va extinde asupra mai multor puncte, așa cum s-a întîmplat la precursori... Acolo unde am găsit legile civile ca fiind utile acestor hotărîri canonice, le-am redat sub forma unor fragmente într-o parte separată a acestei lucrări, alcătuiind astfel o culegere care se bazează, pe de o parte, pe dispozițiile împăratului, iar pe de altă parte, din scrierile juridice, înscriindu-le în ordinea chestiunilor bisericești»⁵⁰⁹.

Am redat această prefață pentru că din acest text se pot constata următoarele:

a) această Colecție de canoane cuprinde mai multe hotărîri canonice decît cele folosite de Ioan Scolasticul;

b) au fost adăugate scrieri canonice ale mai multor Sfinți Părinți bisericești;

c) canoanele au fost citate doar cu cifre, fără să fi prezentat și textul lor, ceea ce dovedește că, față de lucrarea lui Ioan Scolasticul, Nomocanonul în 14 titluri poate fi socotit ca fiind mai mult un repertoriu sistematizat care presupunea însă existența unei culegeri de canoane, aceasta fiind de neînlocuit⁵¹⁰;

d) autorul dojenește pe precursorii săi care au repetat aceleași canoane sub diferite titluri sau le-au redat fragmentar;

507. *IBIDEM*, p. 150.

508. A se vedea textul acestor titluri la N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 149, nota 15.

509. ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Die griech. Nomokanon*, p. 7.

510. C. POPOVICI, *Fontănila și codicii...*, p. 51.

e) autorul a încorporat în cele 14 titluri tot atât de puține hotărâri din «lucrările dreptului civil»⁵¹¹, referitoare la probleme bisericești, întocmai ca și Ioan Scolasticul, hotărâri pe care le-a adăugat ca și înaintașul său, într-o anexă separată.

Pe lângă toate acestea, din prefața Nomocanonului lui Fotie desprindem că: «autorul acestei prefețe care și-a propus să adune împreună canoanele din timpul Apostolilor pînă la al V-lea sinod ecumenic și-a îndeplinit în mod demn promisiunea. El a alcătuit din acestea — spune Fotie — un sistem în care au fost cuprinse și scrierile unora dintre Sfinții Părinți, care, în decursul anilor au ajuns să aibă valoare canonică. Deoarece, după sinodul V ecumenic, au mai avut loc și alte sinoade, noi am căutat să completăm lucrarea, adăugînd și lucruri noi la cele vechi pînă în epoca contemporană, avînd grijă să nu schimbăm prea mult lucrarea autorului mai vechi, așa cum au făcut alții, din dorința de a deveni înțelepți prin munca și sudoarea altora. Această operă cuprinde totul din ceea ce a fost anunțat în prefață; ea cuprinde, însă, în același sistem și canoanele celui de al VI-lea și al VII-lea Sinod ecumenic. La acestea au mai fost adăugate și canoanele sinodului din Biserica Sfinților Apostoli (Constantinopol, 861), precum și a sinodului ținut în biserica Sfînta Sofia (Constantinopol, 879). Pe lângă acestea s-au mai adăugat la această prelucrare și unele extrase din legile civile care corespund cu textul sfintelor canoane și nu subestimează sfintele hotărâri»⁵¹². Despre Epistola lui Tarasie⁵¹³ al Constantinopolului asupra simoniei ca făcînd, de asemenea, parte din cuprinsul Nomocanonului în 14 titluri, Zachariae nu pomenește nimic.

Din prefața la care ne-am referit reiese destul de clar în ce constă lucrarea nomocanonică a patriarhului Fotie, din anul 883.

Într-adevăr, în manuscrise, prefața care precede Nomocanonul este împărțită în mod obișnuit în două părți distincte: prima, cea mai veche, care începe prin cuvintele τὰ μὲν σώματα (părțile), menționează ca bază a Nomocanonului numai zece sinoade, cele pe care Ioan Scolasticul le-a grupat în Colecția sa de canoane și, a doua, care începe cu ὁ μὲν παρὼ πρόλογος (prezentul Cuvînt înainte)⁵¹⁴. Cele două părți ale prefeței apar pentru prima dată redactate împreună în Voell și Justel (Bibl. Jur. canon., II, p. 789—793), iar deosebite, cele două părți ale prefeței se găsesc în Colecția de canoane a Bisericii ruse care conține Nomocanonul în 14 titluri⁵¹⁵.

Diversitatea stilului ce se poate constata din prefața primei redactări și cea a lui Fotie «presupune că sînt două lucrări a două persoane diferite, care trăiesc în două epoci diferite, depărtate una de alta»⁵¹⁶.

511. *IBIDEM*, p. 55.

512. ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Die griech. Nomokanon*, p. 13.

513. N. MILAȘ, *Drept. bis.*, p. 150.

514. J. MORTREUIL, *Histoire du droit...*, t. I, p. 222, nota 3.

515. J. MORTREUIL, *op. cit.*, t. I, p. 222, nota 2.

516. *IBIDEM*, I, p. 222.

Comparînd manuscrisele care redau Nomocanonul în 50 de titluri al Patriarhului Ioan Scolasticul cu Nomocanonul în 14 titluri, constatăm că sînt departe de a se asemăna între ele. Asemeni, după multe colacionări minuțioase asupra citorva manuscrise din Bibl. Vatican n-a putut ajunge la o orînduire exactă și precisă a materialului diverselor texte, și acesta, mai ales, din cauza existenței a două categorii de manuscrise : unele, unde canoanele sînt doar menționate, iar legile transcri-se literalmente, și altele, în care atît canoanele cît și legile civile sînt păstrate în textul lor complet. Aceasta dovedește că ceea ce a ajuns pînă la noi din textul Nomocanonului lui Ioan Scolasticul, sînt revizuri sau lucrări secundare, din care cu greu se poate distinge textul primar al acestei opere.

Nomocanonul în 14 titluri⁵¹⁷, în care se rezumă colaborarea definitivă a dreptului civil cu cel canonic, este una din lucrările cele mai importante ale Dreptului canonic oriental.

Manuscrisele care au păstrat acest Nomocanon sînt, de asemenea, de două feluri : unele care prezintă un caracter prea uniform⁵¹⁸, și altele care prezintă modificări, fie în ce privește aranjarea materialului, fie prin numărul lucrărilor pe care le cuprinde⁵¹⁹.

Conform primei categorii de manuscrise, cuprinsul Nomocanonului lui Fotie are la bază Colecția de canoane în 14 titluri, așa cum și Nomocanonul în 50 de titluri are la bază Colecția de canoane în 50 de titluri.

Această asemănare poate fi exemplificată prin cîteva comparații între texte din Nomocanonul lui Ioan Scolasticul în 50 de titluri cu texte din Nomocanonul în 14 titluri al patriarhului Fotie⁵²⁰.

517. Despre acest Nomocanon, a se vedea : V. BENEȘEVICI, *Die kanonische Sammlung von XIV Titel von dem. II. Viertel des VII. Jahrhunderts bis zum Jahre 883* (în limba rusă), Petersburg, 1905 ; K. E. ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Über den Verfasser und Quellen des Nomokanonen in XIV Titel*, Memoire der AW, Petersburg, 1885 ; J. HERGENROTHER, *Photius III*, Regensburg, 1869 ; H. G. BECL, *Kirche und theol. Lit.*, p. 146 ; N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 148—150 ; C. POPOVICI, *Pontânile...*, p. 51—55 ; V. ȘESAN, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 42 ; MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin...*, I, p. 222 și urm.

518. Din această primă categorie, MORTREUIL, *Histoire du droit...*, III, p. 418, redă următoarele manuscrise : Bodleien 185 din 1305 ; Paris, 1320, sec. XII ; Paris 1324 — anul 1105 ; Paris 1326 — sec. XI ; Paris 1334 — începutul sec. X ; Turin CV, C. IV, 21 — sec. XII ; Saint Marc, 169 — sec. XV, Saint Marc, 170 — sec. XIII ; Laurent IX, 8, sec. XI ; Laurent 10, 10 — sec. XI ; München, 380 — sec. XIV.

519. Din această a doua categorie, MORTREUIL, *op. cit.*, p. 419, redă următoarele manuscrise : 2, sec. XIII ; Bodleien, Raulins., 158, sec. XV ; Paris Coislin., 34, sec. XII ; Saint Marc, 168, sec. XIII ; Laurent X, 1, sec. XIII ; Naples, 167, sec. XIII ; Naples 203, sec. XIV ; München, 122, sec. XII, Middlehil, 1499 (din Meer-man 178), sec. XVI.

520. 1. Prefața Colecției lui Ioan Scolasticul : Cei ai marelui Dumnezeu...

2. Prefața inițială a Sintagmei : τὰ μὲν σώματα ;

3. Prefața patriarhului Fotie : ὁ μὲν παρῶν προλογος ;

4. Din cîte sinoade și persoane și din cîte canoane s-a întocmit prezența Sintagmă ;

5. Cuprinsul nomocanonului. Vezi : N. Milaș, *Canoanele...* v. I, p. I, p. 157—176 ;

6. Textul celor 14 titluri, *ibid.* ;

Se poate spune, deci, că, așa după cum, prin prelucrarea Colecției în 50 de titluri și a Colecției în 87 de capitole, patriarhul Ioan Scolasticul a redactat pentru prima dată Nomocanonul în 50 de titluri⁵²¹, la fel, după câteva sute de ani, prin prelucrarea Colecției de canoane în XIV titluri și a lucrării *Collectio tripartita*⁵²², patriarhul Fotie a alcătuit, în anul 883, Nomocanonul în 14 titluri⁵²³. Acesta, ca și Nomocanonul lui Ioan Scolasticul, a suferit, în decursul vremii, numeroase schimbări și adausuri, care apar evidente în prelucrările de mai târziu. Dar, chiar dacă cuprinde numai XIV titluri, acest Nomocanon este mai bogat în conținut decât Nomocanonul în 50 de titluri, pentru că lucrările care i-au stat la bază autorului au fost mai bogate în conținut și pentru că autorul a grupat aici, în titluri și capitole cu canoane citate extrase din *Collectio Constitutionum ecclesiasticarum*, din *Digeste*, după Anonym, din Codex, după Anatolie și, în cele din urmă, dintr-o *Epitome Novellarum*, din care s-au păstrat câteva rămășițe în «*Epitome ad Prohiron mutata* (Cod. Bodlej. 3399 și Marcian 579)»⁵²⁴.

Din prefața Colecției canonice în 50 de titluri și a prefeței Colecției în 87 de capitole, recunoaștem importanța celor două lucrări realizate prin rîvna patriarhului Ioan Scolasticul, Nomocanonul în 50 de titluri s-a bucurat de-a lungul secolelor, de autoritatea cuvenită, căci «răspundea în chipul cel mai firesc nevoilor vieții bisericești și era expresia stadiului în care ajunsese legislația bisericească»⁵²⁵.

Că Nomocanonul patriarhului Fotie este o lucrare mai bogată în conținut decât Nomocanonul lui Ioan Scolasticul și că vădește o sistematizare «a întregului material canonic»⁵²⁶ se desprinde clar și din remarcă lui Zachariae von Lingenthal. Acesta, referindu-se la timpul apariției a afirmat că «Nomocanonul în XIV titluri este mai recent decât Sinagoga lui Ioan Scolasticul cu anexa ei (Col. în 87 capitole) și le întrece pe amîndouă prin bogăție de amănunte și bogăție de conținut»⁵²⁷.

Manuscrisul Vatican 640 conține Nomocanonul în 50 de titluri, cu numeroase adăugiri la textul original; dintre care, demne de remarcat sînt cele din urmă ca adăugiri legale, novele imperiale, decizii patriar-

7. Colecția canonică care redă: canoanele apostolice de la Niceea, Ancira, Neocezarea, Gangra, Trulan, Niceea II, promo-secunda (861), din biserica Sf. Sofia (879);

8. Scrieri canonice ale Sfinților Părinți: Dionisie, Petru al Alexandriei, Sf. Grigorie Taumaturgul, Sf. Atanasie, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nyssa, Amfilohie, Timotei, Teofil, Chiril, Genadie, scrisoare către Martiricuz, scrisoare către Rufin;

9. Novela 77 a lui Justinian;

10. Colecția în 87 de capitole;

11. Colecția în 25 de capitole;

12. Coll. const. ecclesiast. (tripartita), urmată de novelele lui Heraclie.

521. N. MILAȘ, *Drept. bis.*, p. 147; V. ȘESAN, *op. cit.*, p. 42.

522. N. MILAȘ, *op. cit.*, p. 146, nota 10.

523. C. POPOVICI, *Fontânile...*, p. 51.

524. ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Die griech. Nomokanon.*, p. 10.

525. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Tradiția pravilnică*, p. 342.

526. N. MILAȘ, *Drept. bis.*, p. 150.

527. ZACHARIAE von LINGENTHAL, *Die griech. Nomokanon.*, p. 6.

hale și alte lucrări din ultima perioadă a existenței imperiului bizantin, a căror prezență atestă o verificare oarecum modernă despre acest Nomocanon. Astfel, la sfârșitul titlului IV se găsesc din Novelele lui Manuel Comnen (sec. XI), ale lui Ioan Duca (I), ale lui Andronic II Paleologul, un Tomos al patriarhului Gherman; în titlul I, actul de donație al lui Constantin cel Mare, făcut papei Silvestru, cu traducerea greacă pusă pe seama lui Harmenopol. Aceasta dovedește că într-o epocă mult posterioară timpului în care Valsamon era în plină realizare literară, colecțiile canonice din secolul VI nu erau deloc lipsite de autoritate, ci se aplicau în mod curent, în justiția bisericească⁵²⁸. Dacă am lua în considerare afirmația lui Montreuil că «Fotie n-a făcut cine știe ce mare lucru, întrucît doar a confirmat, cu autoritatea sa, o lucrare (Collectio canonica), deja foarte răspîndită în domeniul justiției, iar adausurile sale particulare se reduc, în realitate, la mai nimic — însă poziția pe care el o avea în Biserică precum și înalta sa cultură, au dat, fără îndoială, o mare și nouă influență vechii lucrări de drept canonic»⁵²⁹, precum și faptul că Biener crede că Nomocanonul lui Fotie nu s-a bucurat de autoritate chiar imediat după publicare, din cauza celei de a doua depuneri din scaun a lui Fotie, sub împăratul Leon, ci abia din secolul X, sau că Fotie n-a făcut decît o revizuire a lucrării care conținea surse de drept canonic⁵³⁰, atunci noi am fi îndreptățiți să recunoaștem lui Ioan Scolasticul și operei sale, o importanță de netăgăduit. Cu toate acestea, Nomocanonul lui Fotie — aplicat nu numai în justiția bisericească ci și în dreptul de stat —, este cert, a scos din uz, în decursul timpului toate celelalte colecții de canoane⁵³¹ și a constituit obiect de studiu pentru mulți canonisți ca Zonara, Valsamon și alții, ceea ce dovedește autoritatea pe care el a avut-o în Imperiul de Răsărit⁵³² rămînînd pînă astăzi colecția fundamentală oficială de canoane a Bisericii Ortodoxe Orientale. Nomocanonul în 14 titluri, cu comentariul lui Valsamon⁵³³ s-a păstrat în numeroase manuscrise și s-a tipărit în foarte multe ediții ale izvoarelor dreptului Bisericii Răsăritene⁵³⁴; de menționat sînt edițiile Voell și Justel (Bibl. t. II, p. 787 sq.), iar cea mai recentă *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων* (Colecția dumnezeieștilor și sfințelor canoane, tipărită de Rhalis și Potlis, t. I, Atena, 1852). Cu comentariul lui Valsamon, Nomocanonul în 14 titluri a căpătat, în cadrul Bisericii Ortodoxe Orientale, o așa de mare prețuire, încît Nomocanonul în 50 de titluri a fost treptat dat uitării; căci nu ne putem explica altfel faptul că editorii izvoarelor de drept bisericesc Rhalis și Potlis n-au socotit necesar să preia acest nomocanon în culegerea lor. Nu trebuie să lăsăm însă în umbră faptul că pînă la apariția Nomocanonului în 14 titluri, și chiar multe secole după aceea, Nomocanonul lui Ioan Scolasticul a

528. J. MORTREUIL, *Histoire du droit...*, III, p. 405.

529. *IBIDEM*, t. II, p. 492.

530. *IBIDEM*, t. II, p. 493.

531. I. S. BERDNIKOV, *Curs de drept bisericesc*, p. 150.

532. J. MORTREUIL, *op. cit.*, t. II, p. 493.

533. Vezi prefața lui VALSAMON, la ZACHARIAE, *Die griech. Nomokanon...*, p. 16—17.

534. C. POPOVICI, *Fontânile și codicii...*, p. 55.

fost, de asemenea, în mare cinste, respectat și întrebuințat în Biserica Orientală ca izvor neseecat al Dreptului canonic și nomocanon. «Cît

despre Nomocanonul în 50 de titluri care cuprinde legi și canoane și Colecția constitutionum ecclesiasticarum, se găsește în multe mîini bisericești, afirmă Biener. Să adăugăm că aproape toate manuscrisele și cele mai moderne conțin în același timp comentariile lui Valsamon și Colecțiile canonice din sec. VI»⁵³⁵.

Cele relatate în legătură cu conținutul și aplicarea Nomocanonului în 50 de titluri al lui Ioan Scolasticul, în raport cu conținutul și aplicarea Nomocanonului în 14 titluri al patriarhului Fotie, ar putea fi sintetizat astfel :

1. Nomocanonul în 14 titluri este mai cuprinzător decît Nomocanonul în 50 de titluri ;

2. Scrierile ce i-au servit lui Fotie ca bază pentru alcătuirea Colecției sale, au fost mult mai abundente ;

3. În colecția de canoane a lui Ioan Scolasticul, Sinodul de la Sardica se găsea după cel din Neoezarea — în Sintagmă apare după Sinodul de la Calcedon ;

4. Colecția de canoane a lui Ioan Scolasticul nu cuprinde nici o hotărîre din Sfinții Părinți decît doar Epistolele Sfîntului Vasile cel Mare ;

5. Sintagmei i se adaugă un supliment ce conține sinoadele de curînd recunoscute ;

6. Împrumuturile din legislația civilă sînt luate, pentru Nomocanonul în 50 de titluri, din Colecția în 87 de Capitole, iar pentru Nomocanonul în 14 titluri, din Colecția constitutionem ecclesiasticarum (tripartita) ;

7. Canonistul Teodor Valsamon, cu cunoștințele sale în Dreptul canonic a corectat citatele hotărîrilor civile din Colecția lui Fotie, după Dreptul civil în vigoare în acea vreme, astfel :

a) a corectat citatele Novelelor lui Justinian în conformitate cu Colecția celor 168 de Novele⁵³⁶ ;

b) a confruntat textele din legislația civilă existente în Nomocanonul lui Fotie cu cele cuprinse în Basilicale, fiind socotite în vigoare numai cele aflate și în Basilicale ;

c) Valsamon adaugă propriile sale explicații, arată legătura dintre hotărîrile civile și canoanele sinodale și chiar adaugă Novele noi împărătești care nu se cuprind în Basilicale, precum și dispozițiile cele mai noi ale patriarhilor de Constantinopol ;

8. Și în Colecția Nomocanonului lui Fotie, citatele hotărîrilor civile erau extrase, ca și în Nomocanonul lui Ioan Scolasticul din Codul lui Justinian ;

535. BIENER, *Geschichte der Novellen*, p. 190—191 ; J. MORTREUIL, *Histoire du droit byzantin et du droit...*, t. II, p. 404.

536. P. NOAILLES, *Les Collections de Novelles*, p. 207, afirmă că după însemnările din Ediția lui Pitra, manuscrisele care cercetează în mod obișnuit cifrele din colecția greacă de 168 novele sînt : Ms. Vatican 827, sec. XIII (Pitra 1) ; Vatican 2060, sec. XII (Pitra 10) ; Vatican 2184, sec. XIII (Pitra 11) ; Barberini, VI, 17, sec. XIII (Pitra 21) ; Vallicelli C.11.1, sec. XII (Pitra 23) ; Vindobon. Jurid., 16, a. 1, sec. IX (Pitra 44) ; Petersburg, F. 1, 4, sec. XI (Pitra 48) ; Mosquens, 467, sec. XI—XII (Pitra 49) ; Trapezuntinus, 1311 (Pitra 79) ; P. NOAILLES, *op. cit.*, p. 207, nota 1, spune că la Pitra II, 442—444 se găsește lista celor 92 de manuscrise care conțin Nomocanonul în 14 titluri.

9. Ca persoane și personalități, autorii celor două Nomocanoane se deosebesc și se aseamănă între ele : ambii, de aleasă cultură, trăiesc în secole diferite, ajung întiiștătători în scaunul patriarhal de Constantinopol și conduc Biserica cu abilitate în epoci de deosebite frământări în viața bisericească și politică. Este adevărat, familia lui Ioan Scolasticul, despre care nu se știu prea multe, nu era de același renume cum era familia din care se trăgea patriarhul Fotie ⁵³⁷.

10. O parte însemnată din activitatea ambilor a fost îndreptată spre statornicirea bunei rinduieli canonice în viața Bisericii ;

11. Nomocanonul lui Ioan Scolasticul, cel mai vechi Nomocanon, a fost răspîdit în Imperiul oriental și autoritatea lui se pare să fi fost recunoscută multă vreme, deoarece este transmis (copia) chiar în manuscrisele secolelor XV și XVI. Cel care în secolul XX încearcă să reconstituie, în parte, opera canonică și nomocanonică a patriarhului Ioan Scolasticul, cu deplin merit, este Vladimir Beneșevici ⁵³⁸.

12. Nomocanonul lui Fotie, care cuprinde în mod sistematic întreg materialul canonic, a fost confirmat și declarat la Sinodul din Constantinopol din anul 920 — prin tomosul Unirii — de către reprezentanții întregii Biserici «ca obligatoriu pentru întreaga Biserică creștină și formează Colecția fundamentală de canoane a Bisericii Ortodoxe Orientale» ⁵³⁹ ;

13. Faptul că «în calitate de jurist și stăpînit de dorința de a aduna cît mai multe izvoare pentru a compune o lucrare de drept canonic, exclude părerea că el — Ioan Scolasticul — n-ar fi avut legătură cu cercurile juridice constantinopolitane, de unde au apărut Epitoma lui Julian, Authentique, de unde au ieșit Epitomele lui Ananya, Athanasie, Teodor sau Colecția greacă de 168 novele, cu atît mai mult cu cît ca patriarh, el ocupa o poziție care îl putea pune în legătură cu toate centrele și persoanele politice și intelectuale din Capitala imperiului» ⁵⁴⁰ ;

14. Cu toată deosebirea dintre cele două Colecții, în 50 de titluri și în 14 titluri, totuși, ambele sînt opere atît de înrudite prin concepție cît și includerea dreptului bisericesc, încît în cursul transmiterii mai departe, prin tradiție, părți ale uneia se contopesc cu părți ale celeilalte» ⁵⁴¹.

15. Istoria «Colecției în 14 titluri este strîns legată de soarta lucrărilor lui Ioan Scolasticul» ⁵⁴². Între aceste colecții se poate constata că există o anumită unitate : o unitate de materie (probleme, teme) și o unitate de metodă (procedeu), după un anumit plan, urmînd o anumită ordine cronologică. Aceasta înseamnă că au ca sursă comună, comunicațiile periodice și că ele sînt născute din același centru juridic —

537. Despre familia lui Fotie, vezi : Pr. Prof. Dr. T. BODOGAE, *O epistolă a patriarhului Fotie și semnificația ei*, în rev. «Mitropolia Banatului», XXXII (1982), nr. 10—12, p. 613.

538. Dorința lui de a da tiparului o ediție specială asupra Nomocanonului în 50 de titluri nu s-a realizat.

539. N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 150.

540. P. NOAILLES, *Les Collections de Nouvelles*, p. 233.

541. ED. SCHWARTZ, *Die Kanonessammlung...*, p. 5.

542. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 13.

Constantinopol. Părțile lor deosebitoare s-au pătruns reciproc și s-au influențat înaintea grupării (compilării) lor definitive ;

16. Lucrarea lui Ioan Scolasticul a constituit o normă pentru Nomocanonul în 14 titluri, însă acesta nu a însemnat prelucrarea unei rînduiri anterioare, ci doar confirmarea codificării deja înfăptuită de Ioan Scolasticul ; Nomocanonul în 14 titluri a însemnat o lucrare nouă, întreprinsă de Patriarhul Fotie în cunoștință de cauză, cu spirit critic și cu dorința de a feri Biserica de folosirea unor rînduiri necorespunzătoare, dăunătoare și străine de natura și misiunea ei.

17. Învățătura despre misiunea comună, precum și despre legătura dintre cele două instituții — Biserica și Statul — se bazează pe Sfînta Scriptură care a fost totdeauna propovăduită de Biserica Orientală, înfrîurind amîndurora.

18. În baza normelor cuprinse în cele două Nomocanoane, toate Bisericile locale autocefale sau autonome au fost și sînt obligate ca să păstreze între ele unitatea dogmatică, cultică și canonică, ceea ce contribuie la păstrarea unității Ortodoxiei.

19. Prin alcătuirea colecțiilor canonice și nomocanonomice «Biserica a procedat mereu la revizuirea și colecția canoanelor, în scopul de a-și asigura, potrivit nevoilor care au apărut, în fiecare epocă istorică, temeiurile juridice cele mai corespunzătoare pentru misiunea sa»⁵⁴³.

20. Cel care a realizat pentru prima oară o astfel de lucrare în care a procedat la sistematizarea canoanelor și a legilor politico-bisericești într-o singură operă, numită Nomocanon, a fost patriarhul Ioan Scolasticul.

21. Patriarhul Ioan Scolasticul nu s-a ridicat la nivelul pregătirii dovedită de patriarhul Fotie. Totuși, însuși patriarhul Fotie amintește unele lucrări ale lui Ioan Scolasticul, care n-au ajuns pînă în zilele noastre.

Astfel, Patriarhul Fotie (858—867 ; 877—886) afirmă că a citit un «Cuvînt catehetic» al patriarhului Ioan Scolasticul, despre «Sfînta și cea de o ființă Treime»⁵⁴⁴, lucrare socotită pierdută. O altă lucrare, mai dezvoltată, atribuită lui Ioan Scolasticul de către episcopul Ioan de Nikin⁵⁴⁵, pe care ar fi cunoscut-o și patriarhul Fotie — se intitula «Mistagogia»⁵⁴⁶. Nu s-a păstrat. Tot patriarhul Fotie afirmă că a citit o carte a episcopului Ioan, din timpul împăratului Iustin, care de asemenea nu s-a păstrat. În realitate este vorba de edictul împăratului Iustin II, din 1 iunie 571, întocmit cu contribuția efectivă a patriarhului Ioan Scolasticul, prin care se urmărea obținerea unei înțelegeri între monofiziți și ortodocși⁵⁴⁷.

Deși lucrările menționate n-au ajuns pînă în zilele noastre, pentru autoritatea celui care le-a amintit, spunînd că le-a citit — Patriarhul Fotie — noi le socotim ca aparținînd lui Ioan Scolasticul. Dar, ca lucrări necontestate, ca aparținînd lui Ioan Scolasticul, rămîn : Colecția cano-

543. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Codificarea canoanelor*, în rev. «Studii teologice», XXI (1969), nr. 9—10, p. 640—641.

544. Fotie, *Bibliotheca*, Cod. 74 ; cf. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 264.

545. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 284.

546. *IBIDEM*, p. 285.

547. FOTIE, *Bibliotheca*, Cod. 24 ; Cf. V. BENEȘEVICI, *Sinagoga...*, p. 286.

nică în 50 de titluri ; Colecția în 87 de capitole ; Nomocanonul în 50 de titluri și Colecția în 22 de capitole⁵⁴⁸, lucrări al căror conținut l-am prezentat în proiectul tezei noastre de doctorat și pe care justiția Bisericii Orientale le-a folosit multe veacuri după declararea Nomocanonului în 14 titluri, al patriarhului Fotie, drept colecție canonică obligatorie în Biserica Ortodoxă a Răsăritului. La această folosire a Nomocanonului lui Ioan Scolasticul în justiția Bisericii Ortodoxe, paralel cu folosirea Nomocanonului patriarhului Fotie, în 14 titluri, ne vom referi în cele ce urmează.

V. UTILIZAREA ÎN PRACTICA BISERICII ORTODOXE A NOMOCANONULUI SFÎNTULUI IOAN SCOLASTICUL, DOVADĂ A IMPORTANȚEI PRACTICE A SISTEMATIZĂRII LUI

Atît varietatea textelor Colecției de bază care s-au păstrat în zilele noastre, cît și a altor lucrări ale Sfîntului Ioan Scolasticul, legate de aceste texte, stau mărturie elocventă despre larga lor întrebuițare în practică și atenția de care s-au bucurat din partea canoniștilor.

1. Una din vechile mărturii despre existența acestei Colecții, alături de altele, se pare că se ivește nu mult timp după apariția ei. Autorul necunoscut al Colecției canonice în XIV titluri — în prima redactare —, trăitor spre sfîrșitul secolului VI sau începutul secolului VII, probabil, ar fi avut în vedere între altele, și caracterizarea colecției în 50 titluri, spunînd că a preferat ca, în capitolele titlurilor sale să se mărginească doar la unele trimiteri la canoane, și să se copieze textul lor în întregime pentru a nu repeta unul și același canon în diferite situații și să nu împartă textul canoanelor în părți⁵⁴⁹.

Aici, autorul vorbește de «cîțiva» dintre predecesorii săi care s-au angajat la lucrarea de sistematizare a cuprinsului canoanelor și se teme de unele fapte admise de ei, învinuiri« care s-ar putea aduce însă și Colecției în 50 de titluri, deoarece prefața la Colecție repropune autorului necunoscut al Colecției în 60 de titluri, că ceea ce se referă la un singur obiect, nu se evidențiază suficient din canoanele prezentate în întregime și chiar în însuși textul Colecției se întîlnesc cazuri de împărțire a canoanelor, deși nu sînt cazuri de repetare a lor»⁵⁵⁰.

2. Papa Grigorie I, în «*exemplum legis*» — dat în august 603, se referă, între altele, la Novela 123, cap. 21 și cap. 19. Novela 123, cap. 21 — care constituie dreptul episcopilor de a judeca pe clerici și pe monahi, cînd ar exista plîngerii împotriva lor — corespunde Capitolului 54 din Colecția în 87 capitole. În cap. 21 din Novela 123, se spune : «Dacă cineva are de făcut o plîngere împotriva unui cleric, călugăr, diaconiță, călugăriță sau ascetă, el trebuie să se adreseze întîi preasfințitului episcop sub a cărui ascultare se află fiecare ; episcopul judecă cauza între ei, și dacă toate părțile sînt mulțumite cu judecata, hotărîrea o va executa judecătorul locului.

548. V. BENEȘEVICI, *op. cit.*, p. 287.

549. *IBIDEM*, p. 324.

550. *IBIDEM*, p. 325.

Iar în Novela 123, cap. 19 — care corespunde cap. 52 din Colecția în 87 capitole — se spune : «Poruncim preoților, diaconilor, ipodiaco-nilor, cîntăreților și citeților cărora le dăm numele de clerici, să se bucure de bunurile pe care le dobîndesc, indiferent în ce mod, putînd să dispună de ele cum vor, chiar dacă ar fi sub puterea părintească, după exemplul ostașilor care se bucură de așa-numitul «peculium castrense»⁵⁵¹.

3. Sfîntul Ioan Damaschin (P.G. XCIV, 1432 CD), în *λίθελλος περί ὀρθοῦ φρονήματος* redă o mărturisire de credință a episcopului unde citim obligația de a se supune canoanelor Sfîntilor Apostoli, ale sfîntelor sinoade și ale Sfîntului Vasile⁵⁵².

4. Papa Nicolae I, în epistola către patriarhul Fotie, datată în 866, era înclinat să recunoască Colecției în 50 de titluri valoare oficială de *Codex Canonum* al Bisericii Bizantine, în secolul IX, pentru motivul că în această Colecție erau primite canoanele sinodului din Sardica⁵⁵³.

5. În secolul XI, Mihail Psellos descrie în versurile politice către împăratul Mihail Luca (1071—1078), un «nomocanon», care cuprinde legi de stat (novele) și canoane, enumerînd canoanele sinoadelor : Niceea, 20 ; Ancira 24 ; Neocezarea 14, Sardica 21, Gangra 20, Antiohia 25, Laodiceea 59 — nu 60 —, Constantinopol 7, Efes 9, Calcedon 27 — cite recunoaște Biserica Apuseană — și cele 68 ale Sfîntului Vasile, după care menționează pe următorii Sfînti Părinți : Dionisie al Alexandriei, Grigorie de Neocezarea, Timotei al Alexandriei, Chiril al Alexandriei și Ghenadie al Constantinopolului⁵⁵⁴. Dacă Mihail Psellos este exact în descrierea sa, spune Beneșevici, el merită atenție deosebită, pentru că mărturisește despre existența, în secolul XI, a unui manuscris cu un astfel de conținut care n-a mai ajuns pînă la noi⁵⁵⁵.

6. În secolul XII, canonistul Theodor Valsamon, comentînd cano-nul 2 Trulan, a indicat să se citească și folosească numai Nomocanonul în XIV titluri ; cît privește Nomocanonul în 50 de titluri, după părerea lui, această carte ar merita pieirea⁵⁵⁶.

În sec. XIII (pînă la 1255), Arsenie, un călugăr din Mînăstirea atonită Filotei, și patriarh de Constantinopol (1255—1260, 1261—1267), în «Sinopsa dumnezeieștilor canoane», a alipit la diferite capitole extrase făcute de el din Colecția în 87 de capitole, mai precis : capitolele 1—18, 20, 22—31, 33—35, 37, 39, 40, 42—56, 60, 61, 63—65, 67—81, 83—87⁵⁵⁷.

Toate relațiile menționate constituie dovada grăitoare că Nomocanonul în 50 de titluri al lui Ioan Scolasticul a continuat să fie apreciat și folosit și după apariția, în 883, a Nomocanonului în 14 titluri al patriarhului Fotie și după declararea lui ca singura Colecție canonică oficială a Bisericii, prin «Tomosul Unirii», de către Sinodul patriarhilor orientali, întruniți la Constantinopol, în anul 920.

551. *IBIDEM*, p. 325, 326.

552. *IBIDEM*.

553. *IBIDEM*, p. 327.

554. *IBIDEM*, p. 327.

555. *IBIDEM*, p. 327.

556. *IBIDEM*, p. 328.

557. *IBIDEM*, p. 328.

CONCLUZII

Aprețeri asupra personalității Sfântului Ioan Scolasticul și a importanței operei sale canonice și nomocanonice pentru sistematizarea dreptului bisericesc ortodox

În încercarea noastră de a aduce la lumină, pe baza studiilor de Drept bisericesc ale înaintașilor noștri, date referitoare la viața și activitatea Sfântului Ioan Scolasticul, am constatat că ipoteza ocupă, la cei mai mulți dintre ei, un loc destul de însemnat. Este bine știut că presupunerea, pentru a fi științifică, nu are nevoie de a fi în mod complet verificată, căci, în felul acesta, ea ar înceta de a mai fi o presupunere. Este suficient că ea exprimă un însemnat număr de fapte sau întîmplări sub o formă plauzibilă, care să nu poată fi contestată categoric. Dacă are această calitate, ipoteza poate să fie admisă și să servească în mod util, ca punct de sprijin.

Pornind de la această idee, din tot ce am cercetat și studiat ca material pentru lucrarea noastră, presupunerea celor mai mulți dintre cercetători ne-a format convingerea că autorul Nomocanonului în 50 de titluri este patriarhul Ioan Scolasticul care, prin întreaga lui operă canonică și nomocanică, și-a câștigat un loc de frunte și un merit deosebit de important în literatura Dreptului canonic ortodox.

Referindu-ne la cel mai recent și competent dintre cercetători, care s-a angajat să scoată la lumină personalitatea și opera, oarecum uitată a lui Ioan Scolasticul, ca urmare a studierii aprofundate pe care a făcut-o la o întreagă serie de Colecții și prelucrări ale Colecției de bază în 50 de titluri, istoricul canonist rus, Vladimir Beneșevici, a constatat că lui Ioan Scolasticul îi aparține și Nomocanonul în 50 de titluri ⁵⁵⁸.

Din tot ceea ce am prezentat în lucrarea noastră se poate constata că Ioan de Antiohia (Scolasticul) are meritul de a fi primul care a rînduit, armonios, legile bisericești cuprinse în canoane cu legile politico-bisericești, numite « νόμοι ». El a voit să arate prin această măreață lucrare, sensul prețuirii sale față de legislația bisericească și împăratească pînă la vremea lui, și mai alés față de legiuitorul împărat Justinian, care l-a întronizat în scaunul patriarhal din Constantinopol. El n-ar fi putut să dovedească în mod mai plăcut legiuitorului simpatia sa decît făcînd această compilație a legilor date de el, referitoare la probleme bisericești, și a canoanelor bisericești.

Pentru ca să fi cunoscut cineva toate hotărîrile bisericești, pînă și din acea vreme, nu era îndeajuns să cunoască numai acele hotărîri

558. *IBIDEM*, p. 269 și 279.

sinodale cu circulație curentă, i.e. canoanele celor patru sinoade ecumenice sau ale celor care au fost confirmate de acestea, ci trebuia să cunoască și celelalte legiuiri împărătești (civile), care erau în vigoare și care se refereau la problemele de care era frământată Biserica. Și pentru că erau destul de numeroase și unele și altele, Ioan Scolasticul și-a dat seama de necesitatea și utilitatea unei orînduiri sistematice a acestora, în vederea ușurării întrebuirii lor în administrația și viața bisericească.

Evitînd orice cuvînt de laudă deșartă a strădaniilor cărturărești și a valorii operei canonice și nomocanonice a lui Ioan Scolasticul, trebuie să recunoaștem marea lui contribuție la sistematizarea canoanelor și legilor politico-bisericești, în vederea ușurării lor în practica și nevoia zilnică a Bisericii. Autoritate competentă și cu aleasă cultură, nu numai că a dorit să facă cunoscute principiile după care se conducea Biserica în general, ci el a supravegheat și în ce măsură sînt puse în aplicare toate dispozițiile cuprinse în Nomocanonul său, dispoziții prin care a dorit să arate că «Biserica este una și aceeași, că nu și-a pierdut nici sfințenia, nici apostolicitatea și nici sobornicitatea ei, și că Biserica «deține și exercită», prin intermediul ierarhiei ei superioare, în chip deplin, întreaga sa putere învățătoarească, sfințitoare și conducătoare»⁵⁵⁹.

Ioan Scolasticul a fost un om cu o minte limpede, cu viață deosebită, cu autoritate respectabilă și, de aceea, împodobit cu multe virtuți, a fost «chemat» să ajungă, cu toată vrednicia, pe culmea înaltei slujiri, la cinstea demnității supreme unde, urmînd pilda Bunului Păstor, s-a dovedit un strălucit întiiistătător al scaunului patriarhal de Constantinopol și un adevărat păstrător al legilor divine și umane care stau pînă astăzi la temelia Bisericii întemeiate de Mîntuitorul Iisus Hristos.

Lucrările sale cu conținut canonic și nomocanonic au rămas peste veacuri, pentru mulți, drept normă. Dacă acestea vor fi fost mai multe la număr, fără ca nouă să ne fie cunoscute, ele au rămas secretul contemporanilor lui. Întreaga lui operă reprezintă o icoană completă despre organizarea, conducerea și viața Bisericii creștine din primele șase secole.

Ioan Scolasticul este un cărturar care s-a nevoit pentru sprijinul și folosul Ortodoxiei, iar credința sa este o voce de sfînt care ne cheamă și ne îndeamnă la o cît mai temeinică pregătire. El reprezintă o perioadă de cultură, iar «potrivit gîndirii lui Bönhoeffer, Biserica trebuie să țină seama de ea, dacă nu vrea să-și piardă rostul și semnificația ei

559. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Codificarea canoanelor*, în rev. «Studii teologice», XXI (1969), nr. 9—10, p. 630.

existențială pentru credincioși»⁵⁶⁰. El și-a scris opera din dragoste față de Dumnezeu și om, înțelegînd că prin iubirea de Dumnezeu și de aproapele, creștinismul se străduiește să asigure realizarea celei mai temeinice și mai trainice solidarități în sensul unei legături strînse dintre trecutul, prezentul și viitorul lui. Noi, oamenii prezenți, sîntem legați de înaintașii noștri și de trecut, precum și de urmașii și generațiile viitoare, față de care avem mare și deosebită răspundere. În baza aceasta, opera Sfîntului Ioan Scolasticul reprezintă și va reprezenta peste veacuri, un izvor nesecat de istorie și cultură bisericească.

Din oricare secol ar fi, încă din timpul Sfinților Apostoli și pînă în zilele noastre, canoanele care cuprind sau explică prescripțiile evanghelice, ca și acelea în care apar elemente sigure ale Sfintei Tradiții, cu referiri directe la adevărurile de bază ale credinței și la principiile fundamentale de organizare bisericească, trebuie păstrate pentru totdeauna ca norme de neînlocuit⁵⁶¹.

Conținutul operei Sfîntului Ioan Scolasticul dovedește că Biserica «îmbinînd cu înțelepciune, la timp potrivit, normele juridice cu cele religioase și moral-religioase, și-a făurit, în Răsărit, un drept al său propriu, o legislație proprie, care ni se descoperă în forma canoanelor și a altor diferite forme de legiuiri bisericești, după care trebuia și trebuie să se conducă în desfășurarea activității ei pămîntești»⁵⁶².

Cît privește osteneala sa deosebit de fructuoasă în domeniul Dreptului bisericesc, aceasta prezintă o contribuție din cele mai valoroase, la precizarea și adîncirea elementelor de bază, a principiilor de organizare și conducere a Bisericii Ortodoxe. Nomocanonul său a pus în valoare izvoare de importanță deosebită pentru istoria Dreptului bisericesc răsăritean. Datorită preocupării sale intense cu materialul canonic și nomocanonic, și datorită perspectivei istorice pe care i-a dat-o cultura sa bogată, opera lui Ioan Scolasticul este străbătută, de la un capăt la altul, de un suflu al orientării juste în toate problemele Dreptului bisericesc. În lucrările lui Ioan Scolasticul se află legi și canoane care trebuie respectate în viața creștină din toate timpurile, deci sînt o carte mereu deschisă și prezentă în cadrul Bisericii Ortodoxe și în sufletul credincioșilor ei. Sînt scrieri care au reținut atenția multor canoniști care au cercetat tot felul de manuscrise și marchează prin varietatea lor, cît și prin modul de apreciere, o epocă de intensă activitate canonică

560. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, episcop vicar-patriarhal, *Biserica slujitoare...* 1972, p. 457.

561. Prof. Dr. IORGU D. IVAN, *ὁρος* și *κανών* în dreptul bisericesc ortodox în rev. «*Ortodoxia*» XXII (1970), nr. 3, p. 327.

562. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Jus ecclesiasticorum*, p. 283.

în centrul căreia s-a aflat figura luminoasă a patriarhului Ioan Scolasticul.

Deși dispărută de mult din practică, această operă se oferă mereu cercetării istorice. Ea ne descoperă că Ortodoxia este învățătura dreaptă și nealterată dată de Dumnezeu și păstrată în decurs de aproape două mii de ani de Biserica Ortodoxă, potrivit Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții, învățatură care este stabilită în sfintele canoane de către sinoadele ecumenice și particulare sau de către unii Sfinți Părinți ai Bisericii, precum și în legiuri civile, referitoare la probleme bisericești, emise de cei care au fost rânduiți de Dumnezeu ca să conducă lumea acesteia trecătoare, canoane și legi ce sînt cuprinse în așa-numitele nomocanoane, cel dintîi dintre ele rămînînd Nomocanonul în 50 de titluri al Sfintului Ioan Scolasticul sau Antiohianul. În baza acestui Nomocanon, pînă la apariția Sintagmei lui Fotie (883), și mult timp după ea, toate Bisericile locale, autocefale sau autonome, au păstrat fiecare și între ele unitatea dogmatică, cultică și canonică, ceea ce a determinat păstrarea unității Ortodoxiei.

Chemat să îndrume viața Bisericii din Constantinopol, Ioan Scolasticul a înscris pagini de măreție teologică. Prin activitatea nomocanonică, patriarhul Ioan al III-lea a precizat o seamă de îndatoriri și drepturi ale clerului, în dorința de a se perfectă raporturile dintre membrii ierarhiei bisericești și de a reglementa disciplina clerului, a credincioșilor și a vieții monahale. Gîndirea lui canonică s-a bazat pe hotărîrile canonice anterioare, ale sinoadelor ecumenice, locale și ale Sfinților Părinți, precum și pe unele legiuri emise de împărați în probleme bisericești. Prin muncă stăruitoare, Sfîntul Ioan Scolasticul a sistematizat tezaurul canonic și nomocanonic⁵⁶³ al Bisericii Răsăritene. Lucrările sale nu sînt rezultatul unei inspirații spontane, ci sînt expresia unei nevoi și trebuințe a Bisericii, ca organism social, statornicită în alcătuirea și în conținutul ei, dar în perpetuă adaptare la noile condiții ale vremii, după instituțiile, legislația și obiceiurile sale susceptibile de evoluție.

563. În cadrul Bisericilor din cuprinsul Țărilor Române, la început s-au folosit nomocanoane, în manuscris, grecești, slave și apoi românești. În primele decenii ale veacului al XVI-lea se întrebunțează și Nomocanonul slav tradus din grecește, de călugărul român Berinda, în 1620, la Liov, tipărit apoi de Petru Movilă la Kiev, în 1629. Tot din sec XVI Bisericile românești încep a tipări în limba poporului diferite nomocanoane. Toate poartă denumirea de pravile: *Pravila lui Coresi*, tipărită la Brașov, 1563; *Pravila de la Govora* sau *Pravila cea Mică* (1640—1641); *Pravila lui Vasile Lupu*, Iași, 1646 și *Pravila cea Mare a lui Matei Basarab*, Tîrgoviște, 1652. Foarte aceste opere constituie expresia și dovida păstrării în întreaga Biserică românească a tradiției nomocanonice care durează pînă în 1865 cînd apare *Codul civil* al lui Alexandru Ioan Cuza (după Prof. Dr. LIVIU ȘTAN, *Tradiția pravilnică...*, p. 546).

Opera oamenilor de vrednicie deosebită, printre care îl putem enumera și pe patriarhul Ioan Scolasticul, care au fost stăpîniți de simțăminte alese, dedicîndu-se prin munca lor generațiilor de peste veacuri, trebuie păstrată și valorificată de urmași.

Deschizător de drumuri spre desăvîrșire, exemplul de credință, de viață creștină și de muncă stăruitoare, Ioan Scolasticul, autor al unei însemnate opere de Drept bisericesc, rămîne un far călăuzitor pe care posteritatea creștină îl numără și-l pomenește cu cei sfinți, împreună cu alți doi patriarhi de Constantinopol — Alexandru și Pavel cel Nou —, în ziua de 30 august. Datorită funcțiilor și atribuțiilor pe care le-a îndeplinit cît și prin lucrările sale de drept bisericesc, Ioan Scolasticul, născut în localitatea Sirimjis de lângă Antiohia, avocat, preot, apocrisiar și, în cele din urmă patriarh în scaunul din Constantinopol, a fost «una dintre cele mai importante persoane ale Bisericii grecești»⁵⁶⁴ din a doua jumătate a secolului al VI-lea. Totul este trecător, numai trecutul nu.

Din cercetarea operelor sale se desprinde în mod limpede atît chemarea la muncă, susținută și temeinică, cît și la îndrumarea activității practice a vieții bisericești pe calea tradiției canonice și nomocanonice din care se desprinde necesitatea de a păstra buna rînduială și disciplină în treburile interne ale Bisericii, ca și datoria de a păzi nestrămutat calea arătată de Mîntuitorul Hristos în treburile ei din afară, privind atitudinea de respect și loialitate față de stat și de întocmirile acestuia. Sînt hotărîri canonice și nomocanonice care «reprezintă un instrument de care Biserica trebuie să se servească în fiecare vreme în modul cel mai potrivit cu realitățile în care ea — Biserica — își desfășoară lucrarea mîntuitoare»⁵⁶⁵.

Ioan Scolasticul rămîne un sfînt iar opera sa un însemnat act de cultură. Lumina minții lui o aflăm în litere rămase peste veacuri, care constituie pînă astăzi izvor de dreaptă credință a Bisericii Ortodoxe. Cu alte cuvinte, opera lui este o verigă importantă în lanțul care ne leagă în mod viu de Biserica Sfinților Părinți; ea constituie o vatră în a cărei cenușă arde încă un fir de cuvînt care așteaptă să aducă la viață multe alte cuvinte, spre luminarea cunoștinței și spre slava lui Dumnezeu.

564. SPITTLER, *Von Johanna Scholasticus und seinen Arbeiten für das kanonische Recht*, part. II, Halle, 1778, c. 29, p. 112; E. HERMANN, în D.D.C., t. VI, Paris, 1957, p. 119.

565. Pr. Prof. Dr. LIVIU STAN, *Codificarea canoanelor*, p. 630.

BIBLIOGRAFIE

1. ACHELIS, H. und FLEMMING, J., *Die ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechts*, Leipzig, 1891, N.F. Bd. 10, Hft. 2, Leipzig, 1904.
2. ALIVISATOS, A., HAMILCAR, *Das kanonische Recht der Orthodoxer Kirche*, in rev. *Ekklesia*, X, 1939.
3. IDEM, *Die Kirchliche Gesetzgebung des Kaisers Iustinian I, Neue Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche*, herausgeh. von N. Benwetach und R. Seeberg, nr. 17, Berlin, V, 1913.
4. BECK, H.G., *Kirch und theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, in Byzantinischen Handbuch, Bd. 1, partea a II-a, München, 1959, p. 141—147.
5. BENEŞEVICI, VLADIMIR, N., *Sinagoga v 50 titulov i drugie juridiceskie Sborniki Ioana Scholastica (Zapiski Klassiceskogo... Arheologicescogo Obscestva, 8)*, Petropoli, 1914. N.F., Ioannis Scholastici Synagoga L titulorum ceteraque eiusdem opera iuridica iussu ac mandate, t. I, in: AAM, 14, München, 1937, retipărită în: *Subsidia Byzantina*, Leipzig, 1972.
6. BERDNIKOV, I.S., *Curs de drept bisericesc*, trad. de Silvestru Bălănescu, episcop de Huşi, Bucureşti, 1892.
7. BICKELL, J.W., *Geschichte des Kirchenrechte*, bd. 1, Giossen, 1843.
8. BIENER, F.A., *Das Kanonische Recht der griechischen Kirche*, Dresda, 1853.
9. IDEM, *Geschichte der Novellen Justinianis*, Berlin, 1824.
10. IDEM, *Zur Revision des Justinianischen Codex in Hinsicht seiner integrität*, in *Zeitschrift für Rechtswissenschaft*, bd. 7, p. 144.
11. BOTTE, B., *Les plus anciennes collections canoniques*, in *Ordyr* 5, Paris, 1960, p. 331—350.
12. BREZEANU, STELIAN, *O istorie a imperiului bizantin*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1981.
13. BRAS, G., *Miettes pour une nouvelle édition de l'histoire des collections canoniques*, in *RHDFE* 38, 1960.
14. BRIA, Pr. Prof. Ioan, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă de la A la Z*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981.
15. BUCĂLAE, AUREL, GH., *Ecumenicitatea Bisericii în Sfintele Canoane*, în rev. «*Ortodoxia*», XXI (1969), nr. 3.
16. CHIŢESCU NICOLAE, *Sesiunea Comisiei interortodoxe pentru dialogul cu Bisericele Vechi-Orientale de la Chambésy, Geneva, 7—11 februarie 1979*, în rev. «*Ortodoxia*» nr. 2/1979.
17. CIUCUR, MARCEL, *Principiile adaptării unităţilor teritorial-bisericeşti la împărţirea administrativ teritorială politică de stat în sec. I—VI*, în rev. «*Mitropolia Moldovei şi Sucevei*», LIII, 1977, nr. 7—9.
18. CLERQ, C., *Introduction a l'histoire du droit canonique oriental*, în: AHDO, 1947, p. 309, 348.
19. CONGAR, M.J., *Schisme*, în *DTC*, t. XIV, Paris, 1939, coll. 1286—1312.
20. COSTANDACHE, MIHAIL, *Patriarhia şi demnitatea de patriarh în Biserica Ortodoxă*, în rev. «*Ortodoxia*», XVII, 1965, nr. 2.
21. COLOTELO, M., *Nomocanonul slav*, în rev. «*Studii teologice*», XII, 1960 nr. 5—6, p. 381—392.

22. COMAN, IOAN, G., *Sinoadele ecumenice și importanța lor pentru viața Bisericii*, în rev. «Ortodoxia» XIV (1962), nr. 3.
23. Idem, *Sinoadele ecumenice ca expresie a universalității Bisericii*, în rev. «Studii teologice», București, nr. 19, 1967.
24. COTSONIS, J.J., *Das Kanonische Recht*, în «Kyros», 1964 N-S. IV, 177—205.
25. COVERCĂ, I. V., *Judecata bisericească în epoca veche*, în rev. «Studii teologice», 1961, nr. 1—2.
26. CRISTIȘOR, MANEA, M., *Ierarhia principalelor scaune episcopale în Biserica veche*, în rev. «Studii teologice», VI (1963), nr. 5—6.
27. IDEM, *Tipuri de sinoade prevăzute de sfințele canoane*, în rev. «Studii teologice», XV (1963), nr. 7—8.
28. DIEHL, CH., *Justinien et la civilisation byzantine en VI-ème siècle*, Paris, 1901.
29. DÖLGER, F., *Johannes III Scholasticus*, în *Lexikon für Theologie und Kirche*, 5, 1960, 1080 f.
30. DREY, J., *Neue Untersuchungen über die Constitutionen und Canonen der Apostel*, 1833.
31. DUCHESNE, *L'Eglise en VI-ème siècle*, 1925, p. 264—266.
- DURĂ, NICOLAE, V., *Precizări privind unele noțiuni ale Dreptului canonic ortodox*, în rev. «Ortodoxia», XXXIX (1987), nr. 2.
33. IDEM, *Cele mai vechi izvoare scrise ale dreptului bisericesc etiopian*, în rev. «B.O.R.», nr. 5—6/1982, p. 572—587.
34. IDEM, *Nomocanonul etiopian*, în rev. «Studii teologice», nr. 1—2/1975, p. 76—108; *Didascalia*, versiune etiopiană în «Studii teologice», nr. 56/1975, p. 436—451.
35. IDEM, *Sinodosul canonic etiopian*, în rev. «Studii teologice», nr. 9—10/1976, p. 724—738.
36. EICHMANN, E., *Quellensammlung zur kirchliche Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht*, 3 vol., Paderborn, 1914, 1926.
37. FABIENER, W., *Das kanonische Recht der griechischen Kirche*. în *Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft* 28, München, 1856.
38. The Fetha Nagast, *The Law of the Kings* (Dreptul împăraților), tradusă în limba ge'ez de Abba Paulos Tzadna; publicată de Facultatea de Drept a Universității Haile Sellasie din Addis Abeba, Etiopia, 1968.
39. FEINE, HANS, E., *Kirchliche Rechtsgeschichte*, t. I. Köln — Graz, 1964.
40. FLOCA, IOAN, N., *Canoanele Sinodului de la Sardica*, în «Studii teologice» (1971), nr. 9—10.
41. FLOCA, IOAN, N., *Originile Dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, teză de doctorat, în rev. «Mitropolia Ardealului», XIX (1969), nr. 1—3.
42. IDEM, *Canonicitatea Patriarhiei Române*, în rev. «Mitropolia Banatului», XXX (1985), nr. 9—10.
43. IDEM, *Porunca a 7-a*, în «Îndrumător bisericesc», Sibiu, 1982.
44. FRANSEN, G., *Cod de «droit» canonique ou discipline positive de l'Eglise*, în RTL, 1977, VIII, 3—14.
45. FRESHFIELD, E. H., *A Manual of Eastern Roman Law. The Procheiros Nomos*, Cambridge, 1928.
46. GALERIU, CONSTANTIN, *Protecția, Taină și slujire în viața Bisericii*, în rev. «Ortodoxia», XXXIV, 1982, nr. 4.
47. GAUDEMET, J., *Histoire du droit canon*, în AEHESR 85 (1976—1977).

48. GĂINĂ, DUMITRU, I., *Din activitatea Patriarhului Fotie*, în rev. «Studii teologice», XV, 1963, nr. 5—6.
49. IDEM, *Sfinții Apostoli și episcopii*, în rev. «Studii teologice», XIV (1926), nr. 9—10.
50. GRECU, ROMUL, *Ierarhia bisericească*, în *Îndrumător pastoral*. VIII, Alba-Iulia, 1984.
51. GRUMEL, V., *Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. 1, *Les Actes des Patriarches*, Fasc. 1, *Les Regestes de 381 à 715*: Institut Français d'Etudes Byzantines, Paris, 1972.
52. HAURY, J., *Johannes Mallalas identisch mit dem Patriarchen Johannes Scholastikos?*, în B.Z., IX, 1900, p. 337—356.
53. HEGGELBACHER, D., *Geschichte des frühchristlichen Kirchenrechts bis zum Konzil von Nizás, XXIX*, Freiburg (Schweiz), 1974.
54. HEIMBACH, G. E., *Anecdota*, vol. 2, Leipzig, 1840, p. 202—234.
55. IDEM, *Anecdota zur Byzantinischen Gesetzgebung*, Aalen: Scientia, 1969.
56. IDEM, *Griechisch-Römisches Recht* (Ersch. u. Gruber, *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, I, Sekt, bd. 86).
57. HERGENROTHER, J., *Das griechische Kirchenrecht bis zum Ende des neunten Jahrhunderts*, în AKER 23, 1870, p. 185—227.
58. IDEM, *Photius*, III, Regensburg, 1869.
59. HERMANN, E., *Jean III le Scholastique*, în DTC VI; 1975, p. 118—120.
60. HUBNER, K., *Kirchenrechtsquellen*, 4 vol., Berlin, 1902.
61. HUILLIER, PIERRE, *Origines et developpement de l'ancienne collection canonique grecque*, în MEPRO 24, 1976, p. 53—66.
62. IVAN, IORGU, D., *Bunurile bisericești în primele șase secole. Situația lor juridică și canonică*, teză de doctorat, București, 1939.
63. IDEM, *Importanța principiilor fundamentale canonice de organizație pentru unitatea Bisericii*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIV, 1968.
64. IDEM, «*Ὁσφο*» și «*Καὶὼν*» în *Dreptul bisericesc ortodox*, în rev. «*Ortodoxia*», 1970, nr. 3.
65. IDEM, *Organizarea și administrarea Bisericii Ortodoxe Române în cei 50 de ani de patriarhat, 1925—1975*, în rev. «*Biserica Ortodoxă Română*», 1975, nr. 11—12.
66. IDEM, *Opera canonică a Sfântului Vasile cel Mare și importanța ei pentru unitatea Bisericii*, în volumul «*Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*», Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980.
67. IDEM, *Raportul Bisericilor autocetale între ele și față de Patriarhia Ecumenică după canoane și istorie*, în rev. «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», XLIX, 1973, nr. 7—8.
68. IDEM, *Preocupări și studii de Drept canonic în Biserica Ortodoxă Română*, în rev. «*Studii teologice*», 1968, nr. 5—6.
69. IDEM, *Hotărârile canonice ale Sinodului II ecumenic și aplicarea lor de-a lungul veacurilor*, în rev. «*Biserica Ortodoxă Română*», 1981, nr. 7—8, p. 821—866.
70. IDEM, *Patriarhia Ortodoxă Română la a 60-a aniversare*, în rev. «*Glasul Bisericii*», XLIV, 1985, nr. 10—12.
71. KRUMBACHER, KARL, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, Ed. II, München, 1897.

72. LAUCHERT, FRIEDRICH, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien nebst den Apostolischen Kanones*, Minerva, XXX, Frankfurt am Main, 1961.
73. LAURENT, V., *L'oeuvre canonique du Concile in Trulle (691—692), source primaire du droit de l'Eglise Orientale*, în REE 23, 1965, p. 7—41.
74. LEGIUIRILE Bisericii Ortodoxe Române sub Înalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian, 1948—1953, ed. Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1953.
75. LESAGE, G., *La nature du droit canonique*, Ottawa, ed. de l'Université, 1960.
76. LIETZMANN, N., *Kirchenrechtliche Sammlungen*, în *Kleine Schriften I*, p. 348—364.
77. MAASSEN, F., *Geschichte der Quellen und der Literatur des Kanonischen Rechts*, Bd. I, Graz, 1870.
78. MAROTH, N., *La Collégialité et le vocabulaire episcopal du V—VII siècle*, în «Irenikon» 34, 1963, p. 41—59.
79. MICAT, P., *Zu Bedingugen des irüchristlichen Kirchenrechts*, în Z.Sav.St.RG.Kan.Abt., 1978, XCV, p. 309—320.
80. MILAȘ, NICODIM, *Dreptul bisericesc oriental*, tradus în românește de D. Cornilescu și V. Radu, revăzută de I. Mihălcescu, București 1915.
81. Idem, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. rom. de N. Popovici și Ureș Covincici, vol. I—II, Arad, 1930—1936.
82. MIRCEA IOAN, *Preoția împărătească sau duhovnicească*, în rev. «Studii teologice», XXIII, 1971, nr. 7—8.
83. MORTREUIL, J., *Histoire du droit byzantin et du droit romain dans l'Empire d'Orient*, t. I, 1843, t. II, 1944, t. III, 1846, Paris.
84. MORDSDORF, K., *Kanonisches Recht als theologische Disziplin*, în «Seminarium», XXVII, 1975, p. 802—821.
85. IDEM, *Kritische Erwägungen zum kanonisches Amtsbegriff*, Aalen, 1959, p. 383—398.
86. NECULA, NICOLAE, N., *Participarea credincioșilor laici la cult în Bisericile Răsăritene*, în rev. «Studii teologice», XXII, 1970, nr. 3—4.
87. NOAILLES, PIERRE, *Les Collections de Nouvelles de l'Empereur Justinien*, vol. I, Paris, Bruxelles, 1912.
88. IDEM, *Les Collections de Nouvelles de l'Empereur Justinien*, vol. II, *La Collection grecque des 168 Nouvelles*, Paris, 1914.
89. PARET, ROGER, *Note sur un passage de Malalas*, în *Arabica* 5, 1958, p. 251—262.
90. PARGOIRE, J., *Histoire de L'Eglise Byzantine de 527 à 874*, ed. III, Paris, 1923.
91. PITRA, J. B., *Des Canons et des Collections canoniques de l'Eglise Grecque*, Paris, 1858.
92. *Spicilegium sollesmence complectens Sanctorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum anecdota hactenus opera*, t. IV, Paris, 1868, p. 556—565.
93. PFANNMULLER, G., *Die kirchliche Gesetzgebung des Kaisers Justinian I*, Berlin, 1913.
94. PLĂMĂDEALĂ, ANTONIE, *Biserica slujitoare*, teză de doctorat, București, 1972.
95. POPA, C., *Contribuția profesorului D. G. Boroianu în domeniul Dreptului Bisericesc*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LV (1979), nr. 3—6.
96. PLOCHL, WILLIBALD, M., *Geschichte des Kirchenrechts*, bd. I, Verlag Herold, Wien München 1960.

97. POPESCU, TEODOR, M., *Importanța Sinodului al IV-lea ecumenic*, în rev. «Studii teologice», III, (1951), nr. 2—3.
98. POPOVICI, C., *Fontânele și Codicii Dreptului bisericesc ortodox*, Cernăuți, 1886.
99. PUFULETE, SILVIU, *Actualitatea operei canonice a mitropolitului român Andrei Șaguna*, în rev. «Studii teologice», XXV, 1973, nr. 7—8.
100. RĂMUREANU, IOAN, *Evenimente istorice înainte și după Sinodul de la Calcedon*, în rev. «Studii teologice», XXII (1970), nr. 3—4.
101. RIEDEL, W., *Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien* *Zusammengestellt und zum Teil übersetzt*, Leipzig, 1900.
102. SACHAN, E. și BRUNS, K.G., *Syrisch-Römisches Rechtsbuch aus dem fünften Jahrhundert herausgegeben übersetzt und erläutert von...* Leipzig, 1880.
103. SELB, WALTER, *Die Kanonensammlungen der orientalischen Kirchen und das griechischen Corpus Canonum der Reichskirche*, în *Speculum iuris et ecclesiarum* Festschrift für W.M., Plösch, Wien, 1967, p. 371—383.
104. SLEVOACĂ, ȘTEFAN, *Preoția de hirotonie și «preoția» credincioșilor*, în rev. «Ortodoxia», XXI (1979), nr. 2.
105. SCHULTE, J., *Geschichte der Quellen und Literatur des Kanonischen Recht*, III, 2.
106. SCHULTHESS, F., *Die syr. Kanones der Synoden von Nizäa bis Chalcedon*, în GAB 10, 2, 1908.
107. SCHWARTZ, ED., *Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche*, în Ges. Schr., bd. 4, Berlin 1960, p. 159—275.
108. IDEM, *Rechtskonzilien von Theodor bis Justinian*, în Ges. Schr., bd 4, Berlin, 1960, p. 111—158.
109. IDEM, *Geschichte der Quellen und der Literatur des kanonischen Rechts*, în Z.Sav.St., RG Kan., 1936, p. 1—114.
110. IDEM, *Die Kanonensammlung des Johannes Scholastikos*, în SAM, Heft 6, 1933.
111. IDEM, *Die Kanonensammlung des XIV Titel*, St. Petersburg, 1905.
112. IDEM, *Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen*, Strasbourg, Trübner, 1910, în «Schriften der Wissenschaft», Gesellschaft in Strasbourg.
113. SPITTLER, L.T., *Von Johannes Scholasticus und seinen Arbeiten für das kanonische Recht*, în vol. *Geschichte des kanonischen Rechts bis auf die Zeiten des falschen Isidorus*, Halle, 1778.
114. STAN, LIVIU, *Relațiile dintre Stat și Biserică*, în Rev. «Ortodoxia», IV (1952), nr. 3—4.
115. STAN, LIVIU, *Legislația bisericească și valoarea ei canonică*, în rev. «Mitropolia Olteniei», IV, 1954, nr. 11—12.
116. IDEM, *Elementul laic în Biserica Ortodoxă*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII, 1962, nr. 1—2.
117. IDEM, *Tradiția pravilnică a Bisericii. Insemnătate și folosul cunoașterii legilor după care se conduce Biserica*, în rev. «Studii teologice», 1960, nr. 5—6.
118. IDEM, *Poziția laicilor în Biserica Ortodoxă*, în rev. «Studii teologice», 1968, nr. 3—4.
119. IDEM, *Obârșia și dezvoltarea istorică a Dreptului bisericesc*, în rev. «Mitropolia Olteniei», 1968, nr. 1—2.

120. IDEM, *Despre sinodalitate*, în rev. «Studii teologice», XXI (1969), nr. 3—4.
121. IDEM, *Arhiepiscopii*, în rev. «Studii teologice», XIV (1962), nr. 9—10.
122. IDEM, *Codificarea canoanelor*, în rev. «Studii teologice», XXI (1969), nr. 9—10.
123. IDEM, *Importanța vechilor sinoade ecumenice și problema unui viitor sinod ecumenic*, în rev. «Studii teologice», 1972, nr. 3—4.
- 123^a IDEM, *Iubește pe aproapele tău*, în rev. «Mitropolia Olteniei», nr. 9—12/1959.
124. IDEM, *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939, p. 811.
125. STÂNCULESCU, IOAN, F., *Chestiuni de drept bisericesc în opera lui Alexandru Sturza*, în rev. «Studii teologice», XV (1963), nr. 3—4.
126. IDEM, *Ascultarea canonică*, în rev. «Studii teologice», XIV (1962), nr. 7—8.
127. IDEM, *Arhiepiscopii*, în rev. «Studii teologice», XIV (1962), nr. 9—10.
128. STĂNILOAE, DUMITRU, *Temeiurile teologice ale ierarhiei și ale sinodalității ei*, în rev. «Studii teologice» XXII (1970), nr. 3—4.
129. ȘAGUNA, mitropolit ANDREI, *Compendium de Drept canonic*, Sibiu, 1868, trad. în nemțește de Prof. Alois Sentz «Compendium des kanonischen Rechts, Hermanstadt, 1868».
130. ȘESAN, VALERIAN, *Curs de drept bisericesc universal*, ed. a IV-a, îngrijită de Prof. Milan Șesan, Cernăuți, 1942.
131. VALDMAN, TRAIAN, *Problema sinodului ecumenic în sintele canoane*, în rev. «Studii teologice», XXV, 1973, nr. 7—8.
132. VEN van dem P., *La vie ancienne de S. Symeon Stylits le Jeune*, t. I, 1962, p. 176—181.
133. IDEM, *L'accession de Jean le Scholastique au siège patriarcal de Constantinople en 565*, în «Byzantion» 35, 1965, p. 320—352.
134. VOELKI, L., *Vom römischen zum christlichen Recht*, în RQ, 1964, p. 59—60, 1965, p. 120—130.
135. VIRLAN, I., *Rolul credincioșilor mireni în Biserica Ortodoxă Română*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LVII, 1981, nr. 7—8.
136. WÖLF, E., *Ordnung der Kirche, Lehr und Handbuch des Kirchrechts auf ökumenischer Sicht*, t. II, Frankfurt am Main, 1961.
137. ZACHARIAE, K.K., von LINGENTHAL, *Anecdota*, Leipzig, 1843.
138. IDEM, *Die griechischen Nomokanones*, în «Memoire de l'Academie Imperiale des Sciences de St. Petersburg», VII, t. XXIII, Petersburg, 1877.
139. IDEM, *Novellae Justiniani*, 2 vol. Leipzig, 1881.
140. IDEM, *Über den Verfasser die Quellen des Nomokanon*, în XIV Titel, VII, Petersburg, 1885.
141. IDEM, *Geschichte des Griechisch-römischen Rechts*, Berlin, 1877, Neudruck, Aalen, in Württemberg, 1955.
142. IDEM, *Über die griech. Bearbeitungen des Just. Codex*, în Z. Sav. St. RG kan. X, 1872.
143. IDEM, *O Procheires Nomos: Imperatorum Basilii Constantini et Leonis Prochiron*, Heidelberg, 1837.

CURRICULUM VITAE

Subsemnatul, Pr. VASILE FLOREA, m-am născut în ziua de 31 octombrie 1943, în satul Recea, comuna Găiceana, județul Bacău, din părinții Gheorghe și Aneta Florea, țărani agricultori.

După terminarea celor șapte clase primare, în comuna natală, a urmat cursurile Seminarului teologic din Minăstirea Neamț, între anii 1959—1964.

În vara aceluiași an am dat examen de admitere la Institutul Teologic Universitar din București; am fost admis ca student la cursurile de zi.

În iunie 1968 am absolvit Institutul Teologic Universitar din București cu calificativul «Foarte bine»; ca temă pentru examenul de licență, am tratat subiectul: «**VIATA ȘI ACTIVITATEA EPISCOPULUI DE RÎMNIC — GHENADIE ENĂ-CEANU**», sub conducerea domnului profesor Alexandru Elian.

În perioada 1968—1974 am funcționat ca îndrumător de muzeu la Minăstirea Humor, din cadrul Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

În primăvara anului 1974 m-am căsătorit cu domnișoara Lidia Bauer, născută în orașul Rădăuți, din părinții Iosif și Aglaia, creștini ortodocși. Din căsătoria noastră au rezultat doi copii: Alin-Justinian, născut la 20 februarie 1975 și Vasile, născut la 26 martie 1976.

În iunie 1974 am fost hirotonit preot pe seama parohiei «St. Gheorghe» din orașul Slănic Moldova, protopopiatul Tg. Ocna.

La cererea credincioșilor români ortodocși din orașul Salzgitter — R. F. Germania, începând cu data de 7 iunie 1975, am fost repartizat ca preot al acestor credincioși, cu îndatorirea de a le asigura asistență religioasă, constituindu-i în parohie. După aproape un an de activitate pastoral-misionară, la 26 martie 1976, credincioșii ortodocși români din acest oraș și împrejurimi au hotărât constituirea unei parohii ortodoxe române în orașul Salzgitter, pentru landul Niedersachsen, cu hramul «Învierea Domnului», sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Române.

Între anii 1978—1981 am construit, cu sprijinul credincioșilor, în orașul Salzgitter, un Centru ortodox român, compus dintr-o capelă și o sală parohială cu dependențele necesare. Capela a fost sfințită în ziua de 4 mai 1981 de către I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, Exarhul Bisericii Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală.

Pe lângă activitatea pastorală desfășurată în cadrul parohiei, începând cu anul 1978, sesiunea septembrie, m-am înscris la cursurile de doctorat din cadrul Institutului Teologic Universitar din București — Secția Practică, având ca specialitate principală Dreptul bisericesc.

În sesiunea iunie 1981 am absolvit cursurile de doctorat, iar în data de 7 decembrie același an am susținut examenul aprofundat de admisibilitate. Ca teză de doctorat am întocmit lucrarea intitulată «**OPERA CANONICĂ ȘI NOMOCANONICĂ A SFÎNTULUI IOAN SCOLASTICUL, IMPORTANȚA EI PENTRU SISTEMATIZAREA DREPTULUI BISERICESC ORTODOX**», sub conducerea științifică a domnului profesor dr. Iorgu Ivan la Secția Practică, disciplina Drept bisericesc, pe care o prezintă acum cu conținut îmbunătățit, potrivit recomandărilor Prea Cucernicilor Părinți profesori referenți, menționați în «Cuvîntul introductiv».

Adaug că activitatea pastoral-misionară din cadrul parohiei a fost încununată și de editarea revistei «**Păstorul cel Bun**», publicație religioasă-morală și culturală a comunității noastre. De asemenea, pe plan ecumenic desfășor o activitate deosebită

în cadrul mișcării ecumenice locale, participând la toate acțiunile inițiate să contribuie la cunoașterea și apropierea dintre creștini, în vederea refacerii unității Bisericii creștine.

Concomitent, deslășor și o activitate în cadrul etniei române (ACIER) cu sediul la Viena (Austria).

Atît cît îmi este posibil, depun modestele mele strădanii pentru a face mai luminoasă făclia iubirii de credință și de neam în mijlocul credincioșilor pe care îi păstoresc.

Pr. VASILE FLOREA

DECLARAȚIE

Subsemnatul, preot FLOREA VASILE, declar pe proprie răspundere că lucrarea intitulată «OPERA CANONICĂ ȘI NOMOCANONICĂ A SFÎNTULUI IOAN SCOLASTICUL, IMPORTANȚA EI PENTRU SISTEMATIZAREA DREPTULUI BISERICESC ORTODOX», la specialitatea Drept bisericesc, alcătuită sub conducerea științifică a domnului profesor dr. IORGU D. IVAN, îmi aparține în întregime, nu a fost plagiată, iar la întocmirea ei nu am consultat alte izvoare și materiale în afara celor menționate la Bibliografie, în corpul lucrării și în «Note».

Pr. VASILE FLOREA

ABREVIERI

AAM	Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaft Philosophische-Historische Abteilung. München.
AEHESR	Annuaire de l'Ecole pratique des Hautes Etudes. V section Sciences religieuses, Paris.
AHDO	Archives d'Histoire du droit oriental, Bruxelles.
AKKR	Archiv für katholisches Kirchenrecht, Mayence.
AW	Akademie der Wissenschaft
Bd	Band.
BIBL.	Bibliothek.
BOR	Revista «Biserica Ortodoxă Română», București.
BH	Byzantinisches Handbuch, München.
BJO	Bibliotheca Juris Orientalis. (Assemani).
BZ	Byzantinische Zeitschrift.
DDC	Dictionnaire de Droit Canonique, Paris.
DTC	Dictionnaire de Théologie Catholique, Paris.
GAB	Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen.
GES. SCHR.	Gesammelte Schriften, Berlin.
HS	Handschrift.
HSS	Handschriften.
JAUK	Jarhbuch der Albertus Universität zu Königsberg, Würzburg.
KR	Kirchenrecht.
KZ	Kirchenzeitung, Hildesheim.
LG	Literaturgeschichte.

LTK	Lexikon für Theologie und Kirche, Buchberger.
MA	Revista «Mitropolia Ardealului», Sibiu.
MB	Revista «Mitropolia Banatului», Timișoara.
MEPRO	Messenger de l'Exarchat du Patriarche russe en Europe Occidentale, Paris.
MMS	Revista «Mitropolia Moldovei și Sucevei», Iași.
MS	Manuscris.
MSS	Manuscrite.
NF	Neue Folge.
ORSYR	Revue «Orient Syrien», Paris.
RE	Realencyclopädie für protestantischen Theologie und Kirche.
REB	Revue des études byzantines, Paris.
RH	Revue Historique.
RHDFE	Revue Historique de Droit Français et Etranger.
RIDA	Revue internationale de droits de l'antiquité, Gemblaux.
RF	Rahli et Pothllis.
RQ	Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte, Freiburg i. Br.
RTAM	Recherches de Théologie ancienne et medievale, Louvain.
RTL	Revue Théologique de Louvain, Louvain
SÂM	Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften, München.
Spic. Sol.	Spicilegium Solesmense.
TLG	Theologie and Glaube, Paderborn.
VJ	Edit. Voell — Justel, 1661.
Z Sav. ST. RG.	Zeitschrift für Rechtsgeschichte dèr Savigny-Stztung, Kanonische Abteilung.
ZKTH	Zeitschrift für katholische Theologie, Wien.
Znt. Wiss.	Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft (und die Kunden der älteren Kirche).
ZKG	Zeitschrift für Kirchengeschichte.

ANEXĂ

1. TRADUCEREA COLECȚIEI DE CANOANE ÎN 50 DE TITLURI *

Colecția canoanelor bisericești, în legătură cu (diferite) chestiuni, împărțită în 50 de titluri.

Proemium. Cei care vor să aparțină Marelui Dumnezeu și Mântuitorului Iisus..., C D (este de dorit, în A).

Ordinea titlurilor lucrării :

Titlul I: Despre cinstea care a fost stabilită prin canoane (să se dea patriarhilor; (despre faptul) că nu-i este permis nici unuia dintre ei să răpească eparhia rînduită cuiva, prin hirotonie, spre administrare; cele deja răpite (trebuie) să fie restituite celor nedreptățiți. Are 6 canoane :

1) Canonul 7 al Sinodului din Niceea (Scholium I marg. penitus extinctum) marginea la comentariul I profund ștearsă);

2) Din canonul 6 al aceluiași sinod (Scholium a semiesum, comentariul a, jumătate ars, despre dreptul și cinstea Bisericii mitropolitane);

3) Canonul 2 al Sinodului din Constantinopol;

4) Canonul 3 al aceluiași sinod;

5) Canonul 6 al Sinodului din Efes (Scholium 3 corrasum, — reunit — despre faptul că, după cum se pare, acest canon a fost cîndva împărțit în trei (părți) și a fost înscris cu alt număr.

C. Vezi canoanele 5, 6 ale Sinodului din Niceea; (canoanele) 2, 3 (ale Sinodului) din Constantinopol și (Canonul) 8 (al Sinodului) din Efes. (După aceea (urmează) un mic rezumat, (care) de atîtea ori se omite, de cîte ori același C este de acord (se potrivește cu B).

D. La începutul titlului adaugă: Despre credința cea nepătată, despre dumnezeiescul botez, despre puterea canoanelor și despre $\delta\rho\iota\theta$... Apoi canoanele 41, 49 ale Apostolilor; Canonul 35 al Sinodului din Constantinopol; canonul 7 (al Sinodului) din Efes; canoanele 1 și 28 (ale Sinodului din) Calcedon; canonul 1 al Sinodului VI prophoneticum, 34, 39 trul., (canoanele) 81 și 101 (ale Sinodului din) Cartagina, împreună cu epistola lui Chiril;

Titlul II. Despre cinstea stabilită prin canoane și prin gramata împăratească (ce trebuie) dată mitropoliților. De asemenea (despre faptul) că nu se cuvine ca ei să răpească enoria (eparhia) convenită altuia, nici să împartă o eparhie în două.

Are 4 canoane: 1) Canonul 34 al Sfinților Apostoli; 2) Canonul 9 al Sinodului din Antiohia; 3) Canonul 12 al Sinodului din Calcedon; 4) Canonul 17 al aceluiași sinod.

* Lămurire. Traducerea Colecției de canoane în 50 de titluri s-a făcut, cu sprijinul binevoitor al prof. Constantin Cornițescu, după exemplarul publicat de J. P. Pitra, vol. IV (p. 556—565) din Colecția: *Spicilegium solesmense complectens Sanctorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum, anecdota hactenus opera*. La întocmirea acestui exemplar Pitra s-a folosit de patru manuscrise. Manuscrisul de bază a fost cel din Muntele Athos, aflat acum la Paris, sub nr. 483; al doilea, al cărui conținut este foarte apropiat de primul, se află la Vatican, sub nr. 843; al treilea, din colecția Coisliniană, are nr. 364; iar al patrulea este tot la Vatican, sub nr. 640. În raport cu cel parisian (483), al treilea și al patrulea au mai multe deosebiri, fie omiteri fie adausuri. Aceste deosebiri au fost menționate de Pitra, citeodată și cu unele lămuriri.

Pentru simplificare, Pitra a redat cele patru manuscrise prin primele patru litere mari ale alfabetului grecesc (A, B, T, A). Pentru ușurarea dactilografierii, noi le-am redat prin: A, B, C, D).

D. Adaugă canoanele 25, 38 ale Sinodului VI și canoanele 84, 98 (ale Sinodului din) Cartagina.

Titlul III. Despre faptul că nu se cuvine ca episcopul să se afle nechemat în afara (eparhiei revenită lui spre) administrare, decât numai pentru supravegherea ctitoriei care-i revine, nici să nu hirotonească în afara eparhiei.

Are 6 canoane: 1) Canonul 35 ale Sfinților Apostoli; 2) Din canonul 3 al Sinodului din Sardica; 3) Canonul 11 al aceluiași Sinod; 4) Canonul 12 al aceluiași Sinod; 5) Canonul 13 al Sinodului din Antiohia; 6) Canonul 22 al aceluiași Sinod. D. adaugă, canonul 20 al Sinodului VI; Canoanele 71 și 123 ale Sinodului din Cartagina.

Titlul IV. Despre faptul că trebuie să fie separate lucrurile care aparțin episcopului de cele care aparțin Bisericii. De asemenea (despre faptul) că el poate să le dea cui vrea.

Are trei canoane: 1) Canonul 40 al Sfinților Apostoli (Scholium 4: Acesta a fost anulat de dispoziția novejii în paragraful II al capitolelor 50 și 72. De aci se vede că se face aluzie la Colecția în 87 capitole. Puțin mai jos (se află) Scholium 5: Preoții și clericii, îndată ce fac acestea, să nu primească grade etc., multe lipsesc; la sfârșit se face din nou trimitere la aceeași Colecție cap. 52); 2) Canonul 24 al sinodului din Antiohia; 3) Canonul 22 al sinodului Calcedon. (Scholium 6: Că întăresc și canoanele din Antiohia).

D. Adaugă (canonul) 22 (al Sinodului VI ecumenic; (canoanele) 25 și 81 (ale Sinodului din) Cartagina; Enciclica lui Gherman II.

Titlul V. Despre faptul că episcopul are puterea să administreze averile Bisericii prin intermediul preoților și al diaconilor; să folosească pe credincioși drept iconomi și să achite cu grijă, celor ce se cuvin, datoriile; să-și ia și el cele necesare și dacă este nevoie să dea și rudelor (rudelor, după obiceiul alexandrin, precum deseori se arată la Athanasie Solasticul și celorlalți (oameni) iscusiți în drept, care se află în această stare, să le dea precum (dă) celor săraci; de asemenea (să dea) și altora, dacă au nevoie (însă, să nu facă daniile minăstirilor D).

Are 5 canoane: 1) Canonul 38 al Sfinților Apostoli (Scholium 7: plin de cări — tineaș crosun); 2), 3) Canoanele 41, 57 (59 C) ale aceleorași (Apostoli); 4) Canonul 25 al Sinodului din Antiohia; 5) Canonul 26 al Sinodului din Calcedon.

D. Adaugă Sinodul II Niceea, canoanele II, A, B 7; canoanele 64, 96, 121, 122 (ale Sinodului) din Cartagina; Theofil canoanele 9, 10.

Titlul VI. Despre faptul că nu trebuie ca episcopul care (este pe punctul) de a se muta la Domnul să hirotonească în locul său alt episcop, pe cine vrea el, sau să lase cuiva demnitatea episcopiei.

Are 2 canoane: 1) Canonul 77 al Sfinților Apostoli; 2) Canonul 23 al Sinodului din Antiohia.

Titlul VII. Despre faptul că episcopul trebuia hirotonit de mitropolit și de toți episcopii care se află în eparhie; fie că sînt de față, fie că-și dau acordul în scris; de asemenea (despre faptul) că nu se permite multimilor să facă alegerile episcopilor; de asemenea, că nu trebuie așezați episcop în cătune și sate, ci pealodenti (vizitatori).

Are 9 canoane: 1), 2). Canoanele 1 și 2 ale Sfinților Apostoli; 3) Canonul 4 al Sinodului din Niceea (Scholium 8: Că celor drepti totdeauna se cuvin cele bisericesti ale orașelor); 4) Canonul 6 al aceluiași Sinod; 5) Canonul 6 al Sinodului din Sardica (Justellus împarte în două (canoane): V și VI. La aceste faimoase canoane a se adăuga Scholium 9 din Coislin, 211, fila 96, a aceluiași (canon) grec, care comentează fără căldură: canonul prezent pare să fie răspuns la cel de dinaintea lui. Este vădit lucru că (atunci) (cînd) a fost formulat, s-au avut în vedere episcopii din Apus, pentru că Osios și cei împreună cu el erau din părțile acelea. Pentru că în Orient, pînă astăzi, nu se ține deloc acest obicei). 6, 7) Canoanele 12, 19 ale Sinodului din Antiohia; 8, 9) Canoanele 12, 13, 57 ale Sinodului din Laodiceea.

D. Adaugă (canoanele Sinodului) din Cartagina 13, 49, 50, 53, 74; Constituțiile Apostolice, cartea a VIII-a, capitolele 4, 16, 21, 22, 23, 26.

Titlul VIII. Despre faptul că hirotoniile episcopilor nu trebuie să se amine mai mult de trei luni; cei chemați dintre laici la această (slujbă) trebuie să fie cercetați mai mult timp și să fie trecuți prin toate treptele; soroacele aminării timpului să fie păstrate de iconomul aceleiași Biserici; dacă cei ce conduc acele treburi bisericești schimbă (rânduiala), ce trebuie să li se facă.

Are trei canoane: 1) Canonul 15 al Sinodului din Ancira; 2) Canonul 25 al Sinodului din Calcedon (Scholium 10 reamintește Capitolul 50 al novelor; sed tineaș pabulum pene totum fuit, dar textul a fost aproape în întregime șters); 3) Canonul 10 al Sinodului din Sardica.

D. Adaugă canonul 12 (al Sinodului) II din Niceea; (Canoanele) 29, 33 (ale Sinodului) din Cartagina.

Titlul IX. Despre eunucul care nu s-a castrat singur, dacă este vrednic să fie episcop, să nu fie împedecat Nici cel șchiop sau chior (să nu fie împedecat), ci numai cel surd și orb, ca să nu păgubească treburile Bisericii. Are 3 canoane: 1 — 3, Canoanele 21, 78, 79 ale Sfinților Apostoli.

Titlul X. Despre cei hirotoniți preoți sau episcopi, care nu și-au luat în primire slujba sau n-au fost primiți de orașul pentru care au fost sfințiți, nu din cauza lor, ci din cauza altora (din cauza lor, dar și din cauza răutății poporului, C); despre (episcopi) care după hirotonie neglijează poporul și clerul: (despre cei care conviețuiesc cu soțiile lor; despre demisie D).

Are 4 canoane: 1, 2) Canoanele 36, 59 ale Sfinților Apostoli; 3, 4) Canoanele 17, 18 ale Sinodului din Antiohia.

D. Adaugă canoanele 12, 19, 37, 48 ale (Sinodului) VI; canoanele 18 (al Sinodului din) Sardica; Canoanele 3, 4, 32 (ale Sinodului) din Cartagina; Excluce pe cele din Efes; can. 3 al lui Chiril.

Titlul XI. Despre cei care au primit hirotonia la intervenția organelor de conducere; despre cei care au fost hirotoniți pentru bani; despre cei ce au mijlocit o astfel de hirotonie (despre monahi și despre cei care-i hirotones; despre aceia care pretind ceva pentru că dau Sfînta Împărtașanie; (despre faptul) că nu poate fi episcop cel care a îmbrăcat schima monahală D).

Are 3 canoane: 1, 2) Canoanele 29 și 30 ale Sfinților Apostoli; Canonul 2 al Sinodului din Calcedon.

D. Adaugă canoanele 22, 23 (ale Sinodului) VI; canoanele 3, 5, 19 ale Sinodului II din Niceea; A, B 2 (care sînt foarte cunoscute Sinodului lui Fotie; mai multe ale lui Vasile; Epistola lui Tarasie către Papa Adrian; Enciclica lui Ghenadie; locul din Limonariu și altul al lui Isidor și răspunsul lui Niceta din Heracleea.

Titlul XII. Despre faptul că episcopul nu trebuie să-și părăsească orașul său și să ocupe tronuri străine, cu situație mai bună, chiar dacă nu este primit de orașul pentru care a fost hirotonit. Nu se cade să meargă din oraș în oraș nici clericul.

Are 8 canoane: 1) Canonul 14 al Sfinților Apostoli; 2) Canonul 15 al Sinodului din Niceea (Schol. II. Notează că Sinodul certifică canoanele scrise de Apostoli. Alt Scholium, 12, se termină la fel, exceptîndu-se acestea: mutarea din înțîțiatea (avută la Constantinopol); 3) Canonul 18 al Sinodului din Ancira (Scholium 13. Ei bine, pe Grigorie Teologul îl numeste aici lumina lumii). 4, 5) Din canoanele 1 și 2 ale Sinodului din Sardica. 6, 7) Canoanele 17 și 21 ale Sinodului din Antiohia; 8) Canonul 5 al Sinodului din Calcedon.

Titlul XIII. Despre faptul că episcopul nu trebuie să ceară de la împărat cele ce nu se cuvin, nici să meargă la împărat fără voia mitropolitului, ci să transmită cererile pentru cele convenite prin diaconii săi. Iar dacă totuși va trebui să meargă la împărat, să se înarmeze cu scrisori de la mitropolit și de la tot sinodul.

Are 5 canoane: 1 — 4) Canoanele 7, 8, 9, 21 ale Sinodului din Sardica; 5) Canonul 11 al Sinodului din Antiohia. (C. Vezi canoanele Sinodului din Sardica cu nr. 6, 7, 8).

D. Adaugă (canoanele) 26, 59, 75, 82, 84, 93 (ale Sinodului din) Cartagina.

Titlul XIV. Despre faptul că episcopul nu trebuie să impovăreze deloc cu griji lumești și publice pe cei încadrați în cler, afară numai dacă va fi obligat de

legi; să nu împrumute vreodată cu dobîndă; să nu se pună garant; să nu se preocupe de expediții militare și de ranguri; (să nu facă negustorie, nici să se ocupe cu treburi care nu cadrează cu slujba lui. D).

Are 9 canoane: 1) Canonul 6 al Sfinților Apostoli (Scholium 14: Acestea se poruncesc și în cap. 35 al decretelor); 2 -- 5) Canoanele 20, 44, 82, 84 ale aceluiași Sinod; 6) Canonul 17 al Sinodului din Niceea; 7) Canonul 4 al Sinodului din Laodiceea; 8, 9) Canoanele 3, 7 ale Sinodului din Calcedon.

D. Aduagă (canoanele) 10, 27 ale Sinodului VI; canonul 16 al (Sinodului) II din Niceea; A B 11; (canoanele) 5 și 16 (ale Sinodului) din Cartagina; canonul 14 al Sfintului Vasile; (canonul) 22 al lui Nichifor (urmăm numerele ediției noastre).

Titlul XV. Despre faptul că episcopul nu trebuie, mișcat de mînie, să fie gata să afurisească pe cei care-l supără, sau să bată vreun credincios care păcătuiește. Trebuie ca acela care este afurisit și are ceva împotriva episcopului său, să se adreseze, dacă vrea, mitropolitului. Iar dacă mitropolitul nu-i este favorabil, să fie examinat de exarhul regiunii sau de episcopul (cetății) împărătești: Iar dacă un cleric este în ceartă cu alt cleric, să nu se adreseze unui episcop din afară (străin), ci episcopului lor.

Are 3 canoane: 1) Canonul 27 al Sfinților Apostoli (C. 17); 2) Canonul 14 al Sinodului din Sardica (Scholium 15: Ai sfîrșitul acestuia în capitolul 39); 3) Canonul 9 al Sinodului din Calcedon. (Scholium 16: După cum cei din Sardica își au Bisericile de la episcopul Romei, tot așa și cei din Calcedon să-și aibă și ei Bisericile de la episcopul Constantinopolului. Id quidem aequae tinearum faucibus eripimus; dar vezi mai sus, în Schol. 9 aceeași (φλαρπίαν) pălăvrăgeală.

D. Aduagă canonul 4 (al Sinodului) II Niceea, A B, 9; (Canoanele 28, 29, 30, 62, 107, 120, 133 (ale Sinodului) Cartagina.

Titlul XVI. Despre episcopii care sînt acuzați și despre cei ce pot sau nu să-i acuze. Despre faptul că (episcopul) pe nedrept destituit, să nu fie împiedicat să rămînă în alte orase. Despre faptul că nu trebuie hirotonit un alt episcop în locul celui caterisit, dacă cel caterisit cere rejudicarea procesului sau un arbitru al judecării (Scholium 17: Despre legea civilă a proceselor la Constituția VII, fere delatum).

Are 10 canoane: 1, 2). Canoanele 75, 76 (C. 74, 75) ale Sfinților Apostoli; 3 -- 6) Canoanele 4, 5, 6 ale Sinodului din Sardica; 7) Canonul 6 al Sinodului din Constantinopol (Scholium 18: Notează că acest canon a fost formulat la al doilea Sinod al Părinților din Constantinopol). 7) Canoanele: 21 al Sinodului din Calcedon (C. 3, 7); 8, 10) Canoanele 14, 15 ale Sinodului din Antiohia.

D. Aduagă canoanele 3, 4, 21 ale Sinodului VI; A B 16; (Canoanele 8, 12, 19, 78, 79, 87, 88, 100, 124, 130, 131 (ale Sinodului) din Cartagina: canonul 8 al lui Teophil; 1, 2 ale lui Chiril; Nectarie despre Aqapie; Întrebarea I a lui Niceta de Heracleea.

Titlul XVII. Despre faptul că nu trebuie ca aceia care sînt caterisiți să încerce să săvîrșească Sfînta Liturghie, nici să meargă la împărat și la cei împreună cu ei, ca să le tulbure auzul, să se poarte fără rînduială (aici, vezi mai multe în ediție, sau lipsesc sau sînt date greșit) și să lase judecata în seama unui Sinod mai mare.

Are 3 canoane: 1) Canonul 28 al Sfinților Apostoli; 2) și 3) Canoanele 4, 12 ale Sinodului din Antiohia (ultimile ediții îl omit; la fel este în Rahli, III, p. 146).

D. Aduagă (canoanele) 65 de la Cartagina; (canonul) 3 al lui Teofil; Nicolae CP, răspunsul 9 (același către Nichifor 64).

Titlul XVIII. Despre faptul că nu-i este permis nimănui să fie în comuniune cu cei excomunicați; cei caterisiți de un episcop să nu fie primiți în comuniune de alt episcop (se cuvine să fie primiți în comuniune cei ce se află în călătorie).

Are 10 canoane: 1 -- 6) Canoanele 10, 11, 12, 13, 16, 32 ale Sfinților Apostoli. 7) Canonul 5 al Sinodului din Niceea (C. 15). (Scholium 19: La acest al cincilea canon al Sinodului din Ancira se amintesc și cele din Niceea); 8) Canonul 13 al Sinodului din Sardica; (C. 4); 9) și 10) Canoanele 2, 6 ale Sinodului din Antiohia. (Pe acesta nu-l au edițiile, precum și multe altele, despre care acum nu vom vorbi).

D. Aduagă (canonul) 9 al Sinodului din Cartagina, (A B, 10).

Titlul XIX. Despre faptul că episcopul nu trebuie să primească clerici străini și să-i înalțe în rang; un cleric nu trebuie să fie angajat în bisericile a două orașe (nici să nu lucreze împotriva canoanelor D).

Are 3 canoane: 1) Canonul 15 al Sinodului din Sardica; 2, 3) Canoanele 10 și 20 ale Sinodului din Calcedon. D. adaugă canoanele 19, 20 ale Sinodului VI ec.; 15 al Sinodului II Niceea, 54, 80 ale Sinodului din Cartagina.

Titlul XX. Despre faptul că clericii nu trebuie, împotriva voinței episcopului, să părăsească localitatea. Nu trebuie, fără scrisorile lui, să fie primiți în alt oraș ca să liturghisească, ci degrabă să se întoarcă (în enoria lor). Dacă nu voiesc, să se caterisească desăvârșit și despre cei ce trebuie să se înarmeze cu scrisori de pace, fie de recomandare; (și despre cei afurisiți D).

Are 11 canoane: 1, 2) Canoanele 15 și 33 ale Sfinților Apostoli; 3) Canonul 16 al Sinodului din Niceea; 4, 5) Canoanele 16 și 17 ale Sinodului din Sardica; 6) Canonul 3 al Sinodului din Antiohia; 7, 8) Canoanele 41 și 42 ale Sinodului din Laodiceea; 9, 10, 11) Canoanele 11, 13, 23 ale Sinodului din Calcedon.

C. Vezi canoanele sfinților apostoli 15, 33; canoanele Sinodului din Calcedon 11, 13, 23; canonul 16 al Sinodului din Niceea; (Canonul 3 al Sinodului din Antiohia; canoanele 16 și 17 ale Sinodului din Sardica; canonul 41 și 42 ale Sinodului din Laodiceea).

D. Adaugă (canoanele Sinodului II din Niceea, (cu nr.) 10; canoanele 7, 8 (ale Sinodului) din Antiohia.

Titlul XXI. Despre horepiscopi și presbiterii de la sate; despre slujba care trebuie să-o facă (despre sfințirea locașurilor de cult; despre faptul că episcopul nu trebuie să fie corbit la treapta de presbiter D).

Are 5 canoane: 1) Canonul 13 al Sinodului de la Ancira; 2) canonul 13 al Sinodului din Neocezarea; 3) Canoanele 7, 8, 10 ale Sinodului din Antiohia.

D. Adaugă canonul 29 (al Sinodului) din Calcedon; canonul 83 (al Sinodului) din Cartagina; canonul I Anatolic CP; 36, 37 ale lui Nichifor.

Titlul XXII. Despre faptul că preoții (C episcopii) și toți cei ce sînt în cler să se supună episcopilor lor și să nu săvîrșescă nimic împotriva voinței lor. (Pe copiii lor să-i îndemne să fie evlaviosi. Despre schisme D).

Are 7 canoane: 1—3) Canoanele 31, 39, 56 (C 51) ale Sfinților Apostoli; 4) Canonul 5 al Sinodului din Antiohia; 5) Canonul 56 al Sinodului din Laodiceea; 6, 7) Canoanele 8 și 18 ale Sinodului din Calcedon.

D. Adaugă canoanele 31, 34, 59 ale Sinodului al VI-lea ecumenic; A B 12, 13, 14; canonul 52 (al Sinodului) din Laodiceea; Canoanele 10, 11, 14, 17, 23, 35, 38, 105 (ale Sinodului) din Cartagina.

Titlul XXIII. Despre faptul că nu trebuie (ca bisericile să aibă mai mult de 7 diaconi sau ca D) diaconii să nu se atingă de Euharistie înainte de episcopi; nici să nu dea preoților împărtășania, nici să stea jos în prezența preoților, ci numai dacă li se permite de către aceștia. Ei să aibă cinste egală cu cei inferiori.

Are 4 canoane: 1) Canonul 56 al Sfinților Apostoli; 2) Canonul 18 al Sinodului din Niceea (C 20); 3) Canonul 14 al Sinodului din Neocezarea; 4) Canonul 20 al Sinodului din Laodiceea.

D. Adaugă canoanele 7, 58 ale Sinodului al VI-lea.

Titlul XXIV. Despre hirotonia femeilor; despre cele ce contractează căsătorie după hirotonie; despre faptul că femeile nu trebuie hirotonite preotese, nici să intre în altar.

Are 5 canoane: 1, 2) Canoanele 11 și 15 ale Sinodului din Laodiceea; 3) Canonul 15 al Sinodului din Calcedon (Scholium 20: La începutul decretelor (se) vorbește de 8 ani; Apostolul vorbește de 7 (ani), iar în capitolul 43 se poruncește 40); 4—5) Canoanele 9, 29 (C 44) ale Sfinților Vasile.

Titlul XXV. Despre modul în care se face hirotonia; (și despre timpul și despre D cel care trebuie să fie hirotoniți); nu trebuie (C D) hirotoniți cei proveniți din răpire.

Are 13 canoane: 1—6) Canoanele 17, 18, 19, 62, 69, 80 ale Sfinților Apostoli (61, 68, 69 C. Scholium 21: Aici se cuvine să adăugăm canonul 72 al Apostolilor. Ibid. Scholium 22: Sinodul care s-a ținut în Iliric, pe vremea împăratului Valen-

tinian, fiind intru totul de acord cu hotărîrea celor 318, a hotărît ca aceia care se aduc spre a fi clerici, să nu aibă nici o încurcătură cu armata, nici cu tribunalul; 7, 8) Canoanele 9 și 10 ale Sinodului din Niceea; 9—11) Canoanele 9, 10, 11 ale Sinodului din Neocezarea. (Scholium 23: anulat); 12) Canonul 5 al Sinodului din Laodiceea (omis în ediție); 13) Canonul 6 (5 C) al Sinodului din Calcedon. Scholium 24: Adică despre preoți și diaconi; dacă trebuie să stea împreună episcopii care hirotonesc cu cei pe care-i hirotonesc; cum pot să fie hirotoniți după ce se apropie catehumenii.

D. Adaugă canonul 14 (al Sinodului) II din Niceea; canoanele 36, 89 (ale Sinodului) din Cartagina; (canoanele) 10, 12 ale (Sfintului) Vasile; (canoanele) 2, 3, 4, 5 ale lui Teofil; Nicolai CP, compară Chestiunea 1, ediția Thalii IV, 417 (sau mai degrabă, vezi (canonul) 47 al lui Nichifor); (canoanele) 21 și 25 ale lui Nichifor.

Titlul XXVI. Despre faptul că psaltii, anaghoștii, slujitorii (servitorii) și exorcistii nu trebuie să se atingă de vasele sfinte, nici să nu poarte orar la Liturghie; numai psaltii și anaghoștii pot să se căsătorească (după hirotonie) în Domnul, (creștinilor D) nu le este permis să se căsătorească cu ereticii.

Are 12 canoane: 1) Canonul 26 al Sfinților Apostoli; 2—10) Canoanele 10, 15, 21, 22, 23, 25, 26, 31, 43 (C lasă la o parte (canonul) 15) ale Sinodului din Laodiceea, 11). Canonul 14 al Sinodului din Calcedon; 12) Canonul 54 al Sfintului Vasile (C 79).

D. Adaugă canonul 72 al Sinodului VI; (canonul) 21 (al Sinodului) Cartagina.

Titlul XXVII. Despre faptul că preotul nu trebuie să-și lase soția sub pretextul cuvioșiei; cel necăsătorit nu trebuie să se căsătorească după hirotonie (Se poate căsători) numai dacă cel hirotonit anunță înainte (de hirotonie) că se va căsători.

Are 7 canoane: 1—2) Canoanele 5, 12 ale Sfinților Apostoli (acesta la Justellus est ancyran, 10, cod A. Scholium 25: S-a extras din decrete); 3) Canonul 1 al Sinodului din Neocezarea; 4—7) Canoanele 12, 17, 37, 55 ale Sfintului Vasile (aceleași sînt și editate: 27, 32, 51, 60, dar sînt trecute cu vederea de Justellus).

C. Vezi canonul 5 al Sfinților Apostoli; canonul 13 al Sfintului Vasile cel Mare, al Sinodului al șaselea ecumenic, canonul 13; canonul 10 al Sinodului din Ancira; Canonul 1, al Sinodului din Neocezarea; canoanele 12, 17, 36, 55 ale Sfintului Vasile.

D. Adaugă canoanele 6, 26, 30 ale Sinodului din Calcedon; Canoanele (Sfintului) Vasile sînt 3, 27, 32, 51, 70.

Titlul XXVIII. Despre faptul că preotul nu trebuie să aibă femeie subintrodusă, afară de cele care nu prezintă bănuială; nici să contracteze a doua căsătorie; nici să asiste la serbările de nunță; nici creștinii să joace la nunți (să nu privească la saltimbanci și la cei asemenea lor; să nu insulte pe superiori, nici să fie indecenți D).

Are 4 canoane: 1) Canonul 3 al Sinodului din Niceea; 2) Canonul 7 al Sinodului din Neocezarea; 3—4), Canoanele 53 și 54 ale Sinodului din Laodiceea.

C. Adaugă canonul 6 niceean; D canoanele 55, 56, 84 Apostolice; (canoanele) 5, 24, 51, 65, 71 ale Sinodului VI, canonul 17 al Sinodului II din Niceea; (canonul 61) al Sinodului din Cartagina; Timothei. quaest. 11, 12; Nicephori CP 8, 9).

Titlul XXIX. Despre faptul că episcopul, clericul sau laicul nu trebuie să disprețuiască consumul cărnii, căsătoria în Domnul; (coloana care urmează, lipsește în C), nici să se ridice împotriva celor care se folosesc corect de ele (nici să fie în părtașie cu cei care le interzic D).

Are 11 canoane: 1—3) Canoanele 52, 53, 63 (51, 53, 63 C) ale Sfinților Apostoli; 4) Canonul 14 al Sinodului din Ancira; 5—10) Canoanele 1, 2, 4, 9, 10, 14, (20, 22, 4, 9, 10, 14 C) ale Sinodului din Gangra; 11) Canonul 13 al Sfintului Vasile. C adaugă canoanele 27, 32, 51, 70 ale Sfintului Vasile.

D. Adaugă Canonul 67 al Sinodului VI; epistola (Sf.) Vasile (canonul) 38 al lui Nichifor.

Titlul XXX. Despre faptul că episcopul, sau clericul, sau laicul nu trebuie să se afle printre cei ce joacă zaruri; să nu petreacă în circumi și în beții (să

nu se ridice importiva celor care-l cheamă la ospăț. Aceste (cuvinte) lipsesc în C), nici să disprețuiască pe frații care-l invită, nici să înșele (nici să-și bată joc de C) frații cei slabi.

Are 8 canoane: 1—4) Canoanele 42, 43, 53, 55, 58 (53, 57 C) ale Sfinților Apostoli; 5) Canonul 11 al Sinodului din Gangra; 6—8) Canoanele 24, 27, 55 ale Sinodului din Laodiceea.

C. Omite (canonul) 25 (al Sinodului) din Laodiceea și adaugă canonul lui Vasile, fără a fi numerotat.

D. Adaugă canoanele 9, 50 ale Sinodului VI; (canonul) 40 din Cartagina.

Titlul XXXI. Despre faptul că episcopul sau preotul sau, în general, clericul sau laicul nu trebuie să dezlege posturile transmise Bisericii. În postul mare, să nu facă amintirea sfinților sau să aducă piine (Sf. Liturghie), afară numai de duminici și simbete. Nici căsătorii să nu săvârșească în Postul Mare, sau (să se serbeze) ziua de naștere.

Are 7 canoane: 1) Canonul 70 (C 65) al Sfinților Apostoli; 2) Canonul 19 al Sinodului din Gangra; 3—4) Din ale Sinodului din Laodiceea, canoanele 49, 50; 5—6) Canoanele 51, 52 ale aceluiași Sinod. A. a omis, dar editorul a repus.

C. Adaugă deasupra: canonul 52 al Sinodului Trulla.

D. Adaugă Canoanele 29, 52 ale Sinodului VI; canonul 15 al lui Petru Alexandrinul; întrebările 8, 10 ale lui Timotei Alexandrinul; Nicephori CP, 39, 40.

Titlul XXXII. Despre cei care duc viață de asceză și postesc duminicile și simbetele și se mindresc cu ținuta și aspectul lor, iar sub motivul cinstitii lui Dumnezeu se despart de părinți, de copii sau de rude (sau nu participă la amintirea sfinților și la adunările din Biserică C).

Are 8 canoane: 1) Canonul 65 al Sfinților Apostoli; 2—6) Canoanele 12, 13, 15, 16, 17 ale Sinodului din Gangra; 7) Canonul 20 al Sfinților Vasile (lipsește în ediția Justellus); 8) Iarăși canonul 20 al Sinodului din Gangra.

C. Are 9 canoane: Vezi... canoanele 65, ale ed. C, 12, 13, 15, 16, 17, 20; (al Sinodului din) Trulla (canonul) 55; (canonul) 35 al Sfinților Vasile cel Mare.

Titlul XXXIII. Despre faptul că nu se cuvine să fie primit în cler sau în minăstire, fără voia stăpînului, un rob; trebuie ca aceștii să se supună episcopilor; ei nu trebuie să părăsească locurile în care au fost înșcriși; nici să intre în minăstiri fără aprobarea episcopului, iar (locurile) consfințite a fi comune să devină hanuri. Scholium 35. Non leviter obtecum et erosum (Nu este ușor de descifrat, fiind șters și mișcat). Este clar, legea este (arată) că robii, în chestiunile publice și obișnuite ei, nu sînt de nici o cinste; în cele firești, însă, au cinste, pentru că firea lor este comună cu a tuturor. De la acest titlu începe B).

Are 4 canoane: 1) Canonul 83 (82 C) al Sfinților Apostoli; 2) Canonul 3 al Sinodului din Gangra (Scholium 26; Distrus de molli; doar în cîteva cuvinte legea (este intactă: Stăpînii care devin creștini înaintea lor. Se vede că totul se referă la primirea robilor în minăstiri). 3—4) Canoanele 15, 24 ale Sinodului din Calcedon (Toate lipsesc din Justellus, unde se spune doar Calcedon).

D. Adaugă (canoanele) Sinodului VI (cu nr. 49, 85); canoanele 13, 17 (ale Sinodului) II din Niceea A B, I, 4).

Titlul XXXIV. Despre monahii și monahiile care încalcă promisiunea schimei (nu este lucru fără pericol, indiferent, și fără bănuțală faptul de a primi și a conviețui monahii cu monahiile; despre lepădarea de credință D).

Are 6 canoane: 1) Canonul 12 al Sinodului din Niceea; 2) Canonul 19 al Sinodului din Ancyra (Scholium 27: Citește canonul 4 al prezentului titlu. Scholium de altă mînă, 28: De la canonul 19 al Sinodului din Ancyra spune care este b (2) al prezentului titlu); 3) Canonul 16 al Sinodului din Calcedon; 4) — 6) (Canoanele) 2, 3, 42 ale Sfinților Vasile (18, 19, 60 C).

D. Adaugă canoanele 40—47 ale Sinodului VI; Canonul 22 al Sinodului II Niceea; AB 2, 3, 5, 6; (canoanele) 44, 126 (ale Sinodului) din Cartagina; (canoanele) 6, 31, 33, 51 ale lui Nichifor Mărturisitorul; întrebarea 7 a lui Nicol.

Titlul XXXV. Despre catehumenii căzuți (de la credință), care și-au călcat promisiunile făcute înainte de catehizare. Despre Sfînta împărtășanie, cui trebuie dată D).

Are 3 canoane: 1) Canonul 14 (16 C) al Sinodului din Niceea; 2) Canonul 5 al Sinodului din Neoezarea; 3) Canonul 4 (20 C) al Sfintului Vasile.

D. Adaugă pe lângă altele, indicate în mod confuz de notari, 7 întrebări și răspunsuri mai importante ale lui Timotei.

Titlul XXXVI. Despre faptul că cei de curînd luminați (botezați) nu trebuie să fie imediat promovați în preoție. Dacă o catehumenă gravidă poate fi botezată. Cei care au fost luminați (botezați) pe caz de boală, trebuie ca după botez să-și însușească (invățăturile de) credință. Despre credința ortodoxă pe care trebuie să și-o însușească cel luminat (botezat) BC și despre tomosul apusenilor C. (Altul este tomosul occidentalilor care invocă epistola Sfintului Leon către Flavian, despre care, totuși, nimic (nu se spune) în canoanele care urmează.

Are 14 canoane: 1—4) Canoanele: 21, 47, 49, 50 ale Sfinților Apostoli (Ultimul canon lipsește din Justellus. Scholium pe larg 29: Cel botezat să fie învățat... etc. precum în Justellus, p. 568, cu nota a. Scholium 30: Se pare că prezentul canon se împotrivesc la ceea ce s-a spus de Apostolul Petru în Faptele Apostolilor, că fiecare este botezat în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor (Fapte 2, 38). Pentru că dacă botezul vestește moartea Domnului, căci zice dumnezeiescul Apostol (Rom. VI, 4), că prin botez, nebotezăm împreună cu Hristos; Cel ce se botează în numele lui Hristos, în moartea lui se botează; de aici (rezultă) fie că prezentul canon se abrogă, fie că cuvîntul Apostolilor de la Fapte nu se mai ia în seamă. Zicem, deci, împăcînd amîndouă (situațiile), că Biserica, învățînd că Sfînta Treime este nedespărțită prin unirea celor trei ipostase, învăță că cel ce se botează în numele lui Iisus Hristos, în Numele Sfîntei Treimi se botează. Căci este imposibil a crede (cineva) în Hristos, dacă nu mărturisește pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh; 5) Canonul 51 al aceluiași (Sfinți Apostoli); Can. 2. Niceea; 7—8) Canoanele 6, 12 ale Sinodului din Neoezarea (Scholium 31 în A și B despre gravidă; nu trebuie adusă nici în justiție (să fie judecată), nici în temniță); 9—12) Canoanele: 3, 45, 46, 47 ale Sinodului din Laodiceea. Scholium 32: Este clar că este vorba de simbolul din Niceea și Constantinopol (această credință s-o învețe). Pentru că nu avem a învăța Simbolul altui Sinod. Rezultă de aici că (simbolul Sinodului) din Ancyra este ulterior celui din Constantinopol. Pentru că înaintea Sinodului din Constantinopol, pentru că credința era pusă la îndoială, nu se învăța simbolul. (Acest lucru se arată mai bine în Schol. 33); 13) Canonul 48 al aceluiași Sinod; 14) Canonul 5 al Sinodului din Constantinopol.

Același în D, în nici un titlu, nici în acest titlu, nici în cel care urmează.

Titlul XXXVII. Despre episcopii hirotoniți fără rînduială și (în acest loc B nu are nimic) despreeretici și despre cei care se alipesc de ei; despre faptul că nu trebuie nici să postească cineva împreună cuereticii sau cu iudeii, nici să nu se roage, nici să țină sârbătoare (împreună cu ei); nici să ia binecuvîntare de la ei; nici să intre în sinagogile lor, nici să aducă jertfă în ele undelemn sau vreun lucru oarecare (nici să se lase doftoricit de iudei, nici să facă baie împreună cu ei D).

Are 20 de canoane: 1—5) Canoanele 45, 46, 61, 71, 72 (lipsește în C), ale Sfinților Apostoli; 6—15) Canoanele: 6, 9, 29, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39 ale Sinodului din Laodiceea (Scholium 33 la (canonul) 35 de la Laodiceea: Foarte recent arată acest canon sinodul acesta. Pentru că nu de mult au fost inventate Mihailia și Gavriilia A, B. Vezi alt comentariu, în întregime al lui Zonara, care (inspirîndu-se) din Apostolul (Pavel) și din Epifaniu (care spune) că invocarea îngerilor este dintre ereziile cele foarte vechi. Rhali, vol. III, p. 202); 16) Canonul 4 al Sinodului din Constantinopol; 17)—20) Canoanele 1, 2, 4, 5 ale Sinodului din Efes.

C. Are 21 canoane. Vezi canoanele 45, 46, 60, 70, 71; Canonul 11 al sinodului din Trulla; Canoanele 6, 7, 29, 32—39, ale Sinodului din Laodiceea. Celelalte, precum mai sus. Notează, însă relatarea celor din Trulla, deosebită în cea de a treia ediție.

Titlul XXXVIII. Despre faptul că nu trebuie primiți (cu ușurință în comuniune), cei care se întorc de la orice fel de păcate, nici cei excluși (din comuniunea lor) deeretici. Despre cei întorși de laeretici la Biserica catolică (ortodoxă).

Are 11 canoane: 1) Canonul 53 al Sfinților Apostoli (2—3) Canoanele 8, 19 (In Justelus este omis canonul 19) ale Sinodului de la Niceea; 4—5), Canoanele 19, 20 (In același loc omise) ale Sinodului de la Sardica; 6—8) Canoanele 2, 7, 8 (omise în același loc ultimele două și cele trei care urmează); 9) Canonul 1 al Sinodului din Constantinopol; 10) Canonul 3 al Sinodului din Efes; 11) Canonul 32 (în acest loc și 47 între cele editate) al Sfintului Vasile.

C. Are 12 canoane. Vezi Canonul 52 al Sinodului din Cartagina; canoanele 8 și 21 ale sinodului II Niceea; canoanele 19, 20 ale Sinodului din Sardica; canonul 2 al Sinodului din Laodiceea; al aceluiași, vezi..., canonul 1 al Sinodului din Constantinopol; canoanele 3, 7 ale Sinodului din Efes; canonul 21 al Sf. Vasile.

D. Adaugă (canonul) 18 (al Sinodului) din Sardica; Canoanele 46, 63, 66, 67, 68, 91, 92, 99, 101 (ale Sinodului) din Cartagina; (canonul) 5 al Sfintului Vasile; Canonul lui Nichifor, care începe așa: «Al celui care se întoarce de la erezie». Pe acesta adaugă-l, ca posibil nou, la cele 161 de mai sus.

Titlul XXXIX. Despre cei care se întorc, după ce au jertfit sau au gustat din cele jertfite idolilor, fie că au fost nevoiți fiind amenințați, fie din proprie inițiativă; Despre cei care au jertfit idolilor înainte de botez: dacă după ce au primit botezul pot fi aleși (în cler); despre cei care s-au ocupat cu astrologia, ghicitul și vrăjitoria; despre cei care au purtat sau fac așa zisele filacterii.

Are 19 canoane: 1) Canonul 63 al Sfinților Apostoli; 2) Canonul 11 al sinodului din Niceea; 3—13) Canoanele 1—9, 12, 24 ale Sinodului din Ancira; 14) Canonul 37 al Sinodului din Laodiceea; 15—19) Canoanele 7, 30, 47, 57 și 66 ale Sfintului Vasile.

C. Are 20 canoane. Vezi al aceluiași, canon 62; canonul 13 al Sinodului din Niceea; canoanele 1—9, 12, 24 ale Sinodului din Ancira; canonul 33 al Sinodului din Laodiceea; canoanele: 45, 53, 73, 81, 66 ale Sfintului Vasile.

D. Adaugă (canonul) I al lui Grigorie de Neocezarea; canonul 2 al Sf. Grigorie de Nișa.

Titlul XL. Despre cei care se mutilază și se sinucid. Despre cei care administreză (practică mutilarea) și despre cei pervertiți; despre uciderea pruncilor și despre cei care știu despre aceasta.

Are 17 canoane: 1—4) Canoanele 22, 23, 24, 65 ale Sfinților Apostoli; 5) Canonul 1 al Sinodului din Niceea; 6) —9) Canoanele 6, 7, 8, 9 ale Sinodului din Ancira; 10) — 17) Canoanele 18, 28, 37, 39, 40, 42, 43, 56 al Sfintului Vasile (Scholium 34 «Încă și către episcopi se adresează canoanele»; (varianta) B, de sub sfârșitul titlului lipsește pînă la titlul 48).

C. Vezi canoanele 21, 22, 23, 25 ale Sinodului din Ancira; canoanele 33, 53, 55, 56, 57, 71 ale Sfintului Vasile.

D. Adaugă (canoanele) Sinodului VI (cu nr. 91), AB 8; Canoanele lui Vasile sînt: 2, 8, 11—13, 33, 43, 52, 54, 55, 56, 57, 71; un răspuns al lui Timotei; canonul 11 al lui Nichifor și altul inedit.

Titlul XLI. Despre cei care s-au despărțit fără motiv și s-au unit cu alți (soți). Despre cei ce s-au întors de la desfrâu. Despre cea care s-a măritat cu alt (bărbat) înainte de a auzi de moartea bărbatului ei, plecat departe.

Are 10 canoane: 1) Canonul 48 al Sfinților Apostoli; Canonul 20 al Sinodului din Ancira; 3) Canonul 8 al Sinodului din Neocezarea; 4—10) Canoanele: 16, 19, 20, 21, 24, 33, 43 ale Sfintului Vasile (în C se numără 7: 31, 35, 36, 39, 48, 58, 57).

D. Adaugă canoanele 87, 93 ale Sinodului VI; 102 al Sinodului din Cartagina; (canonul) 21 al Sfintului Vasile; în C 35, 36, 39, 48, 58; și pe lângă acestea (canonul) 77; întrebarea 15 a lui Timotei Alexandrinul; un răspuns al lui Niceta de Heracleea.

Titlul XLII. Despre cei ce trăiesc cu femei răpite și luate cu forța. Despre felul cum trebuie pedepsiți adulterinii și desfrînații. Despre fecioarele și roabele care desfrînează fără învoirea stăpînului lor. (Despre cele cu scurgere și aflate în perioada menstruală; cum trebuie legate și dezlegate și despre cei care se folosesc de epitimii D).

Are 15 canoane: 1) Canonul 68 (C 67) al Sfinților Apostoli; 2) Canoanele 5, 6, 10, 15, 22, 23, 25, 27, 31, 34, 44 ale Sfintului Vasile (21, 22, 25, 30, 37, 40, 42, 46, 49, 59 CD).

D. Adaugă (canonul) 61 al Apostolilor; (can.) 13 (al Sinodului din Niceea; canoanele 86, 92, 98 ale Sinodului VI; canoanele 6, 7, 46 (ale Sinodului) din Cartagina; (canoanele) 2, 3, 4 ale lui Dionisie Alexandrinul; ale (Sfintului) Grigorie de Nissa (canoanele) 1, 3, 5; din comentariul lui Hrisostom la (epistola) către Efezeni; întrebările lui Timotei; canoanele de mai sus ale lui Nichifor: 10, 12, 26, 28, 34, 9 și cel needitat 2, împreună cu întrebarea IX-a a lui Nicolae al Constantinopolului (amintită) mai sus XI, la pag. 475.

Titlul XLIII. Despre cei care au contractat mai multe căsătorii și despre cei care devin cu ușurință bigami. Despre cei ce sînt pe punctul de a păcătui, dar n-au căzut (încă în păcat). Despre faptul că nimănui nu-i este permis să facă baie cu femeile.

Are 8 canoane: 1—2) Canoanele 3, 4 ale Sinodului din Neocezarea; 3, 4) Canoanele 3, 4 ale Sinodului din Laodiceea; 5—7) Canoanele 26, 35, 38 ale Sfintului Vasile. Scholium 35: din acesta se dezleagă sensul altui canon, care spune că nu trebuie să ne îngrijim de fețe (înfățișări); 8) Al aceuiași, canonul 65.

D. Adaugă (canoanele) 77, 96, 100 ale Sinodului VI; canonul 30 al Sinodului din Laodiceea¹.

Titlul XLIV. Despre cei care săvîrșesc rușinea cu bărbați sau cu cele necuvîntătoare. Despre cele ce se unesc cu doi frați și despre cei ce se împreună cu surorile lor și cu mamele lor vitre.

Are 13 canoane: 1, 2) Canoanele 16, 17 ale Sinodului din Ancira; 3) Canonul 2 al Sinodului din Neocezarea; 4—13) Canoanele 8, 47, 48, 52, 53, 60, 61, 62, 63, 64 ale Sfintului Vasile (23, 62, 67, 68, 75, 76, 78, 79 C).

D. Adaugă (canonul) 53 al Sinodului VI; epistola lui Vasile către Diodor; Teofil către Agathon; două decrete despre căsătorie ale lui Sisinie al Constantinopolului; trei întrebări ale lui Niceta din Heracleea.

Titlul XLV. Despre hoți, profanatori de morminte și sperjuri (despre preoții care jură și, aceste (cuvinte) sînt în întregime șterse în A.), despre cei care jurînd în grabă păgubesc pe cineva. (Despre episcopii și preoții sau diaconii căzuți în desfrîu; despre cei surprinși furînd, C; și despre cei ce lovesc pe episcopi D).

Are 7 canoane: 1) Canonul 25 al Sfinților Apostoli; 2—7) Canoanele 1, 14, 46, 49, 51, 66 ale Sfintului Vasile.

D. Adaugă (canoanele) 94 al Sinodului VI, AB 3). Ale lui Grigorie Taumaturgul (canoanele) 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12; (can.) 7 al Sfintului Grigorie de Nisa.

Titlul XLVI. Se cuvine ca cei ce se apropie de jertfelnic să nu sustragă ceva din lucrurile Bisericii; să nu primească din roade, decît cei trimiși să le administreze (nici să strice cărțile D, nici să trimită sfintele în alte parohii ca binecuvîntate. Cine trebuie să se apropie de jertfelnic).

Are 7 canoane: 1) Canoanele 3, 4, 73, 74 ale Sfinților Apostoli; 5, 6, 7, 8 ale Sinodului din Gangra; 7) canonul 14 al Sinodului din Laodiceea.

D. Adaugă canoanele 28, 68 ale Sinodului VI; A.B. 10. (Canoanele) 15, 17 (ale Sinodului) din Cartagina; canonul 8 al (Sfintului) Grigorie de Nisa; canonul needitat al lui Nichifor, care începe (așa): «Se cuvine a oferi pîrgă»; Întrebarea 5 a lui Nicolae al Constantinopolului; locul citat.

Titlul XLVII. Despre clericii care nu se împărtășesc la Sfînta Liturghie. Despre cei care nu vin la biserică trei duminici și nu participă la sfintele adunări. Despre faptul că Sfînta Liturghie nu trebuie să se săvîrșească în case, iar în biserică să nu se săvîrșească chefuri (și ospete D).

Are 9 canoane: 1, 2) Canoanele 8, 9 ale Sfinților Apostoli; 3) Canonul 11 al Sinodului din Sardica; 4—6) Canoanele 5, 6, 20 ale Sinodului din Gangra; 7) Din începutul canonului al doilea, al Sinodului din Antiohia; 8, 9) Canoanele 8 și 58 ale Sinodului din Laodiceea.

D. Adaugă canoanele 74, 76, 80, 88, 99 ale Sinodului VI; (canoanele) 42, 60 (ale Sinodului) din Cartagina.

Titlul XLVIII. Despre cei care nu se supun legilor Bisericii. Se cuvine ca preoții să aducă la cunoștința celor care încalcă poruncile (cele ce îi așteaptă), iar celor care se pocăiesc (să le arate) gradul și timpul (pocăinței). (Nu se cade ca

1. Este vorba de canonul 3, nu 30.

laicii să se prefacă demonizați, nici să se ocupe cu ghicitul, nici să învețe (pe alții), nici să intre în altar D).

Are 5 canoane: 1) Canonul 21 al Sinodului din Sardica; 2) Canonul 6 al Sinodului din Efes; 3) Canonul 1 al Sinodului din Calcedon; 4) Canonul 59 al Sfântului Vasile. (II și III lipsesc de la Justellus). Scholium 36: Se aplică aici canonul 5 al Sinodului din Ancira, care este (canonul) 7 al titlului 39; 5) Al aceluiași (sfânt), canonul 68.

D. Adaugă canoanele 32, 57, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 70, 79, 81, 82 ale Sinodului VI; (canoanele) 109, 110, 113, 114 ale Sinodului din Cartagina; (canoanele) 27, 29, 74, 84, 85 ale Sfântului Vasile; (canoanele) 4, 29, 30, 34 ale lui Nichifor; răspunsul (lui) Nicolae: «Că nu trebuie celebrată de 2 ori pe zi».

Titlul XLIX. Despre faptul: cînd și de cîte ori trebuie să se țină sinod în fiecare eparhie. Despre faptul că episcopul nu trebuie să lipsească de la sinoade, afară de cazul cînd este nevoit (și despre cărțile ereticilor D). Are 5 canoane: 1) Canonul 37 al Sfinților Apostoli; 2) Canonul 5 al Sinodului din Niceea; 3) Canonul 40 al Sinodului din Laodiceea; 4) Canonul 20 al Sinodului din Antiohia; 5) Canonul 19 al Sinodului din Calcedon.

D. Adaugă (canonul) 8 al Sinodului VI; canoanele 6, 9 ale Sinoadului II din Niceea; (canoanele) 18, 76, 77, 127 ale Sinodului din Cartagina.

Titlul L. Despre timpul (sărbătoririi) Paștilor; Despre faptul că duminica și înainte de Cincizecime, cel ce se roagă, nu trebuie să ingenuncheze. Despre canonul rugăciunii, psalmodierii și al citirii cărților canonice.

Are 10 canoane: 1, 2) Canoanele 7, 61 ale Sfinților Apostoli (la can.) VII. (Scholium 37: (dacă) echinoctiul din primăvară este la 24 martie (Iamenoth 25; caută Paștile la 8 aprilie); 3) Canonul 20 al Sinodului din Niceea; 4) Canonul 1 al Sinodului din Antiohia; 5, 9) Canoanele 16, 17, 18, 19, 59 ale Sinodului din Laodiceea; 10) Canonul 85 al Sfinților Apostoli.

C are 11 canoane. Caută canoanele 15, 17, 18, 19, 59 (ale Sinodului) din Laodiceea; canonul 22 al Sinodului II Niceea; canonul 1 al Sinodului din Antiohia; canoanele 7, 60, 85 ale Sfinților Apostoli.

D. Adaugă canoanele 66, 73, 75, 89 ale Sinodului VI; can. 60 Laodi; canonul 1 al lui Dionisie Alexandrinul; (canoanele) 15, 16 ale Sfântului Vasile; locul din (opera lui) Gerontius despre sfintele icoane; canoanele 16, 17, 18, 42 ale lui Nichifor și (canonul) 1 needitat; două răspunsuri ale lui Timotei; (canonul) 1 al lui Nicolae, iambii (versurile) despre Cărțile Sfinte, ale lui Grigorie și Amfilohie; și ano(nimul) despre cele 7 sinoade.

Apoi, în A și B, după epilogul care se obișnuiește a se adăuga după canoanele Sfinților Apostoli, se citește precum în titlul acestui volum: «Canoanele Sfinților Apostoli, ale Sfințelor Sinoade și ale Sfântului Vasile, împărțite în 50 de titluri». La urmă: «Ale Sfântului Sinod celui din Niceea... pe care le-am scris iarăși și cu mare plăcere le-am pus la îndemîna cercu(rilor) teologice». Apoi, pe foaia următoare: «Capitolele legilor novelor rînduite după canoanele celor 10 sinoade». Și sub alt titlu: «Colecția dispozițiilor novelor, ca și în drept, spre slava lui Dumnezeu, publicate în ediția de față de G. Ern. Heimbach, vol. II, p. 202—234. Din ele nu se va trage folos, dacă nu se va cerceta mai înainte, cu multă atenție, acest codice. Ici și colo au fost presărate comentarii care sînt, probabil ale Scolasticului însuși. Căci îndată după titlul al doilea, un copist (a scris) înadins, ca și cum ar fi (vrut) să retragă (revoce) colecția precedentă: «Caută, de sus, tot sfîrșitul capitolului 28. La urma tuturor este acest sfîrșit comun:

S-a încheiat cu ajutorul lui Dumnezeu, Colecția dumnezeieștilor canoane împărțită în 50 de titluri și din dispozițiile novelor cele în 87 capitole de Ioan Arhiepiscopul Constantinopolului, cel dintre scolastici (avocați).

2. COLECȚIA ÎN 87 CAPITOLE *

Dispoziții diferite din Novelele lui Justinian.

* *Lămurire.* Traducerea Colecției în 87 capitole s-a făcut cu sprijinul binevoitor al P.C. Părinte Profesor Constantin Cornițescu, după exemplarul publicat de G. E. Heimbach, în lucrarea sa «Analecta», vol. II, Leipzig, 1840, p. 202—234.

Spre slava marelui Dumnezeu și a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, canoanele cele ce sînt compuse acum (s-au făcut) după sfințele canoane ale Sfinților și fericitorilor Apostoli și după cele ale cuvioșilor Părinți care au călcat pe urmele lor, în fiecare sinod, care se aflau ici și colo răspîndite, de fericitul întru adormire Justinian, după codicele dumnezeieștilor Novele, care urmează nu numai canoanelor Părinților noștri ortodocși, ci dau valoare chiar și acelor care au fost promulgate de împărat.

1. *Despre primele și cele mai mari daruri ale lui Dumnezeu și despre cinstea ce se cuvine dumnezeieștilor canoane.*

Dispozițiile, cum trebuie să fie admiși episcopii și clericii la hirotonie.

Despre cealaltă stare a clerului (alcătuită) fie din bărbați, fie din femei.

Împăratul Cezar Flavius Justinianus, Augustul cel preacucerinic, către Epifanie, Prea Sfințitul Arhiepiscop și Patriarh ecumenic.

Daruri foarte mari, date de sus, de iubirea lui Dumnezeu, oamenilor, sînt preoți și împărăție. Una slujește lucrurilor celor sfinte, iar alta lucrurilor celor omenești și poartă grijă de ele. Și una și alta, purcezînd din același izvor, împodobesc viața omenească. Nimic nu stă așa de mult la inima împăraților, ca cinstirea preoților, care se roagă pentru ei lui Dumnezeu. Dacă prima se împlinește ireproșabil în toate privințele, aduce îndrăzneală către Dumnezeu; dacă cealaltă realizează corect și cum trebuie conducerea statului, (pretutindeni) este armonie și folos neamului omenească. Credem că acest lucru se realizează dacă se păesc sfințele canoane, pe care le-au dat Apostolii, cei care pe drept trebuie lăudați și preamăriți, cei care au văzut cu ochii lor pe Cuvîntul lui Dumnezeu, iar Sfinții Părinți le-au păstrat și explicat.

2. *Se cuvine ca mai întii, să fie cercetată viața celui ce se aduce spre (a fi) episcop. Ce însuși trebuie să aibă și să nu aibă.*

Poruncim, așadar, urmînd întru toate sfințele canoane ca, ori de cite ori, cineva, de aici înainte, se va aduce spre a fi hirotonit episcop, să i se cerceteze mai întii viața, după (cele rînduite) de dumnezeiestul Apostol (și anume) dacă este cinstit, fără cusur în orice privință, dacă a făcut fapte bune, așa cum se cuvine să facă un preot, dacă nu provine din curteni, dacă de tînr, așa cum s-a stabilit, a fost în minăstire și a patra parte din averea sa a dat-o minăstirii.

Nu se cuvine ca, făcînd parte din așa-zîșii laici, să fie ridicat direct la episcopat. (Nu se cuvine) să locuiască cu concubină; (nu poate să fie episcop) dacă are soție pe una care nu (provine) dintre fecioare, sau văduvă, sau divorțată sau desfrînată, pe aceea care are copii sau nepoți nerecunoscuți de lege și urîți de ea.

Să nu fi cumpărat preoția cu bani.

Se cuvine să citească canoanele și așa să se apropie de preoți; apoi, pe cît stă omului în putință, să le păzească. Se cuvine să țină Sfințele canoane în loc de lege.

3. *Episcopul nu trebuie să petreacă mai mult de un an în alara Bisericii Sale, să nu călătorească fără scrisori de recomandare, nici să meargă la împărat înainte de a veni la Prea Sfințitul Patriarh sau la apocrisiari, în a cărui dioceză este. Cum trebuie să procedeze.*

Nici unuia dintre episcopi nu-i este permis să lipsească din Biserica sa mai mult de un an decît numai la porunca împăratului. Să nu justifice (aceasta) zicînd că Biserica îl duce în procese. Acest lucru pot să-l facă clericii (inferiori), administratorii și apocrisiarii. Nu se cuvine să călătorească fără scrisori de recomandare, nici venind în capitală să se prezinte împăratului mai înainte de a se prezenta prea sfințului Patriarh și apocrisiarilor diocezei de care aparține. După ce le va fi făcut cunoscute motivele pentru care a venit, numai atunci să meargă la împărat. Se cuvine ca episcopii să aducă la cunoștință împăratului pricinile lor prin intermediul referendarilor Bisericii celei mari sau ale apocrisiarilor patriarhali: dacă cer lucruri drepte, să le obțină, iar dacă cer lucruri nedrepte, degrabă să fie sloboziți.

4. *Că nu trebuie să se facă cleric un neînvățat.*

(Dorim ca) în nici o treaptă să nu existe cleric neînvățat.

5. *Nu trebuie să se prohrisească în Biserică o diaconiță mai mică de 50 de ani, nici să locuiască cu o persoană dubioasă; cel ce corupe pe una ca aceasta să se pedepsească cu sabia.*

Să nu se facă diaconite mai tinere de 30 de ani. Dacă (acestea se află) în minăstire, să se facă, dacă este nevoie, și mai tinere, dat fiind că (acolo) nu mai au legături cu bărbaii, nici nu-și duc viața după voia lor, ci se ocupă cu o mulțime de lucruri. Astfel de (femei) să nu aibă locuind cu ele pe cineva în chip de frați, de rude și de ziși iubiți, ci numai pe părinți, copii și pe cei ce cu adevărat le sînt frați și unchi. Nu este permis diaconitei să locuiască cu vreo persoană, în vreun fel suspectă. Iar dacă după (ce a fost făcută diaconită) se căsătorește, să i se ia toate bunurile, iar cel care o ia (în căsătorie) să fie supus pedepsei sabiei, iar bunurile lui să le ia fiscul.

6. *Despre minăstiri și monahi; despre viața monahală și despre faptul că nimănui nu-i este permis să construiască o minăstire lără învoirea episcopului.*

Despre minăstiri, monahi și egumeni. Dispoziție al cărui început este următorul: Același împărat, către Epifanie, prea sfîntul episcop și patriarh ecumenic. Viața monahală este atît de venerabilă, încît aduce pe omul care o îmbrățișează la unire cu Dumnezeu și orice întinăciune omenească are (acesta) în el o îndepărtare și-l arată curat și capabil să săvîrșească cele potrivite cu firea și cu rațiunea, superior grijilor lumești și celoralte.

— Dar mai înainte de toate trebuie spus că dacă va voi să construiască cineva o minăstire venerabilă — oriunde și oriunde în împărăția noastră — să nu i se permită acest lucru dacă, în prealabil, nu va întreba pe episcopul locului. Acela întinzîndu-și mîinile către cer și înălțînd rugăciuni, să ațierosească acei loc lui Dumnezeu și să înfigă în acel loc (crucea), simbolul mîntuirii noastre.

7. *Nu trebuie să se acorde cu ușurință schima monahală unui (om) liber sau unui sclav.*

Poruncim, așadar, urmînd (dispozițiile) sfîntelor canoane, ca aceia care s-au dedicat vieții monahale să nu primească imediat, de la prea cuviosii egumeni ai venerabilelor minăstiri, schima monahală. Să nu primească numai decît schima monahală, ci să aștepte timp de trei ani, fie că sînt liberi, fie că sînt sclavi.

8. *Despre robul care a petrecut trei ani în minăstire. Cum trebuie să se procedeze de el.*

Dacă în răstimpul celor trei ani va veni cineva și va voi să smulgă pe unul dintre cei care au îmbrățișat viața monahală, zicînd că este robul său și că a sustras unele lucruri și de aceea a alergat la minăstire, poruncim să nu i se îndeplinească voia imediat, ci mai întii acela să aducă probe că respectivul este rob, că a fost surprins furînd, că a dus o viață urită și că pentru aceasta a alergat către minăstire și nu pentru că a iubit viața ascetică. Dacă așa stau lucrurile, atunci acesta să fie predat stăpînului său împreună cu lucrurile care au fost surtrase, dacă acestea au fost aduse în minăstire. Stăpînul să dea asigurarea că nu-i va face nici un rău. Dacă cel învinuit nu este dovedit cu nimic din acestea, ba din contră se arată cinștit și blînd, iar cît timp a stat la stăpînul său a fost fără reproș, dacă n-a trecut perioada celor trei ani, să rămînă în minăstire, absolvit de obrăznicia detractorilor săi. Iar cînd trec cei trei ani, să se învrednicească de cinstea monahală. Nu dăm nimănui permisiunea să se intereseze de el în vreun fel. Ajunge pentru izbăvirea celor ce au păcătuit mărturisirea celor trei ani. Iar dacă la cei ce au furat se găsec lucrurile, să le restituie. Iar dacă cineva, după ce a fugit din robie (și a devenit monah), încearcă să părăsească minăstirea și să urmărească un alt mod de viață, dăm permisiunea stăpînului, care-l revendică, să-l reia și să-l aibă între robii săi.

9. *Despre cei care, după ce au renunțat la viața lumească, părăsesc minăstirea*

Dacă cineva, după ce s-a dedicat minăstirii, și după ce a obținut schima, ar voi să ducă viața privată, acesta să știe cum să se apere; iar lucrurile pe care le-a avut cînd a intrat în minăstire, să aparțină conducerii minăstirii.

10. *Despre faptul că acela care se leapădă de lume, are libertatea să dispună de ale sale (precum voiește), înainte de a intra în minăstire; dacă este vorba de copii și de soție, ce trebuie să facă aceștia.*

Poruncim, de asemenea, ca acela care vrea să intre în minăstire să aibă, în prealabil, permisiunea alor săi, ca să facă cu ale sale ce vrea. Pentru că, intrînd în minăstire, îl vor urma și lucrurile (sale). Iar dacă are copii și deja le-a dăruit unele lucruri, sau le-a dat daruri înainte de nuntă, sau sub formă de zestre, iar

aceste bunuri alcătuiesc un sfert din averea lui, copiii să nu mai aibă nici o părtașie la celelalte lucruri. Iar dacă nu le-a dăruit nimic sau (le-a dăruit) mai puțin de un sfert (din avere) este dator, după ce a anunțat intrarea în minăstire, să dea copiilor nu mai puțin de un sfert (din averea sa) sau să completeze (pînă la un sfert) cele ce deja primiseră sau chiar să li se dea totul. Iar dacă are soție, să i se păstreze zestrea și cele convenite pentru cazul morții (lui). Iar dacă cineva, după ce a făcut acestea, îmbracă haina militară sau alt mod de viață, averea lui să rămînă la locul (minăstirea) în care renunțase la lume.

11. *Despre monahii care se mută de la o minăstire la alta. Despre cei ce devin clerici. Egumen nu trebuie să devină cel ce urmează (după cel dintîi, cel mai vîrstnic), ci cel vrednic.*

Dacă cineva se mută în altă minăstire, bunurile sale să aparțină minăstirii celei dintîi. Dacă se învrednicește de hirotonie, nu-i este permis să se căsătorească, așa cum este cazul citeților și al psalților, nici să aibă concubină sau cite altele. Iar dacă disprețuiește aceste (rînduiele), să fie exclus din cler și să devină simplu cetățean. Să nu îndrăznească de aici înainte să se îndrepte către armată sau către altă slujbă, dacă nu vrea să cadă sub pedepsele anunțate de noi mai înainte.

— (Dorim ca) la vreme de nevoie să nu devină egumen cel ce urmează după rang, ci cel care s-a arătat vrednic (de această cinste), după ce mai întîi a fost cercetat și ales de episcop și de ceilalți. Doresc ca aceste (rînduiele) să se țină nu numai în minăstiri, ci și în asceterioane.

12. *Despre clericii care se află în dispută cu ceilalți sau sînt reclamați de cineva. Judecata să nu se întîrzie peste două luni, iar dacă clericul merită pedeapsă, ce trebuie să se facă.*

Despre clericii care au ceva (dispute) cu ceilalți sau sînt reclamați de cineva. Dispoziție al cărei început este următorul :

Același împărat către prefectul pretoriului și în rîndul al doilea către consuli și patricieni. Am dat multe sfînte canoane către prea sfințitul episcop, prin care am rînduit ca prea cuvioșii monahi să adreseze reclamațiile lor numai episcopilor din orașele de care aparțin minăstirile (lor). (În cele din urmă) am fost rugați de Mina, prea sfințitul Arhiepiscop al acestui fericit oraș și patriarh ecumenic, să acordăm acest privilegiu și prea cucernicilor clerici, astfel încît, dacă un cleric are cu cineva un diferend pecuniar, să meargă mai întîi la prea sfințitul episcop sub (a cărui jurisdicție) se află și cauza să se rezolve fără acte scrise. Și-dacă se împlinește aceasta, (celui reclamat), să nu i se mai aducă tulburare, să nu mai fie dus la tribunalule civile, și cauza să se judece (precum am spus), fără înscrisuri și fără pagubă (amendă). Poate să se precizeze acest lucru și în scris, dacă (cele două) părți vor aceasta, dar să înceteze disputa. Însă, dacă vreo piedică nu permite episcopului să tranșeze chestiunea, atunci (reclamantul) are permisiunea să se adreseze și autorităților civile, respectîndu-se toate privilegiile cite s-au dat prea cucernicilor preoți, și dispozițiile divine, și dezbătîndu-se acolo să se pună capăt judecății. Iar dacă un cleric este reclamat de crimă, fapt care cade în competența laicilor, că pentru acestea ei sînt autorități competente, conducătorii provinciilor să fie judecători. Judecata să nu dureze mai mult de două luni și să se pună degrabă capăt judecății. Și, vîdîndu-se că cel reclamat este vinovat și conducătorul provinciei considerîndu-l vrednic de pedeapsă, acesta să fie mai întîi dezbrăcat, de prea sfințitul episcop, de vrednicia preotească și apoi să fie supus rigorilor legilor. Iar dacă vina este bisericească, unde este necesară certarea și pedepsele bisericești, judecata o va face episcopul. Pentru că nu voiesc ca aceste chestiuni să fie cunoscute de autoritățile laice.

13. *Despre înstrăinarea bunurilor imobile ale Bisericii, excepție făcînd cele din Constantinopol.*

Despre înstrăinarea imobilelor bisericești și despre depunerea (sumelor datorate). Dispoziție al cărei început este următorul :

Același împărat către prefectul pretoriilor și în rîndul al doilea către consuli și patricieni.

Ne-am preocupat zilnic cu studiul legilor și cu cele ce sînt spre folosul supturilor noastre, socotînd (că trebuie), pe de o parte, să înceteze confuzia și neorînduiala, iar pe de altă parte să le ia locul ordinea și rînduiala.

— Poruncim, așadar, că dacă vreuna din prea sfintele Biserici sau dintre celelalte venerabile lăcașuri au datorii publice și trebuie să le achite și nu au (de

laicii să se prefacă demonizați, nici să se ocupe cu ghicitul, nici să învete (pe alții), nici să intre în altar D).

Are 5 canoane: 1) Canonul 21 al Sinodului din Sardica; 2) Canonul 6 al Sinodului din Efes; 3) Canonul 1 al Sinodului din Calcedon; 4) Canonul 59 al Sfintului Vasile. (II și III lipsesc de la Justellus). Scholium 36: Se aplică aici canonul 5 al Sinodului din Ancira, care este (canonul) 7 al titlului 39; 5) Al aceluiași (sânt), canonul 68.

D. Adaugă canoanele 32, 57, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 70, 79, 81, 82 ale Sinodului VI; (canoanele) 109, 110, 113, 114 ale Sinodului din Cartagina; (canoanele) 27, 29, 74, 84, 85 ale Sfintului Vasile; (canoanele) 4, 29, 30, 34 ale lui Nichifor; răspunsul (lui) Nicolae: «Că nu trebuie celebrată de 2 ori pe zi».

Titlul XLIX. Despre faptul: când și de câte ori trebuie să se țină sinod în fiecare eparhie. Despre faptul că episcopul nu trebuie să lipsească de la sinoade, afară de cazul când este nevoit (și despre cărțile ereticilor D). Are 5 canoane: 1) Canonul 37 al Sfinților Apostoli; 2) Canonul 5 al Sinodului din Niceea; 3) Canonul 40 al Sinodului din Laodiceea; Canonul 20 al Sinodului din Antiohia; 5) Canonul 19 al Sinodului din Calcedon.

D. Adaugă (canonul) 8 al Sinodului VI; canoanele 6, 9 ale Sinoadului II din Niceea; (canoanele) 18, 76, 77, 127 ale Sinodului din Cartagina.

Titlul L. Despre timpul (sărbătoririi) Paștilor; Despre faptul că duminica și înainte de Cincizecime, cel ce se roagă, nu trebuie să ingenuncheze. Despre canonul rugăciunii, psalmodierii și al citirii cărților canonice.

Are 10 canoane: 1, 2) Canoanele 7, 61 ale Sfinților Apostoli (la can.) VII, (Scholium 37: (dacă) echinoctiul din primăvară este la 24 martie (famenoth 25; caută Paștile la 8 aprilie); 3) Canonul 20 al Sinodului din Niceea; 4) Canonul 1 al Sinodului din Antiohia; 5, 9) Canoanele 16, 17, 18, 19, 59 ale Sinodului din Laodiceea; 10) Canonul 85 al Sfinților Apostoli.

C are 11 canoane. Caută canoanele 15, 17, 18, 19, 59 (ale Sinodului) din Laodiceea; canonul 22 al Sinodului II Niceea; canonul 1 al Sinodului din Antiohia; canoanele 7, 60, 85 ale Sfinților Apostoli.

D. Adaugă canoanele 66, 73, 75, 89 ale Sinodului VI; can. 60 Laodi; canonul 1 al lui Dionisie Alexandrinul; (canoanele) 15, 16 ale Sfintului Vasile; locul din (opera lui) Gerontius despre sfintele icoane; canoanele 16, 17, 18, 42 ale lui Nichifor și (canonul) 1 needitat; două răspunsuri ale lui Timotei; (canonul) 1 al lui Nicolae, iambii (versurile) despre Cărțile Sfinte, ale lui Grigorie și Amfilohie; și ano(nimul) despre cele 7 sinoade.

Apoi, în A și B, după epilogul care se obișnuiește a se adăuga după canoanele Sfinților Apostoli, se citește precum în titlul acestui volum: «Canoanele Sfinților Apostoli, ale Sfințelor Sinoade și ale Sfintului Vasile, împărțite în 50 de titluri». La urmă: «Ale Sfintului Sinod celui din Niceea... pe care le-am scris iarăși și cu mare plăcere le-am pus la îndemina cercu(rilor) teologice». Apoi, pe foaia următoare: «Capitolele legilor novelor rînduite după canoanele celor 10 sinoade». Și sub alt titlu: «Colecția dispozițiilor novelor, ca și în drept, spre slava lui Dumnezeu, publicate în ediția de față de G. Ern. Heimbach, vol. II, p. 202—234. Din ele nu se va trage folos, dacă nu se va cerceta mai înainte, cu multă atenție, acest codice. Ici și colo au fost presărate comentarii care sînt, probabil ale Scolasticului însuși. Căci îndată după titlul al doilea, un copist (a scris) înadîns, ca și cum ar fi (vrut) să retragă (revoce) colecția precedentă: «Caută, de sus, tot sfîrșitul capitolului 28. La urma tuturor este acest sfîrșit comun:

S-a încheiat cu ajutorul lui Dumnezeu, Colecția dumnezeieștilor canoane împărțită în 50 de titluri și din dispozițiile novelor cele în 87 capitole de Ioan Arhiepiscopul Constantinopolului, cel dintre scolastici (avocați).

2. COLECȚIA ÎN 87 CAPITOLE *

Dispoziții diferite din Novelele lui Justinian.

* *Lămurire.* Traducerea Colecției în 87 capitole s-a făcut cu sprijinul binevoitor al P.C. Părinte Profesor Constantin Cornițescu, după exemplarul publicat de G. E. Heimbach, în lucrarea sa «*Analecta*», vol. II, Leipzig, 1840, p. 202—234.

Spre slava marelui Dumnezeu și a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, canoanele cele ce sînt compuse acum (s-au făcut) după sfințele canoane ale Sfinților și fericitilor Apostoli și după cele ale cuvioșilor Părinți care au călcat pe urmele lor, în fiecare sinod, care se aflau ici și colo răspîndite, de fericitul întru adormire Justinian, după codicele dumnezeieștilor Novele, care urmează nu numai canoanelor Părinților noștri ortodocși, ci dau valoare chiar și acelor care au fost promugate de împărat.

1. Despre primele și cele mai mari daruri ale lui Dumnezeu și despre cinstea ce se cuvine dumnezeieștilor canoane.

Dispoziție, cum trebuie să fie admiși episcopii și clericii la hirotonie.

Despre cealaltă stare a clerului (alcătuită) fie din bărbați, fie din femei.

Împăratul Cezar Flavius Justinianus, Augustul cel preacucernic, către Epifanie, Prea Sfințitul Arhiepiscop și Patriarh ecumenic.

Daruri foarte mari, disc de sus, de iubirea lui Dumnezeu, oamenilor, sînt preoți și împărăție. Una slujește lucrurilor celor sfinte, iar alta lucrurilor celor omenesci și poartă grijă de ele. Și una și alta, purcezînd din același izvor, împodobesc viața omenescă. Nimic nu stă așa de mult la inima împăraților, ca cinstirea preoților, care se roagă pentru ei lui Dumnezeu. Dacă prima se împlinește ireproșabil în toate privințele, aduce îndrăzneală către Dumnezeu; dacă cealaltă realizează corect și cum trebuie conducerea statului, (pretutindeni) este armonie și folos neamului omenesc. Credem că acest lucru se realizează dacă se păzesc sfințele canoane, pe care le-au dat Apostolii, cei care pe drept trebuie lăudați și preamăriți, ei care au văzut cu ochii lor pe Cuvîntul lui Dumnezeu, iar Sfinții Părinți le-au păstrat și explicat.

2. Se cuvine ca mai întîi să fie cercetată viața celui ce se aduce spre (a fi) episcop. Ce însușiri trebuie să aibă și să nu aibă.

Poruncim, așadar, urmînd întru toate sfințele canoane ca, ori de cîte ori, cineva, de aici înainte, se va aduce spre a fi hirotonit episcop, să i se cerceteze mai întîi viața, după (cele rînduite) de dumnezeiescul Apostol (și anume) dacă este cinstit, fără cusur în orice privință, dacă a făcut fapte bune, așa cum se cuvine să facă un preot, dacă nu provine din curteni, dacă de tînăr, așa cum s-a stabilit, a fost în minăstire și a patra parte din averea sa a dat-o minăstirii.

Nu se cuvine ca, făcînd parte din așa-zișii laici, să fie ridicat direct la episcopat. (Nu se cuvine) să locuiască cu concubină; (nu poate să fie episcop) dacă are soție pe una care nu (provine) dintre fecioare, sau văduvă, sau divorțată sau desfrînată, pe aceea care are copii sau nepoți nerecunoscuți de lege și urîți de ea.

Să nu fi cumpărat preotia cu bani.

Se cuvine să citească canoanele și așa să se apropie de preoți; apoi, pe cît stă omului în putință, să le păzească. Se cuvine să țină Sfintele canoane în loc de lege.

3. Episcopul nu trebuie să petreacă mai mult de un an în aiara Bisericii Sale, să nu călătorească fără scrisori de recomandare, nici să meargă la împărat înainte de a veni la Prea Sfințitul Patriarh sau la apocrisari, în a cărui dioceză este. Cum trebuie să procedeze.

Nici unuia dintre episcopi nu-i este permis să lipsească din Biserica sa mai mult de un an decît numai la porunca împăratului. Să nu justifice (aceasta) zicînd că Biserica îl duce în procese. Acest lucru pot să-l facă clericii (inferiori), administratorii și apocrisarii. Nu se cuvine să călătorească fără scrisori de recomandare, nici venind în capitală să se prezinte împăratului mai înainte de a se prezenta prea sfîntului Patriarh și apocrisariilor diocezei de care aparține. După ce le va fi făcut cunoscute motivele pentru care a venit, numai atunci să meargă la împărat. Se cuvine ca episcopii să aducă la cunoștință împăratului pricinile lor prin intermediul referendarilor Bisericii celei mari sau ale apocrisariilor patriarhali: dacă cer lucruri drepte, să le obțină, iar dacă cer lucruri nedrepte, degrabă să fie sloboziți.

4. Că nu trebuie să se facă cleric un neînvățat.

(Dorim ca) în nici o treaptă să nu existe cleric neînvățat.

5. Nu trebuie să se prohrisească în Biserică o diaconiță mai mică de 50 de ani, nici să locuiască cu o persoană dubioasă; cel ce corupe pe una ca aceasta să se pedepsească cu sabia.

Să nu se facă diaconite mai tinere de 30 de ani. Dacă (acestea se află) în minăstire, să se facă, dacă este nevoie, și mai tinere, dat fiind că (acolo) nu mai au legături cu bărbaii, nici nu-și duc viața după voia lor, ci se ocupă cu o mulțime de lucruri. Astfel de (femei) să nu aibă locuind cu ele pe cineva în chip de frați, de rude și de ziși iubiți, ci numai pe părinți, copii și pe cei ce cu adevărat le sînt frați și unchi. Nu este permis diaconitei să locuiască cu vreo persoană, în vreun fel suspectă. Iar dacă după (ce a fost făcută diaconiță) se căsătorește, să i se ia toate bunurile, iar cel care o ia (în căsătorie) să fie supus pedepsei sabiei, iar bunurile lui să le ia fiscul.

6. *Despre minăstiri și monahi; despre viața monahală și despre faptele că nimănui nu-i este permis să construiască o minăstire fără învoirea episcopului.*

Despre minăstiri, monahi și egumeni. Dispoziție al cărui început este următorul: Același împărat, către Epifanie, prea sfîntul episcop și patriarh ecumenic. Viața monahală este atît de venerabilă, încît aduce pe omul care o îmbrățișează la unire cu Dumnezeu și orice întinăciune omenească are (acesta) în el o îndepărtare și-l arată curat și capabil să săvîrșească cele potrivite cu firea și cu rațiunea, superior grijilor lumești și celoralte.

— Dar mai înainte de toate trebuie spus că dacă va voi să construiască cineva o minăstire venerabilă — oricînd și oriunde în împărăția noastră — să nu i se permită acest lucru dacă, în prealabil, nu va întreba pe episcopul locului. Acela întinzîndu-și mîinile către cer și înălțînd rugăciuni, să afierosească acei loc lui Dumnezeu și să înfigă în acel loc (crucea), simbolul mîntuirii noastre.

7. *Nu trebuie să se acorde cu ușurință schima monahală unui (om) liber sau unui sclav.*

Poruncim, așadar, urmînd (dispozițiile) sfîntelor canoane, ca aceia care s-au dedicat vieții monahale să nu primească imediat, de la prea cuviosii egumeni ai venerabilelor minăstiri, schima monahală. Să nu primească numaidecît schima monahală, ci să aștepte timp de trei ani, fie că sînt liberi, fie că sînt sclavi.

8. *Despre robul care a petrecut trei ani în minăstire. Cum trebuie să se procedeze cu el.*

Dacă în răstimpul celor trei ani va veni cineva și va voi să smulgă pe unul dintre cei care au îmbrățișat viața monahală, zicînd că este robul său și că a sustras unele lucruri și de aceea a alergat la minăstire, poruncim să nu i se îndeplinească voia imediat, ci mai întîi acela să aducă probe că respectivul este rob, că a fost surprins furînd, că a dus o viață urită și că pentru aceasta a alergat către minăstire și nu pentru că a iubit viața ascetică. Dacă așa stau lucrurile, atunci acesta să fie predat stăpînului său împreună cu lucrurile care au fost sustrate, dacă acestea au fost aduse în minăstire. Stăpînul să dea asigurarea că nu-i va face nici un rău. Dacă cel învinuit nu este dovedit cu nimic din acestea, ba din contră se arată cinstit și blind, iar cît timp a stat la stăpînul său a fost fără reproș, dacă n-a trecut perioada celor trei ani, să rămînă în minăstire, absolvit de obrăznicia detractorilor săi. Iar cînd trec cei trei ani, să se învrednicească de cinstea monahală. Nu dăm nimănui permisiunea să se intereseze de el în vreun fel. Ajunge pentru izbăvirea celor ce au păcătuit mărturisirea celor trei ani. Iar dacă la cei ce au furat se găsește lucrurile, să le restituie. Iar dacă cineva, după ce a fugit din robie (și a devenit monah), încearcă să părăsească minăstirea și să urmărească un alt mod de viață, dăm permisiunea stăpînului, care-l revendică, să-l reia și să-l aibă între robii săi.

9. *Despre cei care, după ce au renunțat la viața lumească, părăsesc minăstirea*

Dacă cineva, după ce s-a dedicat minăstirii, și după ce a obținut schima, ar voi să ducă viață privată, acesta să știe cum să se afeze; iar lucrurile pe care le-a avut cînd a intrat în minăstire, să aparțină conducerii minăstirii.

10. *Despre faptele că acela care se leapădă de lume, are libertatea să dispună de ale sale (precum voiește), înainte de a intra în minăstire; dacă este vorba de copii și de soție, ce trebuie să facă aceștia.*

Poruncim, de asemenea, ca acela care vrea să intre în minăstire să aibă, în prealabil, permisiunea alor săi, ca să facă cu ale sale ce vrea. Pentru că, intrînd în minăstire, îl vor urma și lucrurile (sale). Iar dacă are copii și deja le-a dăruit unele lucruri, sau le-a dat dăruri înainte de nuntă, sau sub formă de zestre, iar

aceste bunuri alcătuiesc un sfert din averea lui, copiii să nu mai aibă nici o părtaşie la celelalte lucruri. Iar dacă nu le-a dăruit nimic sau (le-a dăruit) mai puțin de un sfert (din avere) este dator, după ce a anunțat intrarea în minăstire, să dea copiilor nu mai puțin de, un sfert (din averea sa) sau să completeze (pînă la un sfert) cele ce deja primiseră sau chiar să li se dea totul. Iar dacă are soție, să i se păstreze zestrea și cele convenite pentru cazul morții (lui). Iar dacă cineva, după ce a făcut acestea, îmbracă haina militară sau alt mod de viață, averea lui să rămînă la locul (minăstirea) în care renunțase la lume.

11. *Despre monahii care se mută de la o minăstire la alta. Despre cei ce devin clerici. Egumen nu trebuie să devină cel ce urmează (după cel dintîi, cel mai vîrstnic), ci cel vrednic.*

Dacă cineva se mută în altă minăstire, bunurile sale să aparțină minăstirii celei dintîi. Dacă se învrednicește de hirotonie, nu-i este permis să se căsătorească, așa cum este cazul citeșilor și al psalților, nici să aibă concubină sau cîte altele. Iar dacă disprețuiește aceste (rînduiești), să fie exclus din cler și să devină simplu cetățean. Să nu îndrăznească de aici înainte să se îndrepte către armată sau către altă slujbă, dacă nu vrea să cadă sub pedepele anunțate de noi mai înainte.

— (Dorim ca) la vreme de nevoie să nu devină egumen cel ce urmează după rang, ci cel care s-a arătat vrednic (de această cinste), după ce mai întîi a fost cercetat și ales de episcop și de ceilalți. Doresc ca aceste (rînduiești) să se țină nu numai în minăstiri, ci și în asceterioane.

12. *Despre clericii care se află în dispută cu ceilalți sau sînt reclamați de cineva. Judecata să nu se întîrzie peste două luni, iar dacă clericul merită pedeapsă, ce trebuie să se facă.*

Despre clericii care au ceva (dispute) cu ceilalți sau sînt reclamați de cineva. Dispoziție al cărei început este următorul :

Același împărat către prefectul pretoriului și în rîndul al doilea către consuli și patricieni. Am dat multe sînte canoane către prea sfinții episcopi, prin care am rînduit ca prea cuvioșii monahi să adreseze reclamațiile lor numai episcopilor din orașele de care aparțin minăstirile (lor). (În cele din urmă) am fost rugați de Mina, prea sfințitul Arhiepiscop al acestui fericit oraș și patriarh ecumenic, să acordăm acest privilegiu și prea cucernicilor clerici, astfel încît, dacă un cleric are cu cineva un diferend pecuniar, să meargă mai întîi la prea sfințitul episcop sub (a cărui jurisdicție) se află și cauza să se rezolve fără acte scrise. Și dacă se împlinește aceasta, (celui reclamat), să nu i se mai aducă tulburare, să nu mai fie dus la tribunalele civile, și cauza să se judece (precum am spus), fără înscrisuri și fără pagubă (amendă). Poate să se precizeze acest lucru și în scris, dacă (cele două) părți vor aceasta, dar să înceteze disputa. Însă, dacă vreo piedică nu permite episcopului să tranșeze chestiunea, atunci (reclamantul) are permisiunea să se adreseze și autorităților civile, respectîndu-se toate privilegiile cîte s-au dat prea cucernicilor preoți, și dispozițiile divine, și dezbătîndu-se acolo să se pună capăt judecății. Iar dacă un cleric este reclamat de crimă, fapt care cade în competența laicilor, că pentru acestea ei sînt autorități competente, conducătorii provinciilor să fie judecători. Judecata să nu dureze mai mult de două luni și să se pună degrabă capăt judecății. Și, vîdîndu-se că cel reclamat este vinovat și conducătorul provinciei considerîndu-l vrednic de pedeapsă, acesta să fie mai întîi dezbrăcat, de prea sfințitul episcop, de vrednicia preoțească și apoi să fie supus rigorilor legilor. Iar dacă vina este bisericească, unde este necesară certarea și pedepele bisericești, judecata o va face episcopul. Pentru că nu voiesc ca aceste chestiuni să fie cunoscute de autoritățile laice.

13. *Despre înstrăinarea bunurilor imobile ale Bisericii, excepție făcînd cele din Constantinopol.*

Despre înstrăinarea imobilelor bisericești și despre depunerea (sumelor datorate). Dispoziție al cărei început este următorul :

Același împărat către prefectul pretoriilor și în rîndul al doilea către consuli și patricieni.

Ne-am preocupat zilnic cu studiul legilor și cu cele ce sînt spre folosul sușilor noștri, socotînd (că trebuie), pe de o parte, să înceteze confuzia și neorînduiala, iar pe de altă parte să le ia locul ordinea și rînduiala.

— Poruncim, așadar, că dacă vreuna din prea sfințele Biserici sau dintre celelalte venerabile lăcașuri au datorii publice și trebuie să le achite și nu au (de

unde), să se adreseze toți clericii, împreună cu prea sfințitul episcop al acestui oraș, mitropolitului și, de față fiind cei învățați, să examineze chestiunea. Și dacă nu există nici o sursă cu care să se achite datoria publică, fără ca bunurile ei să se înstrăineze, atunci să pună la vot. Având loc aceasta, și emitându-se decretul de conducătorul provinciei, să se înstrăineze bunurile imobile pentru achitarea datoriei. Respectându-se acestea și depunându-se (suma) la fisc, se obțin de acolo dovezile cuvenite, și (nimeni) să nu se teamă de legea dată de noi mai înainte¹. Chitanțele să se păstreze la prea sfințele Biserici, spre justificare, că au fost achitate datoriile publice, ca să nu mai poată purcede cineva la înstrăinarea (altor) bunuri imobile. De aceea, am permis emiterea decretului, ca să se știe care era datoria publică, în cât timp s-a făcut, faptul că nu s-a (putut) achita cu bani și că s-a ajuns la înstrăinarea (bunurilor). Iar dacă o persoană particulară este datorcă poate să primească (statul) bunurile imobile sub forma pro saluto (ca achitare cu bani). Și în acest caz se emite decret în legătură cu adevăratele datorii, pentru a se purcede la înstrăinarea bunurilor imobile. Excludem de la această lege pe prea Sfânta și marea Biserică, periferia (din jurisdicția) ei și casele de rugăciune, a căror îngrijire îi revine ei.

14. În ce chip se transmit și moștenesc bunurile bisericesti.

Despre ἐμφορευτικῶν întemeierea de construcții bisericesti și despre alte capitole. Dispoziție, al cărui cuprins este următorul :

Intrucât există multe și felurite legi în legătură cu înstrăinarea (bunurilor), cu construcțiile (bisericești), cu închirierile și cu celelalte (aspecte) ale administrației bunurilor bisericesti, ne-am gândit să le rezumăm în prezenta lege.

— Așadar, dăm permisiunea venerabilelor case, care se află în toate provinciile imperiului nostru, și nu numai lor, ci și, minăstirilor care se află în capitală, și celor de la periferie, să hotărăscă în privința bunurilor imobile care le aparțin, nu numai temporar, ci, celor ce vorbesc, chiar pentru totdeauna.

Și dacă există prea Sfintele Biserici sau alte case venerabile, pe care le administrează prea Sfințitul episcop al locului, fie direct, fie prin venerabilii săi clerici, să se facă contract, cu voia și cu încuviințarea sa, iar iconomiilor și chartularii acelei venerabile case să jure în prezența sa (a episcopului), că nu-i vor aduce nici o pagubă. Iar dacă există case pentru săraci, spitale sau alte case venerabile, având administrație proprie, dacă sînt case de rugăciune, (hotărîrile administrative să se ia), nu numai de majoritatea celor ce slujesc acolo, ci și cu voia iconomului. Cei ce administrează casele de oaspeți, casele pentru săraci, spitalele și cîte altele, să jure înaintea episcopului de care sînt înstituiți că nu vor face nimic spre înșelare și pagubă. Iar la venerabilele mînăstiri, contractul să-l facă egumenii lor împreună cu majoritatea monahilor. Aceasta făcîndu-se să nu aducă ușurare mai mare decît a 7-a parte din produse. Aceasta revine lucrului dat spre folosință. Același jurămint (este prevăzut) cu ocazia înstrăinării unui imobil din cauza unei datorii personale. (Instrăinarea lucrului) să se anunțe în scris, timp de 20 de zile, ca să afle cei care vor să-l cumpere, pentru a fi preferat cel ce oferă mai mult. Iar dacă tocmeala (emfitevsis), ar avea ca obiect o suburbie bisericască, ca una care are mare valoare, dar (care, în realitate), aduce puțin venit, închirierea să nu fie măsurată după venituri, ci să se evalueze exact suburbia și să se aibă în vedere venitul pe care îl poate aduce în 20 de ani și în felul acesta, precum am zis, să se facă închirierea. Cei care fac închirierile trebuie să știe că dacă timp de doi ani, nu achită suma de închiriere, vor fi scoși din imobilul închiriat (emfitevma).

15. Despre Bisericele care au contractat datorii și despre modul în care moștenesc (bunurile) altora, excepție făcînd donațiile împărătești.

Dacă, din cauza impozitelor publice sau a altor nevoi ale aceleiași case s-a ajuns la datorii, (lucrurile ei) să se dea ca amanet, iar din roadele lor să se socotească dările publice și dobînzile, dar nu mai mult de a patra parte la sută. Este permis prea sfințelor Biserici locale să închirieze, (să facă emfitevsis) la altele, avînd, însă, în vedere să nu se păgubească reciproc. (Lucrurile) care au provenit

1. Prin care se interzicea, în general, înstrăinarea imobilelor bisericesti. Excepție se făcea, deci, numai pentru achitarea impozitelor sau datoriilor față de stat.

sau vor *proveni* de la curtea împărătească, în nici un chip să nu fie vindute sau schimbate, sau lăsate ca zalog, sau înstrăinate.

16. *Despre faptul că Biserica Ierusalimului are voie să vîndă case.*

(Biserica) Sfintei Învieri are permisiunea să vîndă casele care îi aparțin în orașul sfînt, cu o sumă nu mai mică decît se strînge din închirierea lor pe timp de 50 de ani.

17. *Că nu este permis a transforma o minăstire în casă particulară.*

Interzicem desăvîrșit ca o minăstire să fie transformată în reședință particulară.

18. *Că un cleric nu trebuie să se pedepsească pentru aspectul (său) exterior.* Nu se cuvine ca clericii să fie pedepsiți din cauza aspectului exterior.

19. *Nu trebuie să fie rînduit cleric acela care pentru un motiv oarecare, se abține de la taine și de la Liturghie.*

Nu se cuvine ca aceia care resping Sfintele Taine, sau pentru vreun motiv oarecare se depărtează de Biserică, să fie rînduiți clerici.

20. *Nu trebuie să se hirotonească clerici peste numărul stabilit și să rămînă nerepartizați.*

Cel ce calcă aceste (rînduiri) să fie tras la răspundere.

Nu se cuvine să fie hirotoniți mai mulți clerici decît trebuie; numărul lor trebuie să fie cel prevăzut în vechile rînduiri. Cel ce săvîrșește acest lucru atrage asupra-și obligația plătirii lor din propria avere, fie iconomul care propune aceaștia, fie episcopul care aprobă. Nu se cuvine a hirotoni și institui (preoții), fără a preciza locul lor. Dacă cineva a instituit (preoți) mai mulți decît este venitul prea sfintei Biserici, cei deja hirotoniți să rămînă în treapta lor, pînă ce se va ajunge la situația veche, pentru ca Biserica să le poată procura cele necesare, atît lor, cît și săracilor. Dăm permisiunea acelor care, în orice treaptă sau stare s-ar afla, ar dori s-o schimbe, avînd obligația să ne incunoștiințeze de aceasta, în prealabil.

21. *Împrumutînd cineva pe un țaran, nu este îndreptățit să-i ia ogorul. Ce dobîndă se cuvine să-i perceapă.*

Despre țărăni care iau (bani) cu împrumut.

Nu se cuvine ca acela care împrumută pe un țaran, să-i rețină ogorul, ci să primească de la el dobîndă pe un an *una siliqua pentru un solidus*. Dacă a împrumutat grîu, (să primească) a opta parte dintr-o dublă pentru fiecare dublă. Eroarea (făcută) de notar nu aduce vătămarea unui testament. Cel ce afirmă că cineva nu ignorează (un lucru), acela arată că respectivul cunoaște (acel lucru).

22. *În vederea menținerii ordinii, să se respecte canoanele celor patru sinoade. Jurisdicția patriarhilor și a episcopilor eparhioși (trebuie să se păzească conform rînduiriilor stabilite în aceste canoane.*

Despre canoanele bisericești și despre privilegiile.

Poruncim, așadar, să se țină rînduiala legilor, sfintele canoane bisericești; formulate și aprobate de cele patru sinoade, adică de cei 318 Părinți din Niceea, de cei 150 din Constantinopol, de cei din Efes, în care a fost condamnat Nestorie, și cei din Calcedon. Pentru că noi păzim dogmele care au fost formulate în cele patru sinoade amintite ca pe Sfintele Scripturi.

Poruncim, conform dispozițiilor acestora, ca prea Sfîntul Arhiepiscop al Vechii Rome să fie primul între toți preoții; Prea Fericitul Arhiepiscop al Constantinopolului al Romei celei noi să aibă locul al doilea, după prea Sfîntul tron apostolic al Romei celei vechi, iar între toți ceilalți să aibă cinste deosebită prea fericitul episcop al Justinianei Prima, patria noastră. Aceasta să aibă totdeauna în jurisdicția sa pe episcopii provinciilor și celelalte.

23. *Să nu se închidă vederea caselor (de rugăciune) cu clădiri obișnuite, atară numai pe străzile strîmte și cînd trebuie să se facă poduri.*

În plus, poruncim să se păzească posesiunile tuturor bisericilor și ale altor case venerabile; (conducătorii lor) să nu fie supuși la indiferent ce slujbe murdare, să nu fie exilați temporar, și să nu suporte sarcini extraordinare. Dacă este nevoie de pavarea drumurilor, de construcția podurilor sau de innoirea lor, acest lucru să-l facă sfînta Biserică și celelalte case venerabile, după exemplul ctitorilor.

24. *Despre paragraful referitor la prescripția caselor de rugăciune și despre pretenția moștenitorilor*

• În legătură cu paragrafele referitoare la prescripțiile de 10, 20 și 30 de ani, poruncim ca de toate prea Sfintele Biserici și de celelalte case venerabile să se țină numai paragraful referitor la prescripțiile de 30 de ani.

25. *(Unii) prevăd în testamentele (lor), ca cu bunurile lor să se facă lăpte cucernice. Când moștenitorii neglijează să facă aceasta, să fie obligați de episcopii locului să împlinescă aceasta*

Dacă cineva își exprimă dorința prin testament (ca din bunurile sale) să se construiască casă de rugăciune, sau casă de oaspeți, sau azil pentru săraci, sau azil pentru orfani sau spital, sau altă casă venerabilă, poruncim ca să se zidească casa de rugăciune în timp de 5 ani, sub supravegherea episcopului și a autorității (laice). Și dacă cel ce dispune (acestea) desemnează pe conducătorii casei de oaspeți, ai azilului de săraci sau pe alți asemenea administratori, fie că lasă moștenitorilor săi alegerea lor, poruncim moștenitorilor să îndeplinească cele dispuse (pentru ei), sub supravegherea episcopilor locului. Iar dacă se va găsi că administratorii nu sînt capabili, au libertatea să-i înlocuiască cu alții. Voim ca prea sfinții episcopi locali să supravegheze (realizarea) acestor gânduri cucernice, încît să se îndeplinească după voia celui decedat chiar dacă li se interzice (episcopilor) de către testatari și donatori, să aibă vreo părtașie la aceasta.

Iar dacă li s-a poruncit să facă aceasta, cu toate că au fost somați o dată și de două ori de episcopul locului și de iconomi, prin (intermediul) funcționarilor publici și ei neglijează să îndeplinească cele dispuse, poruncim ca aceștia să piardă câștigul lăsat lor de cel ce a dispus acestea, iar prea sfinții episcopi locali să revendice toate lucrurile care, precum s-a spus, au fost dedicate unor scopuri nobile, împreună cu roadele și câștigul amintit și să îndeplinească cele ce a dispus testatarul. Și în acest scop, dăm permisiunea ca episcopul să se ocupe pe orice cale de această chestiune, pentru ca aceste gânduri nobile să se împlinescă.

— Iar dacă moștenitorul nu îndeplinește cu (bunurile) lăsate (lui) gîndurile cele nobile, zicînd că nu-i ajunge averea ce i s-a lăsat, poruncim, avînd în vedere Falchidia, să se porceadă cu bunurile ce se vor afla sub supravegherea episcopului locului, la îndeplinirea gîndurilor nobile pentru care au fost lăsate.

26. *Despre timpul prevăzut pentru revendicările moștenitorilor, despre evaluarea, înlocuirea și înstrînarea (bunurilor), dacă trebuie*

Dacă se lasă un dar prin testament, în răstimpul a șase luni de la apariția testamentului, să se dea acelora pentru care a fost lăsat. Iar dacă cei însărcinați cu aceasta neglijează să predea darul, se vor pretinde roadele, dobinzile și oricare alt venit legal (provenit din ele) din vremea morții celui ce le-a lăsat. Iar dacă se lasă un dar unei case venerabile, acest dar să nu fie înstrînănat în nici un chip. Dar dacă persoanele care trebuiau să facă aceasta lipsesc, atunci cei cărora li s-a lăsat aceasta, dacă și cealaltă parte consimte, să-l răscurmure și să-l ia la sine și să plătească un venit nu mai mic de a patra parte din cantitatea lăsată, (iar bunul), să nu fie încărcat cu impozite publice mai mari. Dacă vrea să-l vîndă, să nu ia pe el mai puțin decît se obține pe el în timp de 35 de ani, așa încît prețul să vină în folosul casei amintite, căreia i s-a lăsat.

27. *Despre faptul că nimeni nu poate zidi casă de rugăciune fără (aprobarea) episcopului. Trebuie prevăzute cele necesare pentru iluminare, împodobire*

Nu este permis nimănui să construiască casă de rugăciune fără aprobarea episcopului. Ce trebuie să aibă în vedere cel ce construiește? Dispoziție, al cărei început este următorul:

Același împărat către Mina, prea sfîntul Arhiepiscop. Chestiunile bisericești le-am reglementat prin multe legi. Acum se simte nevoia reglementării celor ce ș-au născut și s-au arătat ca necesare.

Într-adevăr, mulți, de dragul renumelui, se avîntă să construiască sfinte biserici. Dar, după ce le construiesc, nu mai poartă grijă de cele cuvenite pentru iluminarea lor, pentru întreținerea celor ce-și duc viața acolo, pentru Sfînta Liturghie, ci le părăsesc, lăsîndu-le niște clădiri goale, gata spre surprare și lipsire de Sfînta Liturghie. Poruncim, deci, ca nimeni să nu mai îndrăznească (să construiască ceva), înainte de a discuta cu episcopul și a stabili suma pe care va trebui să o dea pentru iluminare, pentru Sfînta Liturghie, pentru buna întreținere a casei și pentru întreținerea celor ce petrec acolo. Unii, doar de dragul de a

se numi ctitori (le construiesc). De aceea, sînt multe biserici în provincii și chiar în capitală, care sînt în pericol să se năruiască din cauza vechimii; altele sînt mici și neaspectuoase. Se cuvine, deci, ca acela care dorește să construiască o astfel de biserică să aibă aprobarea Prea Sfințitului episcop al ortodocșilor.

28. Despre cei care fac formele de alegere a episcopilor. În ce chip trebuie să le facă

Despre cei care fac alegerea episcopilor. Cum trebuie să se facă alegerea. Dispoziție sfințită, al cărei început este următorul:

Deja am formulat unele dispoziții referitoare la administrarea, privilegiile și diferitele alte aspecte care privesc Biserica și alte venerabile case; prin prezenta dorim ca cele mai dinainte rînduite, în diferite dispoziții, referitor la prea sfințiii episcopi, la clerici și monahi, împreună cu cuvenita îndreptare să le rezumăm în (această) lege.

Prin urmare, poruncim ca, ori de cîte ori este nevoie să fie hirotonit un episcop, clericii și cei dinții din oraș să aleagă trei persoane, așa cum spun Sfințele Evanghelii — și fiind cu sufletul curat, fără a li se fi dat daruri sau promisiuni, să aibă în vedere credința lor dreaptă, corectitudinea vieții și faptul că sînt oameni învățați, că nu au concubine și copii; și pe aceștia să-i aleagă. (Să aibă în vedere) că dacă vreunul dintre ei avînd mai înainte soție, a fost prima și unica, și că n-a fost interzisă de legile noastre și de sfințele canoane. (Trebuie) să nu facă parte dintre curiali și cohortali, iar dacă, întimplător, a aparținut acestora, să li petrecut după aceea viața monahală cel puțin 15 ani în minăstire. Persoana aleasă să nu fie mai tînăra de 55 de ani, pentru a fi hirotonisită. Cel elibreat dintr-o asociație să rețină un sfert din bunurile sale, iar pe celelalte (să le predea) curiei și fiscului.

29. Atunci cînd nu se află trei persoane, alegerea să se facă și cînd sînt două sau chiar una

Dăm permisiunea celor ce fac alegerea ca, dacă socotesc vreun laic, în afară de curiali și cohortali, vrednic (a fi hirotonit), pe acesta să-l propună, împreună cu alți doi clerici și monahi și să-l numere pe el cel puțin trei luni între clerici, și învășind sfințele canoane și liturgia Bisericii, să fie hirotonit. Iar dacă nu se vor găsi trei persoane apte pentru astfel de alegere, să se propună două sau (chiar) o persoană, care are toate însușirile acestea.

30. Cel rînduit a fi hirotonit, trebuie să primească hirotonia în răstimp de șase luni, dacă din cauza celor ce emit decretul, se face întîrziere

Dacă aceia care trebuie să facă alegerea, nu o fac în răstimpul a șase luni, atunci acela, în a cărui competență intră, cu pericolul sufletului său — (pe propria-i răspundere), să hirotonească pe episcop. Dacă cel ce hirotonește nu ține seama de cele spuse mai înainte, să fie îndepărtat pe timp de un an de la Sfințele Taine, să i se ia stăpînirea asupra Bisericii, iar cel hirotonit să fie îndepărtat.

31. Să fie trimis în exil cel ce acuză, dacă nu aduce probe

Iar dacă cineva va aduce acuze împotriva celui ales, să fie amînată hirotonia lui, și dacă va fi găsit vinovat, să fie împiedicat (de la hirotonie). Iar de. nu se va arăta vinovat, să fie hirotonit. Iar acuzatorul, dacă nu dovedește sau își retrage acuzația, să fie alungat din provincia în care locuiește.

32. Despre obiceiul plătirii de către episcop a unei sume la instalarea sa

Permitem să se dea numai acele daruri, de către episcopi hirotoniți, care sînt cuprinse în această lege. Prin urmare, poruncim prea fericiiilor Arhiepiscopi și Patriarhi, adică celui al vechii Rome, celui al Constantinopolului și Alexandriei, celui al Antiohiei și Ierusalimului, că dacă există obiceiul ca episcopii și clericii să dea la hirotonia lor 20 de livre de aur, numai (acest dar) să-l dea, așa cum este obiceiul, și nu mai mult. Dacă Biserica celui hirotonit de mitropolii și patriarhi are venit mai mic decît 30 de livre, să dea pentru întronizare 100 de solidus notarilor celui ce se hirotonește și slujitorilor săi. Iar dacă veniturile Bisericii sînt mai mici de 30 de livre pe an, dar nu mai puțin de 10, să dea pentru întronizare 100 de solidus, iar ceilalți, care primesc din acest dar 70 de solidus. Iar dacă Biserica are venit mai puțin de 10 livre, dar nu mai puțin de 5, să dea pentru întronizare 50 de solidus și tuturor celor din popor 70 (solidus). Iar dacă Biserica are venit mai puțin de 5 livre, dar nu mai puțin de 3, să dea pentru întronizare 18 solidus și celor din popor 24 (solidus). Iar dacă venitul Bisericii este mai mic de 3 livre de aur, dar nu mai mic de 2, să dea pentru întronizare 12 solidus, iar

pentru ceilalți 16 (solidus). Permitem ca episcopul, a cărui Biserică are venit mai mic de 2 livre de aur, să nu dea nimic pentru întronizare. Aceste (daruri), primindu-le arhiepiscopului și arhidiaconii episcopului care hirotonește, să le împartă celor din popor.

33. *Despre episcopul sulragan. Nu este permis episcopului sau monahului să fie tutore*

Dacă se întâmplă ca episcopul hirotonit să fie sub tutela tatălui, odată ce a fost hirotonit, să fie (considerat) independent.

Nu permitem prea sfințiilor episcopi și monașilor să fie epitropi sau tutori ai vreunei persoane.

34. *Despre clericii care sînt rînduiți tutori ai rudelor lor. Cum trebuie să procedeze*

Permitem, însă, preoților, diaconilor și ipodiaconilor, în baza singurului drept al înrudirii, să primească această sarcină de tutore și epitrop, dacă în răstimp de patru luni, de cînd au fost chemați (la aceasta), declară în scris la judecătorul competent, că primește de bună-voie această funcție. Aceasta nu constituie precedent pentru altă tutelă.

35. *Nici un cleric sau monah nu trebuie să fie administrator al unor bunuri străine, supraveghetor al treburilor publice, girant sau îngrijitor al unei case*

Nu permitem episcopului sau iconomului sau oricărui alt cleric, din orice treaptă, să fie percepător de taxe publice, nici arendaș al averilor străine, nici administrator al unei case, apărător în proces sau garant. (Nu permitem, de asemenea), monahului să se prezinte (la proces) în numele său sau al minăstirii.

— Dacă în jurul bisericilor sau al minăstirilor se află unele posesiuni, iar administratorii acestor venerabile lăcașuri vor să le ia în arendă și emfiteoză (închiriere pentru plantare de pomi sau vie) — atunci toți clericii și monahii să se învoiască (la aceasta) și prin contract, sau prin proces-verbal să se declare că aceasta se face spre folosul acelor case. De asemenea, dăm permisiunea Sfințelor Biserici să arendeze și să facă contracte de emfiteoză, precum și clericilor să arendeze posesiunile bisericilor lor, cu aprobarea episcopului și a iconomului; de la aceasta se exceptează acele persoane pe care, prin altă lege, le-am împiedicat să facă aceasta.

36. *Nu este permis magistratului să aducă pe episcop ca martor la tribunal, fără poruncă împărătească*

Nici unei autorități (laice) nu-i este permis să oblige pe prea sfinții episcopi să se prezinte la tribunal pentru a da mărturie. Ci judecătorul să trimită la el pe unii dintre slujitori și punîndu-se înaintea Sfințelor Scripturi, după cuviință, să spună preoților ceea ce știe. Dar nici pentru motive pecuniare sau pentru acuzații grave nu permitem ca episcopul să fie adus și prezentat fără voia sa și, fără poruncă împărătească înaintea autorităților civile sau militare. Cel care va îndrăzni să facă una ca asta, în scris sau fără act scris, după ce i se va lua centura și va fi supus la casne, să fie trimis în exil.

• 37. *Nu se permite clericilor să joace table sau să se preocupe de spectacole. Ce pedeapsă îi așteaptă*

Interzicem prea sfințiilor episcopi și preoți și diaconilor și ipodiaconilor și citeților și oricui face parte din tagma cea cucernică, să joace table sau să participe ca asociați sau spectatori ai celor ce joacă aceasta sau vin la astfel de spectacole pentru a le privi. Dacă cineva dintre aceștia ar face o astfel de greșală, poruncim ca timp de 3 ani să fie oprit de la orice slujbă sfîntă și să se închidă în minăstire.

38. *Episcopul nu trebuie să fie constrîns să concedieze pe clericul său*

Nici un episcop să nu fie obligat să demită pe vreunul din clericii săi.

39. *Nimeni nu trebuie să fie îndepărtat de la Sfînta Împărtășanie, fără să fie judecat*

Interzicem tuturor episcopilor și preoților să excludă pe cineva de la Sfînta Împărtășanie, înainte de a se arăta cauza pentru care Sfîntele Canoane poruncesc să se facă aceasta. Dacă cineva, împotriva acestei (dispoziții), îndepărtează pe cineva de la Sfînta Euharistie, acela (să se considere), pe nedrept în-

depărtat de la Sfânta Euharistie. Ridicându-se oprirea lui de către ierarhul superior, să se invrednicească de Sfânta Euharistie, iar cel care, pe nedrept l-a oprit, să fie (la rîndul său), oprit de ierarhul sub a cărui jurisdicție se află, cît timp va considera acela.

40. *Episcopul nu trebuie să lovească cu palmele sale*

Nu este permis episcopului să bată pe cineva cu propriile-i mîini. Acest fapt este nedemn de un preot.

41. *Despre cei care au fost depuși în chip canonic, au fost trimiși în exil și nu au fost reprimiți*

Dacă vreun episcop, scos (din eparhie) conform canoanelor bisericești, va îndrăzni să revină în orașul din care a fost scos, sau să părăsească locul în care i s-a poruncit să petreacă, poruncim ca acesta să fie dat unei mînăstiri, care se află în altă provincie, pentru ca cele ce a păcătuit față de preoție, să se îndrepte în mînăstire.

42. *Nu poate fi cleric un neștiutor de carte, nici cel care a contractat căsătorie interzisă, de sfintele canoane*

Nu permitem să se hirotonească clerici, cei care nu știu carte, nu au credință și viață curată și nu au contractat căsătorie interzisă de lege sau de dumnezeieștile canoane.

43. *Despre treptele eclesiastice și despre timpul după care poate fi cineva promovat în ele*

Nu permitem să devină cineva preot mai tînăr de 30 de ani, nici diacon sau ipodiacon, mai tînăr de 25 de ani, nici citeț mai tînăr de 8 ani. Să nu se hirotonească diaconiți în Sfînta Biserică, mai tînără de 40 de ani, sau dacă a contractat a doua căsătorie.

44. *Despre învinuirile (ce se pot aduce) la orice hirotonie*

Dacă în momentul hirotoniei unui cleric din orice treaptă apare un acuzator, să aibă în vedere toate cite am poruncit mai înainte în legătură cu hirotonia episcopilor.

45. *Nu-i este permis diaconului sau ipodiaconului să se căsătorească după hirotonie*

Să nu se hirotonească un diacon celib, decît numai dacă declară mai înainte că poate să trăiască fără soție legitimă. (Episcopul) care hirotonește nu poate să permită, în timpul hirotoniei diaconului sau ipodiaconului, că după hirotonie să-și ia soție. Dacă se întîmplă aceasta, episcopul care permite (așa ceva) să fie scos din episcopat.

46. *Pedepsele ce se cuvîin celor ce-și iau soție după hirotonie*

Dacă un preot, sau diacon, sau ipodiacon își ia soție după hirotonie, să fie scos din cler și să fie predat sfatului orașului în care era cleric, împreună cu lucrurile sale.

47. *Citețul care s-a căsătorit a doua oară sau a contractat o căsătorie interzisă de lege, nu poate fi promovat într-o treaptă superioară*

Dacă citețul ia a doua soție, sau dacă prima a fost văduvă sau divorțată de bărbat, sau (contractează căsătorie) interzisă de legi, sau de sfintele canoane, să nu fie promovat în altă treaptă bisericească. Dacă a fost promovat într-o treaptă superioară, să fie scos și repus în prima.

48. *Nu se cuvîine să fie hirotonit cleric un slujbaş la lisc sau la armată*

Să nu fie făcuți preoți (clerici) nici dintre curiali, nici dintre cohortali, ca să nu se aducă insultă venerabilului cler. Dacă astfel de persoane intră în cler, să fie readuse la starea lor, ca și cînd hirotonia nu s-a făcut. (Hirotonia este valabilă) numai dacă au petrecut viață monahală nu mai puțin de 15 ani. (Dacă au petrecut în mînăstire), poruncim să fie hirotoniți, dînd ca despăgubire, partea care se cuvîine sfatului (cetății) și fîsului.

49. *Despre modul în care se primesc donații de la cei care au în îngrijire și administrare locuri venerabile.*

Dacă vreun cleric din orice treaptă sau vreun administrator al unui loc venerabil, fie înainte, fie după ce i s-a incredințat grija și administrarea aceluia loc, ar voi să aducă ceva din lucrurile sale în Biserică sau în alt loc pe care-l admi-

nistrează, nu numai că nu-l împiedicăm, ba chiar îl și îndemnăm să facă aceasta, pentru mîntuirea sufletului său.

Intercizem să facă dar acele lucruri, care deja au fost dăruite anumitor persoane, prea sfințelor Biserici și altor case venerabile.

50. *Despre preoții proveniți dintre sclavi*

Dacă, știind stăpînul și neîmpotrivindu-se, robul său este promovat în cler, prin însuși faptul promovării, acesta devine liber și nobil. Dar dacă hirotonia s-a făcut fără știerea stăpînului, se cuvine ca stăpînul, în răs timp de un an să arate starea lui și să-și ia robul înapoi. Dar dacă robul, fie că știe sau nu stăpînul său, după ce a fost promovat într-un anumit grad, părăsește slujba bisericească și revine la viața laică, să se predea stăpînului său, spre a fi rob.

51. *Șerbii (adică cei legați de terenul pe care erau așezați de stăpîni), puteau fi hirotoniți și fără voia stăpînului.*

Îngăduim ca șerbii, legați de pămîntul pe care erau așezați, să fie făcuți clerici, chiar fără conștințămîntul stăpînilor lor, cu condiția ca după ce ajung clerici, ei să continue să cultive terenurile a căror cultivare li se impusese.

52. *Orice cleric, chiar dacă se află sub puterea pămîntească, are dreptul să dispună asupra bunurilor care i-au revenit sub orice formă*

Poruncim ca preoții, diaconii, subdiaconii, cîntăreții și citeții, cărora le dăm numele de clerici, să se bucure de bunurile care le ajung în proprietate sub orice formă; să aibă libertatea, chiar dacă se află sub puterea pămîntească (patriae potestas), de a dispune de ele potrivit legilor, după exemplul patrimoniilor castrense (peculium castrense)¹ și să dispună de ele prin testament, cu condiția ca ei să lase copiilor, sau în lipsa copiilor, părinților lor, partea legală ce le revine.

53. *Despre preoții și diaconii care dau mărturie lalsă*

Dacă cineva are vreo reclamație împotriva vreunui cleric, sau monah, sau diaconiaș, sau ascetă, să se facă cunoscut (acest lucru), mai întîi prea sfințitului episcop, căruia i se supune fiecare dintre aceștia. Acela să judece chestiunea între ei. Și dacă ambele părți se declară mulțumite cu hotărîrea episcopului, poruncim ca aceasta să se transmită magistratului, spre luare la cunoștință. Dar dacă una dintre părți respinge hotărîrea în răs timp de 10 zile, atunci autoritatea (civilă) locală să cerceteze chestiunea și dacă va găsi că judecata episcopului este dreaptă, să confirme aceasta prin decizia sa, și să se predea hotărîrea spre executare și să nu mai permită apel în această chestiune. Dar dacă sentința pronunțată de autoritatea (civilă) este contrară celeia a Prea Sfințitului episcop, atunci să aibă loc apelul împotriva sentinței autorității (civile) și aceasta să se facă după rînduiala legilor.

54. *Nu se cade ca un cleric sau un creștin care poartă schima evlaviei să fie judecat înainte de a fi judecat de episcop. Cum trebuie să decurgă judecata episcopului și a magistratului*

Dacă, din poruncă împărătească sau a autorității (civile), episcopul judecă neînțelegera între diferite persoane, se poate face apel la împărat sau la cei care a trimis chestiunea (spre judecată) episcopului.

55. *Nu-i este îngăduit magistratului să judece un cleric, învinuit de o mare greșală, înainte de a fi judecat de episcop. Dacă este o problemă pecuniară, care nu presupune garanții și jurămînt, să se facă*

Dacă se aduce învinuire de crimă împotriva oricărei dintre persoanele cucer-nice amintite, dacă pe episcop îl acuză cineva și poate să dovedească adevărul, (atunci), pe acesta să-l scoată din cînst, adică din treaptă, conform canoanelor bisericești și apoi judecătorul competent să-l rețină și, cercetîndu-l după legi, să pună capăt chestiunii. Dar dacă acuzatorul se adresează mai întîi autorității civile, atunci să se facă cunoscut episcopului local rezultatul cercetărilor. Iar dacă din acestea reiese că respectivul este vinovat de crimele de care este acuzat, atunci episcopul însuși să-l depună din cînstea și treapta pe care o are, iar judecătorul să-i impună pedeapsa conform legilor. Dar dacă episcopul va considera că cer-

¹ Ostașii, puteau să aibă un patrimoniu personal, format din o cotă din prăzile de război. Acest patrimoniu se numea «peculium castrense».

cetarea nu s-a făcut corect, atunci îi este permis să amâne dezbrăcarea persoanei acuzate de cinstea ei. Și punindu-se persoana sub ocrotirea legilor, chestiunea să fie transmisă de episcop cu cele spuse de judecător, pentru ca noi, în cunoștință de cauză, să referim cele de cuviință. Dacă cineva, din motive pecuniare, reclamă pe vreuna din persoanele amintite, iar episcopul amină să judece reclamația, reclamantul să se adreseze autorității laice; persoana reclamată să nu fie obligată să dea garanție (zălog), ci numai mărturie fără jurământ, cu obligația de a spune toate lucrurile (precum sint). Dar dacă se depune reclamație pentru crimă împotriva uneia din persoanele amintite, persoana acuzată să se afle sub protecția legilor.

56. *Nu-i este permis unui magistrat civil să judece probleme bisericești*

Dacă chestiunea este bisericească, autoritățile laice să nu aibă nici un amestec, ci episcopul (s-o judece) după sfintele canoane.

57. *Neînțelegerile dintre episcopi să se rezolve de mitropolit; dacă (episcopii) nu sint mulțumiți cu soluția lui, să se adreseze patriarhului diocezei*

Dacă unii prea sfințiți episcopi ai aceluiași sinod au vreo contradicție între ei, fie referitor la chestiuni bisericești, fie la alte chestiuni, acest lucru să-l judece mai întâi mitropolitul lor cu ceilalți episcopi și dacă nu se mulțumesc cu cele hotărâte, atunci prea fericitul patriarh al acelei dioceze să-i asculte și să stabilească cele ce corespund canoanelor și legilor bisericești, nici o parte nemaiputând pune la îndoială hotărârea lui.

58. *Despre clericul sau laicul care reclamă pe episcop sau pe mitropolit*

Dacă se face reclamație de un cleric sau de oricine altul împotriva episcopului, mai întâi prea sfințitul lor mitropolit să cerceteze chestiunea după sfintele canoane și după legile noastre. Iar dacă (reclamantul) pune la îndoială cele hotărâte, chestiunea să fie deferită prea fericitului arhiepiscop și patriarh, iar acela să-i pună capăt. Iar dacă se face de orice persoană reclamație împotriva mitropolitului, patriarhul diocezei aceleia să judece lucrul în chip asemănător.

59. *Nici o garanție sau mărturisire nu trebuie să se ceară de la cel promovat episcop*

Însă în toate cazurile, când episcopii sint reclamați, fie la mitropolitul lor, fie la patriarh, fie la oricare alt judecător, să nu li se ceară nici o garanție (zălog) sau mărturisire pentru judecată, ci ei să fie în stare să se apele de învinuirile ce li se aduc.

60. *Iconomul sau administratorul bunurilor unei case evlavioase, nu trebuie să evite pe episcop, ci trebuie să dea seamă (de activitatea lui episcopului)*

Nu este permis iconomului sau celui ce îngrijește de săraci sau de bolnavi sau oricărui administrator al unei case venerabile, care dă seamă episcopului său, ca înainte de cercetarea unui lucru și (înainte) de a cere achitarea datoriei, să evite pe episcopii săi și să se adreseze la tribunale.

61. *Despre cei ce mor înainte de a da seamă (de bunurile pe care le administrau)*

Dacă vreunul dintre (oamenii) bisericii, căruia i s-a încredințat o anumită administrare, moare înainte de a da seama (de lucrul său) și de a achita cele ce era dator, poruncim ca moștenitorii săi, să se supună obligației de a da seama și de a achita cele datorate.

62. *Episcopul sau clericul care trăiesc în Constantinopol, nu pot să se prezinte cu plîngerii (referitoare la lucruri), întîmplate în provincie*

Dacă cineva dintre (oamenii) Bisericii, fie episcop, fie cleric, căruia i s-a încredințat o astfel de administrare, din orice provincie a Constantinopolului ar fi, și cineva ar vrea să facă reclamație contra lui, aceasta să se judece în provincie. Dar dacă judecata se amină, să răspundă numai proi străluciților prefecți ai pretoriilor Orientului sau judecătorilor desemnați de noi.

63. *Nu se cuvine ca apocrisiarii să intervină pentru episcopiile lor, pentru datoria particulară sau publică a Bisericii, decât numai dacă au mandat pentru aceasta, sau ei înșiși sînt responsabili de acestea*

Prea cuvioșii apocrisiarii ai oricărei prea sfinte Biserici, care petrec în capitală, trimiși de către episcopul lor pe lingă prea fericitii patriarhi sau mitropolii, să pornească vreo acțiune în contul episcopilor lor, fie pentru un lucru al Bisericii, fie pentru o datorie publică sau particulară, afară numai dacă au imputernicire de la episcopii lor sau de la iconomi să pornească acțiune împotriva cuiva. Le dăm însă permisiunea, dacă au ceva împotriva Bisericii sau a episcopului, să-i acționeze în judecată. Iar dacă și ei se fac vinovați de unele lucruri sau fapte, să dea, la timp, răspunsul cuvenit.

64. *Nu trebuie să li se lăcă greutăți celor trimiși în capitală sau în alt loc, cu solie sau pentru hirotonia unui episcop*

Dacă episcopii sau clericii vin în solie pentru orașul sau Biserica lor, sau pentru hirotonia unui episcop în capitală sau în alt loc, poruncim să nu li se facă nici un necaz sau tulburare de nici o persoană. Dăm, însă, permisiunea, celor care-i consideră răspunzători (pentru ceva), după ce se întorc în provincie, să-i reclame, nici o pedică existînd ca să-i considere vinovați.

65. *Atunci cînd, în mod necesar, se intentează o acțiune împotriva vreunui monah, asceterioanele și mînăstirile trebuie să-i dea concursul*

Dacă se ivește motiv, fie public, fie particular, împotriva unui monah sau a unei monahii din orice mînăstire și, îndeosebi din cele femeiești, poruncim să i se facă cercetare, fără insultă, cu cinstea cuvenită. Monahia sau asceta să nu se scoată din mînăstire, ci acuzatorul să fie, dintre aceia care răspund de mînăstire.

66. *Nu este permis monahilor să rezolve singuri, ci prin intermediari, problemele lor sau ale mînăstirii: Ce procedură trebuie să urmeze magistrații*

Se permite monahilor ca fie personal, fie prin avocați să apere cauzele lor sau ale mînăstirii. Judecătorul care, însă, cu știință încalcă aceste (drepturi), să se dezbrace de centură și să plătească cinci livre de aur prea înaltului comite al privaților. În plus, să fie supus la cazne și să fie trimis în exil. Dacă autoritatea amină această, să se relateze episcopului.

67. *Să nu se dea ca daruri de vreun cleric sau monah sau creștin evlavios, mai mult de 4 siliquas, fie că este (vorba de) o problemă gravă, fie pecuniară*

Orice persoană încadrată în vreo treaptă bisericească, și îndeosebi diaconia, monahul, asceta și monahia, dacă primește avertizare de la un cleric sau de la cineva încadrat în armată (aflîndu-se) în Capitală sau în eparhie, pentru motive pecuniare, oricare ar fi suma, permițem să dea cel mult 4 siliquas.

68. *Executanții care sînt trimiși de împărat, de magistrat sau de patriarh la cleric sau la altcineva dintre persoanele cucernice, să nu primească mai mult de o monedă*

Dacă din porunca noastră, sau a magistratului, sau a prea fericitului patriarh se va trimite un executor în alte provincii, aducînd citație cuiva dintre persoanele amintite, să nu primească mai mult de un solidus.

69. *Dacă una și aceeași problemă îi implică pe mai mulți, să nu se plătească decât o monedă*

Dacă pentru unul și același motiv, se întîmplă să fie citate mai multe din persoanele amintite, poruncim ca de la o singură persoană să se primească răsplată.

70. *Episcopul să nu fie tulburat pentru lucrurile Bisericii, ci pentru lucrurile personale; daruri să se pretindă de la iconomi și de la cei cărora li s-au încredințat acestea spre administrare*

Episcopul să nu suporte vreo șicană sau necaz pentru lucrurile Bisericii. Să i se pretină daruri — recompense dacă este somat pentru chestiuni personale; în legătură cu acțiunile îndreptate împotriva Bisericii, iconomii, care pentru aceasta

sint rînduîți, să le reglementeze. Cel care, contrar acestor (dispoziții), îndrăznește să ia daruri-cadouri, să fie forțat să întoarcă dublu, persoanei de la care a primit darul). Dacă acesta este militar, să i se ia centura, iar dacă este cleric, să fie îndepărtat din cler.

71. *Clericul să nu aibă femei subintroduse. Dacă este vădit pentru aceasta de confracții săi și nu înțealăză cu acest (mod de viață) să fie supus canoanelor*

Tuturor celor care fac parte din cler, care nu au soții, le interzicem, conform canoanelor, să țină femei subintroduse în casa lor, afară de mamă, fiică, soră sau alte persoane care nu comportă bănuială. Dacă cineva, împotriva acestor dispoziții aduce femeie în casa sa, care îl poate supune la bănuială, iar dacă episcopul sau colegii săi, avertizindu-l o dată și de două ori să nu locuiască cu o astfel de femeie, el nu vchiește s-o îndepărteze din casa sa; dacă acuzația adusă împotriva lui se dovedește, anume că el petrece în necuviință cu o astfel de femeie, atunci episcopul său sau să-l scoată din cler, conform canoanelor bisericești, sau să-l predea sfatului cetății, al cărui preot era.

72. *Diaconița să nu locuiască cu persoană dubioasă. Dacă, reclamată fiind, nu înțealăză, să se pedepsească precum trebuie*

Nu permitem unei diaconițe să locuiască cu un bărbat, fapt care ar putea să nască bănuiala vieții indecente. Dacă nu va respecta această (dispoziție), preotul, în a cărui jurisdicție se află, să-i atragă atenția cu tot dinadinsul ca să scoată pe un astfel de bărbat din casa ei. Dacă amină (acest lucru), îndepărțind-o din slujba bisericească și din tagma în care era, să fie trimisă la mînăstire și acolo să-și petreacă tot timpul vieții, iar lucrurile ei, dacă are copii, să fie împărțite între aceștia și ea, după numărul persoanelor, pentru ca mînăstirea luînd partea care se cuvine femeii, s-o hrănească. Iar dacă nu are copii, averea ei să se împartă între mînăstirea unde este introdusă și Biserica în care era încadrată mai înainte și de care se desparte.

73. *Episcopului nu-i este îngăduit să locuiască cu vreo femeie*

74. *Despre cei ce fac tulburare la Sfintele Liturghii, insultă pe episcopi, pe clerici și Sfintele Taine. Pedepsa care li se cuvine*

Dacă cineva pe cînd se săvîrșesc Sfintele Taine, sau celelalte slujbe, intrînd în Biserică, insultă pe episcop, pe clerici, pe laici sau pe ceilalți slujitori ai Bisericii, poruncim ca acesta să fie supus la cazne și să fie trimis în exil. Iar dacă a tulburat chiar și Sfintele Taine și Sfînta Liturghie, sau a împedecat să se săvîrșească, să i se aplice pedeapsa capitală. Poruncim ca acestea să le execute nu numai autoritățile laice, ci și cele militare.

75. *Nu se permite laicilor să facă slujbe fără episcop sau clerici*

Interzicem tuturor laicilor să facă slujbe. Pentru că, ce slujbă este aceea, fără prea sfințirii episcopi locali, (slujbă) la care nu participă preoții?

76. *Egumenii trebuie să lie aleși nu la rînd, ci prin alegere. La fel și în mînăstirile de femei*

Ne-a rămas să formulăm (legi) despre venerabilele mînăstiri și despre venerabilii clerici și monahi. Poruncim, așadar, să fie făcut avă sau arhimandrit într-o mînăstire, nu după gradele monahilor, ci cel pe care toți monahii sau cei mai buni dintre-ei îl vor alege, nu după alt motiv, ci avînd în vedere credința lui dreaptă, cuminența vieții și capacitatea în a administra bunurile mînăstirii și ale monahilor. (Și ales fiind), să fie pus de episcopul eparhiei. Aceleași (rînduiele) poruncim să se respecte și în cazul venerabilelor mînăstiri de femei și al asceterioanelor.

77. *Nu este permis ca o persoană necunoscută să primească schima monahală mai înainte de a petrece în mînăstire timp de 3 ani*

Dacă cineva ar dori să intre în viața monahală, poruncim ca atunci cînd egumenul cunoaște starea lui, să-i acorde schima monahală. Dar dacă nu i se cunoaște starea lui, să nu primească schima monahală, timp de trei ani, iar după răstimpul celor trei ani, dacă nimeni nu-l reclamă, și se arată vrednic, să se învrednicească de schimă.

78. *Monahii, clericii sau diaconițele să nu se împovăreze cu substituiri și restituiri; iar dacă părăsesc mînăstirea, ce trebuie să suporte*

Dacă cineva dă, ori ce ar fi, copiilor săi sau unui străin, cu titlu de dotă sau donație înainte de nuntă (ante nuptias), sau le lasă o moștenire sau un legat, cu condiția ca ei să se căsătorească; sau dacă, lăsindu-le o moștenire, le grevează cu obligația substituiri sau restituiri, în cazul cînd condițiunile nu vor fi împlinite, noi poruncim ca aceste condițiuni să fie fără valoare, și socotite ca nescrise, dacă cei cărora le-au fost impuse intră în mînăstiri sau devin clerici, diaconițe sau ascete; și clericii și diaconițele bisericilor să aibă mîngierea — dacă rămîn în această stare pînă la sfîrșitul vieții —, de a folosi pentru opere pioase, obiectele donate sau lăsate sub asemenea condițiuni; căci noi vrem ca obiectele lăsate sub această condițiune persoanelor care intră într-o mînăstire sau într-un asceterion, să aparțină, ca și celelalte bunuri ale lor, mînăstirii sau asceterionului în care au intrat de la început. Dar dacă s-a dispus ca, în cazul cînd condițiile prevăzute nu vor fi îndeplinite, substituirea sau restituirea să se facă pentru răsculpărarea captivilor sau pentru (cumpărarea de) alimente săracilor, nu permitem ca o astfel de dispoziție să nu fie executată.

79. *Lucrurile celor care au renunțat la lume, să aparțină mînăstirii în care se retrag*

Dacă un bărbat sau o femeie alege viața monahală, poruncim ca lucrurile lor să revină mînăstirii.

80. *Celui ce se leapădă de lume, îi este permis să-și împartă bunurile sale, copiilor săi, apoi să se numere (printre cei) ai mînăstirii, ca unul dintre copiii săi. Iar dacă mai înainte de aceasta moare, ce trebuie să facă*

Dacă o astfel de persoană ar avea copii și nu a formulat cele privitoare la ei, înainte de a intra (în mînăstire), îi este permis și după intrarea în mînăstire să-și împartă averea copiilor săi, așa încît pentru nimeni dintre ei să nu se imputineze partea legală. Partea care nu se dă copiilor să se dea mînăstirii. Iar dacă ar vrea să se împartă întreaga lui avere între copii, persoana sa să se numere ca unul dintre ei, și partea lui să se țină și să se aducă (în mînăstire), ca drept al mînăstirii. Iar dacă, în mînăstire petrecînd, moare, înainte de a împărți lucrurile sale copiilor, copiii să ia partea legitimă, iar cealaltă parte din avere să revină mînăstirii.

81. *Despre cei ce renunță la logodnă și căsătorie*

Avînd loc logodnă, după lege, între unele (persoane), dacă logodnicul intră în mînăstire, să reprimească darurile date ca arvună a logodnei; dacă logodnica alege viața monahală, la fel să facă, iertare fiind de ambele părți.

— Dar dacă a avut loc căsătoria și numai bărbatul sau numai femeia intră în mînăstire, să se dizolve căsătoria, fără repudiere, după aceea, persoana care a intrat în mînăstire să primească schima monahală. Și dacă bărbatul (intră în mînăstire), să restituie soției dotă și orice altceva a primit de la ea, și din darul de nuntă cit se cuvine femeii după moartea bărbatului. Dacă femeia intră în mînăstire, tot așa poruncim, ca bărbatul să restituie darul de nuntă și zestrea și orice lucru al femeii ce se va afla la el. Iar dacă amîndoi îmbrățișează viața monahală, poruncim, întrucît încetează învoiala referitoare la zestre, bărbatul să-și reia darul de nuntă și femcia să-și reia zestrea, și dacă a mai dat ceva bărbatului, să primească înapoi, afară numai dacă ar vrea să dăruiască sau să lase ceva logodnicul logodnicei, logodnica logodnicului, bărbatul soției, soția bărbatului.

82. *Nu se cuvine ca părinții să excludă de la moștenire pe copiii lor, care s-au lepădat de lume, nici copiii pe părinți*

Nu permitem părinților a-și exclude fiii, nici fiilor (a-și exclude) părinții, care au părăsit viața lumească, de la propria moștenire, pentru vreun motiv de dinaintea de a îmbrățișa viața monahală.

83. *Nu este permis părinților să-și ia cu forța copiii de la mînăstire*

Interzicem părinților să-și ia cu forța fiii care au îmbrățișat viața monahală, de la venerabilele mînăstiri.

84. *Despre cei care se plimbă de la o minăstire la alta. Despre cei care părăsesc minăstirile. Ce trebuie să li se facă*

Dacă un monah își părăsește minăstirea și intră în alta, și dacă se vedește, în timpul cât a părăsit minăstirea, că are unele lucruri, poruncim să se predea minăstirii în care a intrat întâi. Iar dacă revine la viața lumească, să fie readus în minăstire de către episcop și autoritatea civilă a acelor locuri și lucrurile cite se vor vădi după aceea că are, să le dea minăstirii în care este introdus. Și dacă iarăși părăsește minăstirea, atunci autoritatea provinciei în care se află să-l rețină și să-l repună în starea în care era.

85. *Despre cei ce răpesc sau strică o ascetă, sau diaconiță sau (trăitoare) în minăstire. Ce pedepse se rânduiesc pentru unii ca aceștia*

Dacă cineva răpește sau siluiește sau corupe o ascetă, sau diaconiță sau monahie, sau pe oricare altă femeie cu viață sfântă și purtând schima (monahală), lucrurile acestuia, ca și ale altora care au participat la o astfel de faptă urcicioasă, să fie duse în acel loc unde locuiește femeia, de către prea sfințitii Episcopi și de iconomii lor, ba chiar și de autoritatea (civilă) a fiecărui ținut și de cohortele lor să fie revendicate. Cât privește pe cei care au îndrăznit acestea sau au participat la aceste fapte, să suporte pedeapsa decapitării. Iar femeia, împreună cu lucrurile ei să fie introdusă în minăstire, în care poate mai bine să se păzească, pentru ca nu cumva, iarăși, să se afle în aceeași culpă.

Iar dacă (aceasta) ar fi diaconiță și ar avea copii legali, să se dea copiilor partea legală.

86. *Acestea să se revendice cu tot dinadinsul de către casele cele venerabile; dacă în răstimp de un an acestea nu sînt revendicate, atunci magistratul provinciei să ia varga (să răzbune fapta), iar dacă și acela neglijează, să se pedepsească de comitele lucrurilor private*

Iar dacă în răstimpul de un an după ce a fost cunoscută această faptă urcicioasă, lucrurile nu sînt revendicate de casele venerabile, poruncim cu toată străruința comitelui privaților, să le aducă la fiscul nostru, iar autoritatea locală care a neglijat revendicarea acestor bunuri, să piardă centura și să plătească amendă 5 lire de aur comitelui privaților.

87. *Nu este permis nimănui a se folosi și a face de rușine chipul evlaviei, sau vreo stare bisericască. În același timp, se stabilește pedeapsa pentru unii ca aceștia.*

Interzicem tuturor ca, folosindu-se de schima monahului sau monahiei sau ascetei, sau în orice chip, să-și bată joc de condiția bisericască. Cei care încearcă aceasta să suporte pedepse corporale și să fie exilați. Pentru aceasta să poarte grijă număi episcopii locali și autoritățile civile și militare.

MOȘ CRĂCIUN ȘI ÎNTEMEIEREA LUMII CREȘTINE

AURELIA BĂLAN-MIHAILOVICI

— cercetător științific —

După interesul manifestat, astăzi, pentru etimologie am putea parafraza afirmația lui Vasile Alecsandri «românul e născut poet», prin substituție, «românul e născut etimolog».

Insatisfacția creată de dezacordul grav care există între datele furnizate de istorie, arheologie, etnologie și alte ramuri ale culturii și civilizației românești și explicațiile privind originile cuvintelor vechi, nelatine, din vocabularul limbii române, a creat acest curent de explicații etimologice care aparțin specialiștilor din alte domenii, adesea tehnice, domenii foarte îndepărtate de lingvistică.

Ce este etimologia și care este certitudinea că ea reprezintă un adevăr sau este falsă? Pentru a înțelege necesitatea reluării și a reconsiderării metodei de studiere a etimologiei trebuie să ne întoarcem și să analizăm semnificația termenului. În greaca veche ἔτυμον (étymon) înseamnă «semnificație reală» și este legat de adverbul ἔτυμως (étymos) «în adevăr», «realmente», «adevărat». Sintagma ἔτυμολογία (etymologia) are semnificația de «prim sens, sens de bază, adevărat», sintagmă înțeleasă și tradusă de CICERO prin *veriloquium*, «sens adevărat al cuvântului».

Intrucât λόγος (lógos) «cuvânt», în greaca veche avea și sensul de «rațiune», «bun simț», dar și «cauză intimă a unui lucru», «fundament», «motiv» a constituit pentru filozofi și logicieni obiectul esențial al studiului, reflectându-se de-a lungul istoriei o tendință fundamentală a spiritului uman de a se apăra contra *impresiei arbitrare*, adesea rezultantă a asocierii unor cuvinte pe baza unei singure trăsături comune, asemănarea formală. Multă vreme lingviștii au urmărit prezența unei rădăcini sau chiar a unui cuvânt în mai multe limbi, fără a face un studiu amplu al conceptului în fiecare limbă, și numai în urma cunoașterii dezvoltării lui, să stabilească limba de origine. Așa s-a întâmplat cu prezența, în română și albaneză, a unor forme și înțelesuri apropiate pe baza cărora s-au tras concluzii eronate ca aceea a împrumutului în română din albaneză, în loc să se stabilească vechimea și multitudinea de sensuri a cuvântului respectiv în limba română, mult mai bogată și mai evoluată, datorită spațiului geografic și condițiilor speciale de evoluție.

Astăzi, ne vom ocupa de sintagma MOȘ CRĂCIUN, mult comentată în structura celor două elemente componente. MOȘ, explicat în DLR (*Dicționarul Limbii Române*, serie nouă, 1968) și DEX (*Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, 1975) ca derivat regresiv din cuvântul MOAȘĂ, care la rîndul lui este «lămurit» printr-o trimitere comodă, în formula confer albanezul MOSHË «vîrstă». Explicația este reluată de membrii Comisiei pentru etimologii a DLR-ului, specialiștii, Gr. Brîncuși, în lucrarea «Vocabularul autohton al limbii române», 1983 și e recunoscut ca un «cuvânt autohton» și de Gheorghe Mihăilă, «cuvânt autohton geto-dac», în *Dicționar al Limbii Române vechi* (sfîrșitul sec. al X-lea începutul șec. al XVI-lea), 1974.

Nici unul din autorii amintiți nu s-a ocupat de istoria conceptului, de sensul primar care este de altfel sensul de bază al cuvîntului, prin care se explică sintagma MOȘ CRĂCIUN. Într-un studiu amplu, intitulat «Obiceiul pămîntului și limba (MOȘ, MOȘIE, MOȘEAN)» am urmărit evoluția conceptului atestat în documente de limbă românească veche, dicționare și glosare dialectale și am stabilit o paralelă cu două cuvinte din greaca veche *μόσχος* (*móshos*) și *μοσχαία* (*moshia*). *Móshos* cu sensul primar de «vlăstar», «mlădiță» și prin analogie «fiu», «urmaș», primul sens fiind păstrat și în neogreacă, fără să cunoască evoluțiile care au avut loc în limba română și cele trei dialecte sud-dunărene, (aromâna, meglenoromâna și istroromâna). În limba română veche nu este atestat sensul de «vlăstar», «mlădiță» și cel de «fiu», «urmaș» dar avem verbul *moși*, «a scoate moșul, a aduce pe lume urmașul», și sensul figurat de «începător», «întemeietor», «cap». Astfel în *Vechiul Testament* sau *Legea Veche*, *moșul* și *moașa* sînt Adam și Eva, întemeietorii neamului omenesc (BIBLIA DE LA BUCUREȘTI, 1688). Moșul este exemplarul prim din Eden, «vlăstarul» din care se va dezvolta un neam, o ramură cu anumite însușiri.

Anunțarea venirii lui Mesia, cu minunatul dar al răscumpărării, ca trimis al Tatălui ca să mîntuiască pe toți cei ce ascultă și făptuiesc cuvîntul Lui, este cuprinsă în cartea Isaia, 11, 1—2, în care Mîntuitorul este numit chiar cu termenul de *mlădiță*. Redăm contextul începînd cu *Septuaginta* și *Biblia de la București*, 1688. «Καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσοῦ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται,»; «Și ieși *Toiag* den rădăcina lui Iesei și Floare den rădăcina lui și se va sui» (1688). *Toiag* redă toate sensurile cuvîntului grecesc *ῥάβδος*, de la *nuia* la *sceptru*. În latină, «Et egredietur *virga* de radice Jesse et flos de radice ejus ascendent»; 1. «O *mlădiță* va ieși din tulpina lui Iesei și un *Lăstar* din rădăcinile lui va da. 2. Și se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, duhul înțelepciunii și al înțelegerii, duhul sflatului și al tăriei, duhul cunoștinței și al buneii-credințe» (*Biblia* 1939 și 1982). «Doch aus dem Baumstumpf Isaïis wächst ein *Reis* hervor / ein *junger Trieb* aus seinen Wurzeln bringt Frucht», în limba rusă «proizoidet *otrasli* ot kornea Ieseeva» (*Biblia, Vethogo i novogo zaveta*, Moscova, 1990).

Prin acest sens se clarifică enigma asocierii celor două cuvinte din sintagma *Moș Crăciun*. Cel care se naște în trup este întemeietorul creștinătății, așa cum Adam a fost cel prin care s-a zidit umanitatea. Adevărul reflectat de textele vechi și stabilit prin raționamente lingvistice este întărit astăzi, prin mărturia teologului teologilor, pr. prof. D. Stăniloae, cel care cunoaște deplin istoria conceptelor teologice în adinca lor semnificație. «Hristos este Fiul unui Tată fără început în sensul unui ascendent primordial»¹. «Hristos a fost cunoscut mai dinainte de întemeierea lumii dar s-a arătat în *anii cei mai de pe urmă pentru noi* (I Petru 1, 20).

În ceea ce privește numele popular al sărbătorii, Nașterea Domnului, Crăciunul, s-au emis numeroase ipoteze: *calatione* (în latina clasică *calationis* «chemare», «convocare») etimon propus de

1. D. Stăniloae, *Moș Crăciun, «Moșul», Nașterii lui Hristos*, în *România Liberă, Lumea Creștină*, 25 decembrie, 1992.

pr. prof. Mircea Păcurariu în *Istoria Bisericii Ortodoxe Române; creatione* (lat. clasică *creationis*), creație cu sensul de «naștere», explicație dată în majoritatea dicționarelor de limbă română, dar care nu poate forma o unitate logică în sintagma *Moș Crăciun*. Acum, când sensul lui *moș* este clar, «întemeietor», «ziditor», «începător», cel de-al doilea termen care este la temelia sărbătorii pe care o prăznuim, Nașterea Domnului, în greaca literară are corespondentul γεννησεως του χριστου (Gheniseos tu Hristu) iar în demotică sau limba populară γεννα (ghenna) χριστουγεννα (Hristughenna). Într-o pronunție îndepărtată de contextele grecești, Christu-ghe-na a putut cunoaște variante de tipul: *Christughina*, *Christiina*, *Christina*, *Crăstina*, *Crăciuna*, *Crăciun*.

Pr. D. Stăniloae scrie: «Moșul Nașterii lui Hristos prin care se adevărește încă o dată de unde a venit creștinismul și când, în vremurile apostolice. Deci din două cuvinte deosebite a rezultat o noțiune unitară. Nu este undeva un Moș Crăciun și altundeva Iisus Hristos»².

Din punct de vedere lingvistic cele două cerințe ale unei etimologii corecte, evoluția fonetică și cea semantică se află într-o armonie totală în ceea ce privește conținutul logic și formal al sintagmei, cristalizate într-o formă nouă, ruptă total de motivația primară a celui de-al doilea termen, rezultat dintr-o sintagmă care și-a pierdut înțelesul o dată cu forma. În noua structură, aceea de *Moș Crăciun*, accentul cade pe *moș*. Acesta este văzut ca un continuator al lui Saturn (la romani), Cronos (la greci), Seb (la egipteni), El (la fenicieni), Zalmoxis (Zeul-moș) la daci. «Originea geografică și istorică a numelui *Saturn* se reduce la patria cea veche a dinastiei divine, la regiunea de la Carpați»³.

Pericle Papahagi propunea o sintagmă latinească, *Christi jejunium*, (*Convorbiri literare*, nr. XXXVII, p. 670—672) pentru a explica forma de feminin, *Crăciuna*, formă cu o mare circulație în limba populară, atât de mare încât s-au creat numeroase legende în care apare un personaj feminin, *Crăciuna*, cu noi derivate, *Crăciunoaie* și *Crăciuneasă*. Potrivit legendei, aceasta era soția lui Crăciun, păstorul, în ieslea căruia se naștea Iisus Hristos, moșit în ascuns de inimoasa și priceputa femeie. «Soția lui Crăciun o primește într-ascuns și moșește pe Iisus, faptă pentru care Crăciun îi taie mâinile, iar Fecioara Maria îi lipește mâinile la loc. Minunea îl convertește pe Crăciun la creștinism»⁴. Variantele poveștilor românești l-au determinat pe Romulus Vulcănescu să-l situeze pe Moș Crăciun între arhei sau semizei. «Crăciun este o făptură sacră care simbolizează prin excelență tipul creator, ceea ce romanii numeau *tempus factum*... În mitologia geto-dacă e posibil să fi fost reprezentat printr-un strămoș care simboliza echilibrul elementelor în stadiul facerii lor, al începutului procesului celor necreate și nedate în vileag. Pe pământ marchează hierofania timpului sacru în solștițiul de iarnă, a capului de an»⁵.

2. Idem., *ibidem*.⁴

3. N. Deutschiyanu, *Dacia preistorică*, Editura «Carol Göbl», București, 1913, p. 993.

4. Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei R.S.R., București, 1985, p. 330.

5. Idem., *ibidem*, p. 329.

Că este vorba de nașterea în trup sau întruparea celui «care din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii» o dovedește, pe lângă sintagma analizată, un sens învechit al cuvîntului Crăciun, păstrat regional, acela dat icoanei Nașterii Domnului, cu care preotul merge, din casă în casă în Ajunul Crăciunului, cîntînd troparul Nașterii lui Iisus Hristos. «Nașterea Ta, Hristoase, Dumnezeu nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței; că întru dînsa cei ce slujeau stelelor, de la stea s-au învățat să se închine Ție, Soarelui dreptăți și să Te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de sus, Doamne, mărire Ție».

Termenul *Crăciun* este atestat în forma, *Krēcsun* = *Natalis*, avînd și sensul de «nume dat lunii decembrie», în cel mai vechi glosar român-latin, *Anonimus Caransebesiensis, Dictionarium valachico-latinum*, publicat de Grigorie Tocilescu în revista *Tinerimea română*, 1898, volumul I, p. 326—380.

Vechimea numelui *Crăciun*, păstrat în popor pentru marea sărbătoare a *Nașterii Domnului*, este confirmată de prezența elementelor componente grecești, limbă cu o circulație mai mare în biserica orientală a Imperiului Bizantin și de faptul că acest nume a fost folosit de toți românii, din cele mai vechi timpuri, afirmație care are la bază prezența cuvîntului în aromână, *Crăcun* și în megleno-română, *Cărčun*.

Prin această intervenție în precizarea semnificațiilor conceptelor, clar conturate într-un domeniu de activitate, se demonstrează că etimologia este o știință care face parte din semantică, iar semantică este partea în care limba nu poate fi studiată doar prin ea însăși deoarece semantică și semiotica sînt părți ale lingvisticii prin care se trece neîncetat de la limbă la lume și de a lume la limbă, istoria limbii fiind istoria spiritului și a civilizației națiunii, structura ei de adîncime.

Manuscrisele (articole, studii) trebuie însoțite și de un rezumat într-o limbă străină de circulație, în întindere de cel mult 2 pagini (în patru exemplare).

*

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugați să-și păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacției.

*

Manuscrisele, cărțile, comunicările oficiale ale Eparhiilor, revistele periodice, abonamentele și orice fel de corespondență privitoare la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sectorul IV, București, cont 49.8.01.000 — Banca Națională a României, Filiala sectorului IV, cu mențiunea: pentru «Studii teologice», revista Facultăților de teologie din Patriarhia Română.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC SI DE MISIUNE ORTODOXA
BUCURESTI